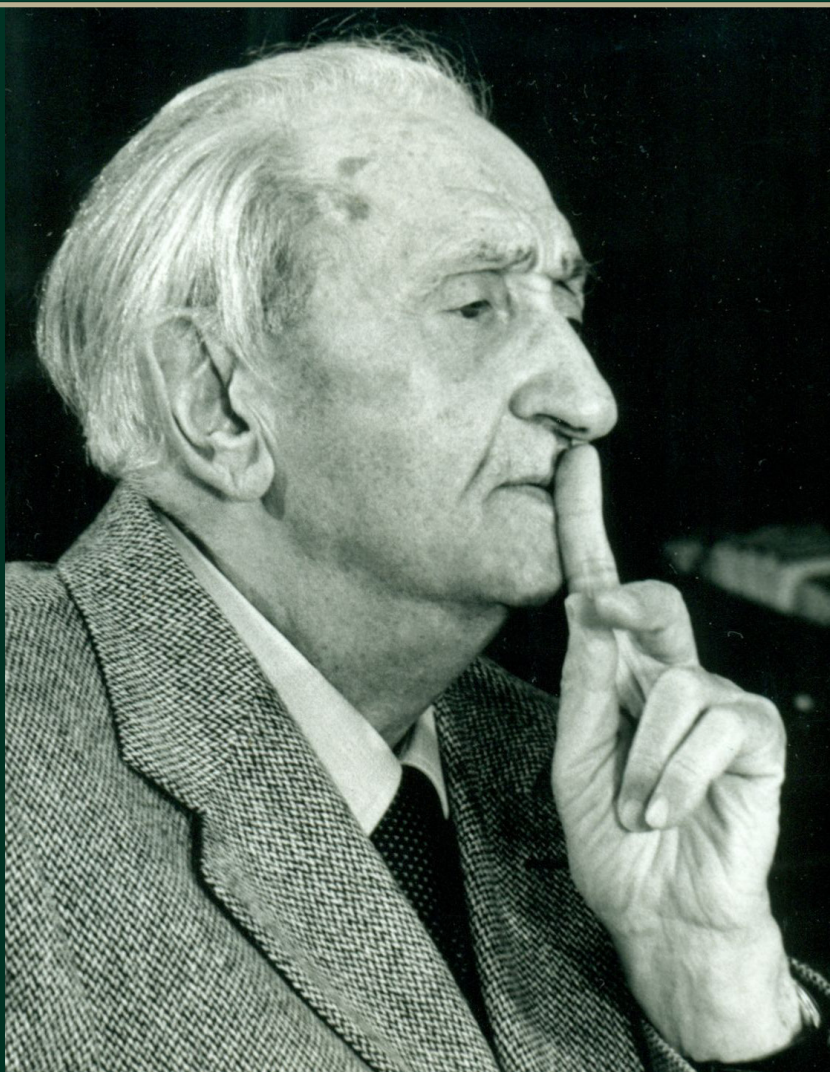

SZONDI LIPÓT ÖRÖKSÉGE: A SZONDI-MUNKÁSSÁG MÚLTJA, JELENE ÉS JÖVŐJE

Szerkesztették:
Reinhardt Melinda, Gyimesi Júlia, Kőváry Zoltán

Reinhardt Melinda – Gyimesi Júlia – Kőváry Zoltán (szerk.):

SZONDI LIPÓT ÖRÖKSÉGE:
A SZONDI-MUNKÁSSÁG MÚLTJA, JELENE ÉS JÖVŐJE

SZONDI LIPÓT ÖRÖKSÉGE: A SZONDI-MUNKÁSSÁG MÚLTJA, JELENE ÉS JÖVŐJE

Szerkesztette:

Reinhardt Melinda – Gyimesi Júlia – Kőváry Zoltán

A kötet megjelenését az Eötvös Loránd Tudományegyetem Oktatási és Képzési Tanácsának tan-
könyv- és jegyzettámogatási pályázata támogatta.

A kötetben megjelent tanulmányokat lektorálták: Bagaméri Péter, Borgos Anna, Gyimesi Júlia,
Lányiné Engelmayer Ágnes, Lukács Dénes, Kőváry Zoltán, Narancsik Gabriella, Reinhardt Melinda

© Reinhardt Melinda – Gyimesi Júlia – Kőváry Zoltán (szerk.), 2026

ISBN 978-963-489-923-5

ISBN 978-963-489-924-2 (pdf)

DOI: 10.21862/Szondimunkassag/2026/9235

ELTE | EÖTVÖS
KIADÓ
Az ELTE hivatalos könyvkiadója

ELTE | **PPK**
PEDAGÓGIAI ÉS PSZICHOLÓGIAI KAR

---

eltebook.hu

Felelős kiadó: az ELTE Pedagógiai és Pszichológiai Kar dékánja

Kiadói szerkesztő: Kiss Ernő Csongor

Projektvezető: Egresi Nóra

Olvasószerkesztő-korrektor: Kütsön Nikolett

Tördelő: Szecső Tamás

Borítótervező: Balogh Katalin

Nyomdai kivitelező: Multiszolg Bt.

TARTALOMJEGYZÉK

Előszó	7

A SZONDI-ÉLETMŰHÖZ KAPCSOLÓDÓ ELMÉLETI ÍRÁSOK

Kőváry Zoltán: Szondi Lipót és az egzisztenciál-anankológiai pszichológia lehetősége. A sorsanalízis mint az egzisztenciális pszichológia „elveszett közép-európai iskolája”	15
Gyimesi Júlia: Epilepszia és kriminalitás a sorsanalízisen innen és túl	33
Antalfai Márta: A családi tudattalan szerepe és jelentősége az életút alakulásában – irodalmi alkotások és esetrészletek tükrében	51
Garai Dóra: A sorsanalízis és a Szondi-teszt születésének története a kor tudományos szakmai és szellemi áramlatainak tükrében	109
Szabó Péter: A Szondi-teszt neuropszichodinamikus megközelítése	127
Reinhardt Melinda: „Hát én immár mit válasszak?” A pályaválasztás mint sors Szondi Lipót sorstanában	155
Káplár Mátyás: Sorsanalízis a tanácsadásban	177

A SZONDI-ÉLETMŰ EDDIG FEL NEM TÁRT VONATKOZÁSAI A SZONDI-LEVELEZÉS ALAPJÁN

Narancsik Gabriella: Szondi Lipót kapcsolata Carl Gustav Junggal és szellemi körével – Adalék Jung hazai recepciójához	195
Narancsik Gabriella: „Asclepioszi szellemekkel közös utazás.” Kerényi Károly kapcsolata Szondi Lipóttal és C. G. Junggal	209
Reinhardt Melinda: „Életem fénypontja lenne, ha küldene nekem egy Szondiánát.” Szondi, a készséges segítő – Válogatás a zürichi évek magánlevelezéséből	233

A SZONDI-TESTT A GYAKORLATBAN – ESETTANULMÁNYOK A TÍZPROFILOS SZONDI-TESTTTEL

Girasek Hunor: „Mit szólnának az emberek, ha megtudnák, hogy milyen vágyakat rejtegetek?” Klinikai pszichodiagnosztikai esettanulmány a tízprofilos Szondi-tesztrel	261
Jambrik Máté: A vágyak és a racionalitás küzdelme – Egy serdülő pszichodiagnosztikai folyamata	285
Hangó Erzsébet: Egy bipoláris zavar pszichodinamikai háttere	313
Bagaméri Péter: Pszichodiagnosztikai esetbemutató a Szondi-teszten alapulva	343
A kötet szerzői	375

ELŐSZÓ

Szondi Lipót, a sorsanalízis mélylélektani irányzatának megalkotója szerint sorsunk „állandóan úton van”. Az ember életének folyamatos változása a Szondi-életmű egyik legfontosabb alapvetése. Az egyéni sors dinamikus mozgása a sorsanalízis elmélete, valamint diagnosztikus és terápiás technikája szerint választásaink mentén formálódik, s ezzel a fejlődés, a humán sors döntő jelentőségű – jó esetben értékképző – ereje. Szondi ezt a felismerést igen korán saját sorsa alakításában is középpontba helyezte és egész munkássága során alkalmazta: „Tehát azt vallom: holnap vagy holnapután már másképp lehet.” A Szondi-munkásság hagyatéka is folyamatosan változik, alakul. A jelen kötet ennek a formálódásnak az aktuális lenyomatát adja. Egy olyan képet azonban, amely nem statikus, mert egyszerre reflektál a múltra, egyben a Szondi-hagyaték jelenére, és reményeink szerint olvasatát adja a Szondi-recepció jövőjének is.

Szondi nem pusztán iskolateremtő és tudományszervező, hanem közösségteremtő Ember is volt. Az 1920-as, '30-as években a Magyar Királyi Állami Gyógypedagógiai Tanárképző Főiskolán működő kórtani és gyógytani laborja, az otthonában szervezett „lakásszemináriumai” és aktív tudományos tevékenysége már a magyarországi évek alatt is számos kollégát és tanítványt fogott össze. Munkatársai, akiket a legtöbb esetben barátainak is nevezhetett, később itthon (pl. Benedek István, Hermann Imre, Illyés Gyuláné Kozmutza Flóra) és világszerte (pl. Bálint Mihály, Déri Zsuzsa) egyaránt erősítették „mesterük” megbecsültségét és továbbvitték életművét.

Szondi kiemelkedő képviselője volt egy olyan, mára sok tekintetben háttérbe szorított pszichológiai-pszichiátriai hagyománynak, amelynek középpontjában az ember teljes – biológiai, pszichodinamikai és szellemi – egysége állt. Egyaránt merítve a kor genetikájából, neurológiájából, pszichiátriájából és pszichoanalíziséből, de vallás- és kultúrtörténetből is: Szondi az ember teljes létének megértésére vállalkozott. Olvasatában az egyén egyszerre volt biológiai, genetikailag meghatározott, ám jelentésadó lény is. Így a sorsanalízis elmélete nem a leegyszerűsítő, reduktív magyarázatokat szolgálta, hanem éppen ellenkezőleg, az egyén pszichológiai realitásának teljesebb és pontosabb megértését. Szondinak valóban sikerült integrálnia az emberi működés legkülönbözőbb szintjeit és aspektusait – nem véletlen az sem, hogy ennek a merész és egyedülálló integrációnak a talaján új hangsúlyokra talált pszichológiájában.

Új hangsúlyt kapott például a bűn és a bűnt elkövető ember a sorsanalízisben. Bár nem Szondi volt az első, aki kitüntetett szerepet tulajdonított a bűnelkövetés pszichológiájának, igen korán felhívta a figyelmet a kriminalitás társadalomlélektani

vonatkozásaira. Ezzel szinte úttörőként csatlakozott ahhoz a később Carl Gustav Jung, Erich Fromm és mások által képviselt irányhoz is, amely a pszichológia és a pszichoanalízis művelőinek társadalmi felelősségére hívta fel a figyelmet. De új hangsúlyt kaptak általa a pályaválasztás és a szabad akarat kérdései is, hasonlóan a vallásos vagy más jellegű hit funkcióihoz. Mindezek fényében nem meglepő, hogy Szondi interdiszciplinaritása nemcsak elméleteiben, hanem azok hatásaiban is megnyilvánul. Nem csupán pszichodinamikai elméletet hozott létre, amely máig sokak számára meghatározó Magyarországon és külföldön, hanem úttörője volt az evolúciós pszichológiai gondolatnak, a kriminálpszichológiának, a valláslélektannak és még sok más területnek.

Szondi karizmatikus ember hírében állt, miközben szelíd lélek volt, így nem meglepő, hogy környezete szeretettel és elismeréssel kapcsolódott hozzá. Kedves és bölcs személyisége 1945 után, a „svájci években” is segítette abban, hogy munkásságát – alapvetően a Szondi Intézet (Szondi-Institut Zürich) keretei között – aktívan és hatásosan folytathassa, kiterjeszthesse.

A kötetet Szondi Lipót halálának 40., egyben a Szondi szellemi örökségét képviselő és továbbvivő Dr. Szondi Lipót Emlékalapítvány alapításának 35. évfordulójára ajánljuk. Tisztelegve a névadó kiterjedt, a pszichológiában új irányvonalat nyitó – a transzgenerációs hatásokat, ugyanakkor a szabad akaratot és az Én transzcendens, valamint jövőfunkcióját, továbbá a változás érdekében a tudattalan választások tudatosítását hangsúlyozó – munkássága előtt, a jelen kötet a Szondi-életműre napjaink pszichológiája felől több aspektusból is reflektál. A kötetet alkotó 14 tanulmányt három nagy egységbe rendeztük.

Az első nagyobb egységben hét elméleti tanulmány kap helyet. Kőváry Zoltán tanulmányában amellett érvel, hogy Szondi sorsanalízise az egzisztenciális pszichológia egy elveszett közép-európai irányzataként, úgynevezett egzisztenciál-anankológiai megközelítésként értelmezhető. Az elmélet filozófiai mélysége, holisztikus emberképe, a szabadság és választás hangsúlyozása, valamint az egzisztencializmushoz és fenomenológiához fűződő kapcsolatai mind alátámasztják, hogy Szondi munkássága a kortárs egzisztenciális pszichológia értékes részének tekinthető. Gyimesi Júlia tanulmánya Szondi pszichológiájának ugyancsak egy kevésbé ismert, de meghatározó területét vizsgálja: az epilepszia fogalmát a sorsanalízisben. A szerző bemutatja, milyen történeti és pszichiátriai hagyományokra épített Szondi, amikor az epilepsziát az indulatok, a düh és az erőszak kérdéseivel hozta összefüggésbe. A tanulmány azt is feltárja, miként illeszkedik ez a fogalom a sorsanalízis tágabb rendszerébe, különös tekintettel annak kriminálpszichológiai vonatkozásaira.

Antalfai Márta írása a sorsanalízis elméletének gyakorlati alkalmazására összpontosít. Irodalmi művek és esetrészletek elemzésén keresztül mutatja be, milyen

szerepet és jelentőséget tölt be a családi tudattalan az egyén életútjának alakulásában. Garai Dóra a sorsanalízis elméleti beágyazottságára koncentrált; arra vállalkozik, hogy bemutassa Szondi Lipót II. világháború előtti hazai munkásságát, feltárva a korabeli tudományos áramlatok, szakmai közeg és hatások szerepét sorsanalitikus elmélete és ösztöndiagnosztikai tesztje kialakulásában. Egyúttal rávilágít arra is, hogyan illeszkedtek Szondi és a köréje csoportosuló szakemberek eredményei a korabeli magyar pszichológia és gyógypedagógia tudományos fejlődésébe, és miért érdemes napjainkban is újra vizsgálni életművét friss tudományos szempontokból.

Az elméleti tanulmányok mellett nagy súlyt kap a sorsanalízis és a Szondi-teszt aktualitásának, valamint napjaink pszichológiájába való beilleszthetőségének kérdése is. Szabó Péter tanulmányának célja a Szondi-teszt elméleti alapjainak neuropszichodinamikus keretben való újszerű áttekintése. A tanulmány egyik központi fókuszja az arc vizuális feldolgozásának evolúciós és neuropszichológiai jelentősége, míg a másik a Szondi-teszt vektorainak és faktorainak elsődleges érzelmek mentén történő leírása az affektív idegtudomány keretében. A szerző integratív megközelítésének célja a Szondi-teszt elméleti alapjainak neuropszichodinamikus modellezése, feltárva azokat a fundamentumokat, amelyek a mai pszichológiába is integrálhatók. Reinhardt Melinda írásában egy hasonlóan aktuális kérdést vizsgál: a pályaválasztás mint sors kérdését Szondi Lipót sorsanalízisében. Bemutatja, hogy a pálya, a szakma megválasztása, esetlegesen újraválasztása miként jelenik meg mint a tudattalanban rejlő szükségletek és motivációk szublimált kifejeződése Szondinál. Az operotropizmus fogalmán keresztül arra is kitér, hogyan képes az ember veleszületett késztetéseit – Szondi szókészletében: ösztöneit – átformálni és szocializálni, hogy a pálya ösztönösen választott élethivatássá váljon, amelyet a családi tudattalan is alakít, és az egyén sorsának részévé tesz. A tematikus egység végén, de nem utolsósorban, Káplár Mátyás tanulmányában a sorsanalízis elméletének alkalmazását vizsgálja a pszichológiai tanácsadásban. A fejezet bemutatja, hogy a sorsanalitikus szemlélet hogyan segíti a tanácsadót a kliens pszichológiai szükségleteinek feltérképezésében, valamint a leghatékonyabb beavatkozási módszerek kiválasztásában, biztosítva a személyre szabott fejlődést.

A második tematikus egység az igen gazdag és kiterjedt Szondi-levelezésből kínál fókuszált válogatást három írás keretében. Narancsik Gabriella a Szondi Lipót és Carl Gustav Jung, valamint a felesége, Emma Jung közötti levélváltások mentén rajzolja fel Szondi svájci recepcióját, valamint a magyarországi Szondi-kör szerepét Jung hazai fogadtatásában. Egy másik, a Szondi-levelezésen alapuló írásában Narancsik Gabriella részletesen feldolgozza Szondi Lipót, a klasszika-filológus Kerényi Károly és Carl Gustav Jung közötti kapcsolatrendszerét. Kerényi Károly

mind Szondival, mind Junggal közeli barátságot ápolt: a levélváltások alapján ez a kapocs szorosan hozzájárulhatott ahhoz, hogy a mélylélektan két nagy mestere – intellektuális-szakmai értelemben – egymáshoz is kötődni tudjon. A Szondi-levelezés tömbjét Reinhardt Melinda levélválogatása zárja, amely a magánember Szondit kívánja megjeleníteni az olvasó előtt. A magyarországi kollégákkal, volt tanítványokkal és a Szondit ismeretlenül felkereső laikusokkal folytatott levélváltásokból kirajzolódó kép egy készséges, szelíd, empátikus (e+), kedves (h+) és barátságos (m+) személyiségképet tár elénk: a humánus embert, a Szondi által homo liberator et humanisatornak nevezett embert, aki szeretetét képes önmagáról nemcsak családjára és barátaira, de távoli, számára ismeretlen emberekre is kiterjeszteni.

A kötet harmadik, egyben záró egysége a tízprofilos Szondi-tesztet is feldolgozó, komplex esetelemzéseket fűz össze. Az esetbemutatók hiánypótlók nemcsak amiatt, mert hazánkban kevés, a Szondi-tesztet is felhasználó (pl. Lukács Dénes vonatkozó köteteiben található) esetelemzést közöltek, hanem amiatt is, mert a páciensek engedélyével közölt anonimizált esetfeldolgozások kiválóan szemléltetik a tízprofilos Szondi-teszt aktuálisan is aktív hasznosíthatóságát a pszichológiai diagnosztikában. Girasek Hunor a teszt kórházi osztályos alkalmazását mutatja be egy szorongásos és paranoid tünetekkel beutalt nőpáciens esetében. A második esetbemutató szintén a klinikum területéről származik. Jambrik Máté egy nagykaszas lány ambuláns kerek között történő pszichológiai ellátása során alkalmazta a Szondi-tesztet. A harmadik eset egy felnőtt pszichológiai magánrendelés keretében folytatott pszichodiagnosztika részeként hasznosított Szondi-tesztről ad képet. Hangó Erzsébet esettanulmánya kiválóan rávilágít arra, hogy a tízprofilos Szondi-teszt egy már meglévő, pszichiáter által adott diagnózis pszichodinamikai hátterének feltárásában mekkora segítséget képes nyújtani. Végül, a negyedik esetbemutató egy büntetés-végrehajtási intézményben élő személy pszichológiai ellátása során felvett Szondi-tesztet helyez a fókuszba. Az esetismertetésből kirajzolódik, hogy a tízprofilos Szondi-teszt hogyan tudja segíteni a klinikus által feltett pszichodiagnosztikai kérdések megválaszolását, ezzel a pszichológiai ellátási folyamat megtervezését.

Reményeink szerint a kötetet alkotó írások – bár különböző irányokból indulva, mégis egységes képpé szerveződve – képesek felmutatni Szondi sokoldalú, több tudományterületet összekapcsoló szemléletét, ezen felül árnyalják a Szondi-személyiségről eddig megismerteket.

A kötet szerkesztői nevében:

*Dr. Reinhardt Melinda, a Dr. Szondi Lipót Emlékalapítvány kuratóriumi elnöke
és Dr. Gyimesi Júlia, a Dr. Szondi Lipót Emlékalapítvány kuratóriumának tagja*

A SZONDI-ÉLETMŰHÖZ KAPCSOLÓDÓ ELMÉLETI ÍRÁSOK

SZONDI LIPÓT ÉS AZ EGZISZTENCIÁL- ANANKOLÓGIAI PSZICHOLÓGIA LEHETŐSÉGE.

A SORSANALÍZIS MINT AZ EGZISZTENCIÁLIS PSZICHOLÓGIA „ELVESZETT KÖZÉP-EURÓPAI ISKOLÁJA”¹

Kőváry Zoltán

Ismeretes, hogy Szondi Lipót (1996/1955) a maga sorsanalízisét a freudi pszichoanalízis és a jungi analitikus pszichológia közé pozicionálta, mivel az előbbi az egyéni, az utóbbi a kollektív tudattalan hatásaival foglalkozik, Szondi irányzata pedig a kettő között található családi tudattalannal. Szondi szerint ezek a tudattalanok más és más „nyelvezetet” használnak: az egyéni tudattalan a szimptomákét, a kollektív tudattalan a szimbólumokét, míg a családi tudattalan a választását. Ezen a ponton a sorsanalízis máris érintkezik az egzisztencializmussal, mivel a választás ontológiai jelentőségének a felismerése volt az egyik legfontosabb tényező, ami a dán Søren Kierkegaard-t elvezette az irányzat alaptételeinek a megfogalmazásáig (1994/1843). Nem túlzás ennek nyomán azt állítani, hogy a sorsanalízis szoros szellemi rokonságot mutat mind az egzisztencialista filozófiákkal (Gyöngyösiné Kiss, 1999), mind az egzisztenciális ihletésű pszichológiákkal, például a Ludwig Binswanger alapította daseinanalízissel. Ez utóbbi rokonságot Szondi (1996/1963) maga is elismerte, és elemezte a hasonlóságokat és a különbségeket. Ennek kapcsán jelen sorok írója felvetette (Kőváry, 2022), hogy a sorsanalízist a történetileg ismert négy egzisztenciális pszichológiai irányzat (daseinanalízis, logoterápia és egzisztenciaanalízis, egzisztenciál-humanisztikus és egzisztenciál-fenomenológiai iskolák) mellett érdemes lenne ötödik, „egzisztenciál-anankológiai” irányzatként is számon tartani, ami – mivel az egzisztenciális irányzatok jelenleg reneszánszukat élik (Deurzen, szerk., 2019) – hozzájárulhatna a sorsanalízis nagyobb nemzetközi elismertségéhez.

A sorsanalízis komplex, integratív mélylélektani megközelítés, ami behatóan foglalkozik az ember világban-benne-létének alapvető, párhuzamos, de egymással

---

1 A tanulmány alapját képező előadás online formában 2023. március 4-én hangzott el a kaliforniai Existential-Humanistic Institute (EHI) tavaszi programsorozatának részeként.

kapcsolatban álló dimenzióival, létmódjaival. Binswanger (1958/1946) nyomán ezeket a létmódokat *Umwelt*nek, *Mitwelt*nek és *Eigenwelt*nek nevezzük. Az *Umwelt* lényünk biológiai oldalát, a *Mitwelt* a társas, megosztott létezését, az *Eigenwelt* a személyes, szubjektív világot jelenti. Ezek, bár nem választhatóak el egymástól élesen, sajátos megközelítést igényelnek. Míg az *Umwelt* maradéktalanul vizsgálható természet-tudományos eszközökkel, az *Eigenwelt* nagyrészt csak az első személyű tapasztalat számára hozzáférhető, ezért megismerése csakis fenomenológiailag lehetséges. Fontos hangsúlyozni, hogy az egzisztenciális megközelítés elveti a szubjektum és az objektum descartes-i elválasztását, ezért a binswangeri három *Welt* nem a személyiségre vagy az organizmusra vonatkozik, hanem az egységes heideggeri *Dasein* (jelenvalólét, Heidegger, 2007/1927) egy-egy vetületére utal. A brit egzisztenciál-fenomenológiai iskola vezető alakja, Emmy van Deurzen (Deurzen & Adams, 2016) ezt a három dimenziót kiegészítette az *Überwelt* vetületével, ami a személyen túlival, a szellemivel való kapcsolat alapja. Az egzisztenciális irányzatok a „szellemi” dimenzió önállósága mellett érvelnek évtizedek óta, nem a pszichológia epifenoménjeként értelmezik azt, mint például a pszichoanalízis (Kőváry, 2022). Szondi sorsanalízisének, aminek egzisztenciális irányzatokba sorolhatósága mellett fogunk ebben a tanulmányban érvelni, behatóan foglalkozik ezekkel a létdimenziókkal, és azokat egyenlősítve igyekszik elkerülni a biológiai redukcionizmus, a pszichologizmus vagy a spiritualizmus csapdáit. Az *Umwelt* az öröklés, a gének és az ösztönök jelentőségének hangsúlyozása formájában van jelen Szondi írásaiban, a *Mitwelt* a tudattalan „kapcsolati” jellegének (családi tudattalan) kiemelésében és a szociális sors (Szondi, 1996/1954) meghatározó mivoltának elismerésében, míg az *Eigenwelt* Szondi jelentős kierkegaard-i reminiscenciákat hordozó Pontifex-Én elméletében válik főszereplővé, amire még visszatérünk. Az *Überwelt* Szondi moralitással kapcsolatos írásaiban (1987/1973, 1987/1978) és a szellemsors fogalmának bevezetése (Szondi, 1996/1954) nyomán mutatkozik szignifikáns perspektívaként.

Az egzisztenciális jelleg Szondinál nemcsak a jellegzetes, ide kapcsolódó témák hangsúlyos tárgyalásában mutatkozik meg, ami elméletének II. világháború utáni, újanankológiai szakaszában egyértelműen dominánssá válik (Kőváry, 2020), hanem abban is, amit Nyikolaj Bergyajev orosz egzisztencialista filozófus úgy nevez, hogy „a megismerő szubjektum egzisztencialitása” (Bergyajev, 2002/1946, p. 372). Ez nagyjából ugyanaz, mint amit korábban Kierkegaard (1982/1846) úgy fogalmazott meg, miszerint „minden lényegi megismerés az egzisztenciára vonatkozik, vagy más szavakkal: csak az a lényegi megismerés, melyet lényegi kapcsolat fűz az egzisztenciához” (p. 383), vagyis „egy egzisztáló szellem az, amelyik érdeklődik az igazság iránt, mégpedig azért, mert egzisztálni akar benne” (p. 374–375).

Szondi tudományos kreativitásának felbukkanása és kibontakozása ilyen személyes, egzisztenciális jellegzetességeket mutat, ami nemcsak implicit formában érvényesül, hanem Szondi többször is reflektál rá. Ennek a kibontakozásnak a szerkezete jól megragadható Hermann Imre (1930) tehetségelméletével, amely szerint a lappangó tehetség mint bio-pszichológiai potenciál kiváltó erők hatására ténylegesül, és a hajtó részletgyökerekkel (a freudi „részletöszönök”) való kapcsolata nyomán biztosítja az élethossziglan fennmaradó motivációt. Ez a kiváltó erő egy egzisztenciális megrázkódtatás volt, mégpedig Szondi apjának a halála 1911-ben. Az apa halálának ilyen hatása számos más ide kapcsolható szerző (Kierkegaard, Nietzsche, Freud) életében játszott hasonló szerepet (Kőváry, 2021a).

Szondi esetében pszichobiográfiai (Kőváry, 2014) megközelítés nyomán ez a következőképp rekonstruálható. A sorsanalízis megteremtője számos írásában (1996/1955, 1996/1973) hangsúlyozza, hogy a családi tudattalan ötletének megjelenése Dosztojevszkij regényeinek az olvasása nyomán bukkant fel benne. Mielőtt ezt részleteznénk, az ötlet vagy eszme kapcsán néhány megállapítást kell tennünk annak pszichológiai vonatkozásaival kapcsolatban. Egyrészt Martin Schuster művészetpszichológus szerint „a gyakorlatban gyakran mindössze egyetlen ötlet” (Schuster, 2005, p. 311) az, ami az alkotó tevékenységének lényegét jelenti, és az életmű ennek kidolgozásával és variálásával jellemezhető. Ez az ötlet Szondinál a családi tudattalan eszméje. Bár Schuster ezt a művészi kreativitásra érti, a művészi és a tudományos kreativitás közé csak mesterséges határokat lehet húzni. Arthur Koestler (1998/1964) szerint a pszichológia pont olyan terület, amely a kettő határán található. Másrészt Hermann Imre (2013) szerint a felfedező gondolatot a pszichoanalízis szempontjából álomnak és fantáziának kell tekinteni, mivel a tudattalan hozzájárulása minden esetben tetten érhető, így azokhoz hasonlóan megérthető pszichológiailag. Az ötlet mint személyes, tudattalan aspektusokat tartalmazó lelki képződmény megszületésének dinamikáját Norman Holland (1998) modellje segít megragadni, amely alapján világossá válik, hogy az alkotás és a befogadás egymástól elválaszthatatlanul összefonódik. Holland szerint a befogadás a pszichoanalitikus „viszontáttételre” emlékeztető folyamat, amelynek fázisai a következők: (1) várakozás, (2) elhárítás (az „anyag” szelekciója), (3) fantázia (a tudattalan tartalmak kivetítése a befogadott tartalomra) és (4) transzformáció (az „anyag” átfordítása témákba). Ezeken a fázisokon keresztül jött létre a családi tudattalan ötlete úgy, hogy a befogadott dosztojevszkiji életmű bizonyos aspektusai találkoztak a Szondiban szunnyadó tudattalan tartalmakkal és diszpozíciókkal. Ernst Kris klasszikus pszichoanalitikus alkotáselmélete (Kris, 2000/1952) nyomán hangsúlyozandó, hogy a szükséges tudattalan hozzájárulás a kezdeti, inspirációs szakaszban meghatározó (ez Hollandnál az 1–3. fázis), ekkor

az elsődleges folyamatok és az én szolgálatában álló regresszió a meghatározó. A második, elaborációs vagy kidolgozási fázisban (ami Hollandnál a 4. lépés) Kris szerint a tudatos, másodlagos folyamatokra épülő, realitásorientált aktivitás a domináns.

Miután ezekkel a fogalmakkal és elméletekkel felfegyvereztük magunkat, térjünk vissza Szondihoz. Szondi az érettségi idején, 1911-ben olvasta Dosztojevszkij meghatározó regényeit, a *Bűn és bűnhődés*t és *A Karamazov testvéreket* (Szondi, 1996/1973). Az kezdte el foglalkoztatni, hogy honnan származhatott az orosz író ilyen mélységű ismerete az indulati gyilkosok lélektanáról. Tehát ő is a kreativitás gyökereit kereste, és Dosztojevszkij kreativitásának vizsgálata vezetett el a saját kreativitása² kibontakozásához. Az az ötlete támadt Szondinak, hogy Dosztojevszkij az általa ábrázolt figurákat belülről ismerte, vagyis önmagában hordozta őket, ahogy később nevezte, sorslehetőségként. Szondi ekkor feltehetően még nem ismerte Freudnak az írói tevékenységgel kapcsolatos fejtegetéseit („A költő és a fantáziaműködés”), amiben a pszichoanalízis atyja egy hasonló tantételt fogalmazott meg, miszerint „a lélektani regény a modern író azon hajlamának köszönheti különlegességét, hogy énjét önmegfigyelés útján részekre tagolja, és ennek következtében lelki életének konfliktusait több hősben személyesíti meg” (Freud, 2001/1908, p. 112). Szondi (1996/1973) megvizsgálta az író családfáját, és azt találta, hogy évszázadokra visszamenőleg számos indulati gyilkos (és szent életű ember) található az ősök közt; ezek sorslehetőségként ott lappangtak – Szondi későbbi kifejezésével élve – a családi tudattalanban. A Pontifex-Én, ami Szondi elméletében központú jelentőségű lett a II. világháború után – a szellem instanciájához kapcsolódva, onnan nyerve erejét –, ezeket a kóros, örökölt impulzusokat képes humanizálni, szocializálni, individualizálni és szublimálni. Ezért a gyilkos vágy, „Káin dühe” nemcsak neurózist vagy bűncselekményt eredményezhet, hanem elaborálódva az etikai viszonyulás alapjává válik (Szondi, 1987/1973, 1987/1978), illetve képes áttételesen, alkotásban is kifejezést nyerni (Szondi, 1996/1954). Ha az ember képes felismerni, hogy van választási lehetősége, akkor megvan a szabadsága a választott sors kialakítására. Dosztojevszkijnél mind a négy lehetőség tetten érhető, hiszen gazdag személyiségében, ahogy Freud (1998/1925) írja, négy arcot is felfedezhetünk: a költő mellett a moralistát, a neurotikust és a bűnözőt is.

2 Fontos hangsúlyozni, hogy az egzisztenciális felfogás szerint a kreativitás nem valamiféle „függelék” a személyiségnek, mint valami extra adottság, nem is csupán elhárító-öngyógyító jelenség, mint a pszichoanalízisben, hanem az Én létrejöttét lehetővé tevő ősfenomen, vagyis ontológiai jelentőséggel bír. Erről részletesen ld. Kőváry, 2022, 4.9. fejezet.

Szondit pont akkor érte a Dosztojevszkij-hatás, amikor meghalt az apja (1996/1973), noha ő maga nem hozza összefüggésbe a két tapasztalatot.³ Azonban Dosztojevszkij választását Szondi részéről nem tarthatjuk a véletlen művének, hiszen az író Szondihoz hasonlóan pont tizenennyolc éves volt, amikor az apja meghalt; jobbágysai verték agyon az alkoholistává lett kegyetlenkedő férfit. Ráadásul a Szondit elbűvölő *A Karamazov testvérek* is az apa erőszakos haláláról, vagyis az apagyilkos ödipális vágyak beteljesüléséről szól (Freud, 1998/1925). Nem valószínű, hogy a két erőteljes élmény, az apa elvesztése és az apát „elveszejtő” Dosztojevszkij alakjának és művészetének hatása egymástól függetlenül zajlott Szondiban, noha ez az összefüggés valószínűleg csak tudattalanul érvényesült, hiszen Szondi – a fent említett módon – az összefüggést nem említi. Úgy is fogalmazhatunk, hogy Dosztojevszkij volt Szondi első „páciense”, akit igyekezett megérteni, de ő volt Szondi első „terapeutája is”. Ez alatt azt értjük, amit Erik Erikson fogalmaz meg a pszichobiográfiai kutatásokról a Lutherről szóló könyvében: úgy véli, hogy „egy klinikus biográfus joggal érezheti: klienssel van dolga. Ám amint a klinikus beleringatja magát ebbe az érzésbe, hamarosan rá kell jönnie arra, hogy nem ő foglalkozik a beteggel, hanem az elképzelt beteg foglalkozik övele” (Erikson, 1991/1958, p. 20). Miközben Szondi a hagyományos zsidó szertartásokon keresztül megélte a gyász tudatos részét, a szorongást keltő – Ödipuszkomplexushoz tartozó – tudattalan rész indirekt módon, Dosztojevszkijen keresztül lett átdolgozva. Az „optimális esztétikai távolság” (Scheff, 1979) megteremtése a sikeres átdolgozás feltétele, akár álommunkáról, akár szublimációról van szó (Kőváry, 2021b). Ez az elaborációs folyamat egyúttal Szondi kreatív potenciáljának ténylegezését, kreatív énjének megszületését is elindította: a Melanie Klein-féle depresszív pozícióhoz kapcsolható gyászfolyamat mint helyreállítás és a kreativitás kapcsolata régóta ismert jelenség a pszichoanalitikus kutatásban (Kőváry, 2012).

Szondi munkásságának egzisztenciális vonatkozásai nagyon sokoldalúak. A kényszersors és a választott sors dialektikus-dinamikus kapcsolata például sokban idézi a szabadsággal kapcsolatos azon elgondolásokat, amit Paul Tillich fejtett ki (1996/1951–65), amit aztán Rollo May (1981) is kamatoztatott. Ismeretes, hogy Szondi (1996/1954) szerint a családi tudattalanból eredő tudattalan választások a szerelem, a hivatás, a világnézet és a betegség/halál területein alkotják a kényszersorsot, amit a tudatosítás és a lehetőségek felmérése után módosíthat szabad választásain

3 A *Sorsanalízis és önvallomás* című írásában (1996/1973) a két történetet Szondi egymás utáni bekezdésekben említi, de kapcsolatot nem feltételez a kettő közt a szöveg alapján. Az összefüggés meg nem jelenését a pszichobiográfus Irving Alexander (1990) nyomán hiánynak (*omission*) kell tartanunk, ami a pszichológiailag kiemelkedő jelenség elsődleges indikátora (*primary indicator of psychological saliency*).

keresztül a Pontifex-Én – ez lesz a választott sors. Tehát az ember se nem teljesen determinált, se nem teljesen szabad, a számára hozzáférhető adottságokon belül van lehetősége szabadon választani sorsot. Ezeket az adottságokat Szondinál (1996/1954) hét tényező hozza létre: a kényszersors, az ösztönsors, a mentális sors, a szociális sors, a választott sors, a karaktersors és a szellemsors. Tillich (1996/1951–65) hasonló véleményen van: nála a sors a lehetőségek és adottságok összessége, amelyeket megismerve az egyén azon belül szabadon választhat. Ennek az elmulasztása teszi az embert sorsbeteggé (Szondi, 1996/1954).

A sorsanalízis fejlődését közvetlenül is befolyásolta az egzisztencialista filozófia és az egzisztenciális analízis. Szondit mindig is erős filozófiai érdeklődés jellemezte (Benedek, 1973). Én-elmélete már az óanankológiai időszakban, a háború előtt és alatt is erős bölcséleti vonatkozásokat tartalmazott, ez a II. világháború után, az újanankológiai periódusban elmélyült és erősödött. Az egzisztenciális hatások öt pontban foglalhatók össze Szondinál (Kőváry, 2020). (1) A svájci közeg, ahol élt, erősen egzisztencialista színezetű volt, hiszen itt alapította és művelte a *daseinanalízist* Binswanger, majd Medard Boss, de Bázelen lakott Karl Jaspers is. (2) Szondi olvasta és idézte a fenomenológia/hermeneutika és az egzisztenciálbölcsélet képviselőit, Husserlt, Dilthey-t, Heideggert, Löwithet. (3) Ugyancsak olvasta és idézte a fenomenológiai pszichiátria és az antropológiai irányzatok képviselőit (Jaspers, Strauss, Gebattel, Wezsacker), valamint Binswangert, aki a fenomenológiai pszichiátria és az azt követő egzisztenciális analízis képviselője is. (4) Kreativitásának kirobbanásában – miként azt fentebb kifejtettük – nagy szerepet játszott Dosztojevszkij, aki ugyan szó szerint nem volt egzisztencialista, de Walter Kaufmann (1956) szerint a *Feljegyzések az egérlyukból* a legjobb bevezetőnek számít az egzisztencializmushoz. (5) Erősek a hasonlóságok Kierkegaard filozófiája és Szondi pszichológiája között. A következőkben erre fogunk koncentrálni.

Ez a hasonlóság három területen mutatkozik meg: (a) a választások fontosságának hangsúlyozása, (b) az Öszövecség alakjainak felhasználása az emberi egzisztencia ábrázolására és (c) az énnel kapcsolatos koncepciók meglepő hasonlósága. A (a) választással kapcsolatban Kierkegaard a következőt írja: „Maga a választás döntő jelentőségű az egyéniség tartalma szempontjából; a választással a személyiség a kiválasztottba merül, s ha nem választ, akkor elsovad [...] ha lemondunk a választásról, akkor maga a személyiség fog öntudatlanul választani vagy a benne levő sötét hatalmak” (Kierkegaard, 1982, p. 196–198). Szondi a bennünk lévő „sötét hatalmaknak” nevet is adott: ez lesz a családi tudattalan, ami említett módon négy területen fejt ki a hatását kényszersorsként a választásokon keresztül: ezek a libidotropizmus (társválasztás), az operotropizmus (hivatásválasztás), az idealtropizmus (barát- és világnézetválasztás)

és a morbotropizmus (betegség- és halálnem-választás). Az Ószövétség (b) mindkét szerző számára kiemelkedő jelentőséggel bír: Kierkegaard *A szorongás fogalmában* (1993/1844) Ádám és Éva, a *Félelem és reszketésben* (1986/1943) Ábrahám és Izsák történetéből indult ki, míg Szondi (1987/1973, 1987/1978) a gonosszal és az erkölccsel kapcsolatos fejtegetéseiben Káin és Ábel, valamint Mózes alakját használja fel az emberi egzisztencia sorslehetőségeinek bemutatásakor. Ez a mitologizáló tendencia, vagyis a mitológiai alakok és történetek filozófiai-lélektani értelmezése a romantizmus idején vált elterjedtté a nyugati gondolkodásban (Safranski, 2010). Egyesek szerint Francisco Goya (Földényi, 1993), mások szerint Richard Wagner (Paneth, 1985) használta fel először a mitológiai alakokat és helyzeteket az emberrel kapcsolatos filozófiai-lélektani igazságok bemutatására. A német romantika és Wagner fontos hagyományt indított útjára ezzel a mitologizálással, ami a 20. században egyaránt kiterjedt az irodalom (Thomas Mann) és a pszichológia (Freud, Jung, Rollo May) területére. Wagner és a 20. század közt fontos közvetítő volt Nietzsche az ő apollóidionüszoszi fogalompárjával (Meletyinszkij, 1985).

A legfontosabb párhuzam Szondi és Kierkegaard gondolkodásában azonban az én-koncepciók területén (c) mutatkozik, olyan hasonlóságról van szó, ami több mint feltűnő. Szondi (1996/1954) szerint az ember lelki életét ellentétek hatják át: tudatos és tudattalan, szabad és determinált, aktív és passzív stb. Ezek között az egyensúlyt a Pontifex-Én teremti meg, ami választ, integrál, elfojt, szublimál, de ezáltal létre is hozza önmagát, teremtő és teremtet is egyben, és folytonosan alakulóban van. Az én képes „egyéni életének tényleges egzisztenciális lehetőségeiből egy 'darab életet' kiemelni, amelyből aztán önmaga számára saját sorsát megformálhatná” (Szondi, im. p. 34), azaz önmagává válik. Ha az ellentétek közötti dialektikus kapcsolat megszakad, az katasztrófához vezet egyéni és kollektív szinten is. Szondi szerint a sors, az én és a szellem között komplex összefüggés van: az én a választott sorsot ugyanis csak akkor tudja az ellentétek áthidalása nyomán megteremteni, ha a hit funkciója által a szellem instanciájához kapcsolódik, ami megmenti őt a mindenhatósági érzés nárcisztikus felfuvalkodottságától. Ha ez nem történik meg, akkor a személy „megbolondul” vagy „örökös halálfélelemben él” (Szondi, im. p. 36). Kierkegaard *A halálos betegségben* (1993/1849) arról beszél, hogy az egyén szellem, vagyis én, ami nem más, mint a benne lévő ontológiai ellentétek (paradoxonok) szintézise. Ilyenek a végeesség és a végtelenség, a halhatatlanság és a halandóság stb. Az én nem maga a viszony az ellentétek között, mondja a dán filozófus, hanem a viszonyhoz való viszony: annak ugyanis tudatosnak, reflektálnak és a személyességen, bensőségességen kell alapulnia. Ha az én, amely egy adott pillanatban nem létezik, hanem folyamatosan a létrejövés állapotában van, maga alakítja önmagát a választásain keresztül,

akkor szabad. Pár évvel korábban, a *Vagy-vagyban* (1994/1843) Kierkegaard már kifejtette, hogy az én paradoxona, hogy a választások révén keletkezik, mégis önmaga alapján tud csak autentikusan választani. „Az én, amit választ, végtelen sokféleséget hordoz önmagában, amennyiben története van, amelyben kiáll az önmagával való azonosság mellett... kell bátorság ahhoz, hogy önmagát válassza... szorongásra készíti... mert ha felébred benne a szabadság szenvedélye – és a választásban ébredt fel, mint ahogy a választásban önmagát tételezi fel –, akkor önmagát választja.” (Kierkegaard, im. p. 513).

Később *A halálos betegségben* Kierkegaard leírja, hogy amennyiben az ember elveti önmagát, azaz nem önmagát választja, akkor egzisztenciális értelemben bűnt követ el, aminek a következménye a szorongás, a kétségbeesés, azaz a meghalásra való képtelenség. Hiszen ha önmagát választotta, akkor megragadta a lét- vagy sorslehetőségeit, és megvalósította azokat, így meg tud halni. A kétségbeesés származhat onnan, hogy az ember például a végesség-végtelenség esetében kizárja az egyik ellentétpárt, vagy onnan, hogy a viszonyhoz való viszonyt megalapozó életszemlélete külsődleges eredetű, vagy nem ismeri fel, hogy benne ragadt a közvetlenségben és az esztétikai stádiumban. Utóbbi lényege az az elképzelés, hogy az életet csupán élvezni kell, a világ ezért létezik. A kétségbeesésből a kiút az egzisztencializmus megteremtője szerint az etikai stádiumon keresztül vezet, amikor az egyén belátja, hogy bűnös, mivel nem önmagát választotta (ez történik Tolsztoj Ivan Iljicsével is, amire egy konkrét halálos betegség döbbsenti rá), a megváltást azonban csak a válási stádium hozhatja el. Ekkor, „miközben önmagához viszonyul, és önmaga akar lenni, az Én átlátható módon abban a hatalomban alapozza meg önmagát, mely őt létrehozta” (Kierkegaard, 1993/1849, p. 20).

A figyelmes olvasó számos megdöbbenő azonosságot fedezhet fel Szondi és Kierkegaard én-konceptiójában. Ilyenek az én mint ontológiai ellentétek szintézisének gondolata, amely szintézis során valamelyik pólus kizárása katasztrófát eredményez; a folyamatos létrejövés elgondolása, amelynek során az én egyszerre alkotó és alkotott; valamint az a felfogásmód, hogy autentikus állapotot („megváltást”) csak a legfelső instanciához, a szellemhez (Istenhez, logoszhoz) való kapcsolódás eredményezhet. Ez a hasonlóság vagy szinte azonosság nem lehet a véletlen műve. Jelen sorok írója korábban tett erőfeszítéseket, hogy a Kierkegaard-hatás jelenlétét bebizonyítsa, ami nem tűnt egyszerű feladatnak (Kóváry, 2020). Szondi nem utal Kierkegaard-ra, fennmaradt könyvtárában nincsenek Kierkegaard-kötetek. Tudni lehet, hogy filozófus tanítványai (Noszlopi László, Ervin Gábor, Zemplén György) tájékozottak voltak az egzisztencialista irodalomban, Noszlopi (2012/1937) idézte

is a dán filozófust. Szondi barátja, Kerényi Károly mítoszkutató, akivel a svájci időszakban alakult ki szoros kapcsolata (Narancsik, 2018), szintén jól ismerte az egzisztencialista filozófiát. A rejtélyt végül Narancsik Gabriella oldotta meg, aki Jung-kutatása során átnézte a zürichi Szondi-hagyatékot, és talált egy jegyzetfüzetet, amelybe Szondi kijegyzetelte Walter Nigg *Religiöse Denker* című 1948-as könyvének Kierkegaard-ról szóló fejezetét. Másodlagos irodalmon keresztül tehát Szondi ismerte Kierkegaard filozófiáját (Narancsik, 2022).

Szondi sorsanalízisét emberképe kidolgozottsága miatt is egzisztenciális irányzatnak kell tartanunk, amit ezért az említett módon az „egzisztenciál-anankológiai” pszichológia elnevezéssel illethetünk. Az emberkép, vagyis a filozófiai antropológiai-ontológiai alapok explicit megfogalmazása különbözőképpen van jelen a pszichológia egyes területein. A tudományos pszichológia megszületéséskor többek közt a „spekulatív” filozófiától való elhatárolódás formájában igyekezett saját határait kijelölni, ami egyaránt jellemző volt a kísérleti lélektanra és a freudi pszichoanalízisre is (Pléh, 2010). Azonban, miként Yanchar és Hill (2003) rámutattak, a filozófiai alap nélküli pszichológia illúzió. A pszichológiát kialakulásakor a kísérleti-egzakt módszerek, a természettudományos jellegű fogalomhasználat és elméletalkotás előzetes preferenciája jellemezte, ami maga után húzott egy ismeretelméleti pozíciót (pozitivizmus, szcientizmus, redukcionizmus, naturalizmus) és egy behatárolt emberképet, amit a kartézianus materializmus, a biologizmus-evolucionizmus, a mechanisztikus ember- és világkép, a hedonizmus és utilitarizmus fémjelez. A hegemon helyzetben levő természettudományos pszichológiának (Walsh et al., 2014) is van tehát emberképe, noha sok tekintetben ez implicit és reflektálatlan módon érvényesül, „félreismerve” a tudomány tárgyát, az embert. Az már egy másik kérdés, hogy ez a „tárgy” nem is tárgy, vagyis „az” vagy „dolog”, hanem egy személy, vagyis „te” (Buber, 1991/1923). Husserl (1993/1910-11) már több mint száz éve kijelentette, hogy az igazi módszernek nem az idealizált tudományos előképekhez, hanem a vizsgált dolog természetéhez kell igazodnia. Ezt a felfogást követik az egzisztenciális megközelítés hívei is: először próbálják meg tisztázni az ember mint a vizsgálat dolog „természetét” (filozófiai antropológia), amihez megfelelő ismeretelméleti pozíció társul (fenomenológiai-hermeneutikai hagyományok), és csak ezt követően lehet a megfelelő módszert kiválasztani. Ugyan a daseinanalízishez közel álló Robert Stolorow (2011) bírálta Binswanger ezen filozófiai, „top-bottom” megközelítését, és azt hangsúlyozta, hogy sokkal inkább „bottom-up” megközelítést kell alkalmazni, vagyis a (klinikai) megfigyelésekből kiindulva, azt követően kell filozófiai antropológiai megállapításokat tenni, ám a megértés elkerülhetetlen előzetesség-struktúrája

(Gadamer, 1984/1980) pont arra utal, hogy nincs „tisztá” megismerés, ha az emberrel foglalkozunk, akkor minden egyes megnyilvánulását valamely előzetesen adott nyomán értjük meg, a hermeneutikai kör szerkezetének megfelelően.

A mélylélektanok és különféle dinamikus irányzatok sajátos módon viszonyulnak ehhez a kérdéshez. Freud, az „alvajáró filozófus” (Szummer, 1993) Jürgen Habermas (1993/1968) szerint „szcientista önfélreértést” követett el, vagyis a fenomenológiai-hermeneutikai hagyományokra épülő megismerési mód nyomán megtudottakat természettudományos elmélet formájában igyekezett konceptualizálni. Ez Hans-Martin Lohmann (2008) szerint feloldhatatlan ellentmondáshoz vezetett a pszichoanalízisen belül, ezért a 20. század végén az szétszakadt egy szcientista (G. O. Gabbard, J. Gedo, P. Fónagy, O. F. Kernberg, E. Kandel, M. Solms) és egy humán tudományos (H. Kohut, R. Schafer, D. Spence, G. Klein, R. D. Stolorow és G. E. Atwood) irányzatra. Ezzel szemben Jung nem zárkózott el a filozófiai hatások elől, sőt, Buda Béla szerint (1987) a személyiségelméleten túl filozófiai antropológiát is létrehozott irányzatával. A pszichoanalitikus elmélet tudományos alapjait először Binswanger vette revízió alá. *Freud's Conception of Man in the Light of Anthropology* (Binswanger, 1963/1936) című írásában kritikával illette a *homo naturán*ak nevezett emberképet, amivel Freud dolgozott, amely egyoldalúan biológiai lényként mutatja be az embert, és a megfigyelhető jelenségek (fenomének) hátterében mindig személytelen természeti erők munkálkodását feltételezi. Ez jellemzi például az álom manifeszt és látens rétegeinek a megkülönböztetését is. Ezért aztán Binswanger Freud *homo naturáj*át a heideggeri fundamentális ontológia emberképével (*homo existentialis*), Freud természettudományosnak feltételezett megismerési módját pedig a husserli fenomenológiával (és részben a dilthey-i és schleiermacheri hermeneutikával) cserélte le. A pszichoanalízist mint kétkezi terápiás módszert Binswanger érintetlenül hagyta, mert szerinte az teljesen releváns. Így jött létre a daseinanalízis mint szemlélet, ami a tárgyának megfelelő tudományos alappal látja el a pszichoanalitikus terápiát (Kőváry, 2022).⁴ Hasonlóképpen látta ezt a daseinanalízis másik fontos alapfigurája, a daseinanalízist már önálló terápiás irányzatként pozicionáló Medard Boss is: ő is különbséget tett a „terápiás” és az „elméletalkotó” Freud között, és úgy vélte, hogy az olyan koncepcióknak, mint az elfojtás vagy az indulatáttétel, nincs helye a fenomenológiai terápiában (Condrau, 2013). A mai daseinanalízis (Holzhey-Kunz,

4 Ugyanez a törekvés hatja át az amerikai Robert D. Stolorow és George E. Atwood munkásságát is (Atwood & Stolorow, 1984; Stolorow & Atwood, 1992), ők pszichoanalitikus fenomenológiának, posztkartézianus pszichoanalízisnek, az interszubjektív rendszerek elméletének, illetve fenomenológiai kontextualizmusnak nevezik megközelítésüket.

2019) némileg megengedőbb az „elméleti” Freuddal, és úgy véli, hogy vissza kell térni a pszichoanalízis és az egzisztencializmus gyümölcsöző párbeszédéhez.

Szondit filozófiai törekvései rokonítják Binswanger elgondolásaival. A sorsanalízis atyja (Szondi, 1996/1963) rámutat, hogy Freud és Jung szakítása a mélylélektan emberképének hasadásához vezetett, amely szembeállította egymással a testet és a lelket, a természetet és a szellemet, a kauzalitást és a finalitást, a tárgyi és az alanyi világot, illetve az immanenst és a transzcendenst. Szondi szerint ezt a szellemi krízist két irányzat próbálta feloldani, a Binswanger-féle létanalízis és az ő sorsanalízise, mégpedig a jelenvalólét, illetve a sors felsőbb fogalmainak a használatával. A különbséget abban látta, hogy a sorsanalízissel szemben a jelenvalólét analízise „megpróbálta kiönteni az állóvizet az ’elavult’ pszichológia fürdőkádjából, hogy filozófiailag tiszta desztillált vizet öntsön bele. Ezzel együtt azonban kiöntötte a kádból Freud rendkívül életrevaló gyermekét is” (Szondi, 1996/1963, p. 116). Szondi ezzel nem ért egyet, ő megtartja a mélylélektani iskolák pszichológiai fogalomkészletét, ám kimutatja, hogy azok az emberképek, amelyek az egyes iskolák nézeteinek hátterében fellelhetők, részgazságokat képviselnek az emberrel kapcsolatban, amennyiben azt a kérdést tesszük fel magunknak – Heidegger nyomán –, hogy „ki az ember”, és hogy mely lépcsőfokokon keresztül válik az individuum emberré. Ezek az emberképek mindig egy adott személyiségfejlődési szakaszban válnak meghatározóvá, akárcsak a szintén egzisztenciális (kierkegaard-i) ihletésű eriksoni elméletben (Kőváry, 2021c).⁵ Szondi szerint a korai énfelfejlődés szempontját képviselő elméletek (Hermann Imre, René Spitz) leírásában az ember: *homo participator*, míg a freudi pszichoanalízis a *homo repressor* emberképével dolgozik, aki a szocializáció során elnyomja antiszociális ösztöntörekvéseit. Az adleri individuálpaszichológia szemében az ember *homo potentator*, míg a jungi mélylélektanban *homo individuator*, Szondi sorsanalízisében viszont *homo elector*rá válik, amit a *homo liberator et humanisator* követ, amelyet a lélektanban Alphonse Maeder, Jung tanítványa és Martin Buber barátja képvisel (Szondi, 1996/1963). Ezzel tehát Szondi az egyes mélylélektani irányzatok implicit, részleges emberképeit egy egységes filozófiai antropológiai elképzelésben egyesíti. Ez az integrációs törekvés áthatja egész munkásságát (Szondi, 1999/1956).

A sorspszichológia azért is tekinthető egzisztenciális irányzatnak, mert kidolgozott emberképpel rendelkezik, amely magába foglalja az ént megteremtő választás és a szabadság lehetőségét, a transzcendencia jelentőségének hangsúlyozásával pedig önálló létjogosultsággal bírónak ismeri el a szellemi dimenzióját. Ismeretes, hogy Freud ettől elzárkózott: nála az én nem autonóm ágens, három urat szolgál (1991/1923),

5 Szondi nem utal írásaiban Eriksonra, a pszichoszociális-humanisztikus pszichoanalízis más képviselőire, H. S. Sullivanra és K. Horney-ra viszont igen.

a művészet vagy a vallás pedig az ösztönkésztetések szublimációjaként vagy a gyermekkori komplexusok felnőttkori változataként jelenik meg az ember világában (Freud, 1982/1930). Bár Szondi nem utalt kortársa, Viktor Frankl munkásságára, a szellemi az ő kierkegaardi és scheleri ihletésű elgondolásaiban is hasonlóképpen nagy szerepet kap. Frankl (2012/1950, 2018/1943) egyrészt fellépett a pszichoanalízis „pszichologizmusának” redukcionista elképzeléseivel szemben, ami a szellemit egyszerűen pszichéssé fokozza le, másrészt hangsúlyozza, hogy a tudattalannak van szellemi vetülete is („szellemi tudattalan”), és személyiségfejlődéshez vezető belátások szellemi összefüggések tudatosítása nyomán is létrejöhetnek.

Egyébként Szondinak és Franklnek a szellemivel kapcsolatos elgondolásai korántsem tekinthetők valamiféle ódivatú idealizmusnak vagy ködös filozófiai spekulációnak, és meglepő módon összekapcsolhatók bizonyos aktuális trendekkel, ami nem független az egzisztencializmustól. Markus Gabriel, a kortárs német filozófia jelentős alakja, a *Neo Existentialism* (2018) című könyv szerzője azt állítja, hogy nem véletlen, hogy az elme tisztán materialista jellegű leírási törekvései rendre kudarcba fulladnak, ám nem azért, mert még mindig nincs elég pozitív adatunk ehhez (ami majd egyszer rendelkezésre fog állni). Be kell látnunk, állítja a német filozófus, hogy az elme nem teljesen természeti jelenség, ami nem jelenti azt, hogy a pszichológiai elképzelhető materiális alap (agy, idegrendszer) nélkül, de úgy tűnik, ez csak szükséges, de nem elégséges feltétel. Azonban Gabriel tovább is megy ennél, és azt állítja, hogy maga az elme szó is problematikus, mert azt feltételezi, hogy amit ide kapcsolunk jelenséggként, az mind a „fejünkben” van. Márpedig – és ez a Szondi által is idézett husserli fenomenológia több mint száz éve hangsúlyozott álláspontja is – nem lehet éles vonalat húzni a tudat és aközé, amire irányul (ezt írják le az intencionalitás fogalmával). Ezért Gabriel javasolja a „szellem” (Geist) fogalom rehabilitálását, mert amikor gondolkodunk, érzünk, tapasztalunk, akkor nem csupán kognitív műveletek zajlanak „bennünk”, hanem közvetlen kapcsolatban vagyunk a természettel és az emberi kultúra javaival, annak jelentéssz összefüggéseivel, amit nem közvetlenül mi hozunk létre.

Egyébként erre utal a német életfilozófus és fenomenológus, Max Scheler is, amikor a morális döntések alapjának tekinthető, intuitíve megragadott értékefenoménekről (1979/1913–16) beszél, amelyeknek van egy „objektív”, de nem a fizikai tárgyak létezésével azonos létalapja. Amikor intuitív és érzelmi alapon megragadjunk egy értékefenomént (mondjuk, a szépséget vagy a szabadságot), akkor valójában a „szellemihez” kapcsolódunk, aminek – miként fentebb láttuk – a Schelert saját pszichológiája alapjának tekintő Frankl is önálló létjogosultságot követelt (Frankl, 2018/1943). Nem véletlen, hogy Szondi is úgy vélte, hogy emberi teljesség csak

a művészetet, tudományt, vallást magába foglaló „szellemi”-hez kapcsolódva képzelhető el, különben ennek hiányában az én mindenhatónak érzi magát, saját maga istenévé válik. „A mindenható én-isten tragédiája” pedig abban áll, írja Szondi, „hogymindig a saját ellenpólusával, a halállal birkózik” (Szondi, 1996/1954, p. 36). Napjaink önimádó társadalma (Lasch, 1996/1978) így óhatatlanul a végesség tudata, a halál elől vak menekülés társadalma lesz. A „halál tagadása” (Becker, 1973) egyrészt pszichológiai szükséglet, ám az inautentikusság forrása is, ezért előbb vagy utóbb szembe kell néznünk vele (Yalom, 2018).

Érdemes ide kapcsolni párhuzamként egy másik kortárs törekvést is. Candace Vogler chicagói filozófusprofesszor és munkatársai közelmúltban lezajlott nagy szabású filozófiai kutatásának *Self-Transcendence and Virtue* címmel jelent meg az összefoglalója 2019-ben (Frey & Vogler, 2019). Ez azt sugallja, hogy azok az emberek, akik összekapcsolják magukat egy önmagukon túlmutató nagyobb egésszel (a szellem instanciájával, ahogy Szondi mondja), az életet is értelmesebbnek és tartalmasabbnak élik meg, ami szubjektív szinten a boldogság érzésével társul.⁶ Ezek hagyományos érelemben „szellemi” tapasztalatok, ahol a „szellemi” nem azonos a „pszichológiai”-val, és nem szűkíthető le az „elme” folyamataira. A szellem fogalma egyébként azért is kopott ki a gondolkodásból, mert a II. világháború után a tudomány feltartóztathatatlanul amerikanizálódott, a „Geist” (ld. Geisteswissenschaften – szellemtudományok) szónak pedig nincs angol megfelelője: sem az „intellectual”, sem a „spiritual” nem azonos azzal, amit a „Geist” jelöl. Az európai-kontinentális hagyományokhoz való visszatérés jegyében hirdeti meg tehát Gabriel (2017) a filozófiai értelemben vett „szellem” szó rehabilitációját.

Jelen cikkünkben amellet érveltünk, hogy Szondi Lipót sorsanalízisét indokolt és célszerű volna „egzisztenciál-anankológiai” irányzatként az egzisztenciális pszichológia elveszett közép-európai iskolájaként (is) számontartani. Ezt számos tényező alátámasztja. (1) Szondi, bár irányzatát a freudi pszichoanalízis és a jungi analitikus pszichológia közé sorolta (1996/1955), egy valamivel későbbi írásában (1996/1963) Ludwig Binswanger daseinanalízisével rokonítja. (2) A sorsanalízis komplex, holisztikus megközelítés, amely kimerítően foglalkozik az ember mint világban benne létező lét-dimenzióival, az Umwelttel, a Mitwelttel, az Eigenwelttel és az Überwelttel is. (3) Kimutatható Szondinál a megismerő egzisztencialitása (Begyajav), amennyiben elméletének kialakulása személyes élményeihez kapcsolódik, amelyeket egy egzisztencializmusban gyakran idézett és őt mélyen megérintő író, Dosztojevszkij elemzése

6 Ezt hangsúlyozta már igen korán Viktor Frankl is különféle munkáiban, amelyekben az „értelem akarását” helyezte a középpontba, melynek eléréshez az ön-transzcendencián keresztül vezet az út. Ld. pl. Kőváry, 2022, 3.2. fejezet.

során dolgozott át. Teljes mértékben igaz rá, amit Kierkegaard mond, hogy személyében „egy egzisztáló szellem az, aki érdeklődik az igazság iránt, mégpedig azért, mert egzisztálni akar benne” (Kierkegaard, 1982/1846, pp. 374–375). (4) A kényszersors és a választott sors dialektikáját leíró elméletében a szabadságnak egészen hasonló szerep jut, mint például Paul Tillich filozófiai antropológiájában. (5) Szondi olvasta és idézte a fenomenológia és az egzisztencializmus filozófiai szerzőit, valamint a fenomenológiai pszichiátria képviselőit. (6) Nagyon sokoldalú a kapcsolata Kierkegaard filozófiájával. Ezek a kapcsolódási pontok (a) a választás középpontba helyezése, (b) az Őszövetség figuráinak és történeteinek használata az emberrel kapcsolatos filozófiai-lélektani megfigyelések bemutatásánál, valamint (c) én-elméleteik meglepő hasonlósága. Ez utóbbival kapcsolatban kijelenthető Narancsik Gabriella (2022) kutatásai nyomán, hogy Szondi másodlagos irodalomból ismerte Kierkegaard filozófiáját. (7) Szondi filozófiailag kidolgozott emberképre építette elgondolásait, amely nagyon sok egzisztenciális vonatkozást tartalmaz. (8) Önálló dimenzióként ismeri el a „szellemit” és a „transzcendenst” az ember életében, amivel köthető más egzisztenciális szerzőkhöz (pl. Frankl), valamint kortárs törekvésekhez (Markus Gabriel, Candace Vogler). Ezek alapján Szondi irányzatát „egzisztenciál-anankológiainak” nevezni nemcsak indokolt, hanem célszerű is, mivel ha össze tudjuk kapcsolni a kortárs egzisztenciális pszichológiai reneszánszával (Deurzen, szerk., 2019), akkor a sorsanalízis nemzetközileg is elfogadottabbá válhat.

IRODALOM

- Alexander, I. (1990). *Personology. Method and Content in Personality Assessment and Psychobiography*. Duke University Press.
- Atwood, G. E., & Stolorow, R. D. (1984). *Structures of Subjectivity. Explorations in Psychoanalytic Phenomenology*. The Analytic Press.
- Becker, E. (1973). *The Denial of Death*. The Free Press.
- Benedek, I. (1973). Szondi I–II. *Új Írás*, 13, 10–11., 82–91., ill. 91–100.
- Bergyajev, N. (2002/1949). *Önmegismerés*. Európa.
- Binswanger, L. (1958/1946). The Existential Analysis School of Thought. In R. May, E. Angel & H. Ellenberger (Eds.), *Existence. A New Dimension in Psychiatry and Psychology* (pp. 191–214). A Touchstone Book – Simon & Schuster. <https://doi.org/10.1037/11321-007> (p. 191–213).
- Binswanger, L. (1963/1936). Freud's Conception of Man in the Light of Anthropology. In L. Binswanger (Ed.), *Being-in-the-World. Selected Papers of Ludwig Binswanger* (pp. 147–181). Basic Books.
- Buber, M. (1991/1923). *Én és Te*. Európa.
- Buda, B. (1987). C. G. Jung munkássága a mai lélektan tükrében. In C. G. Jung (Ed.), *Emlékek, álmok, gondolatok* (pp. 451–464). Európa.
- Condrau, G. (2013). *Freud és Heidegger. Daseinanalitikus neurózistan és pszichoterápia*. L'Harmattan.
- von Deurzen, E. (Ed.) (2019). *The Wiley World Handbook of Existential Therapy*. Wiley & Sons. <https://doi.org/10.1002/9781119167198>
- von Deurzen, E., & Adams, M. (2016). *Basic Skills in Existential Counselling and Psychotherapy*. SAGE Publications Ltd.
- Erikson, E. (1991/1958). A fiatal Luther. In E. Erikson (Ed.), *A fiatal Luther és más írások* (pp. 7–401). Gondolat.
- Földényi, F. L. (1993). *A lélek szakadéka*. Goya Szaturnusza. Jelenkor.
- Frankl, V. (2012/1950). *A szenvedő ember*. Jel.
- Frankl, V. (2018/1943). *A tudattalan Isten. Pszichoterápia és vallás*. Ursus Libris.
- Freud, S. (1991/1923). *Az őszvalami és az én*. Hatágú Síp.
- Freud, S. (1982/1930). Rossz közérzet a kultúrában. In S. Freud (Ed.), *Esszék* (pp. 327–407). Gondolat.
- Freud, S. (1998/1928). Dosztojevszkij és az apagyilkosság. In Bókay, A. & Erős, F. (Eds.), *Pszichoanalízis és irodalomtudomány* (pp. 83–94). Filum.

- Freud, S. (2001/1908). A költő és a fantáziaműködés. In S. Freud (Ed.), *Művészeti írások* (pp. 103–115). Filum.
- Frey, J. A., & Vogler, C. (2019). *Self-Transcendence and Virtue. Perspectives from Philosophy, Psychology and Theology*. Routledge. <https://doi.org/10.4324/9780429469572>
- Gabriel, M. (2018). *Neo-Existentialism. How to Conceive the Human Mind After Naturalism's Failure*. Polity Press.
- Gadamer, H.-G. (1984/1960). *Igazság és módszer*. Gondolat.
- Gyöngyösiné Kiss, E. (1999). Sorsanalízis és az egzisztencialista filozófiák. *Magyar Pszichológiai Szemle*, 54(2), 259–264.
- Habermas, J. (1993/1968). A metapszichológia szcientista önfélreértése. In Szummer, Cs. & Erős, F. (Eds.), *Filozófusok Freudról és a pszichoanalízisről* (pp. 91–107). Cserépfalvi.
- Heidegger, M. (2007/1927). *Lét és idő*. Osiris.
- Hermann, I. (1930). A tehetség pszichoanalízise. In *Tehetség-problémák* (pp. 45–58). Merkantil.
- Hermann, I. (2013). *Kreativitás és alkotás*. Animula.
- Holland, N. M. (1998/1976). Az irodalmi interpretáció és a pszichoanalízis három fázisa. In Bókay, A., & Erős, F. (Eds.), *Pszichoanalízis és irodalomtudomány* (pp. 331–342). Filum.
- Holzhey-Kunz, A. (2019). Philosophy and Theory: Daseinanalysis – An Ontological Approach to Psychic Suffering Based on the Philosophy of Martin Heidegger. In E. van Deurzen (Ed.), *The Wiley World Handbook of Existential Therapy* (pp. 55–68). Wiley & Sons Ltd. <https://doi.org/10.1002/9781119167198.ch2> (p. 55-67).
- Husserl, E. (1993/1910–11). *A filozófia mint szigorú tudomány*. Kossuth.
- Kaufmann, W. (1956). *Existentialism from Dostoevsky to Sartre*. Meridian Books.
- Kierkegaard, S. (1982). *Írásaiból*. Gondolat.
- Kierkegaard, S. (1982/1846). Lezáró tudománytalan utóirat a 'Filozófiai töredékekhez'. In S. Kierkegaard (Ed.), *Írásaiból* (pp. 365–451). Gondolat.
- Kierkegaard, S. (1986/1843). *Félelem és reszketés*. Európa.
- Kierkegaard, S. (1993/1844). *A szorongás fogalma*. Göncöl.
- Kierkegaard, S. (1993/1849). *A halálos betegség*. Göncöl.
- Kierkegaard, S. (1994/1843). *Vagy-vagy*. Osiris.
- Koestler, A. (1998/1964). *A teremtettség*. Európa.

- Kőváry, Z. (2012). *Kreativitás és személyiség. A mélylélektani alkotáselméletektől a pszichobiográfiai kutatásig*. Oriold és Társai.
- Kőváry, Z. (2014). *Pszichobiográfia. Történet, elmélet, módszertan és alkalmazás*. Oriold és Társai.
- Kőváry, Z. (2020). Sors, szabadság, létezés. Az „egzisztencialista” Szondi Lipót. In Kőváry, Z. (Ed.), *Homo Creativus. Létezés, élettörténet, kreativitás* (pp. 35–69). L'Harmattan.
- Kőváry, Z. (2021a). Halál apa blues. Az apa elvesztése okozta gyász kreatív feldolgozásának pszichobiográfiai vizsgálata. *Kháron Thanatológiai Szemle*, 2, 1–38.
- Kőváry, Z. (2021b). Rémálom és sikertelen szublimáció. A lélektani összeomlás anatómiája. *Psychologia Hungarica Caroliensis*, 20, 19–32.
- Kőváry, Z. (2021c). Identitás és egzisztencia. Kierkegaard-hatások Erik H. Erikson életművében. *Imágó Budapest*, 4, 74–86.
- Kőváry, Z. (2022). *Bevezetés az egzisztenciális pszichológiába*. ELTE Eötvös.
- Kris, E. (2000/1952). *Psychoanalytic Explorations in Art*. Universities Press.
- Lasch, Ch. (1996/1979). *Az önimádat társadalma*. Európa.
- Lohmann, H.-M. (2008). *A huszadik század Ödipusza*. Háttér.
- May, R. (1981). *Freedom and Destiny*. W. W. Norton & Co.
- Meletyinszkij, J. (1985). *A mítosz poétikája*. Gondolat.
- Narancsik, G. (2018). Sors és mítosz. Kerényi Károly kapcsolata Szondi Lipóttal és C. G. Junggal a 30-as és 40-es években. *Imágó Budapest*, 7(1), 48–89.
- Narancsik, G. (2022). Szondi Lipót és Szilasi Vilmos barátsága a levelezések tükrében. Szondi filozófiai forrásaihoz. In Csókási, K. & Teleki, Sz. Á. (Eds.), *Sorsunk – jelenünk. Tanulmányok Prof. Dr. Kiss Enikő Csilla köszöntésére*. Akadémiai.
- Noszlopi, L. (2012/1937). *A világnézetek lélektana*. Szent István Társulat – Az Apostoli Szentszék.
- Paneth, G. (1985). Gnosztikus és pszichoanalitikus elemek Richard Wagner zenedrámaiban. In *A labirintus járataiban. Pszichiátria, kultúra, klinikum* (pp. 150–176). Magvető.
- Pléh, Cs. (2010). *A lélektan története*. Osiris.
- Safranski, R. (2010). *Romantika. Egy német affér*. Európa.
- Scheff, T. J. (1979). *Catharsis in Healing, Ritual and Drama*. University of California Press.
- Scheler, M. (1979/1913). *A formalizmus az etikában és a materiális értéketika*. Gondolat.

- Schuster, M. (2005). *Művészetlélektan*. Panem.
- Stolorow, R. D. (2011). *World, Affectivity, Trauma. Heidegger and Post-Cartesian Psychoanalysis*. Routledge. <https://doi.org/10.4324/9780203815816>
- Stolorow, R. D., & Atwood, G. E. (1992). *Contexts of Being. The Intersubjective Foundations of Psychological Life*. The Analytic Press.
- Szondi, L. (1987/1973). Mózes, a törvényalkotó. In Szondi L. (Ed.), *Káin, a törvénszegő, Mózes a törvényalkotó* (pp. 243–407). Gondolat.
- Szondi, L. (1987/1978). Káin, a törvénszegő. In Szondi L. (Ed.), *Káin, a törvénszegő, Mózes a törvényalkotó* (pp. 5–241). Gondolat.
- Szondi, L. (1996/1954). Ember és sors. In Szondi, L. (Ed.), *Ember és sors. Három tanulmány* (pp. 5–42). Kossuth.
- Szondi, L. (1996/1955). A tudattalan nyelvei. A szimptóma, a szimbólum és a választás. In Szondi, L. (Ed.), *Ember és sors. Három tanulmány* (pp. 43–85). Kossuth.
- Szondi, L. (1996/1963). Az emberré válás útja. In Szondi, L. (Ed.), *Ember és sors. Három tanulmány* (pp. 85–123.). Kossuth.
- Szondi, L. (1996/1973). Sorsanalízis és önvallomás. *Thalassa*, 7(2), 5–38.
- Szondi, L. (1999/1956). A mélylélektan integrációja. In Gyöngyösiné Kiss, E. (Ed.), *Szondi Lipót* (pp. 115–137). Új Mandátum.
- Szummer, Cs. (1993). Freud, az „alvajáró” filozófus. In Szummer, Cs. & Erős, F. (Eds.), *Filozófusok Freudról és a pszichoanalízisről* (pp. 9–23). Cserépfalvi.
- Tillich, P. (1996/1951–65). *Rendszeres teológia*. Osiris.
- Walsh, R. T. G., Teo, T., & Baydala, A. (2014). *A Critical History and Philosophy of Psychology*. Cambridge University Press. <https://doi.org/10.1017/CBO9781139046831>
- Yalom, I. D. (2018). *Szemben a nappal. A haláltól való rettegés legyőzése*. Park.
- Yanchar, S. C., & Hill, J. R. (2003). What Is Psychology About? Toward an Explicit Ontology. *Journal of Humanistic Psychology*, 43, 11–32. <https://doi.org/10.1177/0022167802238811>

EPILEPSZIA ÉS KRIMINALITÁS A SORSANALÍZISEN INNEN ÉS TÚL⁷

Gyimesi Júlia

Szondi pszichológiájának egyik sarokköve az epilepszia jelensége. Nem csupán az epilepszia tünettana képezi gondolkodásának meghatározó elemét, hanem az epilepszia háttérben feltételezett pszichológiai dinamikák, feszültségek és személyiségvonások is. Az epilepszia szorosan kapcsolódik az indulatok kezelésének, kitörésének vagy elfojtásának kérdéseire a sorsanalízisben. Szondi szimbolikus, pszichoanalitikus-hermeneutikai megközelítése szerint az epilepsziás nagyroham az indulatok vagy más elfojtott tudattartalmak hirtelen, rohamszerű kitörésének feleltethető meg (ld. pl. Szondi, 1954, 1963, 1968–1973).

Szondi olvasatában az epilepszia rendellenességéhez szorosan kapcsolódik számos személyiségvonás, amelyek változó mértékben, de minden embernél megtalálhatók. Azoknál, akiknél szélsőséges mértékben vannak jelen e tulajdonságok, egy speciális személyiségtípust ír le. Más esetekben az epilepszia fogalmához társított pszichodinamikát a normál személyiségműködés részének tekinti (Szondi, 1968–1973). Az epilepszia sorsanalitikus értelmezése elsősorban az indulat kitörésére, annak elfojtására, a kapcsolódó feszültség kezelésére és a gyakran megjelenő büntudatra épül. Az epilepszia tehát nem csupán neurológiai zavarként van jelen Szondinál, az epilepszia pszichológiai minőség is. Ugyanakkor metafora is, kulturális jelenség, sőt, egyfajta univerzális szimbólum. Az epilepszia fogalma mélylélektani fogalommá válik a sorsanalízisben, amelyhez szorosan kapcsolódik a bűnözés, a vallásosság, a deviancia és a proszocialitás jelenségek is. Nem csupán statikus személyiségjellemzőket takar, hanem egy mögöttes dinamika sokféle megnyilvánulási lehetőségét is.

Érdekes kérdés, hogy miként bontakozott ki az epilepszia sorsanalitikus értelmezése. Nagyon valószínűnek látszik, hogy Szondi az epilepszia korabeli neurológiai-pszichiátriai elméleteiből merített, amikor kidolgozta saját nézeteit. Az epilepszia kortárs elméletei majdnem mindig kitértek az epilepsziásoknál tapasztalt szélsőséges, szokatlan viselkedésformákra, mint például az agresszió vagy éppen a ködös lelkiállapot. E megfigyelések leggyakrabban az ún. epilepsziás személyiség elméletére támaszkodtak. Eszerint létezik egy ún. epilepsziás karakter, amely érzelmi instabilitásban, fokozott agresszióban és szexualitásban, kiszámíthatatlanságban,

⁷ Jelen tanulmány a szerző *Imágó Budapest* folyóiratban megjelent cikkének átdolgozott változata, ld. Gyimesi (2019). Az epilepsziás bűnözőről. *Imágó Budapest*, 8(3), 5–21.

a szociális alkalmazkodás zavarában, valamint a misztikus, vallásos élményekre való nagyobb fogékonyságban ölt testet. Az epilepsziás személyiség elmélete leginkább klinikai megfigyelésekből táplálkozott, és bár az esetek többségében kidolgozatlan maradt, mégis a 19. és 20. századi neurológia és pszichiátria sokat hivatkozott tételévé vált (Gyimesi, 2022).

Az epilepsziás karakter elmélete sok esetben stigmatizáló, ideológiai tartalmakkal telített, szélsőségesen leegyszerűsítő formát öltött. Az 1850-es évektől például előtérbe került a gondolat, miszerint az erőszakos bűncselekmények elkövetői leggyakrabban olyan személyek, akik az epilepsziás személyiségtípushoz sorolhatók. Az epilepsziás karakter elméletének egy másik kontextusa radikálisan különbözött az előzőtől: az epilepsziával élők fokozott vallásos, spirituális élményeinek feltételezésére épült. Eszerint az epilepszia különösen fogékonnyá teszi a betegeket a vallásos és a spirituális tapasztalatokra. A 19. század második felére Magyarországon is elterjedt az epilepsziás karakter elmélete, és egészen az 1940-es évekig fennmaradt.

E tanulmány célja elsősorban annak megvilágítása, hogy milyen történeti előzményei voltak a Szondi által is alkalmazott epilepsziás személyiség elméletének Magyarországon és külföldön. Szondi egy erőteljes hagyományt folytatott, mikor kidolgozta az epilepsziával kapcsolatos saját elképzeléseit. A történeti adalékok érthetőbbé teszik az epilepszia fogalmának sorsanalitikus megközelítését, ugyanakkor rámutatnak az epilepsziás karakter elméletének kriminálpszichológiai beágyazottságára Magyarországon és külföldön is.

Az epilepszia története

Jól ismert, hogy az epilepszia már a legősibb időktől fogva különleges pozíciót foglalt el az emberi betegségek sorában; mind orvostudományi, mind pedig vallási és kulturális szempontból nagy érdeklődés övezte (lásd például Friedlander, 2001; Schmidt & Shorvon, 2016; Moravcsik, 1897; Temkin, 1945). Az epilepszia jelenségéhez leggyakrabban metafizikai, isteni vagy démoni megszállottságra építő magyarázatok, illetve babonás értelmezések kapcsolódtak, amelyeket csak a modern neurológia kibontakozása tudott háttérbe szorítani. Az epilepszia legkorábbi említése egy időszámításunk előtt kb. 2000 évvel keletkezett, akkád nyelvű szövegben található, mely az epilepsziára mint a holdistennek tulajdonított betegségre utal, amit csakis exorcizmussal lehet gyógyítani (Mansoor et al., 2018). Az ókori görögök is megtartották az epilepszia transzcendens magyarázatait: megszállottságként értelmezték azt, ugyan-

akkor a génusz kiugró sajátosságaival is összekapcsolták, megalapozva ezzel a „szent betegség” hosszú időre meghatározó, meglehetősen ambivalens koncepcióját.

A görög mitológiában Szeléné és Artemisz átká okozta a betegséget, de az ókori rómaiak is az istenek átkaként kezelték azt. Nem véletlen, hogy időszámításunk előtt 400 környékén Hippokratész nagy vehemenciával próbálta eloszlatni a betegséggel kapcsolatos babonás nézeteket: „Az úgynevezett »szent betegséggel« a következő a helyzet. Ez szerintem se nem isteni eredetű, sem nem szent, úgy, mint a többi betegség, hanem természetes oka van, mint minden más betegségeknek. Az emberek tudatlanságuknál fogva és a betegség különös megjelenéséből következtetve démoninak (isteni eredetűnek) képzelik, annál is inkább, mert a többi betegségekhez nem hasonlít.” (Hippokratész, i. e. 400/1964, p. 45).

Hippokratész törekvései nem jártak sikerrel; az epilepszia még sokáig megőrizte transzcendens karakterét. Csak a 19. században tudott megváltozni az epilepsziával kapcsolatos általános diskurzus, amikor a neurológia mint önálló diszciplína előtört. 1857-ben a szülészorvos Charles Locock vezette be az epilepszia első ellenszerét, a brómot, amely hosszú ideig az egyetlen elérhető gyógymód maradt. Az angol neurológus, John Hughlings Jackson volt az, aki lefektette az epilepsziáról vallott modern neurológiai elképzelések alapjait. Jackson korszakalkotó munkájának, az EEG felfedezésének, valamint a modern képalkotó eljárásoknak köszönhető, hogy ma már más módon gondolkodunk az epilepsziáról (Friedlander, 2001; Schmidt & Shorvon, 2016). Napjainkban a diagnosztizált gyermekek és felnőttek háromnegyedénél hatékonyan kezelhetők az epilepsziás rohamok (Mansoor et al., 2018).⁸

Érdekes módon a nyugati orvoslás mégsem tudott egy csapásra megszabadulni az epilepsziával kapcsolatos hiedelmektől. Az 1800-as évek végére az epilepsziának meglehetősen kiforrott és érvényes orvosi elméletei bontakoztak ki, ám még ezek sem adhattak választ az epilepszia tünettanával és következményeivel kapcsolatos összes kérdésre. A szent betegség továbbra is megőrzött valamit rejtélyességéből; erre utal például, hogy az epilepsziát mind a mai napig rendre összefüggésbe hozzák a vallásos-spirituális élményekkel, illetve az azokra való kiemelkedő fogékonysággal. E feltételezések időnként beilleszthetők a kortárs neuropszichológia legitim kérdésfeltevései közé, máskor azonban túlzott ambíciókat tükröznek (lásd például Persinger

8 Ugyanakkor fontos megemlíteni, hogy mindez csak a fejlett országok esetében igaz. Az epilepsziával élők jelentős részének ma sincs hozzáférése a megfelelő kezeléshez. Részben azért, mert gazdasági okoknál fogva elérhetetlen az ellátás számukra, részben pedig azért, mert az epilepsziát az adott kultúrkörökben még mindig nem tekintik egészségügyi problémának. Nekik továbbra is meg kell küzdeniük az epilepsziához kapcsolódó babonás elképzelésekkel és az ezekből fakadó stigmatizálással és kirekesztéssel (Mansoor et al., 2018).

et al., 2010). Az epilepszia 19. századi reprezentációjában egy másik, igen erőteljes elem is tetten érhető: az epilepsziás indulatainak, agressziójának, antiszocialitásának kiemelt jelentősége. Ez utóbbi elem olyan erősnek bizonyult, hogy a 19. és a 20. század törvénytípusi és kriminálpszichológiájában az epilepszia hosszú időre meghatározó problémává vált.

A továbbiakban az epilepszia kriminálpszichológiai szerepe kerül megtárgyalásra, különös tekintettel az „epilepsziás bűnözővel” kapcsolatos magyarországi vitákra. Noha az epilepszia nemcsak Magyarországon kapcsolódott össze a fokozott bűnözői hajlam és indulati kitörések feltételezésével, mégis elsősorban a magyar kontextus kerül a továbbiakban bemutatásra. Ez a magyar kontextus eddig szinte semmilyen figyelmet sem kapott. Annak ellenére sem, hogy hazánkban az epilepszia kriminálpszichológiai interpretációja, nagyrészt Szondinak köszönhetően, szokatlannul hosszú időre meghatározónak bizonyult.

Az epilepszia kérdése a magyar kriminál- és törvénytípusi pszichológia hajnalán

Az epilepsziát mint kriminálpszichológiai kérdést a 19. századra meglehetősen sokan és kimerítően tárgyalták Magyarországon (például Jendrassik, 1911; Sarbó, 1904). Ekkorra már világhírűvé vált, hogy az epilepsziának több formája is létezik, bonyolult idegrendszeri folyamatok állnak a rohamok keletkezésének hátterében, gyógyítása pedig korántsem egyszerű feladat. Magyarországon is számos orvosi munka született, amelyek az epilepszia nemzetközi és hazai szakirodalmát dolgozták fel. Ezek szinte mindig kitértek az epilepsziával kapcsolatos laikus nézetek felszámolásának szükségességére és a lehetséges gyógymódok, így például a bróm alkalmazásának lehetőségeire (Jendrassik, 1911; Moravcsik, 1897).

A 19. század második felétől a hazai és nemzetközi szakirodalom gyakran tárgyalta az epilepsziát kísérő pszichés sajátosságokat és rendellenességeket is. Egyre elfogadottabbá vált a nézet, hogy az epilepsziás betegek egyéb mentális problémákkal is küzdenek, sőt, egy bizonyos epilepsziás karaktertípussal jellemezhetők.⁹ Sokak szerint

⁹ Fontos hangsúlyozni, hogy az epilepsziás betegek egy része pszichológiai és pszichiátriai problémákkal is küzd. Szorongás, depresszió, bipoláris zavar, hiperaktivitás és figyelemzavar, alvás- és mozgászavarok egyaránt előfordulhatnak náluk (Beletsky & Mirsattari, 2012). A kurrens szakirodalomban továbbra is fontos kérdés maradt az epilepszia pszichiátriai és pszichológiai rendellenességekkel való komorbiditása (lásd például Chang & Lowenstein, 2003; Gaitatzis et al., 2004; Jones et al., 2005), azzal

az epilepszia irritáltságához, a gondolatok és érzések elfajuláshoz vezethetett. A nagy német pszichiáter, Emil Kraepelin szintén a fokozott agressziót hangsúlyozta (1919). Mások az epilepsziásokat egoistának, alattomosnak írták le, sőt, igen gyakran hangsúlyozták erkölcstelen, szexuálisan kicsapongó, perverz lelki alkatukat. Sok esetben olyan személyiségbeli hiányosságokat feltételeztek náluk, amelyek lehetetlenné tették a szociális alkalmazkodást. Érzelmi és intellektuális zavarai számos szerző szerint ún. epilepsziás demenciához vezethettek (Friedlander, 2001; Schmidt & Shorvon, 2016).

Nem véletlen, hogy a híres szexuálpatólóus, Richard von Krafft-Ebing is taglalta az epilepsziások jellemző szexuális bűncselekményeit híres munkájában, a *Psychopathia Sexualis*ban (1886). Krafft-Ebing a „szerzett pszichikai elmeengyeségi állapotokhoz” sorolta az epilepsziát, mely a „nemi ösztön tekintet nélküli, kegyetlen kielégítésével” járhatott együtt (Krafft-Ebing, 1886, p. 294). Megfigyelései szerint a nemi ösztön az epilepsziás betegeknél igen erős, többnyire maszturbáció által nyer kielégülést, ritkábban homoszexuális kapcsolatok vagy gyermekekkel való fajtalankodás útján. Krafft-Ebing a nemi élet kóros izgatottságát feltételezte a háttérben, melynek eredetét agyi elváltozásokban kereste. Magyarázata szerint az epilepsziás beteg öntudatának elvesztése miatt nem tud a nemi ösztönöknek ellenállni. A fokozott szexuális viselkedést szinte mindig emlékezetkiesés követi, amely feltehetően szintén az epilepsziás eredettel áll összefüggésben: „[E]gy különben tisztességes férfi nyílt utcán egymásután 4 nőt támadt meg (egy ízben plane 2 tanu előtt), és az egyiken erőszakot követett el, pedig »fiatal, csinos, egészséges felesége« a közelben lakott; ez eset hasonlóképp valószínűleg epilepsiával állott kapcsolatban, azért is, mert az illető teljes amnéziát mutatott botrányos tetteire vonatkozólag.” (Krafft-Ebing, 1886, p. 296).

A 19. század végére Magyarországon is elfogadottá vált, hogy az epilepszia nem csupán görcsrohamokkal járó betegség, hanem annak számos pszichológiai tünete, implikációja is van. Az ideggyógyász Sarbó Artúr például a következő szavakkal ecsetelte az epilepszia Janus-arcát:

„Az epilepszia tanulmányozástörténetében újabb fordulóponthoz értünk. Nothnagel híres monographiája ma már túlhaladott álláspont, a mennyiben inkább kikristályosodott azon nézet, hogy az epilepszia nem merül ki a motoros tünetcsoportozatban, hanem ép oly lényegesek a pszichikai tünetek is. Esquirol, Falret, Reynolds, Samt, Salgó neveihez fűződik az epilepsziás pszichikai tüneteinek kidomborítása. Salgó-tól ered a »psychische Epilepsie« elnevezés. Még a legutolsó időkig is külön épült fel, hogy úgy mondjam, a motoros és külön a pszichikai epilepszia épülete. Ennek oka abban rejlik, hogy mindkét épületnek külön építőmesterei voltak.

---

együtt, hogy illesztett kontrollcsoportok esetében kisebb gyakorisággal mutathatók ki ezek az együtt járások (Foran et al., 2013).

A motoros epilepsia épületét a neurologusok, a pszichikaiét a pszichiáterek építették, egymás tevékenységéről alig véve tudomást, pedig úgy a motoros, mint a pszichikai tünetek az epilepsziás kórkép lényegéhez tartoznak. Az epilepsia olyan Janus-fej, amely mást mutatott a neurologusnak, mást a pszichiáternek...” (Sarbo, 1904, p. 1).

Az epilepszia pszichológiai tüneteinek hangsúlyozása egyaránt előtérbe állította az epilepsziások rohamok közötti állapotainak és a nem motoros jellegű rohamoknak a kérdését is. Hamarosan konszenzus született azzal kapcsolatban, hogy az epilepszia változatos jelenségköréhez sorolható a tudatosság egy olyan típusú időleges felfüggesztése is, amely a külső szemlélő számára nem mindig feltűnő: az epilepsziás ezekben az állapotokban is értelmesen viselkedhet, logikusnak látszó beszélgetést folytathat, hosszú utazásokat tehet meg, vagy akár erőszakos bűncselekményeket is elkövethet. Az epilepsziás beteg utóbb általában nem emlékszik ezekre az állapotaira, azok a roham részét, egy fajtáját képezik. Jendrassik Ernő példaként idézi Jean-Martin Charcot egy idevágó eseteirását, mely szerint az epilepsziás beteg hat napon át utazott, különböző városok szállodáiban megszállt és étkezett, míg végül a hatodik napon egy számára teljesen ismeretlen város utcáján magához nem tért. Nem tudott arról, hogyan került a városba, és arról sem, mivel töltötte az elmúlt napokat (Jendrassik, 1911).

Az a feltételezés, hogy az epilepsziás rohammentes időszakait is befolyásolhatja a betegség, és pszichológiai változásokat hozhat létre viselkedésében, sok esetben összefonódott azzal a felfedezéssel, hogy az epilepsziás roham nem csupán a motoros tünetekkel kísért nagyrohamban, hanem más, akár pszichológiai jellegű, kisebb rohamokban is testet ölthet. Noha a korabeli szakirodalom a kisrohamok és a pszichológiai következmények jelenségkörét gyakran összemosta (Friedlander, 2001; Schmidt & Shorvon, 2016), az előbbi megfigyelések mégis alkalmasnak bizonyultak arra, hogy igen hamar elvezessenek a beszámíthatóság kérdéséhez. Az epilepszia ugyanis ebben az összefüggésben egy olyan elmebetegségként jelent meg, mely akkor is korlátozhatja a beszámíthatóságot, ha ez a külső szemlélő számára nem egyértelmű. Amennyiben elfogadjuk, hogy az epilepsziás rohammentes időszakában is jelen lehetnek a betegség hatásai, módosult tudatállapotokat hozhatnak létre, és egyéb pszichológiai következményekhez is vezethetnek, akkor sürgető problémává válik a különböző típusú epilepsziás betegek törvényszéki megítélésének felülvizsgálata.

Schaffer Károly egyike volt azoknak, akik megoldást próbáltak találni az utóbbi problémára. Schaffer – sok más kortársához hasonlóan (például Sarbo, 1904) – az epilepszia két fajtáját különböztette meg. Az egyik típus időnként jelentkező görcsös és eszméletlenségi rohamokban nyilvánult meg, ám a rohamok közötti időszakban az egyén pszichéje érintetlen maradt. A másik esetben a rohamokon túl úgy-

nevezett „psychikai elfajulás” is előállt, amely elsősorban „kóros ingerlékenységben” és „etikai hiányosságokban” öltött testet (Schaffer, 1904, p. 1). Schaffer álláspontja szerint a „psychikai degeneratiót” nem mutató egyének beszámíthatósága legfeljebb csökkentnek minősíthető, a második csoport érintettsége viszont jóval súlyosabb (Schaffer, 1904, p. 1). Utóbbiak esetében ugyanis az alapvető lelkiállapot hazudozásra való hajlammal, kóros ingerlékenységgel és így „brutális erőszakosságra való készséggel”, „elmegyengességgel” és depresszióval is jellemezhető. Ezt tetézhetik melankóliás, mániás, paranoiás vonások, sőt, öntudatzavarok is. A laikus vagy felületes szemlélő számára ezek az állapotok rendezettnek, akár tudatosnak is tűnhetnek, valójában azonban csak automatizmusok, melyeknek legkirívóbb példája az utazási, kószáló hajlam (poriománia). E hajlam különösen fogékonnyá teszi az epilepsziásokat a bűncselekményekre. Ám nemcsak ez; az epilepsziások öntudatlan állapotai általában is veszélyt jelentenek:

„Még különös kiemelés igényel az a körülmény, hogy az epilepsziások megmásult öntudati állapotaikban, bár látszólag tudatos, akaratos s így rendezett cselekményeket hajtanak végre, de ezek kiválnak váratlan, megdöbbenő fellépésük és erőszakos jellegük által. Ily alkalommal történnek lopások, gyújtogatások, nemi erőszakok; az epilepsziások eme öntudat-zavaraikban megváltozott hangulatúak és tekintetűek, arcuk többnyire halavány, noha e körülmény éppen a laikusra kevésbé feltűnő, mert ő nézői jellegén kívül éppen ennek rendezettsége által van lebilincselve. Az epilepsziás aequivalens-állapotok a beszámíthatóságot kizárják.” (Schaffer, 1904, p. 5).

Sok más korabeli orvos számára az epilepsziával élők öntudatlansága hasonlóképpen komoly rizikófaktornak bizonyult. A nemzetközi szakirodalomban népszerű téma volt az epilepszia és a bűnözés kapcsolatának taglalása (lásd például Lombroso, 1889), és Magyarországon sem késlekedtek az ezt bizonyító összefüggések feltárással. Moravcsik Ernő tanítványa, Németh Ödön (Antal & Laczkó, 2002) egyike volt azoknak, akik kitüntetett szerepet tulajdonítottak az epilepsziának a bűnöző hajlam és különösképpen az erőszakos bűncselekmények kibontakozásában.

Mint törvényszéki szakértő, Németh különösen sürgetőnek látta az epilepszia és a bűnügyi beszámíthatóság kérdésének tisztázását. Az *Orvosi Hetilapban* közölt, *Az epilepsziások bűncselekményeiről* című írásában részletesen taglalta az epilepsziások erkölcsi, pszichológiai és kognitív fogyatékoságait, amelyek, nézete szerint, közvetlenül vezetnek a bűncselekmények elkövetéséhez:

„Az epilepszia – mint tudjuk – a központi idegrendszernek a megbetegedése, mely azonban a szellemi működéseket a rohammentes időkben nem szükségképpen alterálja. Másfelől azonban tapasztalati tény, hogy az epilepsziások nagy részénél az értelmi és érzelmi körben feltűnő defectusok szoktak előfordulni s korlátolt fogyaté-

kos ítélő képességüknél, elmeegyengeségüknél, csökkent morális és etikai érzéküknél fogva, de különösen indulatkitörésre való nagy hajlamosságuknál s emlékezetbeli hiányosságaiknál fogva, a bűncselekmények egyéb aetiológiai momentumaitól eltekintve, a legkülönbébb bűncselekmények elkövetésére vannak hajlamosítva, a melyeknek lélektani oka a külső körülményekben sokszor fel sem található.” (Németh, 1909, p. 4).

Németh ezután hosszasan sorolja az epilepsziások által elkövetett bűncselekményeket. Verbális sértések és testi sértések, felségsértés, becsületsértés, rágalmazás, fegyelmi vétségek, lopás, gyújtogatás, erőszakos bűncselekmények szerepelnek a listáján, melyeket még drámaibbá és kiszámíthatatlanabbá tesz, hogy az epilepsziások „rendellenes gyorsasággal” reagálnak a legkisebb sértésre is (Németh, 1909, p. 4). Ha egyszer haragra lobbantak, akkor igen nehezen csillapíthatók le, ami sokszor a hatóság megsértéséhez vagy egyenesen hatóság elleni erőszakhoz vezet. Mivel szexualitásuk fokozott, illetve sok esetben perverz, gyakoriak náluk a szemérem elleni vétségek, a nyilvános maszturbálás, a fajtalankodás, sőt, az erőszakos nemi közösülés is. Gyakori továbbá részükről a hamis tanúzás, a hamis vádaskodás, a hatóság előtti rágalmazás, valamint a hazudozásra való hajlam. Mindez Németh szerint összefüggésben állhat csökkent kognitív képességeikkel és emlékezeti hiányosságaikkal.

Németh az epilepsziások nagy részénél az ún. szellemi elfajultság mellett a testi degeneráltság tüneteit is felfedezni vélte (Németh, 1909, p. 5); nézete szerint szabálytalan, kicsi koponya, alacsony homlok, mélyen ülő szemek, tág pupillák, kiugró pofacsont, aszimmetriás arcfejlődés, aránytalan test stb. jellemzi ezeket a betegeket. Mindezt melankólia és más pszichés problémák kísérhetik. Feltűnő a Németh és mások által sokszor említett fokozott vallásosság is – ez azonban Németh álláspontja szerint valójában bigottság, amely nem a vallás lényegére, hanem külsőségeire irányul. Az epilepsziás betegek brutális bűncselekményeket hajtanak végre, hirtelen, néha irracionális félelmek által vezérelve, néha alkoholos hatásra, máskor pedig mindenféle azonosítható előzmény nélkül:

„A tapasztalás tényleg igazolja, hogy a legbrutálisabb bűncselekményeket, a melyek épélettanilag alig vagy éppen nem motiválhatók, epilepsziások követik el. Az épelméjű gonosztevőknél alig ismert vadállatias cselekedeteket, amelyek tulajdonképpen nem is tartoznak és nem is szükségesek a cél eléréséhez, többnyire a büntett végrehajtása után többletként szokták elkövetni. Ezeknél szokott előfordulni a holttestek szétدارabolása, a holttest elrejtési szándéka nélkül, a sértések feltűnő sokasága, a szoba butorzatának és egyéb tárgyainak kiméletlen megrongálása, stb.” (Németh, 1909, p. 6).

Maga a motoros epilepsziás roham Németh álláspontja szerint nem áll közvetlen kapcsolatban a beszámíthatóság kérdésével, hiszen ebben az állapotban a betegek eszméletlenek, cselekvésre képtelenek. A valódi veszélyforrást a motoros rohamokat

megelőző, azt követő vagy azok helyettesítőjeként fellépő úgynevezett epilepsziás ködös állapotok jelentik. Ezeket kísérheti szédülés, öntudatzavar, részleges izomrángások, a szemizmok görcse, sztereotip nevetés, látási vagy hallási hallucináció, nagyzási, üldöztetési vagy félelmi téveszmék. Ezekben az állapotokban az egyén olyan cselekményeket követhet el, amelyek jellemének, szokásainak, erkölcsének ellentmondanak; ide tartozik például a kényszeréneklés, vagy más, öntudatlan állapotban megvalósuló mozgásos tünet. Ám hosszabb időszakokra kiterjedő, komplex magatartásformák is előfordulhatnak:

„Az ilyen epilepsziás öntudatlansági állapot a milyen hirtelenül keletkezik, ép oly gyorsan, váratlanul szokott megszűnni s percekig, órákig, napokig, de hónapokig is eltarthat. A tanuk azonban, a kik vele érintkeznek, a már említett okokból csak ritkán fogják a pathologikus alapot felismerni s csakis az egyén előéletének kutatásainál fogunk értékes felvilágosításokat kapni, a melyeket aztán szakértői véleményünk támogatására felhasználhatunk. Ezt annál is inkább meg kell tennünk, mert az epilepsziás ködös állapotban különböző időben elkövetett cselekmények bizonyos hasonlatosságot mutatnak s így diagnostikai fontossággal bírhatnak. Alkalmam volt egy 30 éves földművesiskolai tanulót észlelni, a ki ellen három rendbeli gyilkosság és rablás miatt bűnvádi eljárás volt folyamatban. Ez az egyén nehézkóros szédüléssel rohamokban szenvedett, melyek alatt bizonyos stereotypiával egyes tárgyait rakosgatta, az elébe kerülő egyénnel birkozni kezdett, ágyaneműit összegöngyölve azokat öklével verdeste, s öléssel fenyegetőzött, énekelt, lármázott, általában a külső körülményeknek, helyzetének meg nem felelő ok- és időszerűtlen, automatikus jellegű cselekvések egész sorát követte el s csupán a véletlennek tulajdonítható, hogy nem vált agresszívvé. Egy éjjel álmából felriadva, tanuk szemeláttára a szomszédos boltba ment s a kereskedőt, ennek feleségét és cselédjét minden kimutatható küldő ok nélkül agyonverte a boltban talált súlyzóval, aztán a nélkül, hogy elvitt volna valamit, véres kézzel távozott, fején a boltos kalapjával s így ment be a szomszédos majorba, majd a közeli városba, de útközben elaludt. Elfogatván csak hézagosan emlékezett a történetekre. A bűncselekmény sajátságos rohamszerű megnyilvánulása impulzív jellege, exponált helyen való kivitele, a körülmények is viszonyok által nem indokolt brutalitása, vádlottnak a tett kivitelénél tanúsított kritikátlansága s a cselekmény motivátlansága az epilepszia gyanúját keltette fel, a mi a megfigyelés folyamán beigazolódott.” (Németh, 1919, p. 7–8).

Németh nem győzi hangsúlyozni, hogy ezekben az állapotokban az epilepsziával élő viselkedése egészen logikusnak, tervszerűnek tűnhet, szerződéseket írhat alá, kérdésekre válaszolhat, sőt, bonyolult feladatokat oldhat meg – egy betege például a ház telefonvezetékét szerelte le epilepsziás öntudatzavarban. Kiemeli továbbá az

epilepsziás öntudatlansági állapotokban gyakran tapasztalható fokozott vagy perverz nemi ösztönök jelenlétét – Voisin egy betegének az esetét idézi, aki vacsora közben egy hirtelen felkiáltás után felkelt, levetkőzött, onanizált, majd a szobába vizelt; Tarnowsky esetleírásában a vőlegény az esküvői teremben menyasszonya elé lépve maszturbált. E ködös állapotokban az epilepsziás emlékezete is módosul; utóbb teljes bizonyossággal idéz fel olyan eseményeket, amelyek nem történtek meg, ami könnyen hamis vádhoz és hamis tanúzáshoz vezethet. Előfordulhat, hogy súlyos büntudattól sújtva, töredelmesen bevallanak olyan bűncselekményeket, amelyeket egyáltalán nem követtek el, és emlékeik valótlanúságáról szinte lehetetlen őket meggyőzni (Németh, 1908, 1909).

Nem csoda tehát, hogy a 20. század elején sürgető problémaként merült fel az epilepsziával élők beszámíthatóságának kérdése. Ugyancsak megoldásra váró kérdés volt az epilepsziás betegek pszichiátriai elhelyezésének problémája. Stróbl Villibald Némethéhez hasonló tapasztalatokról számolt be; az epilepsziások viselkedésének hirtelen változásai, bejósolhatatlansága és brutalitása véleménye szerint elengedhetetlenné teszi azt, hogy az epilepsziásoknak külön intézetet hozzanak létre. Saját tapasztalata szerint ugyanis a zárt pszichiátriai intézményekben az epilepsziások követik el a testi sértések 90 százalékát, az orvosi és ápolói személyzet pedig nincs felkészülve arra, hogy féken tartsa ezeket a „dühöngő betegeket”. „A hol epilepsziás van, ott veszekedés, sőt tettelegesség is napirenden van.” (Stróbl, 1911, p. 140–141). Hasonló álláspontot képviselt Vosinszki István is a cikkhez való hozzászólásában; véleménye szerint az epileptikus betegek az elmegyógyintézetben csak kellemetlenséget, nyugtalanságot, elégedetlenséget okoznak, ugyanis minden ok nélkül támadóan lépnek fel társaikkal szemben, veszekedéseik pedig gyakran tettelegességgé fajulnak.

A született bűnöző: Cesare Lombroso az epilepsziások bűncselekményeiről

Mai szemmel nézve kétségtelenül meglepő és sokkoló az epilepsziások e sötét reprezentációja. Az epilepsziáról való kortárs tudásunk semmi esetre sem támasztja alá az előbbi megfigyeléseket. Előtérbe tolaakszik a kérdés: hogyan lehetséges, hogy az epilepszia 19. és 20. századi reprezentációja ilyen mértékben különbözik attól, amit ma az epilepsziás betegekről tudunk? Minek köszönhető ez a markáns különbség? Milyen előzményei lelhetők fel annak, hogy Magyarországon és külföldön egyaránt kibontakozott és sokáig érvényesnek látszott az epilepsziás bűnöző stigmatizáló elmélete?

Az egyik legkézenfekvőbb magyarázatnak Cesare Lombroso elmélete és annak hatása kínálkozik (lásd például Granieri & Fazio, 2012). Lombroso volt az, aki a született – atavisztikus – bűnöző teóriáját számtalan írásában sokáig nagy sikerrel népszerűsítette. Eszerint a született bűnözők valójában az úgynevezett primitív ember evolúciós szempontból fejletlen, atavisztikus sajátosságait hordozzák (Knepper & Ystehede, 2013; Lombroso, 1889, 2006). Sokféle hatás játszott szerepet Lombroso elméletének kidolgozásában: a frenológiai gondolat, Johann Kaspar Lavater filozófiai elképzelése a test és a lélek harmóniájáról, a Herbert Spencer és mások által képviselt pozitívizmus, a darwini elmélet, és nem utolsósorban a kulturális és politikai kontextus, melyben Lombroso tanai kibontakoztak. Lombroso elmélete népszerűnek bizonyult mindazok számára, akik kisebbiteni kívánták a szociális faktorok jelentőségét a bűnöző viselkedés hátterében (Monaco & Mula, 2011). Fontos azonban azt is hangsúlyozni, hogy Lombroso idővel nagy jelentőséget tulajdonított a kriminális viselkedés mögött álló szociális tényezőinek is, noha fenntartotta azon nézetét is, hogy a bűnözők mintegy 40 százaléka egész egyszerűen saját biológiai örökségének a rabja (Ferracuti, 1996).

Lombroso a *Bűnöző ember* című nagyhatású munkájának negyedik kiadásában, 1889-ben emelte be az epilepsziát a bűnözés fő okai közé. Eszerint az epilepszia a bűnöző viselkedés univerzális alstruktúrája, amely egyaránt magába foglalja a Lombroso által korábban azonosított fő okokat: az erkölcsi gyengeelméjűséget és az atavizmust. Lombroso is a feltételezett ún. másodlagos, karakterbeli, pszichológiai, fizikai stb. aspektusok és következmények miatt emelte be tanába az epilepszia fogalmát. Sok más kortársához hasonlóan ő is meg volt győződve az „epilepsziás típus” létezéséről, annak speciális pszichológiai sajátosságairól és fenyegető antiszociális impulzusairól: „Az epilepszia azonosítása a veleszületett bűnözéssel és az erkölcsi gyengeelméjűséggel abszurdnak fog tűnni azok számára, akik az epilepsziát azonosnak tekintik a görcsökkel (vagy azok pszichológiai megfelelőivel), a tudatvesztéssel vagy a szédüléssel. Amit én epilepsziás típusnak nevezek, az nem csupán a nyilvánvaló tüneteket takarja, hanem másodlagos sajátosságokat is, jellegzetes módon egyesítve az erkölcsi gyengeelméjű és a született bűnöző minden vonását.” (Lombroso, 1889, p. 247).

Lombroso mellett érvelt, hogy elsősorban az egyező pszichológiai sajátosságok miatt azonosíthatjuk egymással az epilepsziásokat, a bűnözőket és az erkölcsi gyengeelméjűeket. Mindhárom csoportban jellemző például a szélsőséges szellemi teljesítmény: éppúgy megtalálhatók köztük a génuszok, mint a gyengeelméjűek (lásd Lombroso, 1889). Az epilepsziás betegek ezen felül betegesen ingerlékenyek, impulzívok, bosszúállók, gyorsan változó érzelmekkel jellemezhetők, csakúgy, mint a született bűnözők és az erkölcsi gyengeelméjűek. A felfokozott vallásos érzés, a kóborlásra való hajlam,

a szomnambulizmus, az obszcenitás, a destrukció, a kannibalizmus, az öngyilkos hajlam, a szokásosnál jóval gyorsabb sebgyógyulás és regenerációs képesség (!), sőt még az állatok extrém mértékű szeretete is olyan tulajdonságok, melyek nemcsak az epilepsziást, hanem a született bűnözőt és az erkölcsi gyengeelméjűt is jellemzik. Az ún. rejtett epilepsziát kizárólag pszichológiai tünetekhez kötötte Lombroso, sőt, még annak lehetőségét is felvetette, hogy az erkölcsi gyengeelméjűség valójában nem más, mint a rejtett epilepszia krónikus formája. A veleszületett bűnözést és az erkölcsi gyengeelméjűséget végül az epilepszia speciális formáiként azonosította (Lombroso, 1889).

Közismert, hogy Lombroso elmélete óriási hatást gyakorolt a bontakozó törvényszéki és kriminálpszichológiára. Az epilepszia kriminálpszichológiai vonatkozásainak hangsúlyozása könnyen betudható lenne egyedül Lombroso hatásának. Azonban nem ő volt az első, aki felhívta a figyelmet az epilepszia és a fokozott agresszió, brutalitás és bűnözői viselkedés kapcsolatára. Lombrosót megelőzően is sokan tárgyalták az epilepsziások agresszív és bűnöző hajlamait (lásd például Krafft-Ebing, 1886; Wise, 1888). Ráadásul a magyar nyelvű források viszonylag ritkán említették Lombrosót az epilepsziások bűncselekményeivel összefüggésben. Úgy látszik tehát, hogy egy korábbi és átfogóbb orvosi reprezentációról volt szó (ld. Gyimesi, 2022).

Visszatérve a magyarországi kontextushoz, feltűnő, hogy még az 1930-as és 1940-es években is meghatározó maradt az epilepsziás bűnöző elmélete, sőt, még az 1960-as években is találhatunk erre való utalást (Kolos, 1967). A legnagyobb hatású és legjelentősebb örökös vélhetően maga Szondi volt, aki ösztöntanában központi jelentőségű vonásként kezelte az epilepsziát és az epileptoid karaktert. Nem csupán a Szondi-tesztben kapott kiemelkedő szerepet a vonás, hanem a sorsanalízis teljes elméletében is. Szondi egyik központi kérdése, a jó és a rossz harca, Káin és Ábel versengése közvetlenül kapcsolódik az epilepszia jelenségköréhez olvasatában. Utóbbival összefüggésben Szondi is a korabeli szakirodalomban oly gyakran ecsetelt epilepsziás indulatkitöréseket, azok másodlagos megnyilvánulási formáit, pszichológiai sajátosságait hangsúlyozza. Ha elmerülünk Szondi elméletében, láthatjuk, hogy az indulat megszelídítésének, kontrollálásának kérdése egyike legfontosabb kérdésfeltevéseinek – ebben látja az egyéni élet, de az emberi civilizáció sikerességének is a kulcsát (Szondi, 1954, 1963, 1968–1973). Ha pedig alaposabban szemügyre vesszük a sorsanalízis és a Szondi-teszt kriminálpszichológiai indikátorait, akkor jó okunk van feltételezni, hogy Szondi valójában az epilepszia korai reprezentációjához nyúlt vissza, mikor kidolgozta az indulati gyilkosság lélektani magyarázatait.

Noha Szondi sorsanalízisének egyik központi kérdése a kriminalitás, a sorsanalízissel kapcsolatos kriminálpszichológiai kutatások eredményeinek publikálását mégsem Szondi, hanem tanítványa, Benedek István végezte el. Benedek 1943-

ban jelentette meg *Ösztön és bűnözés* című munkáját, melynek lebilincselő vizsgálati anyagai a Gyógypedagógiai Főiskola Kórtani és Gyógytani Laboratóriumából származtak. E laboratórium vezetője 1927 és 1941 között Szondi volt. A bűnözőket, pontosabban a Benedek és munkatársai által vizsgált fiatalok legnagyobb részét a Fiatalok Bírósága bocsátotta a Laboratórium rendelkezésére (Benedek, 1943).

Fontos hangsúlyozni, hogy Szondi, és őt követve Benedek, már nem csupán az epilepszia kérdéskörére korlátozta a kriminalitás jelenségeit. A teszt vektorainak megfelelően négy nagy bűnözőtípust írtak le, amelyeknek csupán egyike volt az ún. epileptoid bűnöző típusa. Utóbbi sajátosságai azonban többé-kevésbé megegyeztek a szakirodalomban korábban leírtakkal: indulati labilitás, periodikusan megjelenő nyugtalanság, vándorlási hajlam, túlzott szociabilitás, vallásosság, félelem, pánik és az ún. szociálabnormis hajlam. E tulajdonságokat Szondi elgondolása szerint a meglepni akarás köti össze, amely robbanásszerűen, paroxizmális módon szokott fellépni. E robbanásszerűség az, ami megvilágítja az ösztönalkat kapcsolatát az epilepsziával.

Az epileptoid karakterű indulati bűnöző felfogása Szondi és Benedek olvasatában sem távolodik el a Lombroso és kortársai által leírtaktól. Az indulati bűnöző ugyanis: „Többnyire jómagaviseletű, szelíd, dolgos, sokszor vallásos ifjú, akit egyszerre, minden látható ok nélkül elragad valami benső kényszer: munkahelyét otthagyja, családi otthonából elszökik s csavarog, kószál az utcán minden értelem és cél nélkül. Sokszor azt sem tudja megmondani, merre jár, vagy hol lakik: tudatködbben van. Néha ezzel egyidejűleg más szociálabnormitás is fellép: lopás, szélhámoskodás, esetleg prostitúciós hajlam vagy más szexuálabnormitás. A roham lezajlása után ismét visszatér élete régi medrébe. Az intervallum alamuszi tapadóságát, esetleg kenetelenségét és szenteskedését időnkint kisebb paroxizmális cselekedet szakítja meg: hirtelen dühkitörés, toporzékolás, törés- zúzás, gyűlölködő acsarkodás, stb. Némelyeknél ez tekinthető állandó állapotnak s az alázatosság csak átmenetileg lép fel.” (Benedek, 1943, pp. 115–116).

Sajnálatos, hogy Benedek munkája némileg befejezetlen maradt. Az *Ösztön és bűnözés*ben bemutatott gazdag anyag ugyanis kizárólag fiatalok bűnözőkre koncentrál. Nem tudjuk meg, hogyan módosulhatnak a kriminalitás jellemző sajátosságai felnőttkorban, illetve hogy milyen hosszabb távú eredményei lehetnek a sorsanalízisnek a prevenció és az intervenció terepén. Kétségtelen, hogy a sorsanalízis a korábbi kriminálpszichológiai diskurzushoz képest új szemléletet hoz: a bűnöző ösztön ugyanis a sorsanalízis segítségével megszeli. Ugyanakkor az is világos, hogy Szondi elmélete elődeihez hasonlóan veleszületett, biológiai sajátosságra vezeti vissza a kriminalitást. Bár fontosak a környezeti tényezők, azok mégis másodlagosak maradnak a genetikai örökséggel szemben.

Következtetések

Az eddigiek alapján valószínűnek látszik, hogy az epilepsziás bűnöző elmélete Magyarországon és külföldön is széles körben elterjedt volt. Fontos kérdés, hogy miből épült fel az epilepszia e korai, súlyosan stigmatizáló reprezentációja, mennyiben kapcsolódott ez az epilepsziások valódi tünettanához. Elképzelhető, hogy csak részben takarta azt, amit ma epilepsziának nevezünk, és amit a betegségről tudunk. Ebben az esetben az itt tárgyalt szerzők tévesen azonosítottak számos tünetet és viselkedésformát epilepsziaként. Nem kizárt, hogy az ún. hisztero-epilepszia vagy pszichogén epilepszia esetei sok esetben összekeveredtek a valódi epilepsziás kórképekkel, és ilyen módon is torzulhattak a klinikai megfigyelések. Képzelt eljárások hiányában a differenciálás lehetőségei korlátozottak voltak. Ugyanakkor az is lehetséges, hogy az epilepsziával élők egy részére valóban jellemzőek voltak az itt felsorakoztatott antiszociális, agresszív vonások, és csupán a gyógyszeres terápiák rohamos fejlődésének tudható be, hogy mára e sajátosságok kiszorultak az epilepszia orvosi reprezentációjából.

Az mindenesetre minden kétséget kizáróan világossá vált mára, hogy az epilepsziás bűnözés elmélete téves, azt empirikus eredmények nem támasztják alá. Az epilepszia itt bemutatott kriminálpszichológiai története jól illusztrálja, hogy a biologizálás miként némíthatta el a megértő, interpretatív pszichológiai gondolkodást, és hogy mennyire vakká tehetette a kutatót arra a szűkebb és tágabb kulturális közegre, amelyben a bűnöző szocializálódik. Az epilepszia kriminálpszichológiai elmélete csak egyike volt a bűnözés sokáig uralkodó, átfogó biológiai magyarázatainak (lásd például Ranschburg, 1908, 1911, 1914). Hosszú út vezetett ahhoz, hogy a környezeti faktorok először kisebb, majd nagyobb mértékű beemelésével a bűnözőt is akképpen kezdjük el látni, ahogyan bármely élő embert a modern pszichológiában: komplex bio-pszicho-szociális lényként.

Ugyanakkor fontos hangsúlyozni, hogy Szondi sorsanalízisében jóval nagyobb teret kaptak a környezeti tényezők, mint elődeinél. E formájában az epilepsziás bűnöző elmélete – bár továbbra is meglehetősen stigmatizáló maradt – alkalmas volt arra is, hogy lassan átvezesse az olvasót egy olyan lélektani paradigmába, amelyben a külvilág hatásai és ezzel összefüggésben a prevenció és a pszichoterápia lehetőségei is fontos szerepet kaptak.

IRODALOM

- Antal, A., & Laczkó, J. (2002). Az Igazságügyi Megfigyelő és Elmegyógyító Intézet rövid története. *Börtönügyi Szemle*, 21(4), 95–98.
- Beletsky, V., & Mirsattari, S. M. (2012). Epilepsy, Mental Health Disorder, or Both? *Epilepsy Research and Treatment*, 2012: 163731. <https://doi.org/10.1155/2012/163731>
- Benedek I. (1943). *Ösztön és bűnözés. A gyermekkori bűnözés lélektana orvosok, jogászok, nevelők és a művelt nagyközönség számára.* Eggenberger.
- Chang, B. S., & Lowenstein, D. H. (2003). Epilepsy. *New England Journal of Medicine*, 349(13), 1257–1266. <https://doi.org/10.1056/NEJMra022308>
- Ferracuti, S. (1996). Cesare Lombroso (1835–1907). *The Journal of Forensic Psychiatry*, 7(1), 130–149. <https://doi.org/10.1080/09585189608409921>
- Foran, A., Bowden, S., Bardenhagen, F., Cook, M., & Meade, C. (2013). Specificity of psychopathology in temporal lobe epilepsy. *Epilepsy & Behavior*, 27(1), 193–199. <https://doi.org/10.1016/j.yebeh.2012.12.026>
- Friedlander, W. J. (2001). *The History of Modern Epilepsy: The Beginnings, 1865–1914. (Contributions in Medical Studies, 45.)* Greenwood Press.
- Gaitatzis, A., Trimble, M. R., & Sander, J. W. (2004). The Psychiatric Comorbidity of Epilepsy. *Acta Neurologica Scandinavica*, 110(4), 207–220. <https://doi.org/10.1111/j.1600-0404.2004.00324.x>
- Granieri, E., & Fazio, P. (2012). The Lombrosian prejudice in medicine. The case of Epilepsy. Epileptic psychosis. Epilepsy and aggressiveness. *History of Neurology*, 33(1), 173–192. <https://doi.org/10.1007/s10072-011-0568-6>
- Gyimesi, J. (2022). Epilepsy, violence, and crime. A historical analysis. *Journal of the History of the Behavioral Sciences*, 58(1), 42–58. <https://doi.org/10.1002/jhbs.22117>
- Hippokratész (i. e. 400 k.). Hippokratész könyve a levegőről, a vizekről és a vidékekről; Az időjárásról; A szent betegségekről; A kórjóslatokról. Ford. Sattler Jenő. *Az Országos Orvostörténeti Könyvtár Közleményei*, 33, 1964, 9–93.
- Jendrassik E. (1911). *Az epilepsia gyógyításáról.* Franklin.
- Jones, J. E., Hermann, B. P., Barry, J. J., Gilliam, F., Kanner, A. M., & Meador, K. J. (2005). The Clinical Assessment of Axis I Psychiatric Morbidity in Chronic Epilepsy: A Multicenter Investigation. *Journal of Neuropsychiatry and Clinical Neuroscience*, 17(2), 172–79. <https://doi.org/10.1176/jnp.17.2.172>
- Knepper, P., & Ystehede, P. J. (Eds.) (2013). *The Cesare Lombroso Handbook.* Routledge. <https://doi.org/10.4324/9780203083369>

- Kolos T. (1967). A fiatalkori kriminalitás és a dadogás néhány összefüggése. Különlenyomat a Magyar Tudományos Akadémia Pszichológiai Bizottságának Pszichológiai tanulmányok című 1967. évi X. kötetéből. Akadémiai Kiadó, 707–710.
- Kraepelin, E. (1919). *Dementia praecox and paraphrenia*. Chicago Medical Book Co.
- Krafft-Ebing, R. von (1886). *Sychopathia Sexualis*. Különös tekintettel a rendellenes nemi érzésre. Törvényszéki orvosi tanulmány orvosok és jogászok számára. Kostyál Jenő Kiadása, 1908.
- Lombroso, C. (1889). *Criminal Man*. In M. Gibson & N. Hahn Rafter (Eds.). Duke University Press, 2006.
- Mansoor, S., Kahn, S. Y., Kahn, S., Kakar, N., & Saadat, S. (2018). A Brief History of Epilepsy. *SAS Journal of Medicine*, 4(11), 186–188. <https://doi.org/10.21276/sasjm.2018.4.11.3>
- Monaco, F., & Mula, M. (2011). Cesare Lombroso and epilepsy 100 years later: An unabridged report of his original transactions. *Epilepsia*, 52(4), 679–688. <https://doi.org/10.1111/j.1528-1167.2010.02959.x>
- Moravcsik E. (1897). *Gyakorlati elmekórtan*. Franklin.
- Musumeci, E. (2013). New natural born killers? The legacy of Lombroso in neuroscience and law. In P. Knepper & P. J. Ystehede (Eds.), *The Cesare Lombroso Handbook* (pp. 131–146). Routledge.
- Németh Ö. (1908). *Adatok a tanúvallomások pszichológiájához*. Franklin.
- Németh Ö. (1909). *Az epilepsiások bűncselekményeiről*. Pesti Lloyd-Társulat Kny.
- Persinger, M. A., Saroka, K. S., Koren, S. A. & St-Pierre, L. S. (2010). The Electro-magnetic Induction of Mystical and Altered States Within the Laboratory. *Journal of Consciousness Exploration & Research*, 1(7), 808–830.
- Ranschburg P. (1908). *A gyermeki elme ép és rendellenes működése, egészségtana és védelme. Pedagógusok, orvosok, jogászok és a művelt közönség számára*. Athenaeum.
- Ranschburg P. (1911). *A patológiás alkatúak züllöttsége, a gyermekkori züllöttség psychopathiája és társadalmi higiéniája*. Magyar Elmeorvosi Értekezlet Évkönyve.
- Ranschburg P. (1914). *A fiatalkori züllöttség lélektanának, kórtanának és gyógy-pedagógiájának alapjai*. Pesti Könyvnyomda Részvénytársaság.
- Sarbó A. (1904). Az epilepsia tanának jelen állása: előadatott a Budapesti Kir. Orvosegyesület 1904. márczius 26-diki ülésén. Pesti Lloyd-Társulat Kny.
- Schaffer K. (1904). *Az epilepsia és a beszámíthatóság*. Athenaeum.
- Schaffer K. (1905). *Az indulatok (affectusok) törvényszéki-elmekórtani jelentősége*. Petőfi.

- Schmidt, D., & Shorvon, S. (2016). *The End of Epilepsy? A History of the Modern Era of Epilepsy Research 1860–2010*. Oxford University Press. <https://doi.org/10.1093/med/9780198725909.001.0001>
- Stróbl V. (1911). Az epilepsiások és elmeógyógyintézeteink. In *Országos Elmeorvosi Értekezlet* (pp. 134–141). Pesti Könyvny. Rt.
- Szondi, L. (1954). *Ember és sors*. Kossuth Könyvkiadó, 1996.
- Szondi, L. (1963/1996). Az emberré válás útja. *Thalassa*, 2(5), 39–60.
- Szondi, L. (1968–1973/1987). *Káin, a törvénytisztező – Mózes, a törvényalkotó*. Gondolat.
- Temkin, O. (1945). *The Falling Sickness: A History of Epilepsy from the Greeks to the Beginnings of Modern Neurology*. Johns Hopkins Press.
- Wise, P. (1888). The Barber Case: The Legal Responsibility of Epileptics. *American Journal of Insanity*, 45, 360–373.

A CSALÁDI TUDATTALAN SZEREPE ÉS JELENTŐSÉGE AZ ÉLETÚT ALAKULÁSÁBAN – IRODALMI ALKOTÁSOK ÉS ESETRÉSZLETEK TÜKRÉBEN¹⁰

Antalfai Márta

„Szeretném felismerni azokat a tulajdonságokat,
mozdulatokat, érzéseket a személyiségemben,
amit a szüleimtől, nagyszüleimtől kaptam örökölni.”
(Borbély Veronika)

Már a hippokratészi orvosi iskola vallotta a szerzett tulajdonságok átöröklését, ami jóval később Lamarck tanának is meghatározó tétele volt.

A lélektan területén Szondi Lipótnak (1937–1944) a felmenőktől hozott tulajdonságok utódokban való megjelenéséről alkotott elmélete jelentett nagy áttörést. Ez a tudományos koncepció Szondi nagyszámú családvizsgálatára, valamint terápiás tapasztalataira épült.

Ma már szinte köztudott, hogy életünkre, működés módunkra nemcsak szüleink vannak nagy hatással, de legalább ilyen mértékben a nagyszülők, sőt a déd- szülők is – akár ismertük őket, akár nem.

Szondi terápiái során azt tapasztalta, hogy az utódok analógiás szinten gyakran „ismétlik meg” egy-egy felmenőjük sorsát, ami a hasonló pár-, barát-, foglalkozás- és betegség- „választásukban” is megnyilvánul. Terápiáiban arra törekedett, hogy a felmenők életének feltárását követően – amelyhez részletes önéletrajzot és családfát is készíttetett – felismertesse és tudatosítsa klienseiben, hogy életük mely területein ismétlik valamely ősük életvezetési problémáját, krízishelyzeteit. Hol vannak életükben olyan elakadások, amelyekhez üresjáratok, ismétlődések, tehetetlenségérzés s vele együtt gyakran félelem és szorongás is kapcsolódik.

A tanulmány elején olvasható idézetben a hallgató által megfogalmazott vágy nemcsak az ősök betegségeinek, problémáinak, komplexusainak megismerésére vonatkozik, de személyiségük sokkal szélesebb, átfogóbb területeire is. Ezen rész-

10 A tanulmány átdolgozott és kibővített változata az *Imágó Budapest*ben korábban megjelent szövegnek (Antalfai, 2018).

tulajdonságok felismerése mély önismeretet feltételez, amihez a közvetlen család-tagok visszajelzésein túl terapeuta közreműködésére is szükség van.

A Szondi által bevezetett sorsanalízis elsődleges célja a betegségek, komplexusok, tragikus életutak megismétlődésének megakadályozása a tudatosítás, az én hatékony állásfoglalása által (ami az ő megfogalmazásában az állásfoglaló én), „amely az önmagunkkal kapcsolatos döntéseket meghozza” (Gyöngyösiné, 2007, p. 196). A családi tudattalan meghatározó szerepének hangsúlyozása során egyfajta genetikusan öröklődő *kényszersors*ról beszél (Szondi, 1944/1996). Szerinte a gének közvetítésén keresztül őseink akarata érvényesül választásainkban. Genotropizmus-elmélete voltaképpen az ősök által irányított tárgyválasztás. Viszont a felmenők életének, a családfának az ismerete a sorslehetőségek közötti választást is lehetővé teszi. A családi tudattalant a *néma ősök várócsarnokának* nevezi, ahol egész életen át folyik a génikus küzdelem a manifestálódásért (Koronkai, 1996, p. 38). A mai genetikai kutatások a harc mögött egyfajta törvényszerűséget keresnek és sok esetben találnak is. Ezen feltárt törvényszerűségek közül a génekre legáltalánosabban jellemzők Lamarck azon tézisének erősítik meg, amely a fajok átalakulását a szervek használatára és a szerzett tulajdonságok átöröklődésére vezeti vissza. A szerzett tulajdonságok átöröklésén itt természetesen hajlamot kell értenünk.

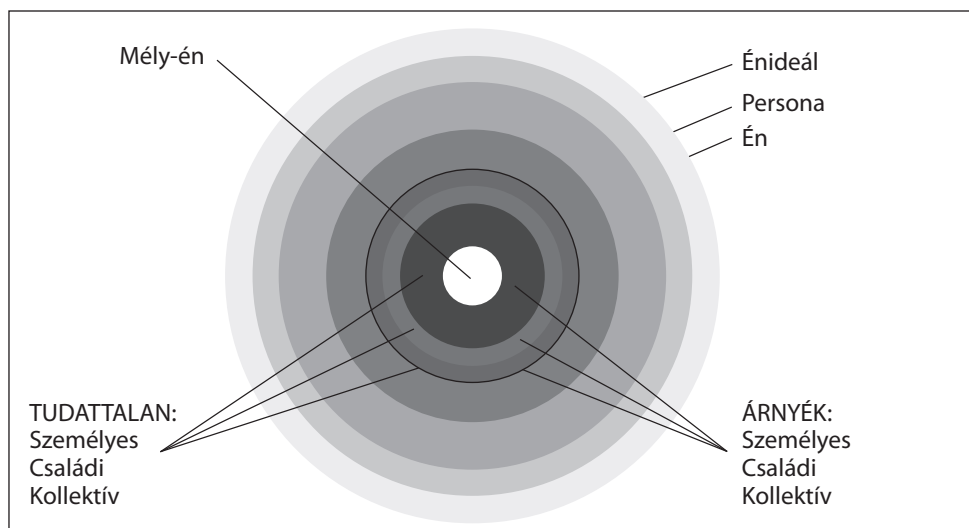
Szondi az ősök által meghatározott *kényszersors* felfedezését követően *újanankológiai* elméletében már sorsválasztásról, *szabadságsors*ról ír, amely alapján van választási lehetőségünk, ami elvezethet a *választott sorshoz* (Szondi, 1996, p. 14). Ugyanakkor – mint írja – „az ősi gének menetkész állapotban vannak bennünk – ezeket Szondi énkész állapotban lévő tudattalan egoidoknak nevezi” (Koronkai, 1996, p. 40). Ezek viszont bármikor – jelen tanulmány szerzőjének pszichoterápiás tapasztalatai alapján elsősorban krízisek idején, illetve az egyes fejlődési állomásoknál – föl is kerülhetnek a tudatba és az énbe. A szubmanifest megnyilvánulásra váró ősök régióját Szondi az *ősök várócsarnokának* nevezi, míg az elutasított, elfogadhatatlan, aszociális egoidok helyét a tudattalanban a *láncra vert ősök börtönének*. „Az én a tudat számára elfogadhatatlan, felkerült egoidokat és szükségleteket visszanyomhatja elfojtásszerűen. Ilyen pl. a káini szükséglet, amely teljesen elfogadhatatlan. Ezeket a tudat soha többé nem akarja fölengedni, megnyilvánulni. De előfordulhat, hogy jön egy „földrengés”, a láncok felszakadnak, és az addig láncra vert ősök megszállják a tudatot, elsöprik az ént, és pszichózis, bűncselekmény, én-idegen állapot jöhet létre.” (Szondi, 1987 idézi Koronkai, 1996, p. 41)

Kérdés, hogy ezek a „láncra vert ősök” mennyiben kapcsolódnak az elődökhöz, a közvetlen vagy távolibb felmenőkhöz, s mennyiben az emberiség ősmúltját is fémjelző egy-egy archetípushoz. Ennek lehet példázata Káin és Ábel története, amelyben

egy-egy *archetípus* is tetten érhető, nevezetesen az *agresszor és áldozat* kettőse, továbbá a birtoklási vágyhoz mint ösztönhöz kapcsolódó *féltékenységnak az archetípusa*.

„Az archetípusok az ösztön pszichés megnyilvánulásai vagy manifesztációi. [...] »...az archetípus egybeesik a biológiából ismert »pattern of behaviour« fogalmával. Itt semmiképp nem öröklött *képzetekről* van szó, hanem *öröklött ösztönös mozgatóerőkről és formákról*, mint ahogyan azok minden élőlénynél megfigyelhetők. [...] Ezek a motívumok semmiképpen sem *kitaláltak*, hanem sokkal inkább *megtaláltak*, mint olyan tipikus formák, amelyek spontán módon és többé-kevésbé egyetemesen lépnek fel a hagyománytól függetlenül, mítoszokban, mesékben, fantáziákban, álmokban, látomásokban... jellegzetes magatartási típusokról, viselkedésformákról, elképzelési módokról és impulzusokról van szó, amelyek *az emberre jellemző ösztönös magatartásnak* tekinthetők.” (Jung, 2015, p. 268).

A fentiekben találkozhattunk a 20. század tudományos gondolkodásában döntő szerepet játszó két tudós, Szondi és Jung elméletének néhány meghatározó fogalmával. Itt említem meg, miszerint bár jungi analitikus pszichoterapeuta vagyok, ám terápiáimban dolgozom a családi tudattalannal, illetve a transzgenerációs történésekkel is. Legtöbbször azért, mivel a kliens álmai vagy életeseményei is utalnak rá. A fentiekből adódóan az esetismertetéseknél az olvasó találkozik a jungi személyiségmodellhez kapcsolódó fogalmakkal, valamint az analízis folyamatában tetten érhető tartalmakkal, s nemegyszer a két elmélet között felsejlő kapcsolattal is. Az utóbbit a tanulmányban szereplő esetrészleteken túl az *1. ábra* szemlélteti.

1. ábra. A személyiség szerkezete

Habár a „láncra vert ősök” ugyan hatalmukba keríthetik a tudatot és megszálhatják az ént, ám a felismerés és tudatosodás segíthet a legyőzésükben. „Szondi újanankológiai felfogásában már a sorsválasztásra esik a hangsúly.” (Gyöngyösiné, 2007, p. 192). Sorsunkat az állásfoglaló én (Szondi, 1996a, p. 7–14) közreműködésével mi is alakíthatjuk.

Kérdés, hogy az archetípusokra épülő, velünk született működésmódot, amelyre az „önmagam”, „önvaló”, maga a szelf és a „választott sors” is épülhet, mennyiben befolyásolja az elődök élete. Terápiás tapasztalataim arra hívták fel figyelmet, hogy csak akkor tudjuk életünkben megvalósítani saját sorsunkat, azaz saját sorslehetőségeink közül akkor tudunk választani, ha kellő tudatossággal és erővel rendelkezünk. Továbbá ez a tudatosság egy bizonyos szintig őseink ismeretét és életük elfogadását (bármilyen tragédiákat is rejt az magában), valamint megértését is magában kell hogy foglalja.

Persze nem könnyű feladat „eljutnunk” őseinkhez...! A nehézségen természetesen lelki gátak, hárítás, elfojtás értendő! Hiszen hány esetben is tapasztalhatunk terapeutaként a kliensek esetében tudatos vagy tudattalan ellenállást felmenőik megismerését illetően! Különösen akkor, amikor túl sok a család múltjában az árnyék, a fel nem dolgozott életvezetési, morális probléma, a rejtegetett bűn, a társadalmilag elítélt életellenes cselekedet, mint pl. az öngyilkosság.

Milyen végtelenül hosszú utat is kellett megtennie az emberiségnek ahhoz, hogy eljuthasson Káintól Mózesig, a káini ösztöntörekvéstől és lelki beállítódástól a mózesi törvényalkotásig: Ne ölj! És ennek az útnak koránt sincs még vége...!

Az elutasított, aszociális egoidok megjelenhetnek kompenzációként is, például, ha valakinek valamelyik felmenője bűnöző volt vagy alkoholista, ő pedig erős belső indítatásból a rendőri pályát választja, anélkül, hogy tudott volna eme őseről. A másik eset, amikor valaki (szinte megszállottan) szociális munkásként az alkoholisták megmentésén fáradozik. Mondhatjuk persze a fentiekre, hogy az ősköltől hozott komplexus vagy betegség feldolgozásával állunk itt szemben, ami az illető életét tekintve pozitív megoldás, hiszen önmagával és másokkal is jól tesz. Munkáját hivatásként, lelkesen végzi, a szakmájában képezi magát, fejlődik, és sokszor elégedett. Mégis felmerül a kérdés, hogy kinek az életét is éli? Valóban a saját sorsát, vagy inkább egyik felmenőjét, ill. annak reciprokl változatát...? Hivatása valóban sajátja-e? Ámbátor lelkesen, néha szinte megszállottan végzi a maga által választott pályát, kérdés, hogy valóban ez az ő igazi sorsa-e. Avagy voltaképpen csak *sorsneurózis*? Nem inkább „saját maga mellett” él-e? Pályaválasztása valóban hivatásnak mondható-tudható-e be, vagy a felmenőitől „érkező”, öröklött ösztönkésztetésből, ill. sajátos génkonstellációból eredő, az egész személyiséget magával ragadó erővel állunk-e inkább szemben, amihez szenvedélyközeli libidinózus érzelm is kapcsolódik?

Esetrészletek

Kinek az élete?

Klára, a 39 éves, szociális munkásként dolgozó nő életvezetési gondokkal fordult hozzám. Azzal a problémával érkezett a terápiába, hogy nem képes sem érzelmileg, sem gyakorlatilag elszakadni a munkájától, ezért nincs is magánélete, nincs komoly párkapcsolata. Ez idáig egy-két rövidebb kapcsolata és néhány futó kalandja volt csupán, jóllehet házasságot és családot is szeretne. Az álomelemzésekre is épülő analitikus terápia első negyedében családfát, majd családi fotókat is kértem tőle, amelyeken a felmenők (nagy- és dédszülők) is láthatók voltak. Családfáján a neveken túl csak a nemek és a foglalkozások szerepeltek, rokonai életéről alig tudott valamit. Csak anyai nagyszüleit ismerte. A családi elbeszélésekből apja felmenőinek elszegényedéséről és leépülésükről hallott. Apja agresszivitása miatt szülei 14 éves korában elváltak. Öccse drogfüggősége és időnkénti alkoholizmusa miatt határozott úgy, hogy segítő foglalkozást választ: szociális munkás lesz. Úgy érezte, valami belső hajtóerő is arra készteti, hogy megmentse a függőségben szenvedőket, ezért ahol dolgozott, az intézetben, plusz munkát is elvállalt, s vezetőhelyettesi munkakörbe került. Munkáját megbecsülték, noha ő maga soha nem volt elégedett teljesítményével. Irracionálisan szorongott, félt az elbocsátástól, s azon is aggodalmaskodott, ha egy gondozottja visszaesett. Végül szinte már alig maradt szabad ideje, éveken keresztül engedte, hogy éjjel-nappal hívják az intézet lakói, nonstop a rendelkezésükre állt, s nem vette észre, hogy lényegében kihasználják. Terápiába jövele előtt már teljesen kimerült, betegszabadságra ment.

A terápia harmadik évében egy álma kapcsán villant tudatába egy kép apai nagynénjéről, akit holtrészen szedtek össze az utcán: utóbb kiderült, hogy eltékozolta a családi vagyont, mindent eladott, s az alkohol rabjává vált. Nagynénjével sohasem találkozott, családjá még születése előtt megszakította vele a kapcsolatot. A bevillanó képhez valamiért erős érzelm is társult: egyik rokonánál megtalálta a nagynéni fotóját, amit talán valamikor gyermekkorában látott. Ezt követően elég hamar rádöbrent, milyen szoros kapcsolata is van, volt ezzel a nagynénivel. Miként is befolyásolta láthatatlan módon életét, pályaválasztását. Rájött, hogy szakmai törekvése és mindenáron való mentő szándékai mögött valójában az ismeretlen őshöz kapcsolódó tudattalan félelem húzódik meg. Felmenője életéhez hasonló sors-tól való tudattalan szorongását és gyenge énjét az előmenetelért folytatott igyekezéssel, pozícióépítéssel és a mindenáron való segíteni akarással kompenzálta.

Mindennek felismerését és tudatosítását hamar követte az életmódbeli változás. Hiszen fel kellett tennie magának a kérdést: addigi felnőtt élete valóban sajátja volt-e?

Ki is vagyok én valójában?

A 34 éves, önismeretre járó Szilvia terápiájának negyedik évében, várandóssága alatt (annak is a hatodik hónapjában) döbrent rá arra, hogy a nagyon mélyről jövő, egész addigi életét átszövő kitaszítottság, kirekesztettség, elszigeteltség és szégyenérzete anyai nagyanyja életéhez kapcsolódik. Ezt az érzését sokszor megfogalmazta már a terápiás ülések alatt, amit a terápia első évében pusztán irracionálisnak élt meg. Kitaszítottságérzése elsősorban a szüleivel (akik mellel tanították, lakást vettek neki, anyagilag támogatták) és a testvéreivel volt kapcsolatos, akik ha bajban volt és hozzájuk fordult, mindig segítettek; továbbá a munkahelyével, ahol sok minden hiányosságot elnéztek neki. A terápia éve során sokszor adott hangot izoláltság-érzésének és attól való félelmének, hogy kitagadják abból a közösségből, ahol éppen van. Ezen érzéséhez nemcsak szorongás, hanem hol ürességérzet, hol szégyenérzet is társult. A terápia folyamán többször is beszélgettünk a felmenőkről, sok pozitív és negatív életeseményt és élményt mondott el róluk, családi fotókat is hozott. Erősen kötődött egyik rokonához, akinél kisgyermekkorában sokat tartózkodott. Mindezek ellenére egészen a terhességig nem számolt be a felmenők irányában megmutatkozó különösebb érzelmi rezonanciáról, lelki kapcsolatról, meghatározó vonzalomról. Kitagadottságtól való félelmének újabb felerősödése előtt az az egyetlen szorongató érzés kerítette hatalmába, amiről már otthon is hallott, miszerint nem várt gyermek volt, amit úgy értelmezett, hogy az anyja őt nem akarta.

Várandóssága alatt az egyik terápiás ülés a számára nagy szenvedést okozó ürességérzéssel vette kezdetét. Ez valójában egyfajta szorongás volt, ahogy Gyöngyösiné Kiss Enikő is idézi a sorsanalitikus terápiából: „a mélyből jövő asszociációs lánc megszakad. Az egyik páciens úgy fogalmazta meg ezt az állapotot, hogy úgy érzi, »egy lyuk előtt áll, és nem tud tovább menni«. Ez az elakadás, az asszociációk felszínessé válása akár hónapokig is eltarthat.” (Gyöngyösiné, 2007, p. 198). Kliensem esetében az elakadás több szakaszban zajlott. Az asszociációk megindulását (a terápiás évek munkáján kívül) várandóssága oldotta fel, valamint hogy képessé vált a már sokszor, sokféleképpen megfogalmazott érzésének pontosítására: „Attól félek, hogy kitagadnak. A páni félelem, hogy megtörténhet, ott lebeg a levegőben.” Ezen érzéseit és szavait spontán követték azután az alábbi mondatok: „A nagymamámat (anyai) kitagadták, a vagyonból is, azért, mert máshoz ment férjhez. De már előtte is. Amikor megszületett, oda-

adták egy rokonnak! A családja adta oda. Ez a nagymama hideg, nem szoros vele a kapcsolat. Engem felváltva passzoltak le különböző rokonokhoz. Én leszek a család szégyene, mindig ezt éreztem. A kitagadottság szégyen!” Majd tovább gördülnek erős érzésekkel átszótt fantáziái: „Te leszel a család szégyene. Kiátkoznak a faluból, nem temetnek el! Talán valaki a családból nemi erőszakból született, vagy megölt valakit? Mindenki hordozza ezt a bűnt! Ez egy transzgenerációs hatás, a kitagadásból ered.” (Idézet a klienstől.)

A terápia során sikerült megfogalmaznia, hogy valójában sosem érezte otthon magát a családjában. Kitagadottságtól való félelméből eredően úgy érezte, érzelmileg elutasítják, sohasem merete felvállalni önmagát. Személyisége valójában egy hamis szelfre épült, amellyel a hosszúra nyúlt terápiás időszak vége felé már szembe tudott nézni. Évekbe telt, amíg fel tudta vállalni önmagát a terapeuta előtt is. Nemcsak és nem elsősorban a szégyenérzete miatt, hanem mert nem tudta, nem érezte, ki is ő valójában. „A transzgenerációs hatás a kitagadásból ered. Ez az érzés naponta ismétlődik. Most keresem a kisbabámmal együtt, hogy ki is vagyok én valójában.”

A családi tudattalan hatalma

Gyenge én-funkciók és „láncra vert ősök”

Talán mindannyiunk számára ismertek olyan tragikus életek, amelyeken sem a család, sem a környezet, sem a szakember nem képes segíteni. Negyvenkét éves korában követett el öngyilkosságot (szó szerint halálra itta magát) egy fiatalember, aki 18-20 éves korától – először csak alkalmanként – alkoholizált. Az alkohol hatására már az ivás megkezdésekor, szinte minden alkalommal meg is akart halni, öngyilkos akart lenni. Utóbbi szándékától – nem kis erőfeszítéssel – aktuális barátnői térítették el folyamatosan. Amit családjáról lehet tudni: apja rendőrtiszt volt, akinek túlzott elvárásaival, szigorával nem tudott azonosulni, soha nem álltak közel egymáshoz; anyja óvónő volt, aki – az apaszeretet hiányát is kompenzálva – túl erősen kötötte magához, miközben két húgát érzelmileg elhanyagolta. 20 éves volt, amikor anyja meghalt, aki figyelmeztette, hogy ne igyon soha két pohárnál többet, mert rosszul reagál a szervezete az alkoholra. Anyja halálát követően depressziós lett, családi nyomásra terápiába kezdett járni. A személyes életét feltáró terápiák nem érintették meg (több terapeutánál is megfordult), érzelmileg nem tudott bevonódni, néhány ülés után

mindegyikből kilépett. Az időszakos alkoholizálás mellett egy másik függőség is kialakult nála: anyjához hasonlóan munkamegszállott lett. A munka és az alkohol mellett kevés idő jutott a magánéletre. Gyakran váltakozó partnerkapcsolatai sorra kudarcba fulladtak – lévén mindegyik anya-gyerek kapcsolattá redukálódott.

Végül már csak a munka és az alkohol váltogatta egymást az életében, alkalmi szesztestvérek közbenjöttével. Családtagjai, rokonai közeledését indulatosan elhárította. Később elvesztette állását, az alkoholista barát „eltartás” fejében „vagyonából” kifosztotta (lakás, ingóság). Rejtett öngyilkosságnak is nevezhető halálával (lényegében halálra itta magát) végleg megszabadult minden földi függőségtől.

A terápiás próbálkozások során adódott egy olyan szakasz – sajnos ez csak a kliens igen súlyos állapotba kerülésekor állt elő –, amikor az aktuális terapeuta a felmenőkkel is foglalkozhatott. Az egyik ülésen, amelyen a családtagok, illetve egyéb rokonok is megjelentek, kiderült, hogy anyai ágú nagyapai dédapja 18-19 éves korától fogva alkoholizált, egyre súlyosabb állapotba került, majd családját (feleségét, kisgyermekét) otthagya, 30 évesen öngyilkos lett! Ezen tragikus családtörténeti epizód felszínre kerülését követően sajnos nem folytatódott a terápia, a páciens nem akart tudomást venni sem a családi múlttól, sem a jelenről.

A fenti esetből is kiviláglik, miszerint a férfi súlyos alkoholizmusa és öngyilkossági hajlama csak részben vezethető le saját családjának működéséből, az apai, anyai viszonyulásból, kötődésekből, ill. az anya-fiú kapcsolati függésből. Mivel bár sok hasonló családdinamikával találkozhatunk, ám mégsem jellemző ezen családoknál az ismertetetthez hasonlóan súlyos alkoholfüggőségbe és patológiába futó szituáció.

A férfi felmenőinél – az apai és az anyai ágot is beleértve – csupán az anyai ágú apai dédapjánál jelentkezett alkoholfüggőség, depresszióval ötvözve. Munkamegszállottság és depresszió viszont az anyánál is fennállt. Anyai ágú nagyapjánál – a családtagok elmondása alapján – csak időszakosan fordult elő deprimált hangulat.

A tragikus eset kapcsán megfordulhat bennünk a gondolat, miszerint nem kizárt, hogyha 19-20 éves korában kerül sorsanalitikus terápiába a fent említett férfi, talán még lehetett volna rajta segíteni. Amint Gyöngyösiné Kiss Enikőnél is olvashatjuk: „a sorsanalízis olyan páciensek számára nyújthat gyógyulást, akiknél az én-funkciók működőképesek, vagyis az örökletességgel kapcsolatos állásfoglalás az én részéről létrejöhet. Szondi sorsanalízise az örökletes neurózisok, vagyis az ún. *sorsneurózisok* esetében hatékony gyógyítási technika” (Gyöngyösiné, 2007, p. 200). Megállapítható, hogy az alkoholista férfi esetében igencsak gyengén működött az én-funkció: alacsony szintű tudatosság, az önismeret igényének hiánya jellemezte. Anyafüggőségből is eredő gyenge énje és énhatára miatt anyja halálát követően az öröklött hajlamok fogságába került: felszínre jutottak „segítségül, kapaszkodónak”

a látenszen jelenlévő beteg ősök, „amelyek az örökletesség törvényszerűsége révén az utódban »újra vissza akarnak térni«” (uo.).

Számos hasonló eset kapcsán úgy tűnik: a gyenge, fejletlen én és az alacsony szinten integrált vagy integrálatlan személyiség jobban ki van téve annak, hogy megszállják a „láncra vert ősök” előbb tudatát, majd egész személyiségét.

Erős én-funkciók, merev perszóna és a „láncra vert ősök”

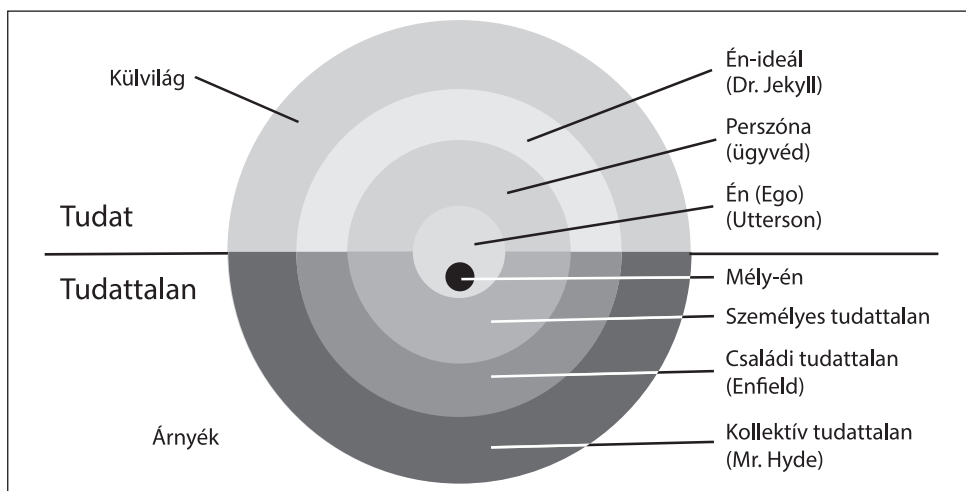
A terapeuta akkor sincs könnyebb helyzetben, ha az ismertetett alkoholbeteg férfival ellentétes személyiséggel, erős én-funkciókkal és merev perszónával, sok esetben ego-megszállt esettel találkozunk.

Mi a helyzet akkor, ha a felmenők megismerésétől való félelem miatt zárkózik el valaki attól, hogy akár személyes, akár családi múltjából (tudattalanból) bármit is beengedjen a tudatába? Személyisége legtöbbször kiszikkad, kiüresedik, érzelem nélkülivé és magányossá válik. Fél minden kapcsolattól, nehogy bármi, ami a külvilágból megéri, családi múltjára emlékeztessen.

Jól szemlélteti ezt a személyiségben lejátszódó folyamatot R. L. Stevenson kisregénye, a *Dr. Jekyll és Mr. Hyde*.

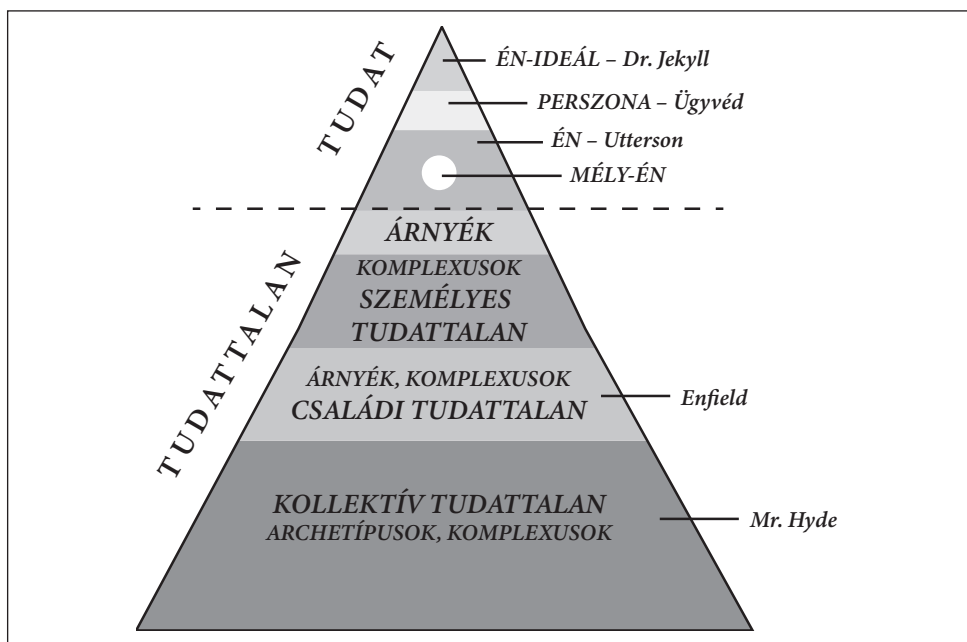
A műben lényegében négy főszereplővel találkozunk: Utterson, az ügyvéd, aki szinte az író helyett beszél el a történetet; Enfield, Utterson rokona, aki a családi tudattalant szimbolizálja. Ketten együtt járnak néma vasárnapi sétáikat. A harmadik s egyben negyedik főszereplő a barátjuk, dr. Jekyll, az orvos, akinek időszakosan, Mr. Hyde alakjában, árnyékrésze kel életre. A négy szereplő lényegében egy személyiség. Utterson, a történet elbeszélője képviseli az ént, dr. Jekyll, az orvos az én-ideált, Enfield a családi tudattalant, Hyde pedig a személyiségnek azon árnyékrészét, amely előbb a személyes tudattalan területét szállja meg, majd – feldolgozás hiányában a családi és kollektív tudattalanon vonul végig. Hyde alakja jól szimbolizálja, hogy abban az esetben, ha nem vagyunk képesek szembenézni személyes árnyékunkkal, ahogy a regényben az orvos még a kisebb hibáit sem tudta elfogadni magának, akkor mint árnyékszemélyiség, elhatalmasodhat rajtunk. (Az árnyék fogalma az analitikus pszichológiában azon rejtett, részben tudatos, nagyrészt azonban tudattalan, elsősorban a morálhoz kapcsolódó tulajdonsággyűjtésünket jelenti, amelyet a külvilág vagy saját énünk nem fogad el. Ide tartozik az ún. fehér árnyék is, amely a pozitív tulajdonságaink, sokszor adottságaink azon tartománya, amelyeket életünkben nem tudunk érvényre juttatni.)

Uttersonnál a soha le nem vetett ügyvédi maszk szimbolizálja a perszóna (a perszóna a jungi lélektanban szerepszemélyiséget jelöl, ezzel mintegy elválik az identitástól, amelynek lényege az önazonosság) és az én összeolvadását, amely már nemcsak a külvilágból érkező információk és ingerek ellen védi a személyiséget, de a tudattalan terület impulzusait, a belső világ képeit, érzéseit sem engedi felszínre törni. Az ügyvéd személyes élete ezért kiszikkadt, üres, élmények és történések nélküli. Ez az üresség, emléknélküliség jellemzi személyes tudattalanját is. A cselekmény előrehaladtával később vele sétáló rokona, Enfield személyesíti meg családi tudattalanját, akinek közreműködésével fokozatosan élettel telik meg. Az Enfield által előadott történet (Hyde éjszakai alakjáról) hatására élednek fel érzelmei és velük együtt elfojtott árnyékénje. Így válik Dr. Jekyll az ügyvéd énideáljává, Mr. Hyde pedig árnyékrészévé (ld. 2. és 3. ábra).

2. ábra. A személyiség szerkezete Stevenson kisregényének tükrében

„Az ügyvéd képzeletét is rabul ejtette a dolog” – írja Stevenson. Egy szenvedélyes, érzelme és érdeklődés nélküli ember tudattalanját érinti Hyde ördögi jelensége. Feléled benne a családi tudattalan (Enfield, a rokon közvetítésével), majd ennek hatására a személyiség mélyebb rétegéből, a kollektív tudattalanból egy archetípus, a gonosz archetípusa. Ez megmozgatja érzelmi és indulati életét. Előbb az értelmét foglalkoztatta, majd képzeletét is megragadta. A kiszikkadt érzelmeket lázba hozza a múlt, az ösök képsora, egészen a kollektív árnyék, a gyilkos indulatokat képviselő Hyde archetípusáig. Közös sétájuk Enfielddel a családi tudattalan közvetítő szerepét szimbolizálja, egyben összekapcsolja a tudatos és a tudattalan lélekrészek közötti szakadékot. Megindul az energia felfelé áramlása a tudattalanból. A gonosz archetípusa misztikussá nő a szemé-

3. ábra. A személyiség szerkezete II.

ben, az addig elfojtott indulatok hirtelen megszállják a tudatát, és Hyde üldözőjévé válik – hasonlóan a Victor Hugo *Nyomorultak* című regényében is ábrázoltakhoz.

„És még nem volt arca ennek az alaknak, amiről megismerhette volna” – olvashatjuk Stevensonnál. „Nagyra nőtt Uttersonban a kíváncsiság, hogy megismerje Hyde arcvonásait. Ha megláthatná, megvilágosodnék, és elmúlna a rejtély.” A regény pontosan ábrázolja, hogy addig félünk valamitől, amíg meg nem ismerjük. A tudat fénye eloszlatja a sötétséget, a félelmet.

Az Utterson énídeálját szimbolizáló orvos, dr. Jekyll nem tudta megengedni magának életében még a kisebb „csínytevéseket” sem, ezért egy olyan port talált fel, amely lehetővé tette számára, hogy saját maga ellentétévé változzon (jóból a rosszba: a társadalom szemében a „tökéletes” orvostól a „rossz”, a gonosz Hyde-ba), amely aztán lehetővé tette számára, hogy élvezze az élet örömeit. Árnyékrészének, Mr. Hyde-nak szórakozásai kezdetben világi mulatozásokra terjedtek ki, később azonban ez az árnyékrész egyre gonoszabb lett, és a gyilkosságtól sem riadt vissza. Végül énye elvesztette az átváltozások feletti kontrollt, nem használt a csodapor sem, és a Hyde-alakból nem tudott visszaváltozni.

Dr. Jekyll az énjére tapadt és vele összenőtt merev orvosideál perszónától csak a „csodapor” segítségével szabadul: ám perszónájával együtt lehasad orvosénje is,

és az árnyékén, Hyde lép életbe. Itt tetten érhetjük, hogy az én irányító, integratív funkciója nem működik. Az én mintegy a perszóna, azaz az orvosideál áldozatává válik, vele olvad össze. Ilyenkor léphet fel a hasítás. A kisregényből megtudjuk, hogy dr. Jekyll szülei irreálisan magas igényeket támasztottak gyermekükkel szemben, tökéletességet, hibátlanságot vártak el, s még az apróbb csínytevéseket is elítélték. Így főhősünk énerősítő pozitív visszajelzéseket nem vagy csak keveset kaphatott.

A regényben dr. Jekyll körül nincs női szereplő, árnyékrészének, a gyilkos Hyde-nak csupán egy idős, mogorva házvezetőnője van. Ezen negatív női figura mellett megjelenik még egy nőalak, egy tíz év körüli kislány, akit Hyde fellök, majd nem eltapos. Így dr. Jekyll merev, irreális elvárásokat hordozó orvosénje, illetve perszónája nem kap érzelmi megerősítést pozitív női alaktól, ami hozzájárul merevségéhez és fokozatos kiüresedéséhez. Csak árnyékénjét, Hyde gyilkosfiguráját erősíti a benne lakó negatív anima, házvezetőnője (aki egyébként negatív anyafigurát is képvisel) személyében. Mint ismeretes, az író, Stevenson is komoly anyakomplexussal élte le életét pozitív, elfogadó, ún. „elég jó anya” hiányában.

Jekyll, az orvos Mr. Hyde alakjában hal meg. A regény végén már a por segítségével sem tudott visszaváltozni. Utat engedett a tudattalan ismeretlen erőinek, amelyek először az orvos alakjában megtestesülő perszónáját árasztották el, majd pedig személyisége esett szét, amikor pánikállapotban öngyilkos lett. A regény jól érzékelteti, hogy az én számára elfogadhatatlan negatív impulzusok és ismeretlen erők (gondolok itt Utterson családi és kollektív tudattalanjának árnyékrészére) szabadon engedése nem jelenthet megoldást – csakúgy, mint az elfojtás. Egyedüli út a megismerés, tudatosítás, megvilágosodás és a megértés-elfogadás. Ily módon érvényesülhet életünkben az a felismerés, amit már Salamon király példabeszédében is olvashatunk: „Meggondolás örökösödik feletted, értelem őriz téged.” Lényegében erre hívja fel a figyelmet Szondi Lipót is a családi tudattalannal kapcsolatban, amikor az állásfoglaló én fontosságát hangsúlyozza: az én eldöntheti saját tapasztalatai, érzései és késztetései alapján, hogy mit fogadjon el a külvilágból és a saját ösztöntörekvéseiből érkező impulzusokból. A „menetkész egoidokat” nem elfojtani kell, hanem félretenni (Szondi, 1987 idézi Koronkai, 1996, p. 40).

Stevenson kisregénye terápiás vonatkozásban egyrészt a családi tudattalan megismerésének fontosságát hangsúlyozza számunkra, másrészt arra hívja fel a figyelmet, hogy a megismerésnek ez az útja nem veszélytelen. Kísérőre van szükségünk! Nem elég fellebbenteni a fátylat a múlttól, ahogy Enfield tette találkozásuk elején. Rájött, hogy végig Utterson mellett kell maradnia. Hasonlóan járt el, mint egy pszichoterapeuta. Figyelmeztető ez azon segítő foglalkozásúak számára is, akik gyors sikert, gyors megoldást várnak attól, ha a felmenők megjelennek a páciens képzeletében, vagy felismerik

sorsukban. Még terápiás segítséggel sem könnyű eljutni a felmenők érzelmi befogadásához – lásd Utterson háritását. Önmagában a családfa ismerete sem elég, ha nem vagyunk készek arra, hogy érzelmileg is bevonódva nézzünk szembe a múltunkkal, illetve mindazzal, amit a családi és a kollektív tudattalan tartogat számunkra.

A kisregény továbbá azt az üzenetet is hordozza, hogy nem tudunk közel kerülni belső világunkhoz családi felmenőink kikerülésével. A felmenők életének árnyékai ugyanis beárnyékolják az utódokat. Dr. Jekyll, az orvos, szülei elvárásaival azonosult, nem önmagával. A hamis szelf hasadást aktivált személyiségében, belső vágyai egy másik, azaz az árnyékszemélyiségben keltek életre. Mivel saját vágyait, azaz önmagát, igazi szelfjét a külvilágot képviselő szülők hatására negatívnak, rossznak élte meg, életre kelő árnyékszemélyisége is a kezdeti „mulatozások” után már egyre jobban a valóságos rossz, a bűnös cselekedetek irányába hatalmasodott el, aktiválva a kollektív tudattalan árnyékrészét, a gonosz archetípusát.

A regény végén Utterson megszabadul irreális énídeáljától (Jekylltől) és ellentététől, a családi, ill. kollektív tudattalan sötét, fenyegető árnyékrészétől (Hyde-től) is, *de csak azt követően, miután megismerte őket!* A megismerés nyomán integrálhatta csak mindkét szélsőséget a tudatába, s nyerhette vissza ezzel a két lehasított lélekrész energiáját. Az előzőekben ismertetett alkoholista férfival ellentétben Uttersont erős énje és énhatárai segítették abban, hogy létrejöhetett családi tudattalanjával való kontaktusa, „vagyis az örökletességgel kapcsolatos állásfoglalása” rokonának és az általa előadott történetnek az elfogadásával.

Terápiás helyzetekben éppen a páciens gyenge énje, ill. gyengén strukturált én-funkciói miatt ez az állásfoglalás nem, vagy csak nehezen jön létre. Ezért a terápia első szakasza az énerősítésről kell, hogy szóljon.

Elektra mint a családi tudattalan árnyéka

A tanulmány elején idézett hallgató önismereti igénye minden bizonnyal az ősöktől öröklött előrevivő, pozitív tulajdonságokra is vonatkozik. Eddig mégis – a jelen fejezetet is beleértve – a családi felmenőktől „hozott” árnyékokról, patológiás működésmódokról s azok visszatéréséről olvashattunk. Nemcsak azért, mert a sorsanalízis célja, Szondit követve, a látenszen jelen lévő beteg ősök feltárása, hanem mert a terapeuta a páciens problémáit kezelve, a felmenőknek elsősorban a patológiás működésmódjával találja magát szemben.

Jóllehet az ősök – terápiás tapasztalataim alapján úgy vélem – „megjelennek” (többek között) az *életút fázisspecifikus fejlődési állomásainál* is. (A szerző kutatásaira

épülő fázisspecifikus fejlődési állomások a katalizátorszerepet betöltő archetípusokra épülnek, amelyek az egyik életszakaszból a másikba történő átlépést segítik elő. (Ld. bővebben: Antalrai, 2022.) A személyiségfejlődés folyamatában egyik részidentitásból a másikba való átmenet esetében – jelen szerző kutatásai alapján – erősebben érvényesül az ősök hatása, mivel az életszakaszváltásoknál ún. fejlődési krízisek lépnek fel, s vele együtt komplexusok is aktiválódnak, ősi archetipikus működésmódok kíséretében, amelyek az adott fejlődési szakaszban manifesztálódnak. Ezek az archetípusok – meglátásom és pszichoterápiás tapasztalataim alapján – az elődök komplexusait, ill. konfliktusfeldolgozási módjait is tartalmazzák.

Ez egyben azt is jelenti, hogy a következő pszichés fejlődési szakaszt, a következő identitást az egyén – természetesen tudattalanul – először az elődökhöz hasonlóan próbálja megvalósítani. Azaz legtöbbször nem az individuációt, azaz az önmegvalósítást szolgáló módon, hanem elődei mintájára. Ez gyakran vezethet sikertelenséghez, amit a mítoszokból született drámák érzékeltetnek számunkra talán a legjobban. Az utóbbira példa Elektra drámája.

Elektra történetét az ősi mondákból, a görög drámákból és a monda modern, újkori feldolgozásából, Eugene O'Neill *Amerikai Elektra* című drámájából merítem. A görög mondakörrel szóló elemzéseknél Edith Hamiltonra (1992), Trencsényi-Waldapfel Imrére (1976) és Kerényi Károlyra (1977) támaszkodom. Elektra családtörténetének és személyes drámájának pszichológiai elemzését O'Neill darabjára építem.

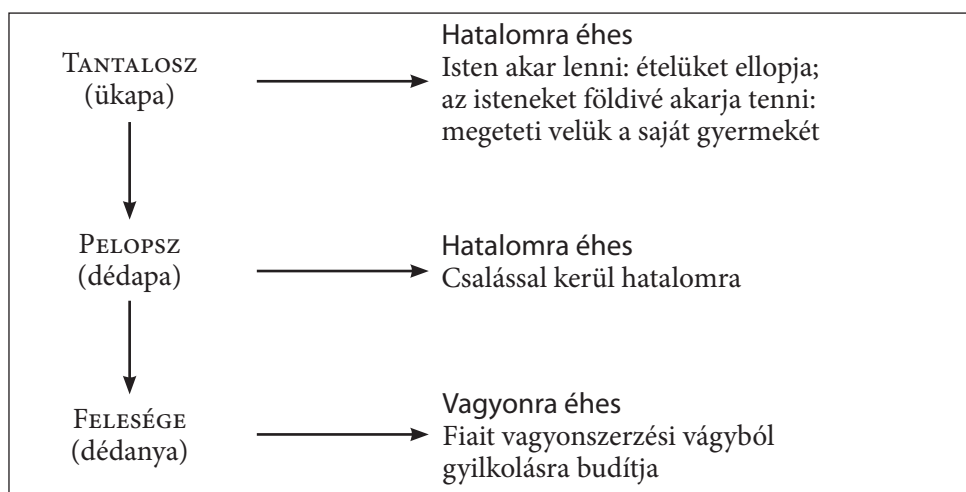
A Pelopsz-ház Tantalosz óta nemzedékről nemzedékre húzódó sötét végzete nemcsak az ógörög tragikus költőket foglalkoztatta, az átokkal terhelt család története nyomán alkotta meg világhírű drámáját a 20. század egyik kiemelkedő szerzője, Eugene O'Neill is.

Az Elektra történetét feldolgozó művek közös magja az anyjával szembe forduló, apja védelmére kelő későserdülő-koraifjú lány tragédiája, aki az igazság pallosát suhogtatva előbb anyját hajszolja bele apja meggyilkolásába, majd öccsét anyja megölésébe. Igazságérzete mögött azonban egy infantilis és féltékeny lélek zsarolását, zsarnokságát fedezhetjük fel, amelynek hátterében a család napvilágra nem került bűneinek tudattalan kompenzációja húzódik meg.

Mind a görög, mind az O'Neill-i változatból kiderül, hogy Klütaimnésztra mai szemmel nézve annak a modern, szabadon döntő, érzelmeit vállaló nőnek az előfutára, aki nem törődik bele abba, hogy hadvezér férje megcsalja Kasszandrával. Nem törődik bele abba sem, hogy Agamemnón – engesztelő áldozatként a saját bűneiért – lányukat, Iphigeneiát feláldozta az isteneknek.

Agamemnónról (az O'Neill-i változatban Mannonról) kiderül, hogy hideg, érzéketlen, szeretni nem tudó ember, akinek vádló tekintete mellett szerelemre vágó felesége bűnösnek érzi magát.

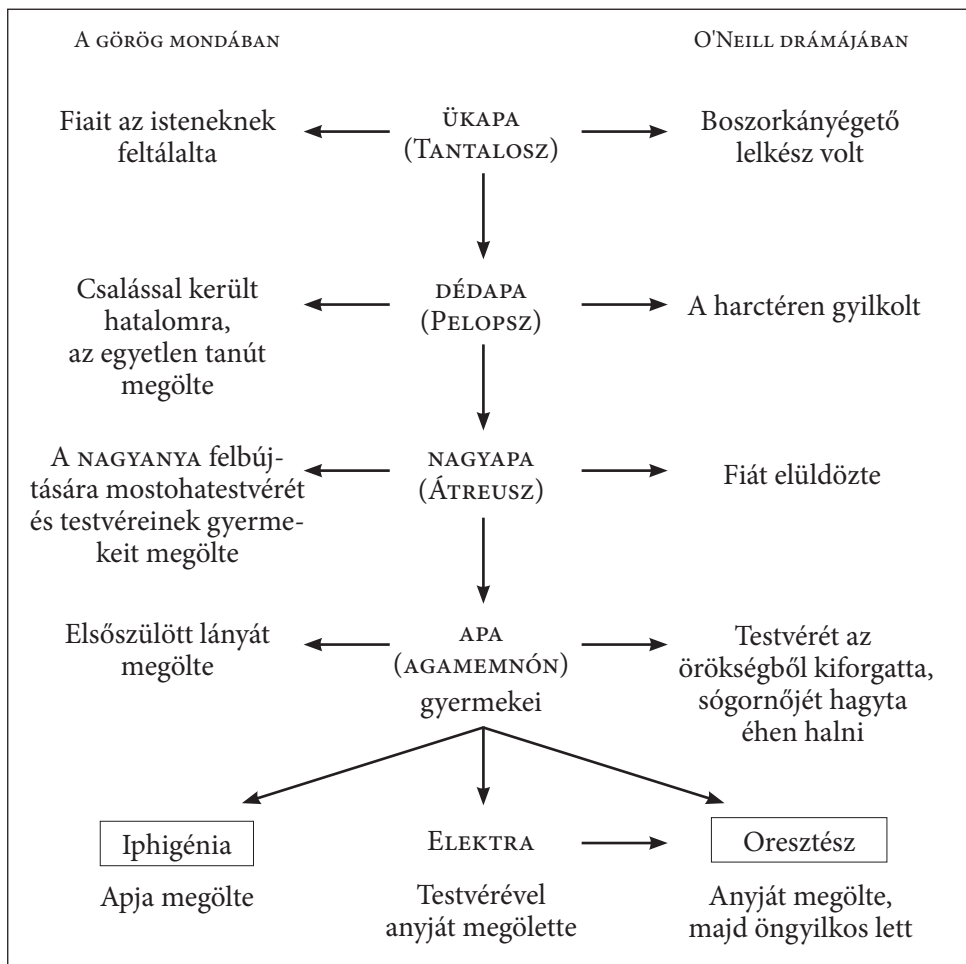
A családi patológia sokféle változatán belül a Pelopsz-ház tragédiájának hátterében a bűn húzódik meg és vonul végig nemzedékről nemzedékre. A megbánás, felismerés és megvilágosodás nélküli bűn Elektra családjában apai ágon egészen az ükapáig követhető vissza (ld. 4. és 5. ábra).

4. ábra. Elektra ősei

A felmenők bűneinek árnyéka az utódokra vetül, előhívva személyiségük „alacsonyabb rendű oldalát”, árnyékrészét. Az előhívott „árnyékén” destruktív energiája ebben az esetben nem a személyes énhez kapcsolódik, így nem vagy legtöbbször csak késve tudatosul. Jól tetten érhető ez József Attila paradox értelmű verssorában: „miért nincs bűnöm, ha van”.

A családi tudattalanban rejtőző bűn, ahogy azt Mózes negyedik könyvében olvashatjuk, „megbünteti az atyák álnokságait a fiaikban harmad- és negyedízigen” (2. Mózes 34, p. 5–7).

5. ábra. A Tantalosz-Pelopsz-ház családfájának apai ágú férfi felmenői

A fel nem dolgozott, meg nem bánt bűnt személyiségünk árnyékrésze hordozza. Súlyától legkönnyebben úgy szabadulhatunk meg, ha a nálunk gyengébbekre, a legkisebb ellenállás irányába vetítjük azt ki. Így válhatnak a gyermekek szülei és felmenőik árnyékainak hordozóivá.

Agamemnón, a király és apa, érzelmeinek jóra és rosszra hasítása által szabadul meg elődei bűneitől, amelyet családi tudattalanjának árnyékrésze hordoz. Míg lánya testesíti meg lelkében a pozitív nőiséget, feleségére a negatív érzelmeit vetíti, így – az amoralitást is hordozó „árnyékén” előhívásával – felesége, Klütaimnésztra elindul a bűn és az agresszió irányába, Elektra pedig a tisztaság, a morál kép-

viselője lesz. Később, apja távollétében, vele hasonulva az ítélkezés megszállottjává válik. Nem ismerve fel saját árnyékát, gyilkosságba, majd öngyilkosságba kergeti anyját és testvérét.

Vele szemben öccse, Oresztész a görög mondában eljut a büntudatig. Csírázó lelkiismeretének képei, a bosszúszomjas Erinniszek éjjel-nappal üldözik, majd a félig tébolyodott fiút a bírák és a törvény elé vezetik, Pallasz Athénéhez. A görög tragédiában Oresztész bűnbocsánatot nyer, mivel megtisztulásra törekszik. Az istenek felmentik, s a gonosz szellem, amely a családon ült, ezzel elenyészik.

Nem így O'Neillnél. Bár Oresztész nála is a megbánás felé halad, és ahogy görög őse a bírái elé, ő a rendőrségre akar menni, hogy az anyagyilkosságot bevallja. Nővére, Elektra azonban visszatartja, belesodorva a megvilágosodás és a téboly árnyai közt vergődő fiút a végső, utolsó bűnbe, az öngyilkosságba.

O'Neill Elektrája érzi, hogy bűnük bevallásával a család minden titkáról fellebenne a fátyol. Feltárná a bírák előtt a bűnök sorozata: Elektra és Oresztész azért ölték meg anyjukat és annak szeretőjét, mert a férjében csalódott Klütaimnésztra megmérgezte apjukat.

Az Elektra által istenített hadvezér, bíró és polgármester apáról is kiderülnének bűnei. A görög változatban az, hogy megölte elsőszülött lányát, Iphigeneiát, O'Neill változatában pedig az, hogy egy hideg, érzelmeit elfojtó ember, aki sógornőjét, akibe szerelmes volt, hagyta éhen halni. Aki őseitől azt kapta örökségül, hogy az érzelem, a szerelem: bűn.

Ha bevallanák a testvérek bűnüket, nemcsak az apáról hullana le a dicsfény, hanem a nagypapáról és a dédapáról is kiderülne, hogy mostohatestvérét az örökség miatt megölte, O'Neillnél pedig elüldözte. A dédapa a mit sem tudó öccsével megetette a saját gyermekeit. Az ükapa csalással került hatalomra, csalásának egyetlen tanúját a tengerbe taszította. O'Neillnél ez az ükapa boszorkányégető lelkész volt. A család bűnei Tantaloszhoz nyúlnak vissza, aki megfőzte és feltálalta fiát az isteneknek; ugyanakkor az istenek eledelét ellopta. Ez a cselekedet jól szimbolizálja, hogy milyen tragédiákhoz vezet az „égi és földi” dimenziók felcserélése. Tantalosz az istenekhez akart hasonlónak válni, isteni hatalmat akart nyerni lopásával. Az ükapa hatalommegszállottsága végigvonul leszármazottain, amelyhez pénz- és vagyonmegszállott feleségek kapcsolódnak, Pelopsztól kezdődően (ld. 5. *ábra*). Elektra a család bűneinek takargatásával akaratlanul is az őseit követi. Nem jön rá, hogy a bűn újabb és újabb áldozatokat követel magának, ha azt akarjuk, hogy az ne kerüljön napvilágra. A családi tudattalanban végigvonuló bűn, mint árnyék szállja meg előbb Oresztész, majd Elektra tudatát. Oresztész esetében, a negyedik generációnál pszichózis során manifesztálódik a rejtett, napvilágra nem került bűn.

A tudatosodásnak, megvilágosodásnak nagy ára van: tragédiák, szenvedés. Ezeken keresztül ébredhet csak fel és fejlődhet ki az a lelkiismereti funkció, amit Oresztész képvisel a görög drámában.

De mi történik O'Neill drámájában? Mi történt a 20. században? Oresztész halott. Elektra becsukja az ősi ház ablakait, menekül a fény elől, halottai, személyiségének árnyékrészei visszahúzzák oda, amiről az Odüsszeiában ezt olvashatjuk: „Isten utálta ház, sok rokonöldösés, ember-mészárszék, vér-belepte padlatú.” Elektránál nincs megtisztulás, csak büntetés: mivel a bűn nem jut ki a napvilágra, önbíráskodássá, önsanyargatássá silányul, ami pusztuláshoz vezet, nem pedig felemelkedéshez.

Elektra nem tud szembenézni saját árnyékával, s így a még élő egyetlen tanút, a bűntudatig eljutott Oresztészt is a halálba kergeti.

A dráma végén Oresztész is rájön, hogy Elektra a „legérdekesebb” bűnöző mindannyiuk közül: „Annyi rejtett furcsaság egyesül benned, ami a család múltjában is ott bujkált már” – mondja nővérének. A család múltjában valóban volt egy apai ágú dédanya, aki fiait gyilkosságra bujtotta (ld. 4. ábra).

Elektrának előbb az apjával, majd az anyjával való teljes hasonulása csak ifjúkorára következik be: de egyik sem önmaga. Éppen a hasonulás az, ami megakadályozza, hogy önmagára találjon.

Ezt Oresztész is észreveszi, megjegyzésére Elektra így válaszol: „Nekem nincs is saját életem?” Elektra a család és a felmenők árnyékának rejtegetésével és a bűntudat hátrításával válik a dráma legtragikusabb hősévé, akinek ezért az lesz a büntetése, hogy életben marad.

Feltehetjük a kérdést, miért nem sikerül Elektrának az önmegvalósítás és a felnőtté válás? Miért nem tudott a szülőkről leválni?

Amíg Elektra nem tud apja múltjáról, nyitva áll előtte az út, hogy Pallasz Athénévé váljon, de amikor apja és annak családja bűneire fény derül, képtelen vele szembenézni, mivel ez esetben nemcsak apját kellene elítélnie, hanem saját addigi énjét is feladnia, ami lehetetlen, hiszen hasonult apjával. Számára a bíró és hadvezér apa akkor hal meg, amikor kitudódnak bűnei. Azután anyjával, illetve annak szeretőjével elvégezteti a gyilkosságot.

A hasonulások sorozatával a bűn is tovább gördül, generációról generációra egyre nagyobbra növekedve. Máté evangéliumában (10,35) ezt olvashatjuk: „Mert azért jöttem, hogy meghasonlást támasszak az ember és az ő atyja, a leány és az ő anyja, a meny és az ő napa közt.” Jézus ezen meghökkentő kijelentésében mély bölcsesség húzódik meg, és még annál is mélyebb törvény. Meghasonlás, azaz ellentét, feszültség nélkül a gyermek hasonulna akár az ellenkező, akár az azonos nemű

szülővel, így elakadna a fejlődése. Ha az utódok azonosak lennének vagy lehetnének a szülővel, akkor csak ismétlődésről beszélhetnénk. Arról, hogy ez ne következhesse be, a genetika gondoskodik. Azonban a génjeinkben hordott s egyelőre számunkra még titokzatos történéseket, amelyek a fejlődésre és elődeink meghaladására tesznek képessé bennünket, a patológiás szülő-gyermek kapcsolatból eredő teljes hasonulás veszélye megakadályozhatja.

Identitáskrizis és családi tudattalan

Az előző fejezetet összefoglalva, a fázisspecifikus fejlődési állomásoknál létrejövő identitáskrizis idején aktualizálódó komplexusokban az ősök életének megoldatlan, vagy rosszul megoldott sorsfordulói kérnek helyet az újbóli manifestálódásra. A következő generációnak „akarva-akaratlanul” helyet kell adnia ezen komplexusok számára, amelyek minőségüktől függetlenül sajátos energiatöltésüknél fogva aktualizálódnak. Ezért – tapasztalataim alapján úgy vélem – az ősök megoldatlan komplexusai egyben életfeladatok is az azokat magukban hordozó későbbi generációk számára.

Az ezen komplexusokban meghúzódó sajátos érzéskvalitás az adott fejlődési szakasz magasabb minőségben történő megvalósításának lehetőségét kínálja fel az új egyed számára. Annál fogva is, mivel a felszínre kerülő archetípus az elődök megoldási módozatainál minden esetben több lehetőséget hordoz magában. Ezért is nevezhette Neumann (2005), majd Stevens (1982) is a transzformációt mint „alkotó fejlődést” egyedülálló átváltozási történésnek. Ez a magasabb minőség az újra-, illetve újjárendeződés révén – az új egyed, valamint az új szociális és társadalmi tér kettős megvilágításában – jöhet csak létre. Ez az, ami Elektra életéből kimaradt.

A 20. századra – elsősorban a modern társadalmak esetében – eltűntek a felnőttek által vezetett beavatási rítusok, valamint az a szokásrend, amely elősegítene a serdülők felnőtté válását. O'Neill Elektrája nem tudott megküzdeni ősei komplexusaival, amelyek serdülőkori, illetve kora ifjúkori identitáskrizise alatt szállták meg tudatát. Hasítással történő védekezése – az eriksoni identitászavarra emlékeztetően – elszigetelődéshez, az apai (agamegnóni) házba való bezárkózáshoz, regresszióhoz vezetett.

A sorsanalitikus és a jungi analitikus terápia közötti kapcsolat esetrészletek tükrében

Az elmúlt évtizedekben mint pszichoterapeuta gyakran tapasztaltam, hogy milyen erősen befolyásolja, sőt meghatározza a kliensek életét egy-egy általuk ismert vagy ismeretlen felmenőjük, ősük vagy őseik képsora.

Terápiáim gerincét jungi analitikusként a páciensek álmai alkotják. Ehhez kapcsolódik szükség esetén a mese, valamint a művészetterápiás módszeremre és képzőművészeti technikákra épülő alkotás.

Ugyanakkor már kezdettől fogva hangsúlyt fektettem arra, hogy feltérképezem pácienseim, később tanítványaim családi múltját, felmenőit. Az első interjút követően, mindjárt a terápia első hónapjaiban családfát is készíttetek. A páciens ebben a fázisban érzelmileg még nincs kellően bevonódva saját családtörténetébe, ezért inkább csak feltérképezésnek minősül a családfa. Kivételt képez az az eset, amikor a terápiára jelentkező már eleve családi problémával, a felmenőivel kapcsolatos konfliktussal, traumával érkezik.

Am a terápia erősen álmokra (álmok hiányában imaginatív képekre vagy a páciens alkotásaira) épített folyamatában, valamint a személyes életút és a tudattalan feltárásának időszakában többször is előkerülnek az ősök. Részben oly módon, hogy maga a páciens „hozza be” őket az ülésekre, illetve többnyire az aktuálisan felszínre került téma kapcsán maga a terapeuta kérdez rá egy-egy nagyszülőre, dédszülőre, visszautalva a családfára. Ez utóbbira a legtöbb esetben a páciensnek az álmaihöz fűződő asszociációi folytán kerül sor.

Jól tükrözik ezt a következő esetrészletek, amelyekkel egyben szeretném megvilágítani a sorsanalitikus és a jungi analitikus elmélet közötti kapcsolódási lehetőségeket.

Első esetrészlet: „Emese”

A 32 éves, borderline betegségben szenvedő Emese terápiája során az „elragadás”, a „ragadozó ösztön” anyai szimbóluma jelent meg rajzain, festményein sasmadár képében. Ez a félelmetes, álmaiban is megjelenő kép a páciens Rorschach-tesztjének első és hetedik tábláján is szerepel. A terápiás folyamatban, valamint a két év után ismételt Rorschach-tesztben a sasmadár boszorkává változik. Ennek magyarázata, hogy anyja, majd nagyanyja a kezelés utolsó szakaszában a sashoz, illetve a boszorka képéhez asszociálódott. Ezt követően a beteg már

képesnek mutatkozott arra, hogy beszéljen úgy a nagymamájához, mint az anyjához fűződő negatív érzéseiről.

Kapcsolatukból egyfajta transzgenerációs trauma esete bontakozott ki, amely az anyai nagymamához vezetett. Mind anyja, mind nagymama szorongásai és félelmek miatt a páciens állandó kontroll, „felügyelet” alatt tartották, s lényegében elzárták az élettől. Majd, mint kiderült, az anya félelmek és szorongásai a nagymama világgyűlölő, ellenséges, kirekesztő és büntudatot keltő viselkedésére, ill. működésmódjára voltak visszavezethetők. S ez a nagymama nevelte őt 12 éves koráig... Úgy anyját, mint nagymamát fojtogatónak, büntudatot keltőnek élte meg, azonban ez csak a terápia folyamatában tudatosodott benne. Szorongásokkal, félelmekkel, kényszeres működésmóddal érkezett a terápiába. A nagymama és az anya irányában felgyülemlett indulatai kitörtek tudatából, vagyis részint elfojtotta, részint lehasította azokat. Nyilvánvaló volt, hogy terápiás segítség nélkül nem tudott volna szembenézni felmenői komplexusaival. Gyenge énye miatt – a terapeutától „kölsönkapott” énére bevonása nélkül – nem lett volna képes arra, hogy szembenézzen a destruktív anya megsemmisítő erejével. Annál is inkább, mivel anyját a hasítás folytán – a terápia első évében – tudatosan nem élte meg negatívnak. Indulatai a tudattalan mélyén lappangva egy ősi képpé (sasmadár–boszorkány) szerveződtek, és a tudatot megkerülve jelentek meg álmaiban, festményeiben. Az anya destruktív (rabtartó) szerepének tudatosulását hosszú terápiás folyamat előzte meg. A sasmadár–boszorkány–anya egymásba fonódó hármából úgy tűnik, hogy az objektív világot – az „ősidők valóságát” összekapcsolva őseink hiedelemvilágával – mintegy eszközként használta fel a tudattalan az egyensúly megőrzéséhez.

A páciens a terápiás folyamat során nem csupán álmokat hozott, hanem végig alkotott is, sokszor az álmait festette, rajzolta meg. Munkáinak ő maga adott címet. A bemutatott három alkotása közül az első két képen álmait rajzolta, ill. festette meg. Az *Összeomlás* című rajza megrázóan érzékelteti a ragadozó madárként rátelepedő anyja hatását a személyiségére (1. kép).

Festményén a három nőalak (2. kép) balról jobbra: nagymama, középen az anyja, jobbszélén a páciens. Meglepően jól érzékelteti az alkotás a nők „egyen” ruházatával a generációk egymásba fonódását, az egymáshoz való hasonulást, amelyben elvész az önálló személyiség-egyéniesség! Ebben a női hármásban a legnagyobb és leginkább meghatározó figura a nagymama, aki komplexusaival mintegy rányomul a következő generációra. (A komplexusok az erős érzelmi töltésű konfliktushelyzeteket jelzik. A komplexus gyökere kapcsolattörténet, amely két félből tevődik össze. Kast, 2004, p. 89–119) Életkora és az idő előrehaladtával alakja nem kisebbedik, nem adja át helyét a következő nemzedéknek. A kép háttérében égő ház látszik, ahonnan álmaiban mindhárman kimenekültek. A beteg képzeletében nappal is többször meg-

1. kép. Összeomlás

2. kép. „Álomkép”

3. kép. „Start”

jelent, hogy mire hazamegy, leég a házuk, vagy földrengés miatt összedől. Ebben az esetben a ház női szimbólumnak tekinthető, amely otthont, biztonságot is jelent. Az égő ház, ahonnan menekülnek, az anyai nagymamáé, ami jelentheti azt, hogy a nők nincsenek biztonságban, sem önmagukban, sem az otthonukban, mintha nem állnának rendelkezésre férfiak, akik megvédik őket, azaz a házat (esetünkben a házat a személyiség szimbólumaként értelmezzük).

Start című alkotását (3. kép) a terápia befejezése előtt készítette. Itt is megjelenik a madár, viszont már nem mint ragadozó, hanem mint amely már a szabadságot képviseli. A páciens a terápiás évek rögzös útjának vége felé jött rá arra, amit O'Neill drámájában Elektra megfogalmazott: *Nekem nincs is saját életem*.

A személyiségre „rátelepedő” felmenők sokszor nemcsak akadályozzák, de egyenesen lehetetlenné is teszik, hogy az utód önmaga lehessen. Ezért a terapeuta igazából nem is magával az individuummal, a „valóságos” pácienssel találkozik, hanem csupán a hamis szelffel.

Tapasztalataim alapján úgy vélem, az individuáció, azaz az önmegvalósítás terápiás folyamata nem képzelhető el a családi tudattalan feltárása, ill. a felmenők komplexusaival való foglalkozás és azok tudatosítása nélkül. Az életvezetési problémák, kapcsolati krízisek, pszichés és pszichoszomatikus betegségek hátterében sokszor komplexushordozó ősök rejtőznek. S ha nem kerülnek napvilágra ezek a komplexusok, azaz a páciens nem jut el oda, hogy megismerje őket és állást foglaljon velük szemben, akkor, ha látszatra nem is, de lényegében ugyanabba az élethelyzetbe sodródik, mint amiktől ősei szenvedtek.

A fentieket megvilágító második esetrészlet: „Kata”

A 24 éves Kata párkapcsolati problémái miatt önismereti terápiára járt hozzám. Az első interjút követő, álomelemzésekkel egybekötött feltáró terápia során kiderült, hogy sok párkapcsolata volt, köztük több is szerelemre épült, ám valamiert mindegyik megszakadt. A „valamiért” mögött sűrű viták, veszekedések, a páciens részéről megfogalmazott folyamatos kritikák, a partner elfogadásának képtelensége húzódott meg. A terápia folyamatában sokat dolgoztunk saját önértékelési és kisebbségi problémáival, ami elsősorban nőiségére vonatkozott.

Vonzó, csinos nő volt, amit párfjai is megerősítettek számára, ám ő mégis úgy érezte, hogy probléma van a nőiségevel. Mint később kiderült, ennek egyik oka a sérült apa-lány kapcsolatban rejlett.

Családi hátterét illetően többek között elmesélte, hogy kisgyermekkorától kezdődően felnőttkoráig szülei folyamatos veszekedéseire emlékszik. Apja vele is agresszív volt, két-három éves korától fogva gyakran megverte, ami egészen 16 éves koráig tartott, amikor is visszaütött és elköltözött otthonról. Anyjával mindig hűvös, távolságtartó volt a viszonyuk.

A terápia második évétől egy komoly párkapcsolata lett, de mint kiderült, szinte naponta veszekedtek. Bevallotta, hogy bizony verekedett a fiúval. A későbbiekben elmondta, hogy ez csaknem minden partnerével előfordult. Különösen azon fiatal emberek esetében, akik komolynak ígérkeztek és a házasság is szóba került: „Addig vertem őket, amíg elköltöztek tőlem.” Sokszor nem volt semmi oka arra, hogy megverje (!) a párját: „Ott ült az íróasztalnál, dolgozott, és én nekiestem. Valami nem tetszett. Most utólag úgy érzem, hogy bennem, magamban.”

A terápia első szakaszában a traumatizáló apa-lány kapcsolatból fakadó elfojtott agresszió kiélésére gondoltam. Később azonban más nyomon is elindultam. A családfán kívül emlékeket és fotókat is kértem a felmenőiről. Azt is feladatul adtam

(ahogy ezt terápiás eseteimnél gyakran megteszem), hogy szüleitől és a még élő rokonoktól érdeklődjön felmenőinek sorsa, viselkedése, érzelmi élete stb. iránt. Még 2001-ben készítettem egy kérdőívet, amelyen maguk a kliensek (önbeszámoló formájában) és rokonaik, kapcsolataik nyilatkoznak arról, hogy szerintük hozzátartozójuk (esetünkben a fiatal lány) kihez hasonlít, úgy külsőleg, mint belső tulajdonságai tekintetében. Ezt a kérdőívet (amelyet a tanulmány végén ismertetek) páciensnőm is kitöltötte, ill. kitöltötte a hozzátartozóival.

A kérdőív (ld. a tanulmány végén) összességében azt jelezte vissza, hogy belső tulajdonságai alapján anyai nagyanyjára hasonlít, akit viszont nem is ismert, mivel még születése előtt meghalt. (A fentnevezett kérdőív külön kitér a külső és a belső tulajdonságokra. A kérdőív szerint a kliens [Kata] külső tulajdonságai alapján apai nagyanyjára, belső tulajdonságai tekintetében ellenben anyai nagyanyjára hasonlít.) A rokonoktól viszont megtudta erről a nagyanyjáról, hogy gyakran volt indulatos és agresszív, mindkét férjét rendszeresen verte, mindkettőtől elvált, s a második alkoholista lett. A családi múlt megismerését követően sokat dolgoztunk a pácienssel – most már állásfoglaló énje közreműködésével – agressziókezelésén. Terápiás tapasztalataim alapján úgy vélem, a tudatosodás csupán az első lépés a változás útján. Hiszen ezt követően kemény önismereti munka vár még a kliensekre: rögzült viselkedésmintáikon és érzelmi beállítottságaikon kell változtatniuk.

A családi ősöknek, a családi tudattalannak hatalmas „visszahúzó ereje” van, amint azt a tanulmány I. fejezetében is igyekeztem érzékeltetni. Nehéz ellenállni ezeknek az erőknek és elindulni a saját személyes sorsunk megvalósítása felé vezető úton. Ezért a terápia céljaként jelölhető meg a kényszersorsból a választott sors irányába történő elindulás. Terápiás eseteimnél megfigyelhettem, hogy hosszú az út az ősök életüket befolyásoló hatásának felismerését követően, amíg a hamis szelfet az igazi váltja fel. Ezt azonban nemcsak a terápia folyamatában megerősödő, „állásfoglaló én” segíti elő, hanem az a személyiségünk mélyéről, a kollektív tudattalamból érkező erő is, amely az úgynevezett *gyógyító archetípusokban* ölt testet (ld. az előző esetről a ragadozó madár és boszorka alakját). Fontos, hogy az egyes terápiás alkalmak során lehetőséget teremtsünk arra, hogy ez, a személyiség egyensúlyát visszaállítani hivatott erő megjelenhessen. Ezt szolgálhatják az álmok, ill. az álomelemzések.

Katát az alábbi álma is nagyban segítette abban, hogy túl tudjon lépni a nagyanyai örökségen, s a szülei házasságából hozott kapcsolati mintán is. Álmában a „királyi esküvő” mint archetípus jelent meg. Ez az álom napokig igen erős, szinte numinózus hatással volt rá. Magam *gyógyító archetípusoknak* neveztem el klienseim azon álmképeit, amelyek a kollektív tudattalamból pozitív ideákat és mintákat hoznak fel segítségül a tudatba.

Kliensem álma a következő volt: „Anyámnak akartam vásárolni dolgokat, táskákat, ajándékot. Apám is ott volt, aki nagyon haragosan nézett vissza, ami számomra azt jelentette, hogy ez biztos nem jó anyámnak. Nevetve és szégyellve néztem apámra, aki nagyon mérgesen azt mondta: hülye. Először elszomorodtam, majd mérges lettem. Az álom úgy folytatódott, hogy egy nagy indiai falvédőt akartam végül venni. Aranyból halak voltak körben a kitergetett falvédőn. A falvédő közepén egy mesebeli motívum volt: királylány és királyfi, akik fák között lóra szállnak fel, két gyermek áll előttük. A királylány és a királyfi egymás felé nyújtják a kezüket: eljegyzés vagy esküvő. Olyan volt a kendő, mintha megelevenedett volna egy régi kép, mozogtak benne a figurák, mintha egy ősi mese lett volna. Régi, a színek is olyan régiek voltak.”

Ez esetben minden bizonnyal a felmenői és a szülei rossz házasságának ellentétéként jelenik meg a falvédőn a mesebeli királyi esküvő mint archetípus, a pozitív érzelmeket sugárzó királyi párral és a gyermekekkel egyetemben.

A felmenőikig visszavezethető komplexusokkal terhelt házasság – mint destruktív energiát hordozó családi minta – ellensúlyozására megjelenő elmosódott szürkés kép, ami mégis mozog, eleven, azt jelzi, hogy az archetípusnak csak „a váza” van meg, azaz egy pozitív aspektusú ősképp. Ez mégis elégséges impulzust adhat ahhoz, hogy képzeletét és érzelmeit pozitív irányba terelje jelenlegi, komolynak ígérkező párkapcsolatát illetően.

Páciensem további életútja úgy alakult – még a terápia időszakában –, hogy férjhez ment, s gyermeke is született. Két, majd három év múlva, utánkövetéskor, ún. elég jó házasságban élt, még egy gyermeke született.

Az ismertetett álomban a kollektív tudattalan mélyéről érkező pozitív érzelmi töltésű archetípus arra enged következtetni, hogy a psziché legmélye őriz egy egészséges egyensúlyt, egy olyan belső „magot”, ami patológiás torzítástól mentes. Ez hivatott visszaállítani a személyiségben a megbomlott egyensúlyt, amennyiben ezzel a központtal az érintett személy valamilyen módon kapcsolatba tud kerülni. Kliensem esetében az álmai töltötték be ezt a közvetítő, azaz médiumszerepet, és természetesen maga a terápiás folyamat.

Harmadik esetrészlet: „Balázs”

Az üveggolyó

Az előző kliensnél ismertetett családi és kollektív tudattalan közötti kapcsolatra, továbbá a pszichés egyensúlyra, sőt mondhatjuk, életmentésre törekvő működésére – lásd a fentiekben az ún. gyógyító archetípus szerepét – szolgál a következő eset.

A 26 éves egyetemista Balázs szorongásos és kényszeres tünetekkel érkezett a terápiára. Traumái, mondhatni, már a méhen belüli életében kezdődtek. Apja alkoholos állapotban nemegyszer késsel támadt a vele várandós anyjára, akinek ilyenkor menekülnie kellett. A terápia éve alatt fokozatosan ébredt rá arra, hogy míg apjának impulzuskontroll-hiánya volt, neki épp az ellenkezője van: mindent és mindenkit kontrollál. A késeket és más szűrőeszközöket is valószínűleg a fentiek miatt zárja el kényszeresen. Szülei hároméves kora körül elváltak, ám az ő élethelyzete cseppet sem javult. Anyja életében egymást váltogatták a férfiak, akikkel kölcsönösen nem fogadták el egymást. Később, iskoláskorától anyai nagymamája nevelte. Kiemelve a terápia folyamatából: „Anyám és nagymamám kórusban mondták, amikor hangulatingadozásaim voltak, vagy vissza mertem szólalni, vagy nem úgy cselekedtem, mint ahogy ők elképzelték, hogy olyan vagyok, mint az apám. Apám volt szemükben minden rossz forrása. Bennem maradt a félelem, hogy tényleg olyan vagyok, mint az apám. De tudtam, hogy az anyámra is hasonlítok, akinek soha nem volt akarata, arra hajlott, amerre fújt a szél. Tizenkilenc-húsz éves korom körül társaságban annyira szorongtam, hogy elkezdtem inni. Ez gyakran az eszméletvesztésig fokozódott. Majd ráébredtem, hogy apám életét követem, sőt apai nagyapámét, aki szintén alkoholista volt. Nem szeretnék egyik szülőmre sem hasonlítani.”

Ekkor határozta el, hogy többet nem iszik. Mivel kezdettől jó tanuló volt, nagymamája azt dédelgette magában, hogy unokája majd a férje (a kliens anyai ágú nagyapja) nyomdokaiba lép, aki mérnök volt. Ezért sokat mesélt neki nagyapjáról, aki még a kliens születése előtt meghalt. Balázs a villamosmérnöki pályát választotta, fel is vették az egyetemre. Ám életében elszenvedett traumái ezzel nem oldódtak meg, szorongásokban, kényszerekben öltöttek testet, időnként depressziós hangulat kíséretében. Újra inni kezdett. A terápia második évében, annak egy depressziós időszakában hozta következő álmát: „Egy nagyobbacska, színes üveggolyót szorongatok a tenyeremben, miközben emberek támadnak rám, el akarják venni tőlem. Egy macskával és a golyóval menekülünk, egy titkos járaton leereszkedünk és eljutunk a tengerpartra. De ide is követnek, ezért a Mariana-árokba visszük le a golyót.”

Az álom szimbolikájából a színes üveggolyót emelném ki, ami a teljesség, az őseredeti egység, egész-ség szimbóluma. A személyiség leglényege, az a „belső mag, ami torzításoktól mentes”. Jelentheti azt a legbelsőbb önvalót, ami az élet és egyben a pszichés egyensúly őrzője. Egyszerre szellemi és lelki esszencia, ami mellé az álomban, a macska személyében, a testi dimenziót képviselő ösztönén társul. Az álomban a kliens az én szimbóluma, az ösztönénnel együtt menekítik az üveggolyót a külvilág támadói elől. Milyen sokat jelentő ez az álomkép! Az üveggolyó a kliens álmában egyben az a gyógyító archetípus (kör, gömb, mandala mint a teljesség archetípusa),

ami segítségére siet abban, hogy az állásfoglaló én törekvését – „nem szeretnék egyik szülőmre sem hasonlítani” – megvalósíthassa: kijöhessen a depresszióból, megszabaduljon az alkoholtól, befejezhesse az egyetemet.

Az álomkép azt üzeni, hogy személyiségének leglényege támadásoknak van kitéve, úgy a külvilág (beleértve a felmenők transzgenerációs hatását és az alkoholt is), mint saját szorongásai, valamint a még fel nem dolgozott traumái által. Ezért menekíti az üveggolyó által szimbolizált önnön leglényegét az ösztönén (a macska mint kísérő) közreműködésével a kollektív tudattalan tengerébe, azon belül is annak mélységes mélyére (frappánsan szimbolizálja ezt a Mariana-árok), ahol már biztonságban érzi azt. A terápia eredményének tudható be, hogy kliensem az álom alapján már rátalált igazi önmagára, s habár ezen énrésze még gyenge, óvnia kell, ám mégis képes volt rálelni, felfedezni, magáénak tudni. A fáradtságosan „megszerzett” üveggolyóval a zsebében elindulhat a saját útján.

Az ismertetett esetrészlet szintén azt támasztja alá, hogy a psziché „legmélye”, központja egy egészséges egyensúlyt, egy minden akadályt felülmúló életerőt őriz, amellyel ha sikerül kapcsolatba kerülnünk, képesek lehetünk úgy a külvilágból, mint a személyes és családi tudattalanból eredő veszélyekkel is megküzdni.

Utalnék ehelyütt Mircea Eliadének (Eliade, 2006) a természeti népek gyógyítási rítusaival kapcsolatos kutatási eredményére, aminek egyik változata volt, hogy a beteget sajátos rituálékkal „visszavitték a kezdetekhez”, azaz a születéshez. Így például koporsóba fektették, ahol bizonyos ideig tartózkodnia kellett. Majd „feltámadva a halálból” mintegy „újjaszületett”, s meg is gyógyult.

A sorsanalitikus és a jungi analitikus terápia elmélete és gyakorlata közti kapcsolatot összefoglalva

1. Mindkét terápia mélylélektani irányultságú, mindkettő a tudattalanban zajló folyamatok és a tudat közötti kapcsolattal foglalkozik.
2. Közös mindkettőben az álmokkal való munka, amely utat nyit a tudattalan felé.
3. Mindkettő komplexusokkal dolgozik: a családi, ill. a kollektív tudattalan komplexusaival. (A komplexusok érzelmmel teli energiaközpontok, amelyek egy meghatározott jelentésmag köré épülnek. Mindig összeütközés eredményeképpen „keletkeznek”, ott, ahol az ütközés [feszültség] révén bizonyos energia összpontosul. Antalfai, 2006, p. 50)

4. Szondinál a *személyes sors*, Jungnál az individuáció szolgálja az önmegvalósítást, a sok esetben hamis szelf helyett az igazi megtalálását.
5. Az individuáció mint önmegvalósítás folyamatában fontos a felmenőkhöz kapcsolódó *komplexusokkal* történő munka. A folyamat meghatározó része a regresszió – a felmenőkön át, a transzgenerációs traumák feldolgozásának folyamatában visszatérés az eredethez, a kezdetekhez, egyben a teljességhez, az egészhez. Ezt követi a rekreáció, habár a kezdetekhez, egyben az egészhez, a teljességhez való „visszatérés”, amely – paradox módon – egyben a rekreációt is magában foglalja.
6. A választott sors hozzájárul az önmegvalósításhoz, ezáltal kapcsolódik az „önvalóhoz”, a szelfhez (Selbsthez). Az „állásfoglaló én” megjelenése megelőzi a választott sors betöltését, az általa kijelölt életút felvállalását. Mindkettőhöz tudatosság, kellő *énerő*, jól integrált személyiség és rugalmas, a tudat által kontrollált énhatárok szükségesek. Mindezek kiépülését a patológiát hordozó, komplexusokkal terhelt családi minták, beleértve a felmenőket is, ellehetetleníthetik. Ezért ezekben az esetekben a psziché korrekcióra és rekreációra irányuló törekvésért terápiás segítséggel támogatni kell.
7. A családi tudattalan árnyékrészét elemezve – lásd pl. Dr. Jekyll és Mr. Hyde történetét – tulajdonképpen a Jung és Szondi elmélete közötti kapcsolatról is beszélünk.
8. A családi tudattalan összefüggésben áll az archetípussal, illetve hordozója lehet egy archetípusnak, mint például az Elektra-mondában: morális kisiklások és bűnök sorozata a felmenők életében, aminek archetípusváltozata a birtoklás, kapzsiság, féltékenységi; de ide sorolható a II/1. esetről a családon és egyben a családi tudattalanon uralkodó nagymama ösképként, ragadozó madárként való megjelenése.

„Az archetípus fogalma, amely elválaszthatatlanul együtt jár a kollektív tudattalan elgondolásával, azt fejezi ki, hogy vannak bizonyos formák a pszichében, amelyek mindig és mindenütt föllelhetők.” (Jung, 2011, p. 51). Továbbá, lényegében ugyanez Marie-Luis von Franz, Jung-tanítvány megfogalmazásában: „Jung archetípusokon azokat a velünk született pszichés hajlamokat vagy viselkedésmintákat értette, amelyek az emberi fajban közősek” (von Franz, 2009, p. 45).

A kollektív és a családi tudattalan, valamint az átöröklés kapcsolata

Családi tudattalan és archetípus

Az archetípus – a fentieket összefoglalva – tehát az ösztön tudattalan képe, ősképe, minta, mátrix, prototípus. Eredendően örökletes, *a priori* tényező, a psziché tudattalan szerkezetét alkotja, s az emberiség ősmúltjának tapasztalatait őrizi. Nézetem szerint kétféle úton kerülhet kapcsolatba a tudattal, illetve integrálódhat a tudatba:

A/ A családi és a személyes tudattalan közvetítésével, majd a tudaton keresztül kapcsolatba kerülve az adott korral, mindig új és új „ruhát” (perszónát) öltve magára;

B/ Szimbólumok útján: megjelenhet mesében, mondában, mítoszban, álomban, művészi alkotásban s a kor stílusában is. A tudattalan tartalmát a külvilágba vetítve személyesíti meg.

A kollektív és a családi tudattalan kapcsolata az archetípusal

A kollektív tudattalan és tartalma, az archetípus egyetemes, az emberi fajra jellemző közös tulajdonságok hordozója. Az archetípusok *a priori* mintázatának tudatban megjelenő formáira a külvilág hatást gyakorol. Az archetípusok és a külvilág között érvényesül egy bizonyos fajta rezonancia. A külvilágból érkező hatások – így a szülői viszonyulás – felerősíthetnek pozitív vagy negatív irányban egy adott archetípust. Például a traumatizáló anya hatására a gyermek tudattalanjában felerősödhet a negatív anyaarchetípus, ami megjelenhet szimbólum formájában, mint pl. mostoha vagy boszorkány képében. Ez a negatív érzelmekkel átitatott anyakép (aminek eredetileg valóságos alapja volt) később már a családi tudattalan vonulatán keresztül „öröklődhet”. Így jöhet létre az utódok tudatában – esetünkben a női, anyai ágra vonatkoztatva – egy olyan negatív beállítódás, amelynek hatására az anyakép egyre jobban elszakad a valóságos anyától, ambivalens kötődést és érzelmi viszonyulást – gyakran hasítást – eredményezve. Később egyre dominánsabb szerepet tölthet be ez a negatív anyakép az utódokban, ami – mint az archetípus negatív változata – a kollektív tudattalanban már eleve adott. Ez a pszichében dominánsává váló negatív anyaarchetípus erősen befolyásolhatja (esetenként megszállhatja) a gyermek érzelmvilágát, majd tudatát is, akadályozva ezzel a valóságos anyával kiépülő szeretetteljes kapcsolatot.

Első esetrészlet: „Irma”

A 24 éves Irma anyakomplexusával dolgoztunk a terápiában. Anyjára vetített negatív indulatai, gyűlöletrohamai a terápiában feltárt személyes élmények alapján irracionálisnak minősültek, nem állt mögöttük tényleges szeretetdeficit, sem trauma az anya részéről. A családi felmenők közül – másfél évi terápiás munkát követően – az apai nagyanyára terelődött a figyelem, akinek a saját anyjával szemben voltak hasított érzelmei (gyűlölet és szeretet váltogatta egymást): anyja (a páciens apai ágú nagyanyai dédanyja) nem engedte önállósodni a lányát, haláláig maga mellett tartotta, akinek közben a házassága is tönkrement. Ez a dédanya által kiépített függés a nagyanya élete végéig megmaradt, ami viszont páciensünk esetében az anya-lány kapcsolatra nem volt jellemző. Őt az anyja lényegében szabadon és szabadságra nevelte, nem telepedett rá, tiszteletben tartotta véleményét, döntéseit. A terápia ideje alatt egyetemistaként kollégiumban lakott. A páciensben mindezek ellenére hasonló érzelmhullámok éltek anyja iránt, mint az anyakomplexusát fel nem dolgozott nagymamában.

Péleynak (1994, p. 443) a serdülőkori átalakulásra vonatkozó megállapítása szerint: „az eddig személytelen archetípuselemeknek inkorporálódniuk kell, személyes jelentésre kell szert tenniük”. Saját mesekutatásaim alapján úgy látom, hogy ez a folyamat a többi fejlődési szakaszra is érvényes, melyeknél szintén tetten érhetők az adott életkorhoz kötődő archetípusok. A *személyes jelentést* – terápiás tapasztalataim alapján – nagyban befolyásolja a *családi tudattalan*, azaz a nagyszülői és dédszülői felmenőktől hozott öröklődő (sokszor patológiás komplexusokból eredő, sajátos genetikai háttérrel is rendelkező), elsősorban az érzelmi életet uraló életszemlélet és viselkedésminta, amelynek gyökerében archetípus is felfedezhető. A genetikai, biogenomikai és neurológiai kutatások eredményeiből ismert, hogy pl. a szorongásszint, amivel születünk, genetikailag meghatározott; a hosszantartó stressz beíródik a neuronokba, ami génszinten is változásokat okoz; tapasztalataink beépülnek génjeinkbe, amelyeket tovább is adhatunk. Genetika és környezet kölcsönhatásáról számos tudományos mű született, ám ez a terület nem, ill. csak érintőlegesen kapcsolódik jelen tanulmányhoz. A genetikára történő utalások saját terápiás tapasztalataimra épülnek. (A jelen tanulmány végén található irodalomjegyzékben három tanulmány foglalkozik a genetika és a környezet kapcsolatával, ill. a szorongásos rendellenességek genetikájával.)

A fentiek értelmében a felmenőktől öröklött komplexushoz archetípus is kapcsolódhat, ill. fordítva. Ennek a folyamata a következő: öröklött kapcsolattörténet (komplexus) → erős érzelmi töltés (archetípus) → ismétlési kényszer. Tehát az örök-

lött komplexus a tudattalanba került, vagy onnan aktiválódó – utóbbi esetben az ősöktől adoptált – fel nem dolgozott konfliktus. A viselkedésben, életmódban megnyilvánuló ismétlési kényszerek esetében gyakran áll fenn az egyoldalúság veszélye: könnyen szállhat meg bennünket egy archetípus, ill. ragadhatunk benne egy komplexusban. Az ismétlési kényszer kifejezéssel Freudnál találkozunk először (Freud, 1920/1999, p. 16 idézi Doering, 2020, p. 39). Megközelítésében ez „egy olyan erő, amely arra kényszerít minket, hogy ugyanazokat a kapcsolati tapasztalatokat ismételjük meg.” (Doering, 2020, p. 39). Doering Watzlawickot idézi, aki úgy fogalmazott, hogy nem lehet áttétel nélkül élni. „Senki nem képes a kapcsolatait teljesen elfogulatlanul, a korábbi kapcsolati tapasztalataitól függetlenül megélni.” (uo.) Felmerül ugyanakkor a kérdés, hogy a személyiség mely rétegéből származnak ezen korábbi „tapasztalatok”. Gondolok itt a személyes emlékeken és tudattalanon át a családi, majd a kollektív tudattalan mélységére. A fent ismertetett esetben példának okáért a fiatal lány ellenséges indulatot és haragot táplált anyja iránt, sokszor a gyűlölet érzése szállta meg, ami időnként az ellenkezőjébe is átfordult. Terápiás tapasztalataim alapján úgy tűnik (amit a jelen tanulmányban ismertetett esetek is reprezentálnak), hogy egy-egy felmenőtől örökölt komplexus az utód esetében a megszállottságig fokozódhat. Ez az érzelmi túlfűtöttség ugyanakkor nincs arányban a páciens, illetőleg a kliens valóságos élethelyzetével.

Az alábbi példa a komplexus átöröklését szemlélteti, vagyis azt a folyamatot, ahogy az anya „megszabadul” – lányára vetítve – saját komplexusától és szorongásától.

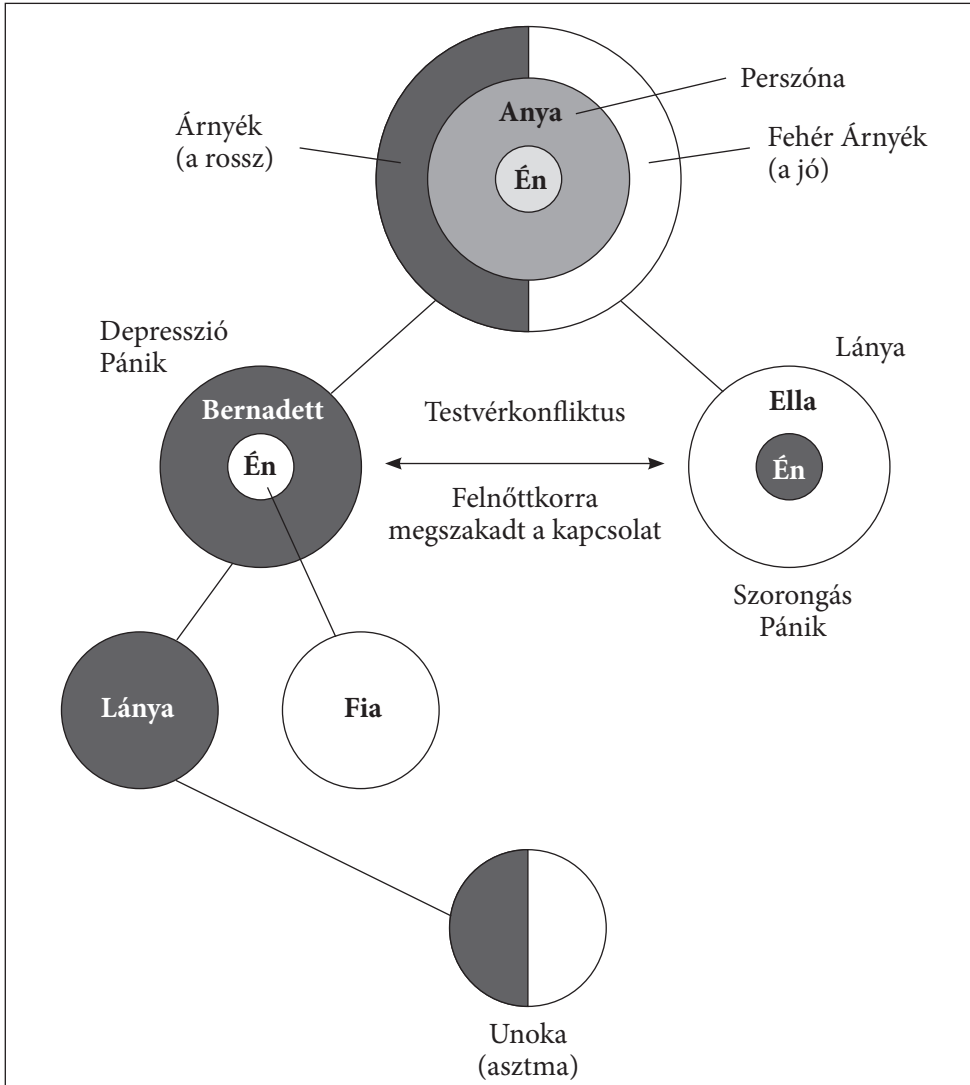
Második esetrészlet: „Bernadett”

Az alábbiakban egy 55 éves, pánikreakciókban és időszakos depresszióban szenvedő nőnek az anyjával való sajátságos kapcsolatát ismertettem. Bernadett anyakomplexusának feldolgozása egy verbális önismereti csoportban kezdődött el. A már húsz éve halott anyjáról oly módon beszélt – sírás közepette –, mintha még ma is élne, illetve nemrég halt volna meg.

Az anya a saját anyjától „örökségbe kapott” árnyékrészétől (semmirevalónak, szeretetre méltatlannak élte meg magát) úgy szabadult meg, hogy azt Bernadettre, azaz nagyobbik lányára (páciensemre) vetítette. Fiatalabb lánya, Ella volt a „Jó”, a „Fehér Árnyék”, az az ideális nő, illetve lány, amilyen Bernadett anyja a nagyanyáról rávetülő „Sötét Árnyék” miatt sosem tudott lenni. Az anya úgy tudta csak betölteni a társadalmilag is elfogadható anyaszerepet, hogy a családi tudattalانبól hozott jóra és rosszra hasadt árnyékénjét két lányára vetítette. A *Holle anyó* című mesében

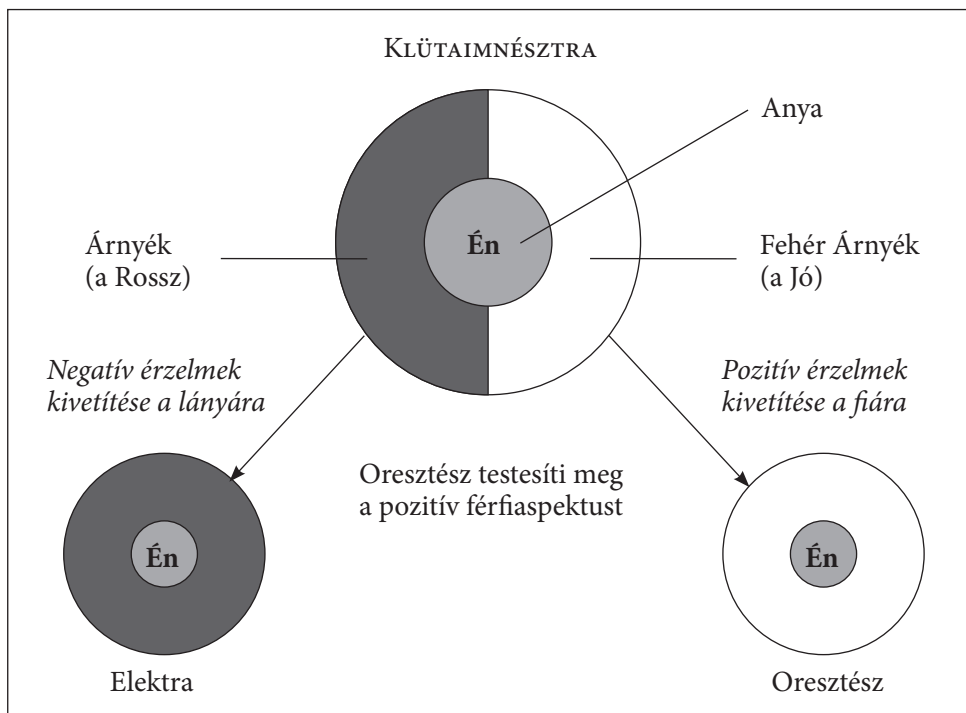
az ellenkezőjével találkozhatunk. Holle anyónak nincsenek előítéletei, vélekedései, sem projekciói. A kútba (azaz saját birodalmába) került két lányt (édes és mostoha lányokat) elvégzett munkájuk alapján minősíti.

Kliensem, Bernadett depressziósan élte végig életét, súlyos büntudattal, negatív énképpel. Testvére és közte – a kettős mércével mért anyai viszonyulás miatt – egy életen át rossz volt a kapcsolat (ld. a 6. ábrát). Anyja személyiségének kettősségét,

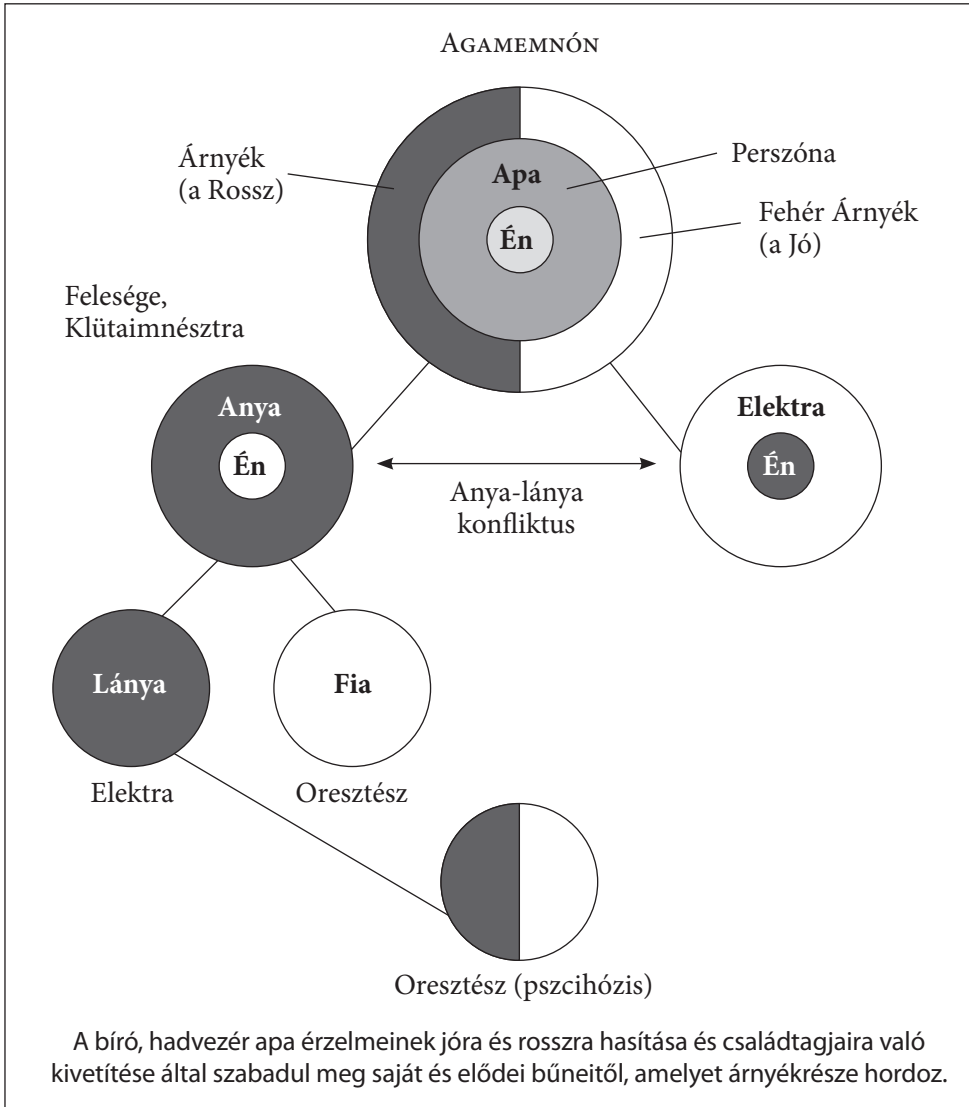

6. ábra. Bernadett kapcsolata anyjával

a jóra és rosszra hasítotttságot, amely egyébként a fejlődés egyik lépcsőfoka (lásd kisgyermekeknél), felnőttkorára sem tudta integrálni és meghaladni, ezért úgy szabadult meg ezen kettősség szülte feszültségtől, hogy azt két lányára, Bernadettre és Ellára vetítette. Ugyanezt láthattuk az Elektra és Oresztész testvérpárnál is. A mondában, illetve drámaadaptációjában az „Okos lány” szerepét Elektra tölti be, aki az anyja szemében a „Rossz”, míg az érzelmeket és egyben a „Jót” Oresztész képviseli (ld. a 7. ábrát). Az érzelmeknek ez a generációkról generációkra átívelő hasítotttsága azonban nemcsak az anya-gyermek, hanem az apa-gyermek kapcsolatban is felfedezhető. Jól tükrözi ez utóbbit – Elektra drámájánál maradván – Agamemnonnak feleségéhez és lányához fűződő viszonya (ld. a 8. ábrát).

7. ábra. Klütaimnésztra kapcsolata gyermekeivel

8. ábra. Agamemnón kapcsolata feleségével és lányával

Harmadik esetrészlet: „Emese”

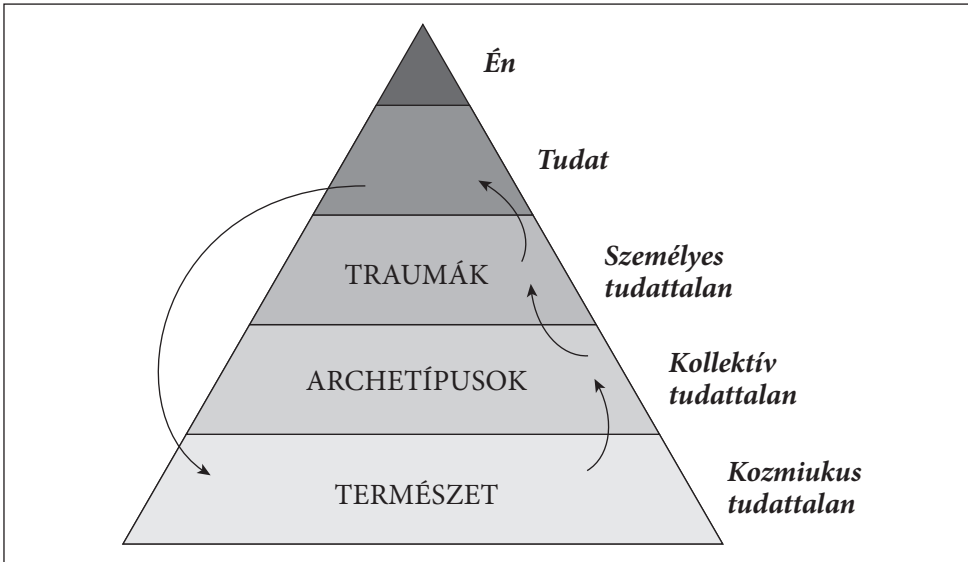
A III. fejezetben már ismertettem annak a borderline betegségben szenvedő fiatal nőnek (Emesének) az esetét, aki életére rátelepedő anyjának és anyai ágú nagymamájának fojtogató lényét úgy próbálta meg elviselni, ill. szublimálni, hogy alkotásaiban ragadozó madárrá, illetve boszorkává változtatta őket. Azért emelem ki ismét ezt az esetet, mert plasztikusan tárja elénk a személyes, családi és kollektív tudattalan, valamint az archetípus közötti kapcsolatot.

A páciens alkotásaiban tetten érhető az a hasítás, ami a tudatos megélés és tudattalan képei (üzenete) között az alkotások közvetítésével jelenik meg. A hasítás Emese gyenge énjéből, bizonytalan énhatáraiból eredt: tudata „védekezett” a traumatizáló felmenőkkel történő szembenézésről. Ezért az anyjához, illetve a nagymamájához fűződő ellenérzések hatására a negatív anyaarchetípus képi szinten olyan mélyre süllyedt tudattalanjában, hogy egy – az emberiség kollektív mítoszában élő – ősi képhez, az emberre is veszélyes ragadozó madárhoz (esetünkben sashoz, majd varjúhoz) kapcsolódott, amely a tudatát megkerülve álmokban, illetve alkotásokban öltött testet. Emese számára annyira megsemmisítő ereje volt a felmenőiről hozott anyaképnek, hogy tudata a lehető legmesszebbre „űzte” azt, egészen a kollektív tudattalan ösztónyszférájáig, a személyiségszerveződés alacsony szintjét szimbolizáló állatvilágig. (C. G. Jung megfogalmazásában: az ösztönök „az archetípusok nagyon közeli analógiái, mégpedig olyannyira közeli, hogy joggal feltételezzük, az archetípusok maguknak az ösztönöknek a tudattalan leképeződései. Más szóval az archetípusok az ösztönös viselkedés alapmintázatai.” Jung, 2011, p. 52).

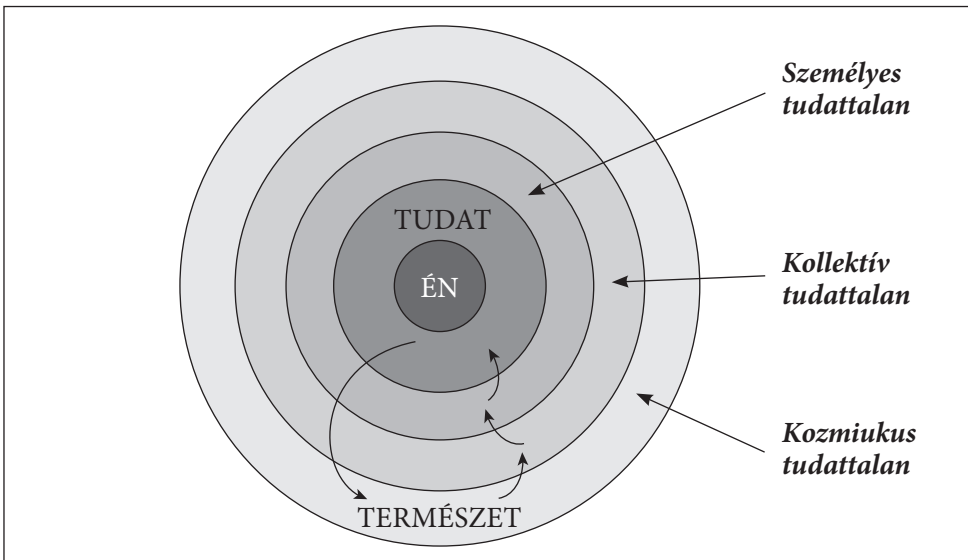
A terápia későbbi szakaszában aztán a kollektív tudattalan mitológiai mélységeiből a mesei boszorkány alakjához – aki már emberi alak – közelít az anyakép. Végül, mint kulcsfigura, megjelenik festményein az anyai nagymama is, aki mintegy hátulról mozgatja a szálakat – a páciens anyjának életét mindenképp. Kiderült az is, hogy ez a nagymama nevelte őt 12 éves koráig, lényegében elvéve őt az anyjától, mivel nevelését nem bízta a lányára.

Az ismertetett eset plasztikusan tárja elénk a személyes, a családi és a kollektív tudattalan közötti különleges kapcsolatot, ahol is a tudatból kizárt, az éniintegritást veszélyeztető elviselhetetlen élmények, traumák, a személyes és a családi tudattalant megkerülve, a kollektív tudattalan archetípusaihoz kapcsolódnak és szimbolikus képekben öltönek testet. Ezen tudattalanban zajló folyamat lényege, hogy az én számára elviselhetetlen, negatív, személyiségromboló energia ezáltal mintegy levezetődik, illetve szimbolikus képekbe transzformálódik. Esetünkben a terápia segítségével és annak folyamatában az ősképpen – ragadozó madár, majd boszorka

alakjában – megjelenő negatív nagymama- és anyaarchetípus visszakerül a családi és személyes tudattalanba, majd a tudatba, végül az én kontrollja alá. Ezt a folyamatot szemlélteti a 9. és 10. ábra.

9. ábra. A traumafeldolgozás útja

10. ábra. A traumafeldolgozás útja

A családi tudattalan hatása a személyiség alakulására

Krízishelyzetekben, életvezetési elakadások vagy betegségek idején pszichológiai, pszichoterápiás vagy mentálhigiénés segítség nélkül nem könnyű rálátni saját életünkre, ezáltal felismerni problémáink gyökerét. Ám a felismerést és tudatosodást követően is sokszor szükség van lelki vezetőre annak érdekében, hogy személyes utunkat megtaláljuk. Az önmegvalósításhoz vezető személyes útról, az önvalóról Bodrog Miklós a következőt írja: „Célja, hogy az ember a valami módon belé oltott személyes küldetését – a vallás nyelvén szólva az isteni tervet – megközelítőleg beteljesítse. Ez az önmegvalósítás.”

A sorsanalitikus terápia az általam alkalmazott dinamikus orientált analitikus pszichoterápián belül igen fontos szerepet tölt be még akkor is, ha csak egyik szakaszát alkotja a terápiás folyamatnak. Kivételt képez az a helyzet, amikor a kliens részéről hozott probléma eleve a felmenőkhöz kapcsolódik. Ilyen esetben ezzel a szakasszal le is zárulhat a terápia. Ám a gyakorlatban legtöbbször éppen azért folytatódik, mert a felmenők és a páciens élete között feltárt analógia egyben komplexushordozó, ami viszont további feldolgozást igényel.

A terápia nehéz és nem is rövid szakasza, amikor felmenőket „vonunk be” álomelemzés és asszociációk segítségével a segítő folyamatba. Ugyanakkor nem könnyű eljutniuk a klienseknek sem saját felmenőikhez oly módon, hogy azok élet-története érzelmileg is megérintse őket, megélve ezáltal az énrészséget. Érzelmi rezonancia hiányában pedig nem történik meg a rádöbbenés arra, hogy működésbeli hasonlóság állhat fenn az adott ős, valamint a saját élet között, hiszen az ősi törekvések „mint minták és figurák a genetika törvénye szerint vissza kívánnak térni az utód sorsában” (Gyöngyösiné, 2007, p. 191).

Terápiás tapasztalatom alapján állíthatom, hogy több szorongással, háritással és tabutémával szembesül a terapeuta a családi felmenők életével kapcsolatban, mint a személyes életút, ill. a személyes tudattalan feltárása során.

Első esetrészlet: „Mónika”

Párkapcsolati kudarcainak megoldásához kért segítséget egy 30 éves nő, aki terápiájának harmadik évében jutott el oda, hogy érzelmileg is megnyíljon arra, hogy felmenőinek életét behozza az ülésekre. A terápia első éveiben személyes életével és múltjával dolgoztunk. Kiderült, hogy párkapcsolatai, még a komolynak ígérkezők is azért bomlanak fel, mert a testi közeledést elutasítja, az érintés és csókolódzás

szintjén is. Problémáját több oldalról körbejárva sem történt ebben változás. A terapeuta nem talált fogódzót, azaz negatív, traumára utaló élményt sem az álmaiban, sem az elbeszéléseiben. Ugyanakkor a páciens nehezen nyílt meg a családi múlt irányába, felmenői életéhez racionálisan és távolságtartóan közelített, szinte csak életrajzi adatokat közölve. Végül mégis, egy álma kapcsán eljutottunk anyai ágú női felmenőikhez, akiknek életével kapcsolatosan „kiderült” (megnyitva emlékeztének csatornáit), hogy szexuális erőszakot és bántalmazást kellett elszenvedniük. Egyikőjük sem ment férjhez, sőt az egyik nagynéninek már 30 éves korában meg is szűnt a menstruációja.

A páciens kapcsolati problémáinak egyik lehetséges háttértényezője tehát a családi tudattalanban húzódó trauma.

Sok esetben a családfán kívül (amely lényegéből adódóan többnyire csak száraz adatokat tartalmaz, s több felmenő is hiányozhat róla) nem állnak rendelkezésre egyéb információk az ősökről. Kevesen ismerik déd- és nagyszüleiket, illetve oldalági rokonokat. Ezért a korábban már említett – a tanulmány végén található – kérdőíven, valamint a felmenők életére történő többszöri visszaütélen és az álmokon kívül az ősök életébe történő érzelmi bevonódáshoz és emlékezéshez a következő módszert alkalmazom: portrékat ábrázoló képzőművészeti alkotások, művészi fotók választására biztatom a terápiában részt vevőt. Hiszen ahogy Szondi Lipót is megfogalmazta: választásainkban ismerhetjük meg önmagunkat.

Arra kérem ilyenkor a klienst, hogy válasszon egy olyan portrét, amely a késő felnőttkori (55–68 év), illetve időskori (70 éves kortól) női és férfi ideálját testesíti meg. Ezt követően megvizsgáljuk, hogy a választott ideál külső és belső tulajdonságait vajon hol fedezheti fel önmagában, illetve valamelyik felmenőjében. Az elmúlt évek tapasztalatait összegezve: a választott képekhez fűzött asszociációk és elemzés alkalmával maguk a kliensek döbbennek rá arra, hogy az általuk választott ideálok esetében utóbb egy-egy felmenőik tulajdonságait fedezik fel. Mára már tudatosan alkalmazom ezt a választásos technikát, különösen azon kliensek esetében, akik nem ismerték életükben déd- és nagyszülőiket, és még fotóval sem rendelkeznek róluk.

A tapasztalat azt mutatja, hogy a választott képpel szívesen foglalkoznak, elmondják vele kapcsolatosan pozitív és negatív érzéseiket, gondolataikat, sokszor kötődnek is a választott alkotáshoz, fotóhoz. Többször is előfordult, hogy egyik-másik rokon ismerte fel a kliens által választott képen az ő egyik nagy-, illetve dédszülőjét.

Második esetrészlet: „Juli”

A 32 éves egygyermekes családjának házassági és párkapcsolati krízisük miatt kérte segítségemet. Fokozatosan ébredt rá a terápia folyamatában, hogy – amint megfogalmazta: „nekünk nincs is családjunk”. Rájött, hogy férje azért vállalt távoli helyeken munkát, mert (bár szóban a munkahelyére hivatkozik) menekül az ő szüleitől, akik rájuk telepedtek. Apja a férjét egy parazitának tartja, s többször is kijelentette, hogy márpedig neki ő parancsol. Lényegében szüleinek zsarnokoskodása alatt élnek. Mikor kislánya megszületett, anyja „kivette a kezéből”, fél évre hozzájuk költözött, mondván, hogy ő nem tudná felnevelni a gyermekét. Családi felmenőit nem ismerte, de szüleitől tudta, hogy mindkét nagyapja alkoholista volt.

Anyai ágú dédanyjáról – akinek a férje szintén alkoholista volt – úgy beszél a család, mint tökéletes emberről, aki két férfi helyett is dolgozott. Ez a dédi nem engedte elköltözni magától a lányát (az ő nagyanyját), amikor az férjhez ment, holott a férje egy másik városban kapott munkát. Így a nagymama házassága tönkrement. Anyja 18 évesen elmenekült otthonról, „kilépett” a nagymama és anya hármasából, férjhez ment. Mindezen családtörténetek akkor kerültek felszínre, amikor – már a terápia előrehaladtával – úgy döntöttek a férjével, hogy vidékre költöznek. Döntésük nagy vihart keltett a szülei körében. „Apám azzal zsarolt, hogy anyám belehal a vidékre költözésünkbe. Költözési tervünk miatt anyám órákig szidott bennünket. Elemi erővel tört fel belőle a pusztító düh. Teljesen a hatása alá kerültem. Megsemmisültem attól, amit mondott. Anyám mások életében él, mások energiáját szívja. A saját érdekemet nem tudom képviselni. [...] Amikor anyám rám tör az akaratával, egyszerre érzek hányingert és kezdek enni. Az evés az én védekezésem.”

A terápia második évének vége felé – természetesen nem verbális biztatásra, hanem a saját és a felmenői életére való rálátás eredményeként, illetve következményeként – sikerült vidékre költözniük. Egy régi családi házat vettek, férje lelkesen fogott hozzá a felújításához.

Az esetből plasztikusan tárul eléink az öröklődő családi minta, a kényszersors és a választott sors küzdelme, amelyet a klienssel együtt a terapeuta is átélt, hiszen végigkísérte szenvedését, szülei iránt érzett ambivalens érzelmeit: a kötődést és a leválási vágyat, egyben a gyermekszerepből a felnőttbe történő átmenet szükségességét, belső nyomását.

Ami még kiemelhető, hogy ezen kliens esetében nem a közvetlen felmenők életének ismétlődésével van dolgunk (lásd: anyja 18 évesen, elmenekülve saját mozaik-családjából, inkább férjhez ment), hanem az anyai dédszülő-nagyszülő közötti család-dinamikával: dédanyja volt az (akárcsak most az ő anyja), aki nem engedte el a lányát,

s így az nem tudott férjéhez költözni, vele együtt élni. A kliens életében, terápiába jövételekor még megvolt annak veszélye, hogy a nagymama sorsát ismétli.

A fentiekből kiindulóan figyelemre méltó, hogy az utód életére a nagyszülő-dédszülő működésmódja (életforma, életszemlélet, viselkedés, hangulat és érzelmi élet terén) sok esetben erősebben hat, mint a szülőké. Még akkor is – lásd a fent említett kliens esetét –, ha nem is ismerte felmenőit.

Az alábbi eset szintén a nagyszülői hatás jelentőségére hívja fel figyelmünket, arra, amivel azonban Dórának, terápiás segítséggel, sikerült megküzdnie.

Harmadik esetrészlet: „Dóra”

Dóra terhességi szorongásával érkezett terápiára. 30 évesen első gyermekét várta, az ötödik hétben volt. Nőgyógyásznál még nem járt. Elmondása szerint elsősorban attól szorongott, hogy ikrei lesznek, amiktől nagyon félt, mivel úgy érezte, hogy még egy gyermeket is nehéz lehet majd neki gondoznia, felnevelnie. Ikerterhességtől való irracionális félelmei okán heti kétszer egy órás ülésben állapodtunk meg. A terápia harmadik hetétől fogva hozta azokat az álmait, amelyekben anyai nagymamája kertjében járt. Álmaiban látta mamáját (aki még serdülőkorában meghalt) kertészkedni. Álmaiban megmutatta neki, melyik virágot hogyan kell öntözni. Különösen egy tulipánra emlékszik, amelynek a belső kelyhét kellett locsolnia. A *Szimbólumtárban* (Pál & Újvári, 1997) ezzel kapcsolatosan ez olvasható: „A virág tölcseres kelyhe az élet nedvét tartalmazza, és ezáltal gyakran magára az anyaméhre utal.” (uo. p. 470). Fokozatosan derült fény az alábbiakra: „Amióta várandós vagyok, sokat álmodok a nagymamámmal, Ha a sötétben megyek ki a WC-re, azt érzem, talán megjelenik a sarokban. Nappal is elképzelem, hogy mi lenne, ha elsétálna mellettem. Ez a kép erős.” Majd pedig arról álmodott, hogy éjszaka kompótokat rak el télire. Ezt egy valóságos éjjeli lekvárfőzés követte, amiről ismét a nagymamája jutott eszébe:

„A nagymamám volt az, aki éjszaka is befőzött. Eddig én soha. Mintha valaki vezetne volna a kezemet, valahogy a nagymamámtól jött át belém. Pedig a valóságban soha nem tanított, vagy főztem mellette. Álmomban sokszor abban a lakásban is lakom, amiben ő lakott.”

Ez utóbbi álmokép a gyermekkorában egyébként szeretett nagymama személyével, életével hasonulni „vagyó” sorsot is szimbolizálhat. Amint arról a fentiekben már értekeztünk, ezen „vagyott” sors voltaképpen tehát a kényszersors fogalmával azonos. Ebből azonban a kliens számára nemcsak pozitívumok adódtak, de fenyegette az aktuális élethelyzetéből, azaz várandósságából rá leselkedő tragédia lehetősége is.

Dóra a terapeuta kérésére anyjától tudakozódott a nagymama élete felől. Kiemelve a nagymama sorsából a kliens akkori élethelyzetébe vágót, ezekre derült fény: „Ikrei születtek, de meghaltak. Ők voltak első gyermekei. Utána született az anyám. A nagymamám bevállalta, hogy újra terhes legyen. Én nem tudnám.” Nem sokkal ezt követően a nőgyógyászati vizsgálaton hematómát állapítottak meg kliensem méhlepényén. Az orvos felkészítette arra, hogy „el fog menni a baba”.

Nehéz heteket éltünk át a terápiában is. Korábban babavárási meditációkat tanult, de mint mondta, nem meri most azokat alkalmazni a magzattal kialakuló érzelmi kötődés miatt, mert ha mégsem marad életben, az nagy fájdalmat okozna neki. Jeleztem számára, hogy minden embernek, minden élőlénynek, még ha csak néhány hetet él is, kijár a szeretet. Nem mindegy, milyen érzések, érzelmek vesznek körül bennünket arra az időre, ami adva van számunkra.

A fenyegető vérrög végül is felszívódott, s Dóra egészséges gyermeknek adott életet. Meglátásom szerint krízishelyzetének rendeződésében nagy szerepet játszott, hogy problémájával szakemberhez fordult. Ez segíthetett neki abban, hogy nem maradt egyedül a problémája gyökerét is érintő álmaival, nemkülönben pedig a várandósságának hatására aktiválódó transzgenerációs traumával.

Van kiút – A felmenők problémáinak, komplexusainak felvállalása és feldolgozása

A fentiekben ismertetett esetekből is látható, hogy az ősök személyiségünkre gyakorolt hatása milyen erős, ráadásul nehezen felismerhető, amely nehézségekhez még az is hozzájárul, hogy hárítani is igyekszünk ezen sorsproblémákat, amelyek krízisektől, komplexusoktól, patológias működésmódoktól sem mentesek. Ám éppen a megismerésüktől való elzárkózás és a fel nem vállalásuk az, aminek hatására azok kontrollálatlanul befolyást gyakorolhatnak életünkre.

Az alábbi esetrészletek arról tesznek tanúságot, hogy abban az esetben, ha terápiás segítséget is igénybe véve felvállaljuk őseinket, képesek lehetünk arra, hogy mintegy az ő „kíséretükkel”, de végül is befolyásolhatjuk sorsunk alakulását.

Első esetrészlet: „Erika”

Önismeretre járó 27 éves kliensem, terápiájának harmadik évében, nyári szabadságáról visszatérve sorozatos baleseteiről számolt be. Próbálta megfejtetni azok hátterét, de sem a kognitív jellegű megközelítések, sem az álmok értelmezése nem vezetett eredményre. Egy újabb balesetét, lábtörését követően ágynyugalomra kényszerült. Ekkor jelentkezett nála az alkotás egyfajta igénye. Megjegyzendő, miszerint fél évig járt kiscsoportos művészetterápiás képzésre, amit időhiány miatt abbahagyott.

Még ágyban fekvve kezdett festeni: őszi fáit akrillal vitte vászonra. Képeit szemlélve, majd megbeszélve arra jött rá, hogy kiszáradt első fája voltaképpen saját lelkiállapotát tükrözi: a fa láttán döbbent rá arra – ami eddig érzés szinten nem is volt nyilvánvaló számára –, hogy már néhány éve szinte érzélem nélkül éli mindennapjait. Munkamegszállottá és kiszáradttá vált. A fák megfestését követően valami felszabadulásfélét érzett, amiről így vallott: „A harmadik fa megtelik étellel. Ezek elindítottak belül valamit, újra kell rendeződniük bennem a dolgoknak. Ha próbálok változtatni, az ne csak gondolati sík legyen, hanem érzelmi is. Azt hittem, hogy fákat csinálok, de ezek nem fák.” Utóbbi mondata utal arra, hogy festményei aktuális állapotát, munkában és feladatokban megfáradt, kiszikkadt életét szimbolizálták. (*Ld. a 4., 5., 6. képet*)

Erika esetében jól megfigyelhető, hogy a trauma nemcsak egyszeri életeményhez, de életszakaszt felölelő létállapothoz is köthető. Egy életforma is

4. kép.

5. kép.

6. kép.

lehet traumatizáló, és – mint esetünkben – testi sérüléshez is vezethet. A személyiséget szinte láthatatlanul sebző életforma magában rejthet múltbeli (esetünkben a felmenők munka-megszállottságáig visszanyúló), ám a jelenben aktualizálódó komplexusokat. Az önismereti terápia során felszínre került ugyanis felmenőitől hozott munka-, illetve teljesítmény-megszállottsága. Apai nagyanyja a földért, az anyagi javakért képes volt családtagjait is feláldozni a szó szoros és átvitt értelmében egyaránt. Az utóbbin – ahogy arról a kliens beszámolt – érzelmi elhanyagolást, illetve zsarolást, valamint a konfliktusokkal és agresszióval terhelt családi kapcsolatokat értett. Ráeszmélt, hogy bár gondolati síkon elítéli apai nagyanyja életformáját, ő maga mégis kísérteties módon hasonlóan működik a mindennapokban.

Amikor például valamely családtag látogatóba ment ehhez a nagymamához, még helyet sem kínálták, igaz, annyi ideje sem maradt volna, hogy leüljön, mert rögvest feladatokkal halmozták el: kerti munkák, takarítás, befőzés, különböző szerelések, s egyéb változatos, sokszor értelmetlen feladatok elvégzésére kapott felszólítást, még hozzá elég barátságtalan hangon. Jóllehet, ennek a nagymamának az otthonában szinte minden patentra működött, s a háza tája is mindig rendezett volt. Mint kiderült, egész életében ekként élte életét, s dacára mindennek, az elvégzett munkával soha nem volt elégedett, amivel feszült hangulatot teremtett maga körül. Rokonai nem szerettek nála lenni.

A klienst alkotásai segítették hozzá annak felismeréséhez, hogy életvitelével tudattalanul ősei útját követi. Festményein különleges módon „jelent meg” a test mélységeiből érkező vágya, ami noha az alkotások megbeszélése alkalmával még nem tudatosodott benne, ám a terapeutában akkor már megfogalmazódott: különösen a harmadik fa lombkoronáján ábrázolt duzzadt, étellel teli, magokat idéző levelek hatására a páciens anyaság utáni vágyára asszociáltam. Természetesen ezt nem jeleztem a kliensnek.

Erika a bemutatott alkotásait követően kb. fél év múlva várandós lett, majd rá egy évre nagy örömmel mutatta be a kislányát...

Az eset azt az üzenetet közvetítheti számunkra, miszerint a felmenőktől hozott, fel nem dolgozott komplexusnak nemcsak visszahúzó, ismétlésre kényszerítő ereje lehet, de traumát okozó hatása is. Esetünkben a nagyanya láthatatlan rátelepedése a kliens életére gátolta meg őt személyes sorsának alakításában.

Második esetrészlet: „Gábor” – Ellenazonosulás a családi felmenőkkel

A 38 éves Gábor régebb óta fennálló deprimált hangulata, mindennapjait kísérő enyhe szorongásai, jövőkép- és célnélküliség-érzete miatt jelentkezett terápiára. Mintegy másfél év után rajzolódott ki előtte, hogy azért sem tud kikötni egyik barátnőjénél sem, mert fél az elköteleződéstől. Riasztó képe van a családról – úgy általánosságban. A házasságra, családra gondolva szorongás fogja el. „Anyám egyedül volt ebben a küzdelemben. Apám alkoholista volt, nem volt benne a családban. Anyámra maradt a családfenntartó szerep, aki bár előttem nem mutatta, de most már tudom, hogy ettől szorongott. Sokszor volt kemény, indulatos, de engem túlságosan is elkenyeztetett, énközpontú világban éltem. Felnőttként nehezen találok a helyemet, alig vannak kapcsolataim.” Csak a tanulásban, az egymást váltó képzésekben érzi magát otthon. Munkába, tanulásba menekül, vasárnaponként is dolgozik, mindenkinek meg akar felelni.

Szorongásainak gyökerére az álmai elemzésére épülő feltáró terápia világított rá. Lélekben és álmaiban is lényegében még a valóságban már nem létező egykori szülői házban élt. Érezte pszichésen magában a nyomást is ugyanakkor, hogy most már ki kellene lépnie az „iskolapadból”.

Alább ismertetett álmával indult el a családi felmenőinek életével való szembenézés, egyben transzgenerációs traumáinak feldolgozása.

„Kirándulás közben egy domboldalon megláttam egy sírt. A dédnagypapám sírja volt. Mivel nem volt rajta semmi, hirtelen egy erdei lilásrózsaszínű vadvirágot

ültettem a közepébe.” Álmát a következőképpen magyarázta: „Csak az álmomban volt számomra egyértelmű, hogy ez egy sír, és hogy a dédnagypapám sírja. A valóságban sosem láttam, nem tudom, hol van, a dédnagypapámat sem ismertem.” (Az álom virágültetési epizódjának szimbolikus üzenetére nem térek ki, mivel az magáért beszél.)

Az álmat követően fokozatosan tárul fel a tudatosodik a kliensben felmenőinek élete és sorsa. Mind az anyai, mind az apai nagyszülők (anyai oldalról a dédnagymama is) alkoholisták voltak, ami miatt szinte állandósultak a nemegyszer a tettelegességig fajuló családi viszályok. Ebből a körből az álomban megjelenő dédnagypapa emelkedett ki, aki próbálta összetartani a családot. Amíg ő élt, addig az anyai ágon nem hullott szét a család. Az apai ágon viszont válásra került sor. Gábor a felmenőivel való foglalkozás során arra ébredt rá, hogy biztosan azért jelent meg álmában dédapja, mivel a felmenői között ő volt az egyetlen férfi, akire őszerinte hasonlított, s akire úgy érzi, fel tudott volna nézni.

Később kiderült számára, hogy szülei válásuk előtt sem laktak folyamatosan együtt, mivel anyja a saját anyjához erősebben kötődött, mint a férjéhez és fordítva, apja is az alkoholista szüleinél érezte jobban magát. Kérdés, hogy a szülők párválasztásában milyen mértékben játszott szerepet a mindkét ágon felfedezhető alkoholfüggő ős, amelynek ők természetesen nem lehettek tudatában.

Hasonlóan a korábban (76. oldalon) ismertetett „üveggolyós” esethez (Balázs), Gábor családi tudattalanjában is a mintegy mentőövként megjelenő dédapa egyben azt a pozitív férfi-, illetve apaarchetípust is szimbolizálja, amely az ő eddigi életében hiányzott. Hovatovább ez a tudattalanjának mélyéről érkező férfi-, illetve apakép egyben azal az üzenettel is bírt, hogy Gáborban kialakulófélben volt egyfajta, a fiú-identitásnál érettebb, felnőtt férfikép. Ez a férfiidentitás – mintegy ellenazonosulásként – már nem ment szembe egy párkapcsolati elköteleződéssel, s magával a családi életformával sem.

A terápia folyamatában a családi tudattalanhoz álmai útján jutott el a kliens. Ide kívánczik Freud ismert mondata, miszerint az álom a tudattalan megismeréséhez vezető királyi út.

Tapasztalataim alapján a családi tudattalan megismerésére vonatkozóan az álom azért is királyi út, mert azt legtöbbször érzelmek kísérik. Ugyanis, ahogy azt többek között a pszichoterapeuta Stephan Doering is kiemeli: „...nem elég kognitív szinten megérteni az összefüggéseket és ezeket értelmezni, sokkal inkább egy mélyebb, főként tudattalan és emocionális kapcsolati megtapasztalásnak kell megtörténnie, hogy a megértés változáshoz vezessen.” (Doering, 2020, p. 44).

Harmadik esetrészlet: „Éva”

A szintén önismeretre járó 27 éves női kliensem egyik álmához fűződő asszociációja-kor jutott arra a felismerésre, hogy aktuális párkapcsolati krízisének háttérében transz-generációs trauma is meghúzódhat: „Ahogy olvasgattam az álmomat, bevillant egy gondolat, hogy anyu vajon azért is hangsúlyozza-e mindig, hogy mindent egyedül csinál, mert mama is ugyanezt tette. Én vajon követem-e ezt azzal, hogy a kontrollt szélsőségesen magamnál akarom tartani? Álmomban a kígyó törekszik a bakancsba bújni, de én ki akarom szedni belőle, hogy aztán megsemmisítsem. Lehet, hogy így teszek a partnereimmel is? Az álom alapján nevelgetem a kígyókat, majd miután nem tudom, hogyan kell megtartani őket, megszabadulok tőlük. Apukám szülőfalujában neveltem ezeket a kígyókat. Ezért is transzgenerációs traumának hívom. Bennem is megvan, hogy egyedül akarok mindent csinálni, kontrollt akarok tenni minden felett, így a szexben sem tudom magam elengedni.”

Anyja is indulatkitörésekkel kontrollálja és uralja környezetét: „Sémák alakul-tak ki anyámmal szemben, védekezésül, mivel nem lehet vele semmit megbeszélni. Indultós lesz az ellenkező véleményről, látásmódtól. Félek, hogy én is ezt tovább viszem. De attól is félek, hogyha haraggal jövök el otthonról, akkor valaki megöli magát. Két nagyapám öngyilkos lett.”

A terápia során kiderül, hogy barátja is, csakúgy, mint anyja, indulatosan reagál mások tőle eltérő véleményére, gondolataira. Ugyanakkor rájött, hogy ő is sokszor indulatos a barátjával szemben, ezért fél, hogy úgy fog működni majd a kapcsolatban, akár az anyja.

Nagy utat tett meg a kliens, amíg eljutott a fenti felismerésekig. Tudatosításuk minden bizonnyal segíteni fogja őt abban, hogy változtasson úgy a barátjához, mint a környezetéhez való hozzáállásán. A terápia folyamatában a családi tudattalan további feltárásán dolgozunk, annak érdekében, hogy megszakíthassa ősei árnyékos oldalának transzgenerációs láncát, amely a partner feletti uralkodásra, a másik semmibevevése és a környezet feletti kontrollra épül.

Öröklődés és/vagy fejlődés, ismétlődés vagy változás

„A betegség akkor kezdődik, ha valaki kikerül a sorsából.”
(Laoce)

Öröklődés és/vagy fejlődés, állandóság vagy változás? Az alábbi fejezetet erre az ellentmondásra, valamint ezen ellentmondás kifejtésére és elemzésére, továbbá az ezek közötti kapcsolatra kívánom építeni, belefoglalva empirikus és intuitív úton nyert elméletemet a két fogalom sajátos, dialektikus ötvözetéről.

Az állandóságra és ismétlődésre való törekvés mellett (amit ma már a genetika is alátámaszt) ott él bennünk a változásra, megújulásra, fejlődésre inspiráló vágy is.

Kinek az állandóság és ismétlés, a megszokott rend ad nyugalmat, kinek pedig az új és új formák, helyzetek, kapcsolatok. Természetesen a két véglet között nagyon sok átmenettel találkozhatunk. Talán a természet évszakonkénti változása, körforgása és megújulása az egyik legszebb példa az öröklődés és a változás közötti kapcsolatra.

A tanulmány elején olvasható, meseterápiára járó hallgatótól kölcsönzött mondatban felsejlik az a vágyunk is, hogy jó lenne ismernünk őseinknek nemcsak a negatív, hanem a pozitív tulajdonságait is, annak érdekében, hogy kiválaszthassuk közülük azokat, amelyeket magunkban is felfedezünk, illetve amelyeket szeretnénk megvalósítani. Szondi az *állásfoglaló én* döntéshozó fontosságát hangsúlyozza, amelynek közreműködésével befolyásolhatjuk sorsunkat. Terápiáimból nyert tapasztalataim arra engednek következtetni, hogy felmenőink patológiás működésmódját nem csupán a tovább-örökítéssel kapcsolatos veszélyek elhárítása miatt jó, ha ismerjük, de azért is, mivel az egykor megoldatlan komplexusaik elfedhetik számunkra az azok árnyékában meghúzódó pozitív tulajdonságaikat, kreatív képességeiket. Az utódoknak lehetőségük nyílhat mindezek felismerésére, felfedezhetik ezeket a tulajdonságokat akár önmagukban is, ha képesek végighaladni az „ősök csarnokán”. Ebben segítségünkre lehet a mélylélektan, amely a Dante *Isteni színjátékában* leírtakhoz hasonlatosan halad végig a lélek belső bugyrain, keresztülküzdve magát végig a Poklon és haladva át a Purgatóriumon, hogy végül bejuthasson a Paradicsomba. Sok pszichoterápiát megjáró kliens élete és álma igazolja ezt a pokoljárást!

Dante költeménye, de Jung *Vörös könyve* is ezt a különös „kerülőutat” igazolja: ez az utazás az emberi lélek utazása, illetve fejlődésének útja. Paradox jelenség: alászállás általi felemelkedés...

Ugyanakkor Dantét a Poklon keresztül a lélek végső Fénye felé nem csupán a szerelem (Beatrice alakjában) és a tudás (Vergilius személyében) vezette. Volt egy harmadik „kísérője” is: „mert itt mindent örök törvények vezetnek” – tudja meg a titkot az olvasó a Komédia utolsó előtti énekében.

Úgy tűnik a kutatások „hosszmetszeti fényében”, hogy „a mélységekbe való alászállás” során felfedezett jelenleg ismert legkisebb átörökítő részecskék, a gének hasonlóan viselkednek, mint a szervezet nagyobb egységei, szervei. Tehát a láthatatlan génekben ugyanaz fedezhető fel, mint ami azokon kívül látható és tapintható. Ebből következően nem az anyagi részecskék nagyságában, minőségében és működésében rejlik a döntő különbség, hanem egymásra ható rendszerükben, struktúrájukban, az őket mozgató szellemi-„energetikai” rendszerben, amely számunkra ma még kevésbé ismert különleges törvényszerűségekből nyilvánul meg.

A mélylélektani iskolák megalapozói és képviselői személyiségfejlődésről szóló elméleteikben a tudattalan folyamatok, így a személyes (Freud), a kollektív (Jung) és a családi (Szondi) tudattalanra építettek. A tudatos és a tudattalan lelki folyamatok között feszülő ellentét egyfajta fejlődésre sarkalló hajtóerőnek tekinthető. Míg a freudi lélektan a tudattalan tartalmát az elfojtásra építi, Jung analitikus pszichológiája viszont a tudattalant eleve adottnak veszi, olyannak, ahol energiáink ősképekben, archetípusokban öltenek testet és befolyásolják tudatunkat. Ezek a lélekmélyi ősképek őrzik az emberiség tapasztalatait és élményeit. Szondi ezeket génekhez kötődő ösztönöknek tekinti, amelyek átörökítődnak, s befolyásolják életünk alakulását.

A fejlődésben szerepet játszó tényezők tehát egyrészt biológiailag determináltak, másrészt környezetfüggők. Az előbbiek közé tartoznak a génekben, illetve génkonstellációkban raktározott ösztönök s az átöröklés, utóbbihoz pedig a környezet stimuláló vagy visszahúzó hatása. A mélylélektan a fejlődésre ható külső és belső tényezők gátló, ill. serkentő konstellációival dolgozik.

Sokszor nehéz elfogadni a szülőnek, ha gyermeke (különösen, ha vele azonos nemű) nem rá hasonlít, nem az ő tulajdonságait örökli, nem ugyanazok a céljai, vágyai, képességei. Sőt még nehezebb az elfogadás, ha a gyermek a már nem szeretett apára vagy anyára, vagy anyósra, apósra hasonlít. Ám a gyermek fokozott, sokszor durva elutasítása, a túlzott ellenszenv táplálása a szóban forgó hozzátartozó iránt károsíthatja a gyermek személyiségfejlődését, akadályozhatja önmegvalósítását.

Az ősök, az ősi ösztönök, az archetipikus konstellációk mint genetikusan információk újbóli és újbóli megjelenése csak akkor rejt veszélyeket magában, ha a korrekciós, transzformációs és mutációs tendencia nem működik. Azaz a veszély igazán az utánzás, az ismétlés, a klónozás, mivel ebben az esetben nem érvényesülhet a maga

teljességében egyedi, megismételhetetlen voltunk. További, fokozott veszélyt jelent, ha egy súlyos patológiás forma ismétlődik korrekciós lehetőség nélkül (Jones, 2001).

Szondi Lipót felteszi a kérdést: „...sors-e a múltban már egyszer lefutott élet pusztá megisméltése? (...) ...a kényszersors az én szabad választása nélkül tulajdonképpen nem sors, hanem csak én nélküli élet, és éppen ezért egy sors nélküli vegetáció” (Szondi, 1996a, p. 15).

A választást, az állásfoglaló én érvényesülését lélektani szempontból akadályozhatják a személyes tudattalanban elfojtott, feldolgozatlan élmények, traumák, valamint a családi tudattalanban rejtőző patológiák, komplexusok. Ezek visszahúzó ereje megnehezítheti, sok esetben ellehetetlenítheti a kollektív tudattalanban „elraktározott” közös kincsekhez való hozzáférést, amelyek segítségével pedig az élet végtelen játéklehetőségei közül választhatunk.

Sorsunk megvalósítása lényegében önmegvalósítás. Keveseknek adatik meg a saját sors megválasztása, még akkor is, ha több lehetőség közül választhatunk, mivel nehéz felismerni az ezekben rejlő, személyre szabott küldetést. Az ember – szabadságánál fogva – sokszor melléválaszt, félreválaszt, elrontja az életét – vagy éppen a sorsa ellenében választ. A legtöbb probléma, nehézség, betegség az emberek életében abból adódik, hogy „nem valósítják meg” sorsukat. Lehet, hogy a sors ilyen értelemben determinációnak tűnik, ám ebben az esetben lényegében maga az élet és annak elfogadása is determináció – éppen úgy, mint mindazon feltételek, amelyek voltaképpen lehetővé teszik az emberi életet.

Mivel minden ember egyedi és megismételhetetlen, ez érvényes génkonstellációkra is. Egyediségünket ugyanakkor körülöleli az azt megtartó ősök „képsora”. Írók, költők, művészek mindig is tudták, amit a tudomány hozzájuk képest késve fogalmaz meg.

Bognár Gusztáv kortárs költő sorait idézném, aki azt a megrázó pillanatot örökíti meg versében, amikor a végtelenség őstudatából az én mint kezdetleges öntudat, önreflexió először kiemelkedik:

*„Brokátok közt a napfény színes játéka volt az első,
mikor a testbe összevont én
határán szétvált a külső és a belső.”*

Versének folytatásában szembetaláljuk magunkat azzal a világgal, ami a megszületett új egyednek egyszerre ismerős és ismeretlen: a körülölelő külvilággal, egyben az ősök képsorának világával.

*„Nyitott, bokrokkal ékes
park volt a nagy kastély mögött és bent az ősök képes
panteonja örködött...”*

(Részletek az utolsó könyvből, 1996)

Kérdés, hogy milyen mértékben megtartó, védő, az egyéniség kibontakozását előmozdító, és mennyiben azt károsan befolyásoló, énünket megszálló, megismételhetetlen, egyedi sorsunk kibontakozását veszélyeztető az ősök hatása. A mai génkutatók s kutatási eredményeik Szondihoz hasonlóan az önismeret fontosságát hangsúlyozzák: „Mindannyian valakikként jövünk e világra, és életünk hátralévő részét arra fordítjuk, hogy megfejtsük, kik is vagyunk valójában” (Hamer & Copeland, 2002, p. 34).

Problémáink, elakadásaink, nemegyszer tragédiáink részben abból adódnak, hogy jórészt utólag, cselekedeteink és alkotásaink, azaz megélt világunk visszapillantó tükrében ismerhetjük csak meg magunkat, ill. ébredhetünk rá arra, hogy melyik ősünk, felmenőnk hatása alatt állunk. Így hibáink, kudarcaink, szenvedéseink, tapasztalataink és mindezekből eredő felismeréseink sok esetben majd csak unokáink életét gazdagíthatják vagy nehezíthetik.

Az önismerethez vezető út maga az életút, amelyben benne foglaltatik személyes életünkben szerzett tapasztalatainknak, valamint a családi, illetve kollektív genetikai konstitúciókat magukba foglaló komplexusainknak a felismerése és feldolgozása. Harmad- és negyedízigen, ahogy a mózesi törvényben szerepel. Az ebben rejlő felismerést jó, ha nem fenyegetésként, hanem életfeladatként éljük meg, amelyet felvállalva életünk célját és értelmét is megtalálhatjuk. Ellenkező esetben a külső körülmények vagy valamelyik ősünk „sodrásába kerülünk”, amely távolabb visz bennünket saját magunktól, s egyben attól a szabadságtól, amellyel akkor rendelkeznének, ha önnön sorsunkat – ha mégoly fájdalmas is – megismertük és elfogadtuk volna. Ehhez mintegy fel kell vállalnunk elődeink életét is. Ez valós életünk ára.

Mi több, meglátásom szerint elődeink genetikai kódjainkba véselt sorsát nemcsak felvállalnunk kell, és amennyire lehet, tudatosítani magunkban, de életünk során egy magasabb minőségi szintre is kell emelnünk. Ezzel együtt lehet csak életcél a személyes sors megvalósítása, amely egyben az igazi szelfhez való eljutást is jelenti (ez mint terápiás cél áll elénk), amely a „kényszersors és a választott sors dialektikus koegzisztenciája” is egyben (Szondi, 1996b, p. 14).

Az emberiség történetén végigtekintve láthatjuk, miként is szövik a sorsot az egymásba fonódó nemzedékek. Bizony, nem könnyű feladat bekapcsolódni ebbe a tevékenységbe és jobbítani a „végeredményen”.

MELLÉKLET

Tulajdonságokat felmérő és összehasonlító kérdőív (genetikus pszichológiai kutatáshoz)

Antalfai Márta, 2001

Kérem, válaszoljon lehetőségeihez mérten a következő kérdésekre.

A megfelelő helyen x-szel jelölje be az igenlő választ.

Kérjük, hogy az egyes kérdésekre adott válaszai, azaz a beikszelések előtt vegye figyelembe belső érzéseit és gondolatait.

Neme: .....

Életkora: .....

Iskolai végzettsége: .....

Foglalkozása: .....

Családi állapota: .....

Gyermekeinek száma és életkora: .....

Testvéreinek száma: .....

Hányadik a testvérsorban: .....

1. Saját megítélése szerint Ön **külső tulajdonságai** alapján kire hasonlít? (pl. alkat, magasság, haj- és szemszín, viselkedés, magatartás stb.)

anyjára ..... apjára .....

anyai nagyanyjára ..... apai nagyanyjára .....

anyai nagyapjára ..... apai nagyapjára .....

egyikre sem a fentiek közül .....

külsőleg ..... hasonlítok

2. Írja le röviden ezeket a **külső tulajdonságokat!**

.....

.....

.....

.....

3. Anyja szerint Ön **külsőleg** kire hasonlít?

anyjára	apjára .....
anyai nagyanyjára	apai nagyanyjára .....
anyai nagyapjára	apai nagyapjára .....
egyikre sem a fentiek közül	
külsőleg szerinte	hasonlítok

4. Apja szerint Ön **külsőleg** kire hasonlít?

anyjára	apjára .....
anyai nagyanyjára	apai nagyanyjára .....
anyai nagyapjára	apai nagyapjára .....
egyikre sem a fentiek közül	
külsőleg	hasonlítok

5. Férje/felesége, ill. élettársa szerint Ön **külsőleg** kire hasonlít?

anyjára	apjára .....
anyai nagyanyjára	apai nagyanyjára .....
anyai nagyapjára	apai nagyapjára .....
egyikre sem a fentiek közül	
külsőleg szerinte	hasonlítok

6. Rokonai, barátai, ill. jó ismerősei alapján Ön **külsőre** kire hasonlít?

anyjára	apjára .....
anyai nagyanyjára	apai nagyanyjára .....
anyai nagyapjára	apai nagyapjára .....
egyikre sem a fentiek közül:	
külsőleg szerinte ..... hasonlítok	

7. Saját megítélése szerint Ön **belső tulajdonságai** alapján kire hasonlít? (pl. temperamentum, aktivitás, jellem, karakter, indulati, hangulati, érzelmi élet stb.)

anyjára	apjára .....
anyai nagyanyjára	apai nagyanyjára .....
anyai nagyapjára	apai nagyapjára .....
egyikre sem a fentiek közül:	
belsőleg szerintem ..... hasonlítok	

8. Írja le röviden ezeket a **belső tulajdonságait!**

.....

.....

.....

9. Ön inkább kifelé irányuló (extrovertált) vagy befelé irányuló (introvertált) típus?

Inkább extrovertált	Inkább introvertált .....

10. Extra- ill. introverzió szempontjából Ön inkább kire hasonlít?

anyjára	apjára .....
anyai nagyanyjára	apai nagyanyjára .....
anyai nagyapjára	apai nagyapjára .....
egyikre sem a fentiek közül	
belsőleg ..... hasonlítok	

11. Anyja szerint Ön **belső tulajdonságai** alapján kire hasonlít?

anyjára	apjára .....
anyai nagyanyjára	apai nagyanyjára .....
anyai nagyapjára	apai nagyapjára .....
egyikre sem a fentiek közül	
belső tulajdonságaim alapján szerinte	hasonlítok

12. Apja szerint Ön **belső tulajdonságai** alapján kire hasonlít?

anyjára	apjára .....
anyai nagyanyjára	apai nagyanyjára .....
anyai nagyapjára	apai nagyapjára .....
egyikre sem a fentiek közül	
belső tulajdonságaim alapján szerinte	hasonlítok

13. Férje/felesége, ill. élettársa szerint Ön **belső tulajdonságai** alapján kire hasonlít?

anyjára	apjára .....
anyai nagyanyjára	apai nagyanyjára .....
anyai nagyapjára	apai nagyapjára .....
egyikre sem a fentiek közül:	
belső tulajdonságaim alapján szerinte	hasonlítok

14. Rokonai, ill. ismerősei szerint Ön meghatározó **belső tulajdonságai** alapján kire hasonlít?

anyjára	apjára .....
anyai nagyanyjára	apai nagyanyjára .....
anyai nagyapjára	apai nagyapjára .....
egyikre sem a fentiek közül	
szerintük belső tulajdonságaim alapján	hasonlítok

15. Melyik szülőjéhez vonzódott, ill. vonzódik jobban érzelmileg?

anyjához ..... apjához .....

16. Melyik szülőjével értette, ill. érti meg magát jobban?

anyjával ..... apjával .....

17. Melyik szülője kötődött, ill. kötődik Önhöz jobban érzelmileg?

anyja ..... apja .....

18. Melyik nagyszülőjéhez vonzódik, ill. vonzódott jobban érzelmileg?

anyai nagyanyjához ..... apai nagyanyjához .....

anyai nagyapjához ..... apai nagyapjához .....

19. Melyik nagyszülő vonzódik, ill. vonzódott Önhöz jobban érzelmileg?

anyai nagyanyja ..... apai nagyanyja .....

anyai nagyapja ..... apai nagyapja .....

20. Érdeklődési kör, hobbi alapján Ön kire hasonlít?

anyjára ..... apjára .....

anyai nagyanyjára ..... apai nagyanyjára .....

anyai nagyapjára ..... apai nagyapjára .....

egyikre sem a fentiek közül .....

inkább ..... hasonlítok

IRODALOM

- Antalfai, M. (2001). „Nem ijed meg a saját árnyékától.” A perszóna és az árnyék szerepe a pánikjelenségek létrejöttében az identitásváltás és személyiségfejlődés megközelítéséből. *Pszichoterápia*, 10(6), 425–435.
- Antalfai, M. (2003). Gondolatok a fejlődés és „örökkévalóság” genetikai pszichológiai megközelítéséhez. *Magyar Bioetikai Szemle*, 9(2), 13–25.
- Antalfai, M. (2006). *A női lélek útja mondákban és mesékben*. Új Mandátum.
- Antalfai, M. (2022). A női kiteljesedéshez vezető út állomásai. *A női dimenzió | L'Éternel Féminin*, 2 (különszám), 198–217. <https://doi.org/10.55344/andfhksz.2201198>
- Bodzsár, É. (1999). *Humánbiológia. Fejlődés, növekedés és érés*. ELTE Eötvös.
- Bereczkei, T. (2003). *Evolúciós pszichológia*. Osiris.
- Bereczkei, T. (2007). Gének és személyiség. In Gyöngyösiné Kiss, E. (Ed.), *Vázlatok a személyiségről* (pp. 59–83). Új Mandátum.
- Csányi, V. (1990). A személyiség mint evolúciós rendszer. In Balogh T. (Ed.), *Személyiségkoncepciók – Tanulmányok* (pp. 9–25). Akadémiai.
- Dante, A. (2001). *Isteni színjáték*. Kossuth.
- Darwin, C. (2000). *A fajok eredete*. TypoTex.
- Doering, S. (2020). *Áttétel fókuszú pszichoterápia (TFP)*. Oriold és Társai.
- Eliade, M. (2006). *Mítoszok, álmok és misztériumok*. Cartaphilus.
- Br. Fejérváry, G. GY. (é. n.). *Élet, szerelem és halál – Biológia*. Révai.
- von Franz, M-L. (2006). *Az álmok útján*. Urusus Libris.
- von Franz, M-L. (2009). *Álmok*. Ursus Libris.
- Freud, S. (1920/1999). *Jenseits des Lustprinzips*. Fischer.
- Gottschalk, M. G., & Domschke, K. (2017). Genetics of generalized anxiety disorder and related traits. *Dialogues Clinical Neuroscience*, 19(2), 159–168. <https://www.tandfonline.com/doi/full/10.31887/DCNS.2017.19.2/kdomschke>
- Gyöngyösiné Kiss, E. (1999). *Szondi Lipót*. Új Mandátum.
- Gyöngyösiné Kiss, E. (2007). Személyiség és családi tudattalan Szondi sorspszichológiájában. In Gyöngyösiné Kiss, E. (Ed.), *Vázlatok a személyiségről* (pp. 190–202). Új Mandátum.
- Hamer, D. & Copeland, P. (2002). *Génjeink*. Osiris.
- Hamilton, E. (1992). *Görög és római mitológia*. Holnap.
- Jones, S. (2001). *A gének nyelve*. Magyar Könyvklub.
- Jung, C. G. (2003). *C. G. Jung összegyűjtött munkái 15. A szellem jelensége a művészetben és a tudományban*. Scholar.

- Jung, C. G. (2011). *C. G. Jung összegyűjtött munkái 9/1. Az archetípusok és a kollektív tudattalan*. Scolar.
- Jung, C. G. (2015). *C. G. Jung összegyűjtött munkái 3. Az elmebetegségek pszichogenezise*. Scolar.
- Jung, C. G. (1971). Die Bedeutung des Vaters für das Schicksal des Einzelnen. In C. G. Jung (Ed.), *Der Einzelne in der Gesellschaft* (pp. 7–13). Walter-Verlag. Olten und Freiburg im Breisgau.
- Kast, V. (1990). *Die Dynamic der Symbole*. Deutscher Taschenbuch Verlag.
- Kast, V. (2000). Individuális énünk és a kapcsolat. In V. Kast (Ed.), *Kötés és oldás* (p. 99). Európa.
- Kast, V. (2004). *Búcsú az áldozatszereptől*. Európa.
- Kerényi, K. (1977). *Görög mitológia*. Gondolat.
- Király, J., & Laskay, A. (2001). *Jellemkutatás*. Kairosz/Korda.
- Koronkai B. (1996). A viselkedés élménydinamikája I. In Koronkai, B. (Ed.), *Pszichoterápia Propedeutika 1* (pp. 7–43). Vikote Könyvek.
- Maric, N. P., & Svrakic, D. M. (2012). Why schizophrenia genetics needs epigenetics: a review. *Psychiatria Danubina*, 24(1), 2–18.
- Neumann, E. (2005). *A Nagy Anya*. Ursus Libris.
- Pál, J., & Újvári, E. (1997). *Szimbólumtár*. Balassi.
- Péley, B. (1994). Serdülőkori beavatási rítusok szerepe az identitás alakulásában. *Pszichológia*, 14(4), 429–471.
- Péley, B. (2000). Az evolúciós gondolkodás szerepe a lelki fejlődés modelljeiben. *Pszichológia*, 20(3), 271–303.
- Scarr, E., Udawela, M., & Dean, B. (2018). Changed frontal pole gene expression suggest altered interplay between neurotransmitter, developmental, and inflammatory pathways in schizophrenia. *Schizophrenia*, 4(1), Article 4. <https://doi.org/10.1038/s41537-018-0044-x>
- Stevens, A. (1982). *Archetype. A natural history of the self*. Routledge and Kegan Paul Ltd.
- Stevenson, R. L. (1990). *Dr. Jekyll és Mr. Hyde különös esete*. Ford. Benedek Marcell. Glória.
- Szondi, L. (1987). *Káin, a törvénszegő, Mózes, a törvényalkotó*. Gondolat.
- Szondi, L. (1996a). *Ember és sors*. Kossuth.
- Szondi, L. (1996b). A tudattalan nyelvei: szimptóma, szimbólum és választás. *Thalassa*, 7(2), 61–82.
- Tényi, T. (1999). Pszichoanalitikus fejlődéslelektan. *Pszichoterápia*, 8(3), 189–201.
- Trencsényi-Waldapfel, I. (1976). *Görög regék és mondák*. Móra Ferenc.

A SORSANALÍZIS ÉS A SZONDI-TESTT SZÜLETÉSÉNEK TÖRTÉNETE A KOR TUDOMÁNYOS SZAKMAI ÉS SZELLEMI ÁRAMLATAINAK TÜKRÉBEN¹¹

Garai Dóra

Írásunkban arra vállalkozunk, hogy bemutassuk, Szondi Lipót II. világháború előtti hazai munkássága milyen korabeli tudományos áramlatok, szakmai törekvések közegében indult el, milyen hatások érhatték az orvos-biológus Szondit, amelynek hatására megszületett sorsanalitikus elmélete és kialakította máig használatos tesztjét. A pszichológus szakma előtt talán nem ismeretlen Ranschburg Pál és Szondi munkásságának közös időszaka, ám kevesebb szó esik arról, hogy mindketten egyben az európai viszonylatokban is elismert magyar gyógypedagógia oktató-kutató nemzedékének második körébe tartoztak (Gordosné Szabó, 2004), s munkásságukkal maguk is hozzájárultak a gyógypedagógia tudományának fejlődéséhez. Más szempontból ők maguk sok mindent köszönhetnek a magyar gyógypedagógia korabeli gyakorlatának és tudományos közegének. Szondi és a köréje csoportosuló fiatal szakemberek – orvosok, gyógypedagógusok, pszichológusok – olyan szakmai műhelyt alkottak, amelynek „szellemi olvasztótégelyében” született tudományos eredmények, módszerek és elméletek hozzájárultak a korabeli magyar pszichológia, gyógypedagógia tudományainak szakmai fejlődéséhez. Egyes megközelítései a kor gondolkodásának tükröződései, míg mások a kort megelőző tudományos megközelítés előfutárai.

E korszak tudománytörténeti szempontból feltárt, jól dokumentált időszak (Gordosné Szabó, 1993, 2000, 2004; Buday, 1993; Bürgi-Meyer, 1996; Kiss, 2014). Maradt-e még megírandó élettörténeti esemény, körülmény, amely hozzátesz az életrajzhoz? S miért fontos mégis újra és újra feleleveníteni e korszak momentumait? Narratív pszichológiai megközelítésben az életmű egésze nemcsak a hivatalosan elfogadott és már „ízesült” élettörténeti események egységéből épül fel, de a történet fontos részei az elhallgatott, vagy éppen nem tudatosított, hiányukban is beszédes élettörténeti elemek. Írásunkkal kísérletet teszünk az életmű egy új szempontból való elemzésére. Azt keressük, milyen lenyomatai vannak Szondi szakmai életútjában

---

11 A tanulmány korábban az *Imágó Budapestben* jelent meg (Garai, 2018).

a kor tudományos-szellemi irányzatainak, hogyan alakult ki a kezdetekben döntően orvosi-kísérleti vizsgálódásból a sorsanalízis szellemtudományos elmélete és ösztöndiagnosztikus személyiségvizsgáló eljárása.

A sorsanalitikus elmélet talán elfogadottabb a tudományos és a hétköznapi gondolkodás számára, annak ellenére, hogy a pszichoanalitikus iskolák soha nem fogadták be maguk közé Szondi családi tudattalanról szóló teóriáját. Szondi ösztöndiagnosztikus tesztjét azonban sok szempontból kritikák érték (Vargha, 1979, 1984; Káplár et al., 2012), s napjainkban tapasztaljuk, hogy a tízprofilos Szondi-teszt alkalmazása a klinikai pszichológiai gyakorlatban marginális szerepbe kerül. Az életmű megítélése „friss” szemmel, a legújabb kutatások tükrében, mindig ad okot a visszatekintésre és az értékelésre. Ezen visszatekintések fényében adható csak válasz arra, van-e máig érvényes és tudományosan alátámasztható eleme Szondi életművének, vagy a sorsanalízis elmélete és az ösztöndiagnosztikus eljárás kultúrtörténeti érdekességgé, tudománytörténétté válik.

Ranschburg Pál hatása Szondi munkásságára

Amikor a 20. század elejének magyar humántudományos szellemi-szakmai műhelyeit sorra vesszük, a századfordulón már a német és hazai tudományos világban is elismert elme-, és ideggyógyász, Ranschburg Pál nevének említése semmiképpen nem hagyható ki a visszatekintő összegzésből (Kiss, 1991; Torda, 1995a). Az ő alakjában sajátos módon fonódik össze a gyógypedagógia és a pszichológia tudományának fejlődése e korai időszakban. Ranschburg 1902-ben kerül a maga alapította Gyógypedagógiai Psychológiai m. kir. Laboratórium élére, majd 1904-től a székhelyét Vácról Budapestre áthelyező Gyógypedagógiai Tanítóképző oktatóinak sorába. Mind a laboratórium, mind a tanítóképző a VII. kerületi Mosonyi utca egyik épületében kapott helyet, más gyógypedagógiai intézményekkel együtt. Ezek az intézmények – kiegészítő iskola, bentlakásos intézmények – jó terepet adtak Ranschburg összehasonlító gyógypedagógiai-pszichológiai gyermeklélektani vizsgálataihoz, hiszen a mai szemszögből nézve is egyedülálló módon a gyermekeket nemcsak vizsgálati helyzetben, hanem iskolai, „otthoni” környezetükben is vizsgálhatta, rendszeresen, napi szinten (Gordosné Szabó, 2004; Torda, 1995b). Talán a gyógyító-nevelő munka gyakorlati terepének közelsége, a tudományos-kísérleti érdeklődés, az egyetemi oktatás ilyen szoros összefonódása eredményezte, hogy Ranschburg oktatói-kutatói munkájában képes volt ezen területek nagymértékű integrációjára (Pléh, 2003).

Nem térünk ki most arra, milyen tudományos eredmények születtek Ranschburg Pál szellemi műhelyében, ez másutt részletesen olvasható (Szegál, 1985; Czigler, 2013; Lányi, 2013). A figyelmet inkább azokra a hatásokra szeretnénk felhívni, amelyek a tanítvány Szondi szemléletének formálódásában döntőnek bizonyulhattak.

A Ranschburg vezette laboratórium feladata tudatosan vállaltan három cél köré fonódott: egyrészt felvállalta a fogyatékos gyermekek, ifjak kognitív funkcióinak és személyiségjellemzőinek összehasonlító vizsgálatát, új vizsgálati módszerek feltalálását, vizsgálati módszerek pontosítását, adaptálását. Másrészt elméleti és gyakorlati háttérrel biztosított nemcsak a kor gyógypedagógus nemzedékének oktatásához, hanem orvosok, pszichológusok képzéséhez is. Harmadrészt klinikai gyógyító (diagnosztikus, terápiás, tanácsadói) munkát is folytatott fogyatékos gyermekek és családjaik ellátásában. E hármas feladatvállalás hagyománnyá alakult, amelyet nemcsak Szondi követett, de az ő tanítványán – Kozmutza Flórán – keresztül a későbbi jogutód intézményekben is fennmaradt egészen a 2000-es évekig (Lányiné Engelmayer, 1992, 2013). A laboratóriumban folyó kísérleti gyógypedagógiai-pszichológiai munka magas szintű tudományos jellege, a gyakorlati tapasztalatok jelenségszinten való pontos leírása, a hozzá igazított mérési módszerek kialakítása, a jelenséget, kutatási eredményeket, elméleti magyarázatot átfogó elemzési módszer alkalmazása volt sikerének kulcsa (Pléh, 2003).

Szondi később is elismerően nyilatkozott mesteréről. A Ranschburgtól tanult szisztematikus gondolkodás, kutatómódszertan, elmélet és gyakorlat szoros kéz a kézben járása készítette fel Szondit arra, hogy képes legyen oly módon megalkotni geno-tesztjét, hogy annak pszichometriai mutatóihoz a mai napig nem kellett hozzányúlani (Kiss, 2014).

Szondi Lipót, a hagyományok folytatója

Szondi 1927-ben veszi át a Ranschburg nevével fémjelzett laboratórium egyik jogutód intézményének vezetését, a m. kir. Állami Kórtani és Gyógypedagógiai Laboratóriumot, de Ranschburg révén már az 1920-as évek legelejétől jelen volt a magyar gyógypedagógia világában. 1922-ben részt vett a Magyar Gyógypedagógiai Társaság alakuló ülésén, később pedig annak egyik elnökségi tagjává választották. Rendszeresen szerepelt a társaság különböző tudományos rendezvényein, pl. az I. Országos Értekezleten *Kapcsolatok az abnormálisok testi és szellemi alkata között* címen tartott előadást (Gordosné Szabó, 1993). 1925-ben jelent meg a *Fogyatékos értelem*

című átfogó műve, amely egyértelmű elismerést hozott számára a gyógypedagógia hazai tudományos közéletében. 1926-ban elsőként folytatott nagy elemszámú növekedésvizsgálatot a budapesti iskolás gyermekek körében, és ugyancsak ő az, aki Magyarországon először közölt adatokat a koponyaméret megváltozásáról egyes rendellenességek kapcsán.

E kutatásokban korának legfejlettebb biometriai módszereit, újító matematikai megoldásokat alkalmazott (testméretek átlagának, szórásának, sőt a normalitás övezetének megadása, korrelációs számítás). Hogy Szondi vélhetően nemcsak Ranschburg hatására, hanem saját belső késztetésből is érdeklődött korának felívelő tudománya, a biometria iránt, azt bizonyítja 1929-ben megjelent műve: a *Zur Psychometrie der Test. Versuch einer kritischen Darlegung der Maßeinheiten der Tests*. Könyvéből világosan kitűnik, hogy Szondi széles körben tájékozott volt a biometriában meghatározó jelentős külföldi és hazai tudósok munkáit, mérési elveit, elméleteit tekintve. Fejezetet szentelt a jó tesztek alapvető (kísérleti, pszichológiai, metrikus) kritériumainak meghatározására, a pszichológiai mérési módszerek kategorizálásának és definíciójának részletes bemutatására. Könyvében behatóan foglalkozott olyan kérdésekkel, hogy mit tekinthetünk pszichometriai mérési egységnek különböző pszichikus funkciók mérésekor (Szondi, 1929).

Szondi endokrinológiai kutatásait elemezve Buday kiemeli, hogy meglepő módon „a megfigyelések, kórbonctani adatok és néhány – mai szemmel nézve „[...]” meglehetősen durva – mérés napjainkban is helytálló következtetésekre vezettek” (Buday, 1993, p. 173). Szondinak sikerül cukorterheléses próba alapján megkülönböztetnie az oligofrén személyek kétféle viselkedését, az „apatikus-ernyedtet” és az „irritatív-izgatottat”. A neuraszténiák megkülönböztetésére Szondi által bevezetett kategóriák és azok vizsgálata a gyógyítás és az oktatás számára is fontos gyakorlati tanácsokkal szolgáltak (Bürgi-Meyer, 1996).

Szondi fent említett, 1925-ös összefoglaló munkája átfogó képet nyújtott a fogyatékoságok a kor orvosi-biológiai ismereteinek fényében történő osztályozásáról, s mint ilyen, valóban alapl műnek számított nemcsak a szakemberképzésben, hanem a gyakorlatban is. Ugyanakkor megjelent benne korának másik jellemző elgondolása, az eugenikai szemlélet is. A *faj egészségvédelméről* és az *értelem néphigiénéjéről* szólva Szondi így nyilatkozik: „Az értelem ezen pozitív eugenikájától ma még messzi vagyunk, úgy véljük, annál jogosabb az értelem negatív faji higiéniáját hathatósan támogatni, tehát bizonyos, a faj értelmét veszélyeztető egyének szaporodásának megakadályozását szorgalmazni.” (Szondi, 1925, p. 328). Történelmi tapasztalataink fényében és humanisztikus szemlélettel nehéz ezeket a sorokat olvasni. Szondi életének eddigi feldolgozói sem igen tértek ki az életmű e részletére,

részben az iránta érzett tiszteletből, részben e körülmény életműbe nehezen integrálható volta miatt. Úgy érezzük azonban, e momentum feltárása és életműbe illesztése fontos lehet, ha meg akarjuk érteni Szondi emberi-szakmai életútját. Az eugenika önmagában is nagyon megosztó tudománytörténeti eszmerendszer. Az intézményes kirekesztés, rasszizmus, antiszemitizmus mellett azonban társadalmi reformok és népegészségügyi újítások is fakadtak belőle (Szabik, 2002; Farkas, 2017). Ez utóbbira, a társadalomjavító, gyógyító és a megelőzés szándékára utaló példákat is találunk Szondi idézett művében. Felemelte szavát a vérbajgondozók, tüdőgondozók számának és hatékonyságának növelése érdekében. Szólt annak szükségességéről, hogy javítsák a szegény néprétegek életviszonyait és enyhítsék a köznyomort. Kitért a terhes nők gondozásának, illetve szülőiskolák létrehozásának fontosságára – hivatkozva Nagy László hasonló irányú kezdeményezésére –, valamint hangsúlyozta az orvosok, gyógypedagógusok, pedagógusok oktatásának jelentőségét. Könyve végén pedig határozottan állást foglalt arra vonatkozóan, miként kell a preventív, gyógyító szándékokat jogszabállyá átültetni: „Nézetünk szerint akkor, amikor a faj értelmi egészségének rendeleti, törvényes vagy intézményes úton történő biztosításáról van szó, gondoljon mindig az orvos, a törvényhozó, a pedagógus és a társadalom minden tagja arra, hogy a meghozandó rendelet, törvény vagy intézmény „emberre” fog vonatkozni.” (Szondi, 1925, p. 338–339).

Láthatjuk tehát, hogy Szondi kezdettől fogva hűen követi a ranschburgi szisztematikus kísérleti tradíciót, a biometriai hagyományokat, alapjaiban őrzi orvosi-biológiai szemléletét. Kezdetekben vizsgálatai a fogyatékos képesség jellegzetességeinek leírására korlátozódtak. A fogyatékos képességet hordozó személyekre úgy tekintett, mint a társadalom támogatására, gyógyításra szoruló tagjaira. A „normálistól” való eltérést pedig az orvosi-biológiai paradigmának megfelelően elsősorban orvosi eszközökkel kívánta gyógyítani.

Szondi és a korabeli gyógypedagógia kölcsönhatása

Hogyan alakította Szondi szemléletét az a közvetlen közeg, nevezetesen a gyógypedagógia formálódó tudományos erőtere és korának kiemelkedő gyógypedagógus elméletalkotói, akikkel közvetlenül együtt dolgozott, vagy éppen csak kortársai voltak? S miképpen jutott el a személyiség biológiai determináltságának gondolatától a kényszer- és választott sors szellemtudományos kérdéséig? Gordosné Szabó Anna gyógypedagógiai tudománytörténeti kutatásai során megállapította, hogy „Szondi és

a gyógypedagógia viszonyáról szólva, most már elegendő történelmi távlatból teljes bizonyossággal megállapítható, hogy mindaz az érték, ami [...] a Szondi vezette szakmai/tudományos műhelyben létrejött, az akkori magyar gyógypedagógiából indult el és töltekezett, hogy azután annak továbbfejlesztéséhez és kiteljesedéséhez máig kihatóan jelentősen hozzájáruljon.” (Gordosné Szabó, 2004, p. 125).

Az úttörő korszakában lévő magyar gyógypedagógia európai hírnévnek örvendett. A 19. század végére kiépült a magyar gyógypedagógiai ellátórendszer. Egyre több volt a jól képzett gyógypedagógus szakember, amelyhez a világon elsőként, 1900-ban megalakult, felsőfokú oktatást nyújtó Gyógypedagógiai Tanítóképző is hozzájárult. A gyakorlati munkát kutatásokkal megalapozott módszertan jellemezte. A magyar gyógypedagógia mind a gyakorlat, mind az oktatás és a kutatás tekintetében élénk, kölcsönösen gyümölcsöző nemzetközi kapcsolatokat ápolott több európai országgal, elsősorban Ausztriával, Németországgal, Svájjal, Hollandiával. Ebben a szellemi közegben Szondi nézetei is formálódtak, maga is bekapcsolódott a nemzetközi tudományos eszmecserébe, amelyből több tudományos eredmény és gondolat is származott, de nevének nemzetközi hírneve később saját sorsának alakulására is döntően hatott (Kiss, 2014).

Gordosné Szabó Anna levéltári kutatásai nyomán (Gordosné Szabó, 2003, 2005) azt is tudjuk, hogy a magyar gyógypedagógia több jeles korabeli személyisége – többek között Ranschburg Pál és a Gyógypedagógiai Tanítóképző első igazgatója, Borbély Sándor is – tagjai voltak a magyar szabadkőműves mozgalomnak. A mozgalom magyarországi ága 1886 és 1919 között élte virágkorát, 1920-tól illegalitásba kényszerült, mégis jelentős szerepet gyakorolt a korabeli Magyarország társadalmi, szellemi, kulturális életére. Szabadkőműves páholyok támogatásának köszönhetjük több gyógypedagógiai intézmény létrejöttét. A szabadkőműves Frimm Jakab alapította meg 1875-ben Rákospalotán értelmi fogyatékos személyek számára az első Magyarországi Gyógypedagógiai Nevelő és Oktató Intézményt. A Demokratia Szabadkőműves Páholy – melynek Ranschburg is tagja volt – hozta létre az Országos Pártfogó Egyesületet (Patronázst), mely a kújszállási és gyulai gyógypedagógiai intézmények létrejöttét támogatta. A Nyomorék Gyermekek Egyesülete és Menhelye a Deák Ferenc Szabadkőműves Páholy kezdeményezésére jött létre 1903-ban. A vakok számára létrejött intézményt szintén a Demokratia Páholynak, annak alapítójának köszönhetjük, de az intézmény első igazgatója, Adler Simon is szabadkőműves volt. A Bethlen téren szabadkőművesek támogatásával létrejött Izraelita Siketnémák Országos Intézetének alapítója, sőt későbbi igazgatói is szabadkőművesek voltak. Roboz József, korának egyik legkiemelkedőbb gyógypedagógus személyisége, a Dadogók és Hebegők Gyógytanfolyamának megszervezője, vezetője, az első

hazai gyógypedagógiai szaklap, a Magyar Gyógypedagógia megalapítója szintén tagja volt a szabadkőműves közösségnek, hasonlóképpen a logopédia és szurdopedagógia ügyéért sokat tett Kanizsai Dezsőhöz.

A szabadkőműves tagság ugyan nem volt nyilvános, de tagjaik a profán világban is támogatták egymást. Olyan ügyekért szálltak síkra, mint az ifjúságnevelés, gyermek-gondozás, rokkantügy, női egyenjogúság. A Demokratia Szabadkőműves Páholy szűkebb körben a népnevelés és a tanügy, szélesebb értelemben véve a gyermekvédelem ügyét karolta fel. Ranschburg maga is megfogalmazza a páholyba való felvételi procedúra során, hogy számára mit testesít meg a tagság: „Igaz idealizmust, a mit eddig odakünn közös célok szolgáltatában nem találtam. A szép, jó és igaz szolgálatát. Barátságot, szeretetet – testvériességet, melyet az érdekek harca nem zavar meg.” (idézi Gordosné Szabó, 2003, p. 211). Nincsenek adataink arról, hogy Szondi valaha is közvetlen kapcsolatba került volna a szabadkőműves mozgalommal. A szabadkőművesség gondolatvilágának szellemi miliője azonban olyan módon hatotta át a korabeli gyógypedagógiát, hogy az minden bizonnyal, akarva-akaratlanul is befolyásolhatta a pályájának első felében e közegeben alkotó Szondi szellemi, szakmai irányultságát is.

Szondira hazai pályatársai közül a legnagyobb hatást vélhetően a bölcész végzettségű Tóth Zoltán, a Gyógypedagógiai Tanítóképző igazgatója, korát sok szempontból megelőző gyógypedagógiai elméletalkotó munkássága tette. Tóth Zoltán az Általános gyógypedagógia (Tóth Z., 1933) című művében összegezte azokat a nézeteit, amelyek útmutatásul szolgáltak a korabeli formálódó gyógypedagógia-tudomány önmeghatározásához is. Kiállt amellett, hogy nem elég a fogyatékos személy deficitet mutató képességének vizsgálata, hanem a megértéshez szükség van a teljes ember, a személyiség összszervezésének feltérképezésére. Egységes gyógypedagógia koncepciójával túllépett korának azon megközelítésein, mely szerint a gyógyító-nevelés elsősorban gyermekkorban megvalósítandó gyógyító eljárások, pedagógiák összessége. Meglátása szerint a gyógypedagógiának a fogyatékos személy élethosszig tartó támogatását és gyógyítását kell célul kitűznie, így foglalkoznia kell a felnőtt fogyatékos emberek életét befolyásoló társadalmi problémákkal és azok megoldásaival is. A gyógypedagógia-tudomány rendszertani meghatározására vonatkozó szakmai vitákban Tóth Zoltán a szűkebb értelemben vett gyógyító nevelés és a kapcsolódó – orvosi, pszichológiai, pszichiátriai, társadalmi, jogi, gazdasági – társ-tudományok komplex egysége mellett érvelt, megalapozva ezzel napjaink tágabb értelemben vett komplex gyógypedagógia-tudomány definícióját. Tóth Zoltán eszmérendszerének értékelő összegzésekor mind Gordosné Szabó Anna (Gordosné Szabó, 1993), mind Zászkalicky Péter (Zászkalicky, 2015) kiemeli Tóth Zoltán egyértelmű

elkötelezettségét az esélyegyenlőség és a fogyatékosügyet magába foglaló szociálpolitika iránt, amellyel szinte teljesen szembement korának általánosan uralkodó társadalmi és tudományos szemléletével, történelmi eseményeivel.

Szondi Lipótot megérintette Tóth Zoltán eszmeisége, szakmai vitái, s maga is többször, több fórumon szövetséget vállalt vele. 1934-ben a *Dr. Tóth Zoltán: az „Általános Gyógypedagógia” című művének a biológia és a kórtani gondolkodás szemszögéből történő bírálata* című írásában (Szondi, 1934, 17.) biológiai szemszögből elemezte a fenti gondolatokat. Megállapította, hogy: „Valamely képességnek az értékét pedig – úgy a társadalom, mint az összegyén szempontjából – nem magának a képességnek az átlagon aluli, vagy átlagon felüli értéke dönti el egymaga, hanem mindig az egyénisége mélyén fekvő, legbensőbb és legegényibb biológiai organizáció, melynek a különleges képesség csak különleges megnyilatkozása.” (Szondi, 1934, p. 20).

Egyetértett, sőt kiterjesztette Tóth Zoltán azon gondolatát, hogy a fogyatékos ember megismerése nem korlátozódhat a deficitek feltárására, hanem ezzel szemben „arra kell törekednünk, hogy megismerjük: 1. az összegyén fejlődését gátló és serkentő okok összességét, 2. a gyermek és ifjú fejlődésmenetének egyéni vonalát és végül 3. a gyermek világra hozott öröklött alkatát és az ezt módosító törekvések hosszú sorát” (Szondi, 1934, p. 20). Szondi e gondolatok szellemében vezette tovább az intézetben folyó kutatásokat és jutott olyan eredményekre, amelyek visszahatottak Tóth Zoltán gyógypedagógia-értelmezési koncepciójára (Tóth Z., 1934).

Talán nem túlzás azt állítani, hogy a gyógypedagógia tudományos közegének, szakmai vitáinak hatására emelte be Szondi gondolkodásába a teljes személyiség többdimenziós vizsgálatának teóriáját. Emellett, bár orvosként továbbra is az öröklött tényezők döntő szerepét hangsúlyozta az egyén teljesítményében és viselkedésében, mégis nagyobb figyelmet szentelt a képességek kibontakozását segítő vagy gátló környezeti faktorok számbavételének. 1931-ben az V. Német Gyógypedagógiai Kongresszuson már kifejezetten a személyiség többdimenziós vizsgálati megközelítése mellett foglalt állást, szemben a berlini iskolával, amely a kapillármikroszkópiai vizsgálatok alapján készült személyiségelemzés mellett érvelt (Buday, 1993; Gordosné Szabó, 1993). Mindezek jelzik a Szondi gondolkodásában és érdeklődésében bekövetkezett változást: 1931-től már egyértelműen a konstitúcióanalízis kezdte el foglalkoztatni, amely később elvezetett a sorsanalízis teóriájának megszületéséhez.

Szondi az 1930-as évek fordulóján a szomszédos Festetics utcában lévő Beszédhibások Állami Intézetében mintegy 100 dadogó és rhinoláliás beteg és 2449 vérrokon konstitúcióanalitikus vizsgálatába kezdett. A fiziológiai, biológiai, endokrinológiai vizsgálatok átfogó személyiség- és karaktervizsgálatokkal, valamint családfakutatással egészültek ki. Az intézet igazgatója, Sulyomi-Schullmann

Adolf egyben Szondi közvetlen tanítványa is volt. A közös kutatás mindkettejük számára eredményeket hozott. A Sulyomi-féle pedagógiai pszichoterápiás koncepció új alapokra helyezte a dadogó emberek logopédiai ellátását (Gordosné Szabó, 2004), Szondi pedig a sorsanalitikus elmélet szempontjából döntő felfedezést tett. Feltárta a paroxizmális reakcióformák, a dadogás, a migrén és az epilepszia közötti összefüggést, a dadogás öröklődésében recesszív gének szerepét feltételezte, de más beszédzavarok – a szájpadhasadék és a farkastorok – öröklésbiológiai összefüggéseit is e kutatás mentén sikerült kiderítenie (Bürgi-Meyer, 1996; Kiss, 2014). A Szondi-laboratórium önkéntes tagjai 1930 és 1937 között gyakorlatilag több ezer főn végeztek sokrétű, többdimenziós konstitúcióvizsgálatokat és családfakutatásokat. Bár Szondi gondolkodásában és tudományos szemléletében határozottan tetten érhető a fordulat, valójában a fogyatékosságok megközelítésében mindvégig megmaradt az orvosi/klinikai paradigma keretei között, és társadalomjobbító szándékai sem hunytak ki, nem gondolva arra – amit aztán a történelem is bizonyított –, hogy miképpen lehet ezekkel visszaélni. A fogyatékos személyek és családtagjaik adatait egészen 1941-ig szisztematikusan gyűjtötte az ún. családi kataszterben, amely elgondolása alapján egy majdani kötelező házasság előtti tanácsadás egyik fontos alapját képezheti majd.

Ezen a ponton csak egy rövid kitérő erejéig teszünk említést a kutatási erőfeszítésekhez és eredményekhez méltatlan, szegényes laboratóriumi körülmények között „lázasan dolgozó hangyátársadalom” (Bürgi-Meyer, 1996, p. 83.) fiatal tudós generációjáról, a „fiú-nemzedékről” (Kiss, 2014, p. 599). Azokról az orvosokról, gyógypedagógusokról, pszichológusokról, akik közül nem egyen saját tudományterületük neves művelőivé váltak a későbbiekben. A legendás „Szondi-kört” csak úgy szokás emlegetni, mint Szondi karizmatikus egyéniségének vonzaskörébe került lelkes és elszánt követőket. Kevesebb irodalmi, történeti adat szól arról, hogy e kutatók és tudósok sokszínű képzettséggel és önálló gondolkodásukkal vélhetően maguk is hozzájárulhattak Szondi sorsanalitikus eszmerendszerének kialakulásához. Szakmai szocializációját tekintve a francia társadalom- és gyermeklélektani előtanulmányokon nevelkedő Mérei Ferenc Franciaországból hazatérve beállt Szondi követői közé, és hatására már elfogadta, hogy a gyermek nem „tabula rasa”, de a biológiai determinizmus Szondinál tapasztalt mértékű hangoztatását, a társadalomjobbító szándékokat Méreinél soha nem tapasztaljuk (Kanfi-Horváth, 2011, p. 268). Másutt Molnár Imre úgy idézi vissza Szondi legelső, legbelső körének kiképzését, hogy kezdetben ők maguk is kritikus hozzáállással kezdték gyűjteni a tesztfelvételi-vizsgálati adatokat, és sok kérdést fogalmaztak meg a formálódó sorsanalitikus teóriával kapcsolatban (Molnár, é. n. idézi Kiss, 2014, p. 599). Azt bizonyosan tudjuk, hogy a tágabb szakmai kör számára Szondi lakásán minden hónapban megtartott szemináriumokat más

tudományterületek, például a Magyar Pszichoanalitikai Egyesület tagjai is látogatták. A laboratóriumban és a Szondi-szemináriumokon folyó szakmai-tudományos viták minden bizonnyal szintén hozzájárultak Szondi formálódó eszmerendszeréhez, megerősítették mind a genoteszt használhatóságát, mind a sorsanalízis téziseit.

Nem beszélhetünk közvetlen hatásról, de jelzik a magyarországi gyógypedagógia korabeli tudományos színvonalát egy másik kiemelkedő orvos-gyógypedagógus személyiség, Bárczi Gusztáv kutatásai. Bárczi munkatársaival a siketség átörökítődsének kérdéseit tanulmányozta, mintegy 220 siket gyermek 8000 családtagot felölölő családfáját dolgozta fel korának megfelelő statisztikai számításokat alkalmazva, és vett számításba egyéb gyakorlati tapasztalatokat, amelyek révén eljutott odáig, hogy bizonyítható módon az egész személyiségre más hatással bír az érzékszervi rendellenesség következtében kialakult siketség, szemben az értelmi fogyatékoság társuló tüneteként jelentkező siketiséggel (Gordosné Szabó, 2004).

Láthatjuk tehát, hogy a korabeli gyógypedagógia miképpen hagyta rajta nyomát Szondi tudományos nézeteinek fejlődésén és termékenyítette meg gondolkodását.

A pszichoanalízis hozzájárulása a sorsanalízis megszületéséhez

Az 1930-as évektől folyó kutatások már egyértelműen a sorsanalízis előszobájának tekinthetők. Karl Bürge-Meyer (1996) részletesen feltárta a sorsanalízis előtti alkattani kutatások és a sorsanalízis közötti hiányzó láncszemet: összefoglaló írásában felsorolja azokat a konstitúcióanalitikus, endokrinológiai, többdimenziós és örökléstani családfakutatásokat, ikervizsgálatokat, amelyeknek eredményei egy-egy elemét jelentették Szondi sorsanalitikus teóriájának. Bürge-Meyer a hiányzó láncszemet a konstitúcióanalitikus- és a családfakutatások, valamint a sorsanalízis között abban véli tetten érhetőnek, amikor Szondi elkezdett foglalkozni a betegségválasztás – közelebbről a „fogyatékos értelem választásának” – kérdéskörével, ami a sorsanalízis tárgyválasztási-teóriájának legrégebbi magjaként fogható fel. Szondi 1930–1936 között megjelent publikációiban is találhatók családfakutatások eredményeiről szóló elemzések, ezekben azonban a lueszes megbetegedés és az ennek nyomán a leszarmazottakban megjelenő fogyatékoság összefüggéseinek tárgyalásakor *betegségválasztásról* beszélt. 1936–1937 fordulópontnak tekinthető a sorsanalízis teóriájának kialakulásában. A korábban citált példákat Szondi 1937 után már pszichoanalitikus szemlélettel *neurózisválasztás* kérdéskörben tárgyalta újra. Új elemként bukkantak fel a libidotropizmus mögött feltételezett génrokonság és konduktor természet

elgondolásai (Bürgi-Meyer, 1996, p. 89–93). 1937 más szempontból is fontos évszám: ekkor adták ki Hollandiában Szondi *Analysis of Marriages. An attempt at a theory of choice in love* című, első sorsanalitikus munkáját. A sorsanalízis kialakulásának ezen a pontján érhetjük tetten leginkább a pszichoanalízis hatását Szondi gondolkodására.

Szondi kölcsönösen jó kapcsolatot ápolt a magyar pszichoanalitikusok körével. Az 1930-as évekre élénk szakmai viták folytak a Budapesti Iskola követői körében, melyek meghatározó része szólt a nevelés kérdéseiről. Másrésről a magyar pszichoanalitikus iskola e korszakára erősen jellemző volt a racionalista szemlélet, az a kifejezett törekvés, hogy természettudományos válaszokat találjanak a lét ontológiai kérdéseire (Vajda, 1996). Szondi gondolkodásmódjától nem álltak messze ezek a viták, amelynek bizonyítéka, hogy egyes gondolatokat, például Hermann Imre megkapaszkodás-ösztön elméletét változatlan formában beépítette a genoteszt ösztönelméletébe, míg másutt ő maga is foglalkozott az ösztönök nevelhetőségének kérdésével (ld. lentebb).

Szondi ismerte és elismerte Freud és Jung elgondolásait a tudattalan két kifejeződéséről, a szimptomáról és a szimbólumról. A szimptóma a tudattalan személyes rétegeihez kapcsolható, az egyén személyes, infantilis szexuális ösztöntendenciáinak elfojtásaképpen születik meg. Jung (2011) szerint az álomban megjelenő szimbólumok egy mélyebb archaikus réteg, az emberiség primitív képi és szemléleti gondolkodásának vetületei is egyben. Az álombeli képek szimbolikus jelentése olyan magyarázat, amely túlmegy a személyes rétegen, a transzcendens, mitikus rétegre. Amellett, hogy Szondi elfogadta a szimptomát és a szimbólumot, mint a tudattalan legitim nyelveit, mégsem tartotta ezeket kizárólagosnak. Véleménye szerint a tudattalan olyan többdimenziós képződmény, amely nem bontható ki pusztán e képződmények segítségével. Szondi egy újabb nyelvet ajánl a tudattalan megértéséhez: az ösztönös választások nyelvét. A fogyatékos gyermekek családjainak körében végzett családfakutatások vezették el ahhoz a gondolathoz – bár saját bevallása szerint e gondolat már jóval korábban, 1919-ben megfogalmazódott benne, akkor még tudományos igazolás nélkül (Szondi, 1996, p. 68) –, hogy választásaink – legyen szó pár-, barát-, betegség-, hivatás-, halálneviválasztásról – öröklött családi genotípus által meghatározottak. Ezzel Szondi azonosítja a tudattalan harmadik funkcióját, a családi tudattalant, és annak nyelvét, az ösztönös választások nyelvét, elméletét mintegy a freudi személyes tudattalan és a jungi kollektív tudattalan közé helyezve. Szondi a személyiség pszichodinamikus működésének hátterében működő ösztönökről alkotott elméletét tekintve is eltér a freudi duális ösztönelmélettől. Genotesztjének ösztönelméletében négy ösztönkört és ezek öröklésbiológiai hátterét azonosította: szexuális, paroxizmális, énes és kapcsolati ösztönkörről beszélt (Gyöngyösiné Kiss, 2011).

Szondi elgondolása a családi tudattalanról nem vált elismert részévé a pszichanalitikus hagyománynak. Nem állnak rendelkezésünkre irodalmi adatok arról, hogy Jung foglalkozott-e valaha Szondi tanaival. Azt viszont tudjuk, hogy Szondi megküldte a libidotropizmusról írt, fent említett könyvét Freudnak. Freud szkepticizmussal és távolságtartással kezelte Szondi elméletét, véleménye szerint az anaklitikus és nárcisztikus tárgyválasztás kimerítő módon írja le a szerelmi partnerválasztás okait, ezért nem tartotta szükségesnek újabb paradigma bevezetését (Bürgi-Meyer, 1996, p. 89).

Ezzel együtt 1937-re már megszületett a genoteszt is, Szondi mintegy kész teóriával állt a tudományos nagyközönség elé. De visszaemlékezések szerint ennek előmunkálatai már jó ideje folytak a laboratóriumban anélkül, hogy hivatalosan ezt felvállalhatta volna Szondi (Benedek, 1993; Bürgi-Meyer, 1996). A laboratóriumban folyó munka 1937–1939 között egyértelműen a Szondi-teszt végső formájának kialakítását célozta meg. 1938 végére a teszt elnyerte mai formáját, azaz a tesztbatteria a ma is használatos képeket és ösztöntengelyeket tartalmazta. 1939-ben Calderoni, egy pszichológiai tesztek kiadására specializálódott tesztkészítő, kiadja a tesztet, majd 1939-ben elindulnak az első kísérleti ösztöndiagnosztikus kiképzőcsoportok (Bürgi-Meyer, 1996).

A sorsanalízis megszületésével párhuzamosan ismét fordulatot tapasztalhatunk Szondi tudományos gondolkodásában, szemléletében: az eredetileg orvosi-biológia nézőpontból vizsgálódó Szondi érdeklődésének körébe az ösztönalkat és az ösztönélet kerül, a test és a lélek határan tapasztalható jelenségek kezdtek el foglalkoztatni. Míg korábban a patológiás folyamatokat funkciózavarokra vezette vissza, ekkortól ösztönzavarról beszélt, a testalkat, testalkat-patológia helyett ösztönalkat és ösztönpatológia került figyelmének középpontjába. Ezek után a kutatások a részletes családi anamnézis és ösztönalkatok azonosítása mentén zajlottak. Az ösztönök nevelhetőségének kérdésével foglalkozva meghatározta a nehezebben és könnyebben nevelhető ösztönök körét, azt tervezte, hogy lelki segítségnyújtó állomásokat hoz létre, ahol a segítséget kereső ösztönalkatának megfelelő segítő, nevelő, ún. lelki karót találhat.

Bár a sorsanalízis elmélete és a genoteszt is készen állt a II. világháború előtt, történelmi okokból Szondi nem teljesíthette ki munkáját Magyarországon. A sorsanalízis filozófiai háttere, a genetikai meghatározottságot módosító szabad választás kérdése, az egyén több, sokszor ellentétes sorslehetőségei között rendet teremthő Pontifex Én gondolata főként munkásságának második, svájci szakaszában bontakozott ki.

Utóhangok Szondi munkásságának megítéléséhez

Szondi munkásságát sokan és sokszor méltatták. Tudományok széles körét volt képes szintetizálni nagyszámú, szisztematikusan megtervezett és kivitelezett kutatásai során. Alapvetően és döntően természettudományos-klinikai beállítottsága mellett munkásságának korai éveiben magába szívta és elméletképzésébe építette a pszichanalízis gondolatvilágán túl a gyógypedagógia holisztikus, multidiszciplináris ember-szemléletét, amely a gyakorlatban az ember teljes személyiségének megragadására ösztönözte, elméletben a sorsanalízis filozófiai háttérül szolgálhatott.

Az elmúlt évtizedekben mégis azt tapasztaljuk, hogy Szondi elmélete tudománytörténeti érdekességgé válik és a Szondi-teszt gyakorlati alkalmazása egyre inkább kiszorul a klinikai gyakorlatból. Természetesen egy életmű értékét nem ítéldhetjük meg pusztán annak alapján, hogy a mai tudományos gondolkodásban és gyakorlatban mennyire van jelen. Jelenléte ugyanakkor megerősíti az elmélet helyénvalóságát, alkalmat ad a gyakorlatban való továbbfejlesztésére. Tekintsük át e háttérbe szorulás okait s a gyakorlatban tapasztalható új kezdeményezéseket.

A Nemzetközi Szondi Intézet megalapítása után az intézet vezetésével több-éves kurzusok formájában történt Szondi sorsanalitikus elméletének, a genoteszt felvételének és értelmezésének, valamint a sorsanalitikus terápia gyakorlatának oktatása. Bár az intézet erőfeszítéseket tett arra vonatkozóan, hogy a képzést az akadémiai világban önálló képzésként ismertesse el, ez nem járt sikerrel, így Szondi tanai az érdeklődőknek csak szűkebb közegét érthette el. Szondi közvetlen munkatársainak eltávozásával egyre szűkül az a kör, amely Szondi szellemiségét továbbvihetné.

Magyarországon részben a Dr. Szondi Lipót Emlékalapítvány szakmai felügyelete mellett folynak a teszt felvételére és értelmezésére, elsősorban klinikai gyakorlatban való diagnosztikus alkalmazására felkészítő kurzusok. De e kurzusokra is nagyobb létszámban még abszolutóriumot nem szerzett pszichológushallgatók jelentkeznek. Az alapítvány kuratóriumi tagjain keresztül ezek az ismeretek megjelennek egy-egy egyetemi kurzus erejéig a pszichológushallgatók akadémiai oktatásában is. Az elméleti kurzus elvégzéséhez azonban nem társul közvetlenül a Szondi-teszt gyakorlati alkalmazása, amennyiben a tesztet csak végzett pszichológusok használhatják. Az elmélet tanítása és a gyakorlati alkalmazás időben eltávolodni látszik egymástól.

Másrészről a Szondi által preferált tízprofilos tesztfelvételi eljárás nehezen illeszthető a klinikai gyakorlatba, részben az eljárás időigényes volta, részben az értékelés szövegének régiessége, részben pedig amiatt, hogy a Szondi által felállított ösztönkörök és ezek patológiája nehezen illeszthető a mai tudományosan

elfogadott diagnosztikai rendszerekhez. A kétprofilos eljárás több szempontból is megkérdőjelezhető információkat nyújt. A sorsanalitikus terápiás eljárást pedig tudtommal ma már senki nem alkalmazza.

Van-e helye, jogosultsága Szondi sorsanalitikus elméletének és ösztöntesztjének napjaink gyógyításában? A biológiai és a géntudományok fejlődésével Szondi elméletének biológiai alapjai, a genotropikus választás elmélete több szempontból megerősítést nyertek, ld. Bereczkei összefoglaló munkáját (Bereczkei, 1999). A mai, korszerű statisztikai apparátussal végrehajtott családfakutatások Szonditól függetlenül hozzá hasonló megállapításokra jutottak (Vidgop et al., 2017). Úgy tűnik tehát, hogy az elmélet több szempontból, mai tudományos szemmel is megalapozottnak mondható. A gyógyítás gyakorlatában új irány látszik kibontakozni, amennyiben a Szondi-tesztet nem elsősorban diagnosztikus eszközként alkalmazzák, hanem a terápiában, viselkedési mintázatok, választási lehetőségek beazonosítására és tudatosítására (Schweikert, 2017; Geykens, 2017). Tanúi lehetünk a Szondi-teszt értelmezésének megújítására tett erőfeszítésnek is (Lukács, 2016). Új utat jelent a sorsanalitikus szempont beemelése a tanácsadói munkába (Káplár, 2017). A családterápia pedig felfedezni látszik Szondi családi tudattalanról szóló elgondolását, mely szervesen illeszthető a transzgenerációs családterápiás megközelítések körébe (Tóth B., 2017). Főleg Dél-Amerikában és Svédországban Szondi teóriája és teszt módszere a karrier-tanácsadás és -kiválasztás területén vezetett új kezdeményezésekhez (HumanGuide-teszt) és vált nagyon sikeressé (Kenmo, 2017; Welter & Neman, 2017).

E tudományos kutatások és gyakorlati kezdeményezések fényében elmondható, hogy Szondi elmélete és genotesztje folyamatosan jelen volt, és ha más utakon is, de új helyet talál magának – ismét – a gyakorlatban.

IRODALOM

- Benedek, I. (1993). A sorsanalízis születése. *Gyógypedagógiai Szemle*, 21(3), 162–164.
- Bereczkei, T. (1999). Szondi és a modern biológia. In Gyöngyösiné, Kiss E. (Ed.), *Szondi Lipót* (pp. 158–166). Új Mandátum.
- Buday, J. (1993). Adatok Szondi Lipót humánbiológiai munkásságához. *Gyógypedagógiai Szemle*, 21(3), 170–176.
- Bürgi-Meyer, K. (1996). „A laboratórium egy lázasan dolgozó hangyatársadalom.” *Thalassa*, 7(2), 83–103.
- Czigler, I. (2013). Ranschburg Pál kísérleti pszichológiai munkássága és nemzetközi hatása. In Lányi, G. (Ed.), *Ranschburg Pál és a magyar pszichológia* (pp. 59–66). ELTE Eötvös.
- Farkas, T. (2017). Fajbiológia, szociáldarwinizmus, eugenika. *Socio.hu*, 7(1), 61–69. <https://doi.org/10.18030/socio.hu.2017.1.61>
- Geyskens, T. (2017. 07. 06–08.). The Szondi Test in the Work with Adults with Intellectual Disability. *Presentation on the XX1st Congress of the International Szondi Association. Power of Fate: Past, Present, Future*. Budapest.
- Gordosné Szabó, A. (1993). Szondi és a korabeli magyar gyógypedagógia. *Gyógypedagógiai Szemle*, 21(3), 164–169.
- Gordosné Szabó, A. (2000). *A magyar gyógypedagógus-képzés története*. ELTE Bárczi Gusztáv Gyógypedagógiai Főiskolai Kar.
- Gordosné Szabó, A. (2003). Ranschburg Pál hatása a gyógypedagógiára eddig ismeretlen adatok tükrében. *Gyógypedagógiai Szemle*, 31(3), 220–230.
- Gordosné Szabó, A. (2004). Szondi és a gyógypedagógia. *Gyógypedagógiai Szemle*, 32(2), 122–131.
- Gordosné Szabó, A. (2005). Szabadkőműves magyar gyógypedagógusok a 19. és 20. század fordulóján. In Kelemen, E. & Falus, I. (Eds.), *Tanulmányok a neveléstudomány területéről* (pp. 163–176). Műszaki.
- Gyöngyösiné Kiss, E. (2011). A kísérleti ösztöndiagnosztikai teszt, a Szondi-teszt. In Császár-Nagy, N., Demetrovics, Zs. & Vargha, A. (Eds.), *A klinikai pszichológia horizontja: Tisztelgő kötet Bagdy Emőke 70. születésnapjára* (pp. 248–261). L'Harmattan.
- Jung, C. G. (2011). C. G. Jung összegyűjtött munkái 9/1. Az archetípusok és a kollektív tudattalan. 9/1. Sclar.
- Kanfi, H. Zs. (2011). *Kívül: Peremhelyzet és habitus formálódása Mérei Ferenc élet-történetében*. PhD-értekezés. ELTE Történelemtudományi Doktori Iskola.

- Káplár, M., Bernáth, L. & Kiss, E. (2012). On the Track of the Validity of the Szondi Test. *Szondiana*, 32, 24–31.
- Káplár, M. (2017. 07. 06–08.). The Family Unconscious and the Transgenerational Strategies of Families. *Presentation on the XXIST Congress of the International Szondi Association. Power of Fate: Past, Present, Future*. Budapest.
- Kenmo, R. (2017. 07. 06–08.). Introduction of HumanGuide: Test and Mobile Application. *Presentation on the XXIST Congress of the International Szondi Association. Power of Fate: Past, Present, Future*. Budapest.
- Kiss, E. Cs. (2014). Szondi Lipót szakmai életútja – A Sorsanalízis és a Szondi-teszt megszületése. *Magyar Pszichológiai Szemle*, 69(3/7), 595–602. <https://doi.org/10.1556/MPSzle.69.2014.3.7>
- Kiss, Gy. (1991). „Gyakorlati pszichológiai műhelyek a két világháború közötti Magyarországon.” In Kiss, Gy. (Ed.), *Tanulmányok a magyar pszichológia történetéből* (pp. 79–105). Akadémiai.
- Lányi, G. (2013). Ranschburg Pál és a magyar kísérleti pszichológia kezdetei. In Lányi, G. (Ed.), *Ranschburg Pál és a magyar pszichológia* (pp. 29–49). ELTE Eötvös.
- Lányiné Engelmayer, Á. (1992). *10 éves a Gyógypedagógiai Pszichológiai Intézet Vizsgáló és Tanácsadó 1981–1991*. Bárczi Gusztáv Gyógypedagógiai Tanárképző Főiskola.
- Lányiné Engelmayer, Á. (2013). Ranschburg Pál és a magyar gyógypedagógiai pszichológia. In Lányi, G. (Ed.), *Ranschburg Pál és a magyar pszichológia* (pp. 77–88). Eötvös.
- Lukács, D. (2016). *A Szondi-teszt korszerű értelmezése*. Oriold és Társai.
- Molnár, I. (é.n.). Ami a kulisszák mögött volt a magyar pszichológiában 1932–1976 között. Kiadatlan kézirat. Idézi: Kiss E. Cs. (2014). Szondi Lipót szakmai életútja – A Sorsanalízis és a Szondi-teszt megszületése. *Magyar Pszichológiai Szemle*, 69(3/7), 599.
- Pléh, Cs. (2003). A korai magyar akadémikus pszichológia. *Iskolapszichológia*, (10), 38–42.
- Schweikert, A. (2017. 07. 06–08.). Antonia and Thirteen Dreams, Single Case Study. *Presentation on the XXIST Congress of the International Szondi Association. Power of Fate: Past, Present, Future*. Budapest.
- Szebik, I. (2002). Eugenika a 19. és a 20. század fordulóján. *2000 – Irodalmi és társadalmi havilap*, (4), 68–74.
- Szegal, B. (1985). Ranschburg Pál, az interdiszciplináris kutatás úttörője. *Magyar Pszichológiai Szemle*, 42(4), 343–344.

- Szondi, L. (1925): *A fogyatékos értelem*. Magyar Gyógypedagógiai Társaság.
- Szondi, L. (1929). *Zur Psychometrie der Test. Versuch einer kritischen Darlegung der Maßeinheiten der Tests*. Akademische Verlagsgesellschaft m. b. H.
- Szondi, L. (1934). Dr. Tóth Zoltán: az „Általános Gyógypedagógia” című művének a biológia és a kórtani gondolkodás szemszögéből történő bírálata. *Magyar Gyógypedagógia*, (1–3), 17–25.
- Szondi, L. (1996). A tudattalan nyelvei: Szimptóma, szimbólum és választás. *Thalassa*, 7(2), 61–82.
- Torda, Á. (1995a). Egy tudományos hely létrejötte a századfordulón. In Kiss, Gy. (Ed.), *Pszichológia Magyarországon* (pp. 31–35). OPKM.
- Torda, Á. (1995b). Ranschburg Pál pályakezdése. In Zászkaliczky, P. (Ed.), *„Önmagában véve senki sem...” Tanulmányok a gyógypedagógiai pszichológia és határtudományainak köréből, Lányiné dr. Engelmayer Ágnes 65. születésnapjára* (pp. 45–60). ELTE Bárczi Gusztáv Gyógypedagógiai Főiskolai Kar.
- Tóth, B. (2017). *Sorsunk rejtett mintázata. A genogramtól a genodráamáig*. Kairosz.
- Tóth, Z. (1933). *Általános gyógypedagógia*. Magyar Gyógypedagógiai Társaság.
- Tóth, Z. (1934). Az orvosi és gyógyító nevelői tevékenység körei és határai a gyógyító nevelés területén. *Magyar Gyógypedagógia*, (4–6).
- Vajda, Zs. (1996). A budapesti pszichoanalitikusok rendhagyó nézetei a gyermeki természetről és a nevelésről. *Magyar Pedagógia*, 96(4), 329–339.
- Vargha, A. (1979). A Szondi-teszt faktorainak kísérleti vizsgálata. *Magyar Pszichológiai Szemle*, 35(5), 498–511.
- Vargha, A. (1984). *A Szondi-teszt pszichometriája*. Universitas.
- Vidgop, A. J., Haguel-Spitzberg, M., & Fouxon, I. (2017. 07. 06–08.). Jewish clans: regularities and dominant traits. *Presentation on the XXIst Congress of the International Szondi Association. Power of Fate: Past, Present, Future*. Budapest.
- Welter, G., & Neman, R. (2017. 07. 06–08.). HumanGuide® Test – New Normative and Explanatory Studies in Brasil. *Presentation on the XXIst Congress of the International Szondi Association. Power of Fate: Past, Present, Future*. Budapest.
- Zászkalický P. (2015). Tóth Zoltán szerepéről az európai gyógypedagógiai hagyományban. *Pedagógia történeti Szemle*, 1(1), 72–80.

A SZONDI-TESTT NEUROPSZICHODINAMIKUS MEGKÖZELÍTÉSE

Szabó Péter

A Szondi-teszt egyike azon projektív eljárásoknak, amelyek kontrollált empirikus vizsgálatok és modern tudományos alátámasztás hiányában sok területen háttérbe szorultak a gyakorlatból.¹² Ettől függetlenül – hasonlóképpen több mélylélektani irányzathoz – ezen megközelítés is számos olyan komponenssel bír, amely hasznosítható a mai pszichológiai gondolkodás számára. Jelen tanulmány célja a Szondi-teszt elméleti alapjainak neuropszichodinamikus keretben való áttekintése. Nem célunk a teszt gyakorlati kérdéseit érinteni – mint például a kiértékelés –, vagy arról ítéletet alkotni, hogy mennyire „használható” a teszt jelen formájában. A jelenlegi fókusz a teszt elméleti alapjaira összpontosít azzal a céllal, hogy megragadja annak azon elemeit, amelyek összeegyeztethetőnek bizonyulnak – vagy további vizsgálódás által annak bizonyulhatnak – a modern tudományok álláspontjai szerint. A tanulmány egyik fókuszpontja az arc vizuális feldolgozásának evolúciós és neuropszichológiai jelentősége köré szerveződik, másik része pedig a Szondi-teszt vektorainak és faktorainak elsődleges érzelmek mentén való leírását foglalja magába az affektív idegtudomány elméleti keretében. Ezeknek az integratív törekvéseknek a célja neuropszichodinamikus keretben modellezni a Szondi-teszt elméleti alapjait, amelyen keresztül megragadhatóak az elmélet azon fundamentumai, amelyek a mai pszichológiába is reintegrálhatóak lehetnek.

Bevezetés

A Szondi-teszt és működése

Szondi Lipót (1893–1986) a pszichoanalízis klasszikus korszakához köthető, amikor a lelki folyamatok mögött ösztönök működését feltételezték. Ezen elméletek alapja, hogy az egyes pszichopatológiai kórformák mögött a lelki élet, vagyis az ösztönök

---

12 Ez alól részben kivételt képez például a magyar klinikai és igazságügyi szakpszichológiai gyakorlat. Szintén megemlítenédek egyes vizsgálatok a Szondi-teszt hatékonyságának igazolására, azonban hangsúlyozandók azok módszertani hiányosságai vagy eseti jellege (pl. Borstellmann & Klopfer, 1953).

dinamikájának egyensúlytalansága rejlik (pl. Freud, 1923). Szondi megfigyelései szerint az ösztönműködésekben vélt diszharmonia bizonyos mértékig visszatükröződik a betegek fizikai megjelenésében (Szondi, 1972/2002).¹³ E megfigyelés mentén alakította ki a később Szondi-tesztnak nevezett projektív tesztet, amelyben pszichiátriai betegek¹⁴ – a kifejtett logika mentén „ösztönbetegek” – arcképei közül választ a vizsgálati személy szimpatikus, illetve antipatikus képeket. Szondi elképzelése szerint ezek a szimpátiaválasztások egy belső rezonanciát indikálnak a képen lévő beteg arca, arckifejezése által közvetített ösztönfolyamatokról a szemlélő számára, ami arra utal, hogy saját ösztönfolyamatai részben megegyeznek a betegével. Ehhez hasonlóan, az antipatikus képek mögött – a korabeli pszichoanalitikus nézetek fogalmai alapján – elfojtás áll, vagyis a képen lévő beteg által tükrözött ösztönfolyamatok elfojtására, így azok kerülőúton történő kifejeződésére következtethetünk a vizsgált páciens esetében. A választások elemzésével körvonalazható, hogy a különféle – Szondi megnevezésével élve – ösztönkörök (pl. énes ösztönkör) mennyire aktívak vagy éppen elfojtottak a vizsgált páciens esetében, vagyis hogy milyen ösztönök, szükségletek, drive-ok mozgatják, motiválják őt (Lukács, 1996; Szondi, 1972/2002).

A Szondi-teszt kritikai megközelítése

A pszichodinamikus keretben létrehozott projektív tesztek pszichometriai vizsgálata különösen nehezített terep. Ennek egyik oka, hogy a projektív tesztek elemzésének legnehezebb feladatát az értelmezés képezi, ami aligha algoritmizálható egzakt formában. Mivel a tesztek indirekt módon próbálják megragadni a vizsgálandó jelenséget, nehéz olyan módszertani keretet biztosítani, amely kellően steril és kontrollált ahhoz, hogy a tesztbe foglalt jelenségek tisztán vizsgálhatóak legyenek, ez pedig a rendelkezésre állónál több erőforrást igényelne (Lilienfeld et al., 2000). Ezen hiányosságok okán keletkező kritikák alól a Szondi-teszt sem kivétel (Borstellmann & Klopfer, 1953; Norcross & Koocher, 2006). Mindez persze nem jelenti azt, hogy nincs a tesztben és a mögötte álló elméletben olyasmi, amit hasznosíthatna a pszichológia tudománya. A teszt „működhet” vagy nem, lehet csupán bizonyos

13 Jelen tanulmánynak nem célja a Szondi által felvázolt öröklődés kérdését érinteni. Ennek részletes áttekintéséhez ld. Szondi (1972/2002).

14 Itt fontos figyelembe venni az adott kor sajátosságait, ugyanis az akkoriban patológiának minősített jelenségek a múlt század során több esetben drasztikus átalakuláson mentek keresztül orvosi megítélésük tekintetében (pl. homoszexualitás vagy hisztéria a diagnosztikában és a Szondi-tesztben; Drescher, 2015; Novais et al., 2015).

mértékig irányadó különféle módszertani problémák miatt, illetve elképzelhető, hogy az eredményei valóban felhasználhatóak diagnosztikai célokra, azonban más mechanizmus áll a tesztműködés mögött, mint amit Szondi feltételezett. Mindezekről függetlenül célszerű megvizsgálni, hogy milyen értékes örökség rejlik Szondi megközelítésében, ami felhasználható, integrálható a mai szakmai tudásunkba.

A Szondi-teszt neuropszichodinamikus megközelítése

Ahhoz, hogy feltérképezzük a Szondi-teszt mögött feltételezhető mechanizmust, fontos lépésenként haladni, és már a próbálkozás elején leszögezni, hogy nem tudjuk és nem is célunk eldönteni, hogy a Szondi-teszt jelenleg alkalmazott formában való működése „jó”-e, bármit is jelentsen egy ilyen kérdés. A jelen megközelítés sokkal inkább szól arról, hogy úgy gondoljuk, Szondi nem pusztán véletlenségből feltételezte a teszt alapmechanizmusát és a mögötte álló elméletet, így elképzelésének fundamentumát tekintve kell hogy tudjunk relevanciát találni benne, függetlenül attól, hogy elgondolásának egésze milyen mértékig felel meg a mai tudományos álláspontoknak. Ezek mentén kiemelendő, hogy jelen tanulmány célja a Szondi-teszt elméleti alapjainak, vagyis az arcoknak és arckifejezéseknek, valamint a tesztben megjelenő vektorok és azok faktorainak vizsgálata, nem pedig a teljes teszt és értékelésének kritikai elemzése. Jelen keretben a Szondi-teszt neuropszichodinamikus megközelítése két pilléren nyugszik: 1) a teszt sajátosságaiból fakadóan az arcok, arckifejezések evolúciós és neuropszichológiai jelentőségén, valamint 2) az arcok által közvetíteni vélt – faktorokba és vektorokba foglalt – ösztönműködések.

Az arcok és arckifejezések jelentősége

A teszt egyik alappillére az arcok jelentősége. Az arc maga pszichológiai szempontból nem csak azonosító jelleggel bír, hanem az érzelmek kifejezésének egyik elsődleges eszköze, ezzel evolúciós interperszonális relevanciát képviselve (Ekman, 1992). Az elsődleges érzelmek pszichológiai kutatásának egyik alapját az arckifejezések vizsgálata alapozta meg. Paul Ekman (1992) kutatásai során azt vizsgálta, hogy az egyes elsődleges érzelmekhez társított arckifejezéseket milyen mértékben jelenítik meg különböző kultúrákban megegyező módon, illetve mennyire ismerik fel a megjelenített arckifejezéseket. Az eredmények alapján nagy mértékű, kultúrákat átívelő átfedés figyelhető meg az elsődleges érzelmek és a hozzájuk társított arckifejezések között.

Mindezek arra mutatnak rá, hogy az elsődleges érzelmek automatikusan, arckifejezéseken keresztül kerülnek kifejezésre, valamint hogy ezek detektálása meglehetősen pontosan megy végbe. Továbbá, Ekmanék kutatásai alapján az érzelmek még abban az esetben is megjelennek, amikor azokat tudatosan elfedni próbálják. Mivel az érzelmi állapot szorosan kötött neurális szinten az azt kifejező izmok motorikájához, azok elrejtése esetében is mérhetőek mikroaktivitások, amelyek árulkodnak az átélt érzelemről (Ekman, 2009).

Az érzelemkifejezés és -detekció evolúciós jelentősége

Az elsődleges érzelmek kifejezése és azok felismerésének univerzalitása evolúciós termék. Az elsődleges érzelmek kettős feladatot látnak el: egyik részről adott funkciót ellátó cselekvésre energizálják az egyént, másrészről ezen motivációs állapotot kommunikálják a környezete számára az érzelemkifejezésen keresztül (Panksepp, 1998, 2007). Az első feladat tehát az affektus funkciójának közlése az azt átélő egyén felé a szubjektív érzelmi állapoton keresztül, míg a második feladat az affektus által képviselt szándék elhelyezése a tágabb szociális kontextusban, vagyis az affektus kifejezése a társak felé. Mivel a humán komplexitás egyik sajátossága a társas interakciók gazdagsága, fontos ezek pontos koordinációja. Képzeljünk el egy szituációt, ahol a harag kifejeződését rosszul észleli a másik fél, és nem a potenciálisan agresszív viselkedésre felkészülten reagál. Hasonlóképpen problémás, amikor a szomorúság kifejeződését nem empatikus odafordulás, hanem éppen öröm fogadja. Ezeken a hétköznapi példákon túl az érzelmek detekciójának pontatlansága evolúciós távlatban végzetes kimenetelű is lehet, ha a lehetséges veszélyforrásokat nem észleli az adott egyén (Shariff & Tracy, 2011).

Az érzelemkifejezés és -detekció neuropszichológiája

Az arckifejezéseken keresztüli érzelemfelismerés evolúciós fontossága implicit folyamatok vizsgálatával is megközelíthető. Ezek egyik eszköze a tudatküszöb alatti – szubliminális – ingerlés. Amennyiben a tudatküszöb alatt prezentált ingerek mérhető változást eredményeznek a vizsgálati személy figyelmi, döntési vagy fiziológiai folyamataiban, tudatos kontrollon kívüli folyamatokat feltételezhetünk. A szubliminális ingerlés számos modalitásban történhet különböző paradigmákban, mint evolúciósan potenciálisan veszélyes ingerek – például kígyók, pókok – érzelmileg semle-

ges vagy terhelt szavak, vagy éppen emberi arcok formájában. Mindezek közül az egyik leggyakrabban vizsgált és hatás tekintetében leginkább potens ingermodalitást az emberi arcok képezik (Brooks et al., 2012). Mindez azt mutatja, hogy evolúciós szinten az arcok kitüntetett jelentőséget hordoznak számunkra, ugyanis tudatos feldolgozásukon túl is észlelésre kerülnek.

Neurális szinten a vizuális ingerfeldolgozás jelentős része a látóidegen keresztül, a talamikus magvakon át az elsődleges látókéregbe vezet (Kiernan & Barr, 2009). Ezen a pályán kívül azonban létezik másik útvonal is, amely – az agykéreghez kötött tudatos feldolgozást elkerülve – agykéreg alatti területekkel áll összeköttetésben. A kéreg alatti szinten meginduló vizuális ingerfeldolgozás részletek tekintetében szégyesebb az agykéregi pályákhoz képest, azonban funkciójában is eltér más dimenzió mentén hozzájárulva az ingerfeldolgozáshoz. E feldolgozás célja vélhetően nem a környezet elemeinek objektív tulajdonságok mentén való pontos reprezentációja, mint ahogy azt az agykéregi látórendszerek esetében feltételezik, hanem a környezeti ingerek affektív jelentőségének a monitorozása. E pályák működésének vizsgálata alapján a kéreg alatti vizuális feldolgozás megelőzi az agykéreghez kötött tudatos feldolgozást, amelyen keresztül a sokkal inkább affektív dimenziókra hangolt agykéreg alatti területek előhangolják az agykéregi folyamatokat a részletesebb feldolgozásra, ami az észlelés affektív dimenzióinak elsődlegességére utal (Barrett & Bar, 2009; Celeghin et al., 2015; Johnson, 2005; McFadyen et al., 2017).

Mi ennek a relevanciája a Szondi-teszt tekintetében? A korábban kifejtettek szerint a Szondi-teszt egyik alappillére az arcok mint ingerek feldolgozása, ennek kognitív és idegtudományi irodalma alapján az emberi arcok az egyik legpotensebb ingerformát képezik, amelyek észlelése számos affektív feldolgozásban involvált agyterülethez kötött (Brooks et al., 2012; Johnson, 2005; McFadyen et al., 2017). Ezek alapján feltételezhetjük, hogy az emberi arcok olyan ingerformát képeznek, amelyekre képesek vagyunk implicit szinten, affektív dimenziók mentén rezonálni, vagyis a Szondi-teszt alapkonceptiója nem söpörhető le az asztalról pusztán azért, mert a teszt ennél komplexebb és esetenként a mai tudást tekintve kevésbé megalapozott állításokra épül. Tehát magának az ingeranyagnak a jelentősége elméleti szinten – függetlenül a konkrét arcoktól, amik a tesztben szerepelnek, illetve attól, hogy azok milyen komplexitású információt képesek közvetíteni – elismerhető.

A Szondi-teszt ösztönkörei

Mint említettük, a korabeli pszichoanalitikus nézet szerint a lelki élet mögött különféle ösztönök dinamikus egymásra hatása áll. A Szondi-tesztben megjelenő ösztönök – Szondi megnevezésében ösztönkörök – négy fő vektor, tengely körül szerveződnek, amelyek mindegyikében két korabeli kórformához kötött ellentétesnek ítélt tendencia – a teszt megnevezésében faktor – található. A teszt tengelyei az S (szexuális ösztönkör), a P (paroxizmális ösztönkör), az SCH (énes ösztönkör) és a C (kapcsolati ösztönkör) (Szondi, 1972/2002).

A következőkben röviden ismertetjük a Szondi-teszt egyes vektorait és faktorait, azonban jelen tanulmány nem terjed ki ezek teljes körű kifejtésére. Az egyes vektorok és faktorok a tesztben megjelenő számos lehetséges variációjának ismertetése bőven túlmutat a jelen célokon és kereteken. A továbbiakban a teszt vektorait nagybetűvel jelöljük (S, P, SCH, C), a vektoron belüli faktorokat pedig dőlttel szedett kisbűkkel (*h*, *s*, *e*, *hy*, *p*, *k*, *d*, *m*).

A szexuális ösztönkör (S) a pszichoanalitikus terminológiában használt élet-ösztönhöz, libidóhoz társítható energiákat¹⁵ foglalja magába. A benne foglalt két faktor egyike a *h* (hermafroditizmus és homoszexualitás), másik pedig az *s* (szadizmus). Az ezen faktorokat képviselő fényképeken homoszexuális és hermafrodita személyek, illetve szadista gyilkosok szerepelnek. Fontos ismét hangsúlyozni az adott korszellemet, amelyben a teszt keletkezett. Az akkoriban patológiának nyilvánított homoszexualitás mára nem minősül diagnosztikus kategóriának, és a Szondi-tesztben sem ennek tükrében értelmezzük a *h* faktort. A *h* faktor jelentése a gyengéd érzelmek, személyszeretet vagy absztrakt ideálokhoz való vonzalom. Az *s* faktor ezzel szemben megközelítő energiákat, halmozottan agressziót, túlzott mértékben szadizmust jelenthet (Lukács, 1996; Szondi, 1972/2002).

A paroxizmális ösztönkörhöz (P) rohamokkal járó betegségek társulnak Szondi elképzelésében. A paroxizmális vektor egyik tengelye az *e* (epilepszia), másik pedig a *hy* (hisztéria). Szondi szerint az *e* faktorba a felgyülemelő indulatok szabályozása, az etikus viselkedés, a moralitáshoz való viszony foglaltatik bele. A *hy* faktor az érzelmek, indulatok kommunikációját, az önérdek képviselését, exhibicionista viselkedést jelezhet (Lukács, 1996; Szondi, 1972/2002).

Az énes ösztönkörben (SCH) a szkizofréniára jellemző énszükítő katatón, *k* és énkiterjesztő paranoid, *p* tendenciák vannak jelen. A *k* faktor a külvilágot bekebelező, azt birtokolni akaró introjektív tendenciákat tükrözi. Ezzel szemben a *p* faktor

15 Az olyan kifejezések, mint az energia vagy az erő metaforikusan igyekeznek leírni a szexuális ösztönkör háttérében feltételezett jelenséget, spirituális áthallásoktól mentesen.

az egoszisztolás, énkiterjesztő, a világgal eggyé válni akaró, projektív tendenciákat foglalja magába (Lukács, 1996; Szondi, 1972/2002). A *k* és *p* faktorokba foglalt tendenciák logikailag megfeleltethetők a Jung által felvázolt introverzió-extraverzió funkcióknak (ld. Jung, 1921).

A kapcsolati ösztönkör problémáit (C) kapcsolódási, kötődési, megtapadási nehézségekkel jellemezhető patológiák háttérmechanizmusaként feltételezte Szondi. A C-vektor *d* faktorának fényképein depressziós betegek szerepelnek, az *m* faktoron pedig mániás betegek. A *d* faktor Szondi szerint a kereső, párválasztásra motiváló tendenciákat rejt, amelyek hiánya képezi a depresszió amotivált, kapcsolódástól eltávolodó aspektusait. Az *m* faktor a megkapaszkodáshoz, megtapadáshoz, kötődéshez kötött, amely a mániás működés mindhez kötődő, de csapongó, hipotenaxiás jellegét tükrözi (Lukács, 1996; Szondi, 1972/2002).

Ösztönök és affektusok

A Freud (1923) nevéhez köthető pszichoanalitikus kiindulású nézetek fundamentuma, hogy a pszichológiai folyamatok mögött evolúciós funkciót szolgáló erők – ösztönök – munkálkodnak, továbbra is helytáll a pszichológiában, pusztán a terminológia és a keret tér el, amiben mindezt konceptualizáljuk. A pszichoanalitikusok által használt ösztön kifejezés egy evolúciós eredetű belső késztetésre utal, amely adott szükségletek kielégítésére ösztönzi az egyént. Ugyan az ösztön kifejezés kevésbé használt a mai tudományos körökben, az affektus kifejezés alapját tekintve nem áll messze az előbbitől. Az affektus maga egy átfogó fogalom, amely több részjelenségre utalhat homeosztatis drive-funkciók, szenzoros affektusok és érzelmi affektusok formájában. Ezen folyamatok szubjektív állapotok létrejöttén keresztül kommunikálják az egyén számára környezetének jelentőségét, és mozgósítják az adott szükséglet kielégítését szolgáló viselkedésszerepet (Panksepp, 1998, 2007).

Az érzelmi affektusok tekintetében fontos különbséget tenni elsődleges, másodlagos és harmadlagos folyamatok között. Az idegtudományi elgondolások szerint az agy különböző, filogenetikusan elkülöníthető részei különböző komplexitású érzelmeket képviselnek. Míg az elsődleges érzelmei (pl. öröm, szomorúság, düh, félelem, undor, meglepődés) veleszületett, az emlősökben közös, meghatározott agykéreg alatti területekhez kötöttek,¹⁶ a másodlagos érzelmei (pl. szégyen,

16 A felvázolt álláspont a diszkrét érzelmei megközelítése, miszerint adott érzelmei meghatározható agyterületekhez köthetők. Ezzel szemben létezik egy konstrukcionista irányzat is, amely szerint az adott érzelmei szociális konstrukció, és azok idegtudományi alapon nem különíthetők el. E vita

büszkeség, féltékenység) ezen elsődleges érzelmek kondicionálással, tanulással való differenciálására utalnak. A harmadlagos érzelmek (pl. büntudat, irigység, megbánás) már a magasabb feldolgozásért felelős agykéregi területekhez kapcsolódó komplex humánspecifikus érzelmek. Ezeknek az affektív szinteknek a hierarchikus szerveződése arra utal, hogy minden affektív folyamat az elsődleges érzelmek felől ered, vagyis a harmadlagos humánspecifikus érzelmek is ősi, alapvető affektív fundamentumokra épülnek (Montag & Davis, 2018; Panksepp, 1998; Panksepp & Biven, 2012).

Az emberi érzelmek kutatásának nehézsége, hogy szinte minden vizsgálati helyzet, minden humán megnyilvánulás ezen különböző szintű érzelmi folyamatok összemosódását eredményezi, így a primitívebb affektív dimenziók nem izolálhatóak megfelelően a steril vizsgálódás érdekében. Ennek tükrében a komplexitást az egyszerűbb szintek felől érdemes vizsgálni, vagyis az érzelmekutatásban érdemes a primitívebb affektív jelenségekből kiindulni, és azok segítségével modellezni a magasabb komplexitást (Panksepp, 1998).

Az affektív komplexitás fundamentumai, az elsődleges érzelmek

Az érzelmekutatás egyik neves elmélete a Jaap Panksepp nevéhez fűződő affektív idegtudomány elnevezést viseli. Pankseppék kutatásaik során hét elsődleges érzelmet azonosítottak¹⁷ az emlős agy idegtudományi vizsgálatán keresztül. A vizsgálatok során különböző agykéreg alatti területek elektromos és kémiai stimulációjával, valamint léziós vizsgálatokkal meghatározott területekhez és hormonális működésekhez kapcsolt viselkedésmintákat azonosítottak a kísérleti állatoknál, ezen keresztül lokalizálva az adott elsődleges érzelemért felelős neurális rendszereket. Az eredményeik humán kísérletekkel is összeegyeztethetőek, amely alapján a szerzők azt feltételezik, hogy a komplexebb humán érzelmi működés alapját is ezek a veleszületett elsődleges érzelmek képezik (Biven & Panksepp, 2012; Panksepp, 1998). Ezekre az érzelmekre a szerzők nagybetűkkel hivatkoznak, jelezvén, hogy a kifejezések mögött adott funkciót ellátó viselkedérepertoárt mozgósító szubjektív affektív

---

eldöntésében legfontosabbak a módszertan kérdések, vagyis hogy milyen komplexitású érzelmet milyen eljárással vizsgálnak milyen mintán. A diszkrét érzelmek kutatása tekintetében ld. Panksepp, 1998, Panksepp & Biven, 2012. Az érzelmek konstrukcionista megközelítésének tekintetében ld. Lindquist et al., 2012.

17 Panksepp terminológiájában a hét elsődleges érzelmek érzelmi affektusokra vonatkozik, amelyek elkülönülnek a homeosztatikus drive-funkcióktól és a szenzoros affektusoktól ld. Panksepp, 1998, 2007.

állapotok létrehozásáért felelős agykéreg alatti rendszerek állnak, nem pusztán az adott érzelm intuitív körvonalazása (Panksepp, 1998).

Ezen elsődleges érzelmi rendszerek felfoghatóak a motivált viselkedésekért felelős neurális körökként, amely megnevezés alapját tekintve nagy hasonlóságot mutat a Szondi terminológiájában használt ösztönkör-fogalomhoz. A hét elsődleges érzelmért felelős rendszer működése esetén gyakran beszélhetünk koaktivitásokról, amikor az egyik rendszer működése jelentős hatást gyakorol a többire – például azok aktiválásán vagy gátlásán keresztül – ezzel árnyalva azok megjelenési formáját és funkcióját. Mindez az egyes elsődleges érzelmekhez társított agyterületek átfedésében vagy közelségében is tükröződik (Panksepp, 1998; Panksepp & Biven, 2012). Mindez azért fontos, mert épp úgy, ahogy a pszichoanalitikus felfogásban ösztönök együttes dinamikája határozza meg a személyiségműködést, ez – megfelelően átfogalmazva – az idegtudományi perspektívában sem különb (Montag & Davis, 2018; Panksepp, 1998; Panksepp & Biven, 2012).

A Pankseppék által azonosított elsődleges érzelmek a KERESÉS/VÁRAKOZÁS (SEEKING/EXPECTANCY), GONDOSKODÁS (CARE), JÁTÉKOSSÁG (PLAY), SZOMORÚSÁG (SADNESS/GRIEF/PANIC), FÉLELEM (FEAR), HARAG/DŰH (ANGER) és a SZEXUÁLIS VÁGY (LUST).¹⁸ A következőkben röviden ismertetésre kerülnek ezek a rendszerek (Panksepp, 1998).

A KERESÉS/VÁRAKOZÁS rendszer egy általános aktivációs állapotot biztosít, amely számos egyéb elsődleges érzelmmel együttesen fejt ki a hatását megközelítő viselkedésformák képében. A KERESÉS biztosítja az adott állat számára azon megközelítő tendenciákat, amelyek az exploratív viselkedésekért, érdeklődésért, tanulásért felelnek. Ezek alapján a KERESÉS egy általános megközelítő, aktivációért felelős affektív rendszer (Panksepp, 1998; Panksepp & Biven, 2012; Wright & Panksepp, 2012). Neurális hátterét tekintve a KERESÉS/VÁRAKOZÁS rendszer a mediális előagyi köteghez (medial forebrain bundle, MFB) kapcsolható. A mediális előagyi köteg rostjai a ventrális tegmentális area (VTA) felől – részben a hipotalamuszon keresztül – a nucleus accumbensbe vetülnek, részben mediális kortikális területeket érintenek, valamint kisagyi területekhez is elérnek (Coenen et al., 2011). Ez a hálózat a dopaminerg rendszer működésével asszociált és fontos szerepet játszik a jutalmazáshoz kötött pozitív érzelmekben, valamint a tanulási és figyelmi folyamatokban (Biven & Panksepp, 2012; Panksepp, 1998; Wright & Panksepp, 2012).¹⁹

18 A magyar fordítások az EXPECTANCY-t leszámítva Deák és munkatársai (2022) tanulmányából származnak.

19 A Pankseppék által körvonalazott KERESÉS/VÁRAKOZÁS rendszer részben átfedésben áll az agy korábban leírt jutalmazási rendszerével (ld. Olds & Milner, 1954). A fő különbség, hogy az affektív

A GONDOSKODÁS rendszer az utódgondozásért, támogató társas érzelmeért, empátiáért felelős. Aktivációja esetén az adott állat gondoskodó viselkedésformákat mutat, mint a kicsinyek nyalogatása, azok közelségének biztosítása vagy a fészeképítés (Panksepp, 1998; Panksepp & Biven, 2012). A GONDOSKODÁS rendszer legfőbb területei magukba foglalják a mediális preoptikus área (mPOA), a stria terminalis agymagja (BNST, bed nucleus of the stria terminalis) és a VTA kapcsolatrendszerét. Az ezeken a régiókon található ösztrogenikus és oxitocinerg működés játszhatja az utódgondozó és a kötődési viselkedés kialakításában az egyik legfontosabb szerepet (Nelson & Panksepp, 1998; Panksepp, 1998). A szerzők szerint magasabb szinteken az empátia és a kötődés affektív jelentésmezéjét képviselik (Montag & Davis, 2018).

A JÁTEKOSSÁG rendszer a pozitív szociális érzelmek egy másik aspektusát képviseli. A játék különböző megjelenési formái számos – többek között – emlős esetében fellelhetőek (Palagi et al., 2016). A különféle játéktevékenységekre való motiváció egyik neurális komponense a thalamus parafaszcikuláris magja. Ezen terület kétoldali sérülése a játékra való motiváció megszűnésével jár, azonban nem terjed ki más komplex motivációkra (Kellman & Radwan, 2022; Panksepp, 1998). Egyéb léziós vizsgálatok alapján az agykéreg eltávolítása nem szünteti meg a játéktevékenységeket, pusztán azok megjelenési formáin változtat. Ezek alapján ugyan feltételezhető a kérgi területek moduláló szerepe, azonban a motiváció fundamentumáért kéreg alatti területek tehetőek felelőssé (Panksepp, 1998; Siviy & Panksepp, 2011). A JÁTEKOSSÁG rendszer segíti a társakkal való interakciók során a viselkedésszabályozás kialakulását, valamint a szociális kapcsolódás fejlődését. Pankseppék szerint a humor és a fizikai kontaktust involváló játékok alapjául szolgál (Montag & Davis, 2018; Panksepp, 1998; Panksepp & Biven, 2012).

A SZOMORÚSÁG rendszer szerepe evolúciós távlatokban a szeparáció kommunikálása. A SZOMORÚSÁG rendszer aktivációjakor megjelenő viselkedésformák célja – sírás, pánikreakció – a sebezhetőség kifejezése, amely a GONDOSKODÁS rendszert aktiválja a környezetben, ezzel együttérzést keltve, és támogatást, védelmet biztosítva az adott állat számára (Panksepp, 1998; Panksepp & Biven, 2012). A SZOMORÚSÁG rendszer neurális alapjának kéreg alatti területek tekintetében a dorzális preoptikus areát (aPOA), a BNST-t, a dorzomediális talamuszt (DMT) és

---

idegtudomány teoretikus kerete komplexebbnek tekinti a KERESÉS/VÁRAKOZÁS rendszert a puszta jutalmazás, öröm vagy élvezet létrehozásánál. A szerzők szerint a KERESÉS/VÁRAKOZÁS rendszer jobb kifejezés ezen működések címkézésére, mivel annak a motivált viselkedésrepertoárnak az alapját ragadja meg, amelynek kontextusában a puszta jutalmazás vagy élvezet evolúciósan értelmet nyerhet (Wright & Panksepp, 2012).

a periaqueductalis szürkeállományt (PAG) tekintik, kérgi szinten pedig a cinguláris kéreg elülső részét (Panksepp, 1998, 2003; Panksepp & Watt, 2011).

A FÉLELEM rendszer célja a potenciálisan veszélyesnek mutató környezeti elkerülése. Aktivációja esetén párhuzamosan hathat a HARAG rendszerre is, amely önvédelmi viselkedéseket eredményez, azonban gátolhatja a KERESÉS rendszert, amelynek hatására lefagyási reakció lép fel (Panksepp, 1998; Panksepp & Biven, 2012; Panksepp et al., 2011). A FÉLELEM rendszerhez tartozik a centrális amygdala, a ventrális anterior és mediális hipotalamusz területe, illetve a PAG. Pankseppék szerint ez a rendszer felelős a konkrét fizikai és absztrakt fenyegető ingerekre – mint a mentális reprezentációk – adott félelmi reakciók affektív alapjáért.

A HARAG rendszer védelmi funkciót szolgál az averzív, potenciálisan veszélyes ingerekkel szemben. Aktivációja energizált állapotot eredményez, amely nyílt agresszív viselkedéshez vezethet (Panksepp, 1998; Panksepp & Biven, 2012). A HARAG rendszer alapját a mediális amygdala, a mediális hipotalamusz és a PAG dorzális részének kapcsolatrendszere képezi (Gouveia et al., 2019; Panksepp, 1998). Ez a rendszer szolgál az agresszió hosztilitás jelentésmezején lévő pszichológiai tartalmak alapjaként (Montag & Davis, 2018).

A SZEXUÁLIS VÁGY rendszer a fajfenntartásért felelős motivációs rendszer. Neurális háttere tekintetében eltérőnek figyelhető meg hímekben és nőstényekben. Míg hím szexualitás a mediális preoptikus területen található SDN-hez (sexually dimorphic nucleus) köthető anatómiai paraméterek és léziós vizsgálatok alapján, a nőstényeké a ventromediális hipotalamuszsal asszociált. Szintén nagyobb jelentőséggel bír a tesztoszteron és a vasopressin a hímek szexuális viselkedésének kialakításában, míg a nőstények esetében ez inkább az oxitocinnal, ösztrogénnel és progeszteronnal áll összefüggésben (Panksepp, 1998; Panksepp & Biven, 2012).

A Szondi-teszt ösztönköreinek affektív fundamentumai

A következőkben az affektív idegtudomány elsődleges érzelmeinek segítségével modellezzük a Szondi-tesztben megjelenő tengelyeket és faktoraikat. Ez a megközelítés helyenként eltérhet a tengelyek hagyományos értelmezésétől (ld. Lukács, 1996; Szondi, 1972/2002), ugyanis jelen esetben evolúciós neuropszichodinamikus síkon mozgunk, vagyis azt keressük, a Szondi által felvázolt ösztönműködések miként modellezhetőek modern tudományos perspektívában. Mivel vélhetően egy az egyben nem lehet egy komplex pszichodinamikus elméletet – jelen tudásunk mellett –

neurális alapokra lefordítani, fontos a jelen törekvésünk lényegkiemelő mivolta. Szintén kiemelendő, hogy a tesztben szereplő vektorok és faktorok – a projektív tesztekre jellemző módon – jelentésmezőket ölelnek fel, nem pedig éles határokkal szeparálható konkrétumokat. Ez megfelel az affektív idegtudományi elképzeléseknek, amelyek szerint a különféle elsődleges érzelmi folyamatok differenciált formában jelennek meg a magasabb szintű kortikális működésekkel való kölcsönhatások következtében. Szintén hozzátehet ehhez a differenciációhoz, hogy adott időben egyszerre több különböző elsődleges érzelmi folyamat is működhet egymást árnyalva (Panksepp, 1998; Panksepp & Biven, 2012). Ezek tükrében nem is cél, hogy maradéktalanul leírhatóak legyenek ezek a dimenziók a jelen keretek között.

A szexuális ösztönkör (S) affektív alapjai

Szondi szerint a szexuális ösztönkörbe (S) az életösztön, a libidó, az érzékiséghez kötött motivációs energiák tartoznak. Ezen vektor egyik komponense, a *h* faktor a lány, meleg érzelmekre való igényt képviseli, míg a másik, *s* faktor a megközelítő motivációkat, aktivitást, ennek fokozott formájában agressziót, szélsőséges esetben pedig szadizmust energizál (Szondi, 1972/2002).

A *h* faktor affektív alapjai

A *h* faktorban a lány érzelmek igénye, érzékiségre való nyitottság, személyszeretet mint feminin karaktervonások jelennek meg, amelyeket Szondi részben az anyaszerephez köt (Szondi, 1972/2002). A felsorolt jellemzőkhöz társítható viselkedésformák jelentős hasonlóságot mutatnak a GONDOSKODÁS rendszer működésével. A GONDOSKODÁS rendszer által ellátott evolúciós funkció, hogy szenzitizálja az egyént mások – alapvetően az utódok – szükségleteinek felismerésére, ezzel lehetővé téve az adekvát reakciókat, amelyek a gondoskodáshoz, védelemhez, neveléshez szükségesek. Magasabb szinten az empátia, a lány szociális érzelmek evolúciós alapjának tekinthető (Montag & Davis, 2018; Panksepp & Biven, 2012). Nemi összehasonlítás tekintetében magasabb aktivitás feltételezhető a nők esetében a GONDOSKODÁS rendszerben (Panksepp, 1998; Özkara-Gradwohl & Turnbull, 2021), azaz a *h* faktorhoz hasonlóan egyfajta feminin karakterisztikának vehető. Ezen megközelítés alapján a *h* faktorba foglalt affektív fundamentum vélhetően egybevág

a GONDOSKODÁS rendszerének aktivitásával és az arra épülő komplex – másodlagos és harmadlagos – érzelmekkel és viselkedésformákkal.

A GONDOSKODÁS rendszer mellett szintén fontos hangsúlyozni a *h* faktor szexuális aspektusait is. A Szondi szemléletében feminin karaktervonásokként és szexualitáshoz való viszonyulásként felfogható *h* faktor elsődleges érzelmi megközelítésben is differenciálható nemek közti eltérések tükrében, ugyanis a SZEXUÁLIS VÁGY rendszer hímekben és nőstényekben más-más hormonális folyamatokhoz, neurális mechanizmusokhoz és viselkedéses kimenetekhez kötött (Panksepp, 1998; Panksepp & Biven, 2012). Míg a hímekre jellemző SZEXUÁLIS VÁGY rendszer a tesztoszteron és vasopressin szerepe révén szorosabb kapcsolatban áll az agresszív viselkedésformákkal, ezen folyamatok kevésbé dominálnak a nőstények esetében. Emellett a *h* faktor és a GONDOSKODÁS, valamint SZEXUÁLIS VÁGY rendszer összefüggéseit tárgyalva kiemelendő, hogy feltehetőleg a SZEXUÁLIS VÁGY rendszere felől fejlődött ki a szociális szerveződés szempontjából komplexebb GONDOSKODÁS rendszer (Panksepp & Biven, 2012; Uvnäs-Moberg, 1998). Ez az evolúciós kapcsolat egybevág Szondi elképzelésével, miszerint pszichológiai szempontból funkcionális összeköttetés lehet a lágy, társas érzelmek és a szexualitás feminin aspektusai között.

Az *s* faktor affektív alapjai

Az *s* faktor felel az aktivitás, agresszió mögött rejlő megközelítő motivációkért. Ezek a tendenciák egyfajta klasszikus maszkulin karakterisztikát körvonalaznak, amelyek aktív cselekvésre, megközelítésre, az egyéni akarat megvalósítására, fölrendelődésre ösztönözik az egyént. Szondi megközelítésében – átfedésben a pszichodinamikus gondolkodás jelentős részével – ezen maszkulin dimenzió szélső véglete az a fajta zsarnoki kontroll, amely saját érdekét, akaratát tartja egyedül szem előtt, és ezt mások kárára is véghez viszi. Ennek a szélsőséges formája sadizmusként jelenik meg Szondi szerint (Lukács, 1996; Szondi, 1972/2002).

A *s* faktor által szolgáltatott neutrális vagy pozitív energiák felelnek az aktivitásért, megközelítő motivációkért, amelyek aktív cselekvésre, megközelítésre, önérdékérvényesítésre sarkallják az egyént (Szondi, 1972/2002). Ez a részösztön mint egy általános motivációs háttér összefüggésbe hozható a KERESÉS/VÁRAKOZÁS rendszer általános leírásával. A KERESÉS/VÁRAKOZÁS rendszer szolgáltatja számos elsődleges érzélem energizált, megközelítő viselkedéses motivációs aspektusát (Panksepp & Biven, 2012; Wright & Panksepp, 2012). Amíg az *s* faktorba foglalt aktivitás pozitív aspektusait vesszük, ami a kíváncsiságban, megközelítésben, érdeklődésben

mutatkozik meg, mindez könnyen azonosítható a KERESÉS/VÁRAKOZÁS rendszer növekedett aktivitásával, azonban ennek agresszív, szadisztikus, illetve szexuális aspektusaihoz távolabb kell menni.

Evolúciós tekintetben fontos különbséget tenni az agresszió különböző formái között, melyek a Szondi-tesztben is eltérően mutatkoznak meg. Az úgynevezett ragadozó agresszivitást – amely a táplálkozást szolgálja – pozitív affektus (KERESÉS/VÁRAKOZÁS) energizálja, ugyanis a préda megszerzése pozitív megerősítő jelleggel bír (Panksepp & Biven, 2012). Ezzel szemben a védelmi agressziót – amely fenyegetésre adott válaszreakció – negatív affektus energizálja a fenyegető, irritáló ingerek megszüntetésének céljával (ld. később a P-tengelynél). A szadizmusba nyúló agresszió, amely mögött az önérdek cselekvéses képviselésének már antiszociális mivolta áll, a fájdalom okozásának jutalmazó jellegéről szól, épp ezért feltételezhetjük, hogy a KERESÉS/VÁRAKOZÁS rendszer képezi ezen tendenciák affektív fundamentumának egy részét. Hogy milyen mértékig árnyalhatja ezeket a folyamatokat tovább a HARAG rendszer működése, az nehezen meghatározható. Mivel a szadisztikus fantáziák felfoghatóak egyfajta énvédő kompenzatorikus működésként, feltételezhető, hogy a motivációs hátterük részben innen merítkezik. Fontos kiegészítés, hogy nem elégséges ezen rendszerek működése ahhoz, hogy szadisztikus tendenciákat kapjunk, ugyanis fontos eleme ennek a működésnek az empátia, a pozitív szociális érzelmek hiánya, amely vélhetően a GONDOSKODÁS, valamint a JÁTÉKOSSÁG rendszerek alulműködésével függ össze.

A s faktor szexuális aspektusainak vizsgálatakor hasonlóan érdemes eljárni, mint a h faktor esetében, vagyis a SZEXUÁLIS VÁGY rendszer, illetve annak hímekre jellemző megnyilvánulási formáit áttekintve. A szexuális motivációk hátterében álló SZEXUÁLIS VÁGY rendszer hímekben – vélhetően hormonális hátteréből adódóan – kifejezettebb összefüggést mutat az agresszív viselkedésformákkal, dominanciára való törekvéssel (Panksepp, 1998; Panksepp & Biven, 2012). A korábbi gondolat alapján ezen dimenziók – SZEXUÁLIS VÁGY, KERESÉS/VÁRAKOZÁS – szélsőséges manifestációja, magasabb rendű érzelmek által befolyásolt működése valószínűsíthető meg a szexuális szadizmus kapcsán is.

A paroxizmális ösztönkör (P) affektív alapjai

A P-vektorba sorolandóak a rohamokkal, indulatok leszabályozottságával, felgyülemlett feszültség kitörésével kapcsolatos lélektani jelenségek. Szondi szerint a P-vektor evolúciósan védelmi funkciót szolgál, ugyanis az indulatok felgyülemlése

potenciálisan veszélyeztető ingerek következménye, amelyek csillapítása, szabályozása a P-vektorba foglalt tendenciáknak célja. Az *e* faktor az indulatok cselekvéses leszabályozását, a morális, etikus viselkedést tükrözi, a *hy* faktor pedig az indulatok kommunikációjának, kifejezésre juttatásának szükségletét (Lukács, 1996; Szondi, 1972/2002).

Az *e* faktor affektív alapjai

Az *e* faktorba az etikus viselkedés, a moralitáshoz való viszony, a lelkiismereti működés, az indulati feszültségek kontrollja foglaltatik bele. Ezeknek a hiánya, alulműködése a felgyülemlett indulatok kitörését eredményezheti. Szondi elképzelésében az *e* faktor modellezi Mózes és Káin archetipikus megnyilvánulásait, akik az *e* faktorba foglalt tendenciák szélsőségeit, az etikus kontrollt – Mózes – és az indulati gyilkosságot – Káin – képviselik (Lukács, 1996; Szondi, 1973–1978/1987).

Ahhoz, hogy neuropszichodinamikus síkon közelíthessük meg a Szondi-teszt ezen tengelyét, fontos a felvázolt komplexitás evolúciós síkon való modellezése. Míg az etikát és a moralitást említjük, fontos észben tartani, hogy ezen affektív jelentésmezők magasabb szinteket képviselnek, vagyis nem az elsődleges érzelmek közvetlen megnyilvánulási formái, hanem azokra épülő és egyéb moduláló mechanizmusokat involváló folyamatok végtermékei, amelyek már agykérgi folyamatokhoz kötöttek (Panksepp, 1998; Panksepp & Biven, 2012). Ami azonban elsődlegesen megteremti a teret az etika és a moralitás dimenzióinak, az a destruktív viselkedésformák, és az igény ezek leszabályozására. Ez pedig – mint ez *e* faktoral asszociált jelentésmező fundamentuma – a destruktív impulzusok, az indulat és az indulati kontroll felé tereli a fókuszot.

Evolúciós tekintetben az indulatok agresszív viselkedést energizáló aspektusa a fizikai védelmet szolgálja. Ezen viselkedésformákért a HARAG rendszer aktivitása felel. A HARAG rendszer által keletkező agresszív tendenciák célja az irritabilitást, feszültségnövekedést, esetleg félelmet keltő fenyegető ágensek fizikai elhárítása, illetve azok elrettentése (Panksepp, 1998; Panksepp & Biven, 2012). A felgyülemelő destruktív impulzusok leszabályozatlansága a HARAG rendszer aktivitását eredményezheti, amelyek széles skálán képesek manifesztálódni. Amennyiben az *e* faktor evolúciósbiológiai fundamentumát keressük, vélhetően ezen szabályozatlan feszültség következtében megjelenő indulatkitörések felé kell orientálódjunk, amely nagyban rezonál Szondi paroxizmális (P) tengelyével, melynek fő karakterisztikája a belső feszültség rohamok formájában való felszínre törése.

Ismét hangsúlyozandó, hogy a felvázolt módon a HARAG rendszer pusztán fundamentuma lehet az e faktornak, ugyanis annak manifesztációja, különös tekintettel annak szabályozására, szublimálására – ha az etikus viselkedésre gondolunk – nagy mértékben fejlettebb agykérgi, azon belül vélhetően prefrontális területekhez kötött kontrollon múlik, amelyek evolúciós tekintetben is fiatalabbak (Blair, 2007; Panksepp & Biven, 2012).

A *hy* faktor affektív alapjai

A *hy* faktor az érzelmek, indulatok, affektusok kommunikációjának szükségletét foglalja magába. Ezen tendenciák egyik oldalról az érzelmek kifejezésére, magamutogatásra, exhibicionizmusra sarkallja az egyént, ellentétes tendenciák esetében pedig ezen szükségletek letiltásra kerülnek a szégyénérzet által, amely szemérmességet, szociális rejtőzködést eredményez. A *hy* faktort az akkoriban elterjedt hisztéria diagnózisok alapján fogalmazta meg Szondi. Elgondolása szerint a hisztériás tünetképzés alapja az érzelmek, indulatok kifejezésének szükséglete, amely vagy szélsőséges mértékben nyilvánul meg magamutogatást, szexuális exhibicionizmust, kihívó viselkedést eredményezve, vagy elfojtás alá kerül és tudattalan kerülőúton szomatikus tünetekben fejeződik ki (Szondi, 1972/2002).

A *hy* faktor működése ezek alapján az érzelmek, indulatok kifejezéséről szól. Az érzelemkifejezés evolúciós funkciójára visszatérve, fontos látni, hogy minden érzelemkifejezés célja a környezet számára információt közvetíteni (Shariff & Tracy, 2011). Amikor az egyén valamilyen módon kifejezésre juttatja saját szubjektív állapotát, egyik implicit célja, hogy saját megélése, szubjektív világa mentén hangolja a környezetét. Ennek egyik legmarkánsabb példája az érzelemkifejezésben a SZOMORÚSÁG rendszer működésében figyelhető meg. A SZOMORÚSÁG rendszer elsődleges funkciója az anyától való szeparáció kifejezése pánikszerű sírás formájában. E rendszer működésének célja a gondozóban a GONDOSKODÁS rendszer stimulálása, vagyis az egyén védelmének biztosítása a gondozók mozgósítása által (Panksepp, 1998; Panksepp & Biven, 2012). Ezen mechanizmus meglehetősen hasonló azon viszontátvételi folyamatokhoz, amelyek egyes személyiségzavarokra jellemzőek, melyekben a páciens a viszontátvételen keresztül csikarja ki a patológiás dinamikai igényét. Amennyiben a meghívott viselkedésforma szexuális jellegű, mint amit a korabeli hisztériakon koncepció egyes manifesztációi váltottak ki az interakció során szexuálisan provokatív viselkedéseken keresztül, vélhetően ezen fajta oda-fordulást meghívó affektív háttér a SZEXUÁLIS VÁGY rendszeréből táplálkoznak.

Ha inkább a későbbi borderline kórképre jellemző védelmező viselkedést teremti meg a patológiás dinamika, a biológiai háttér vélhetően jobban köthető a SZOMORÚSÁG rendszeréhez.

Az énes ösztönkör (SCH) affektív alapjai

Az énes ösztönkör (SCH) az én a külvilághoz, kívülről származó információkhoz való viszonyát körvonalazza. Ezen tengely részben kitűnik a többi közül, ugyanis már Szondi elképzelésében is evolúciós tekintetben újszerű dimenzióknak tekinthető, mivel Szondi sem tudta állati viselkedésmintázatokkal modellezni (Szondi, 1972/2002). Szondi szerint az énes ösztönkör felel az introverzív és extravverzív információfeldolgozó tendenciákért (Jung, 1921), amely introverzív oldalát a k , katatónia, extravverzív aspektusát pedig a p , paranoia faktorok képezik. A k faktor a külvilág befogadására, annak megdolgozására, szabályozására és birtoklására törő belső elaborációs tendenciákat energizálja, míg a p faktor a külső inger meghatározó jellegéért felel, amely külső célokban, értékekben való önfelfedezést, az azokkal való összeolvadást jelenti projekció útján (Szondi, 1972/2002).

A k faktor affektív alapjai

A k faktor Szondi szerint a külső ingerek belső megdolgozásának introverzív szükségletét foglalja magába, amelynek szélsőséges patológiás véglete katatón tünetképzésben manifesztálódhat (Szondi, 1972/2002). Amennyiben a katatónia jelenségkörét vizsgáljuk, vezető tünetként a motoros gátlás emelendő ki, amely a válaszkészség teljes hiányáig terjedhet. Evolúciós tekintetben, valamint neurális mechanizmus szintjén a látványos motoros gátlás egyik funkcionális manifesztációja a lefagyási reakció félelem esetén. Ezen viselkedésformák a FÉLELEM rendszer aktivitásához kötöttek, amely fenyegető inger esetén elkerülő, menekülő vagy lefagyási reakciókat hoz létre (Panksepp, 1998; Panksepp et al., 2011). A félelmi válaszként produkált lefagyási reakció és a katatóniában megfigyelhető motoros tünetek összefüggései többször leírásra kerültek már (Moskowitz, 2004; Walther et al., 2019). Ennek tükrében egyfajta evolúciós fundamentumként tekinthetünk a félelmi válaszmechanizmusokra a k faktor tekintetében. Egészen eddig azonban pusztán a k faktor képviselte viselkedésformák szélsőséges végleteiről esett szó, és nem érintettük annak normál személyiségműködésbeli aspektusait, mint amilyen az introverzió is.

Az introverzió mechanizmusának tekintetében a külvilág belső megmunkálásán, kontrollján, szabályozásán van a hangsúly (Jung, 1921; Szondi, 1972/2002). Ezen folyamatok ugyan nem mint félelmi válaszok manifesztálódnak, mégis azt fejezik ki, hogy a külső ingerek, a külvilág megmunkálendő, kontrollálandó, szabályozandó, vagyis bír egyfajta potenciálisan fenyegető aspektussal. Ezen gondolatmenet alapján nem vethető el, hogy ezen introverzív tendenciák affektív fundamentumaként tekintünk a FÉLELEM rendszerre és annak funkciójára.

Szondi elképzelésében a *k* faktor másik potenciális funkciója a tagadás, a nemet mondás, melynek segítségével határok állíthatóak fel az egyén és a külvilág között. Összevetve ezen gondolatot a FÉLELEM rendszerével felállított összefüggéssel, gondolhatunk úgy a *k* faktor tendenciáira, mint negatív affektusokra való reakciókészségekre, amely vagy elhatárolja az ént a potenciálisan veszélyes külvilágtól, vagy annak szabályozására, belső megoldozására – például indulattanítására – ösztökéli. Amennyiben a magasabb kognitív szinteken megnyilvánuló introverzív tendenciákra gondolunk, a fentebb vázolt mechanizmus ismét pusztán fundamentumként szolgál, mivel a külső ingerektől való elhatárolódás nem pusztán viselkedéses síkon történhet, mint ahogy azt állatok esetében látnánk a FÉLELEM rendszer aktivitása esetén, hanem szellemi síkon is. Utóbbi esetben gondolhatunk a Szondinál hangsúlyozott nemet mondásra. Ebben az esetben nem pusztán a FÉLELEM rendszer aktiválódhat, hanem a HARAG rendszer is, amely a megtagadáshoz szükséges indulatokat szolgáltatja.

A *p* faktor affektív alapjai

A *p* faktor tendenciáinak tükrében a külvilág potens hívóingerekkel telített, amelyek hívják, csábítják az egyént. Ezen ingerek projekciós felületek, amelyek formájában az egyéni belső tartalmak kivetülni képesek, vagyis az egyén önmagát fedezi fel a környezetben. Ez az éntágító működésmód jellemzi a paranoiditást, amelyben minden külső inger potenciálisan projektált jelentést hordoz az egyén számára (Szondi, 1972/2002).

A paranoiditás komplex jelenség, mely magasabb szintű kognitív folyamatokban manifesztálódik különösképpen azokban az esetekben, amikor kognitíven keretezett téveszmék formájában ölt testet. A pszichotikus állapotokban a mai neuropszichiátriai álláspont szerint fontos szerepet játszik a dopaminrendszerek működésének abnormalitása (Barnby et al., 2020). A kéreg alatti és agykérgi területek dopaminerg rendszereinek neurális fundamentuma a KERESÉS/VÁRAKOZÁS rendszerből

származik (Panksepp, 1998; Panksepp & Biven, 2012; Wright & Panksepp, 2012). Mivel a KERESÉS/VÁRAKOZÁS rendszer fontos szerepet játszik a tanulási folyamatokban, melyek lényege új asszociációs kapcsolatok kiépítése különféle mentális reprezentációk között, érthetővé válik, hogy miként járulhat hozzá ezen rendszer például paranoid pszichotikus állapotok kialakulásához egymástól távoli jelenségek összekötésén keresztül (Panksepp & Biven, 2012; Wright & Panksepp, 2012).

Amennyiben a p faktor nem patológiás végetét kívánjuk vizsgálni, hanem az extravertió jelenségkörére fókuszálunk, affektív fundamentum tekintetében szintén a KERESÉS/VÁRAKOZÁS rendszer kerül előtérbe. Mint korábban már több ízben is kifejtésre került, a KERESÉS/VÁRAKOZÁS rendszer megközelítő viselkedésformákkal hozható összefüggésbe. Információfeldolgozás szempontjából ezen rendszer szerepe a környezet ingereinek értékelése azok felhasználhatósága mentén (Wright & Panksepp, 2012). Ennek tükrében ezen extravertív tendenciák funkciója a környezeti ingerek adaptív relevanciájának detektálása, amelyet belső történések, belső szükségletek energizálnak, azonban azok projekció útján a külvilág ingereinek formájában kerülnek észlelésre.

A kapcsolati ösztönkör (C) affektív alapjai

Szondi elképzelése szerint azon tendenciák, amelyek a társas kapcsolódással, kötődéssel kapcsolatos viselkedésformákat létrehozzák, a kapcsolati ösztönkörből (C) származnak. Ezen ösztönkör egyik faktora a d , depresszió faktor, amely kapcsolatigényt, partnerkeresést, szükségletkielégítési motivációt vagy patológia esetén ezek hiányát jelentheti, másik pedig az m , mánia faktor, amely a másokhoz, tárgyakhoz, partnerekhez való kötődést, kapaszkodást, valamint a biztonság igényét jelöli (Lukács, 1996; Szondi, 1972/2002).

A d faktor affektív alapjai

A d faktor alapja evolúciós szinten a ragaszkodás és változatlanóság, ezzel szemben pedig a változtatás igényének tengelyén konceptualizálandó. Ez figyelhető meg például csecsemőkorban, amikor a csecsemő az elsődleges gondozó közelségét keresi. Szondi szerint ez a veleszületett tendencia képezi minden későbbi belső igény, szükséglet megvalósítására való próbálkozás alapját, vagyis minden ösztönkör a d faktoron keresztül képes eljutni a kielégülésig. Ennek tükrében absztraktabb szinten a d faktor

a változás igényében és az arra való törekvésben mutatkozhat meg (Lukács, 1996; Szondi, 1972/2002).

Az affektív idegtudomány elképzelése alapján a KERESÉS/VÁRAKOZÁS rendszer részben hasonló funkciókat lát el. Ahogy fentebb olvasható, a KERESÉS/VÁRAKOZÁS rendszer egy általános motivációs hátteret biztosít, amely számos egyéb affektív működés megközelítő aspektusait teremti meg (Panksepp & Biven, 2012; Wright & Panksepp, 2012). Ehhez hasonlóan tekinthetünk a *d* faktor kereső, exploratív tendenciáira, amelyek számos egyéb szükséglet és ösztön kielégítéséhez szükséges viselkedésformát energizálhatnak (Szondi, 1972/2002). A *d* faktor, illetve a KERESÉS/VÁRAKOZÁS rendszer patológiás oldalát figyelembe véve is hasonlóságot tapasztalhatunk. Panksepp feltételezése szerint számos pszichiátriai kórkép esetében közös depresszív tünetek alapját a KERESÉS/VÁRAKOZÁS rendszer gátolt működése eredményezi. E gátlás következtében az egyén megközelítő energiákat szolgáltató neurális rendszere nem képes ezeknek a motivált viselkedésformáknak a létrehozására, ezen keresztül – és Szondi elméletével egybevetően – depressziós tünetképzéshez vezetve (Panksepp, 2010).

Fontos megemlíteni, hogy a *d* faktor jelen megközelítése részben átfedésben áll az *s* faktornál leírtakkal, azonban az *s* faktor esetében ezeknek a megközelítő tendenciáknak az agresszív és szexuális aspektusai kerülnek előtérbe, míg jelen esetben a KERESÉS/VÁRAKOZÁS rendszer általánosabb aspektusai. Mivel egy-egy elsődleges érzelmi rendszer több kéreg alatti területet is magába foglal, valamint ezek működése tovább differenciálódik más elsődleges érzelmek, valamint magasabb rendű agykérgi területek aktivitásán keresztül, az azonosnak címkézett rendszerek meglepően diverz módon fejeződhetnek ki.

Az *m* faktor affektív alapjai

Szondi megközelítésében az *m* faktor működése a biztonságkereséssel, a megkapaszkodással, így a kötődéssel, illetve az oralitással áll összefüggésben. Míg a felsoroltak a normál fejlődés és biztonságos kötődés velejárói, szélsőséges esetekben Szondi szerint ez a faktor függőségekhez, szerabúszushoz vezethet, vagy a megfelelő kötődés kialakulásának hiányában a leválás fokozott igényében manifesztálódhat (Lukács, 1996; Szondi, 1972/2002).

A felsorolt jelenségek áttekintése a kötődési viselkedés és a kötődési sérülések jelentésmezejéhez vezet. Ezen jelenségek az endogén opiátrendszerekkel állnak összefüggésben, amelyek fontos szerepet játszanak a GONDOSKODÁS és

a SZOMORÚSÁG rendszer hatásmechanizmusában (Mosri, 2021; Nelson & Pankseep, 1998; Pankseep, 1998; Pankseep & Biven, 2012). Míg a SZOMORÚSÁG rendszer funkciója az elválasztottság kifejezése a szeparációs jelzéseken keresztül, a GONDOSKODÁS rendszer ezen reláció másik oldalát képviseli a szeparációs jelzés által mozgósított gondozó viselkedésformák megjelenésével. Mindkét folyamatban fontos a kötődés kérdése, ugyanis kötődés szükséges ahhoz, hogy szeparációs distresszt éljen meg a csecsemő, és szintén a kötődésen keresztül képes az elsődleges gondozó rezonálni ezen jelzésekkel (Pankseep & Biven, 2012). Míg a biztonságos kötődés kialakulásában vélhetően fontos szerepet játszik a GONDOSKODÁS rendszer működése, kötődési sérülések esetén a SZOMORÚSÁG rendszer aktivitására következtethetünk. A kötődési sérülések szélsőséges formája esetén megélt distressz ugyanis csökkenthető opiátbevitellel, amely a SZOMORÚSÁG rendszerre fejt ki a hatását. Ezt a mechanizmust feltételezhetjük egyes függőségek esetében is, ahol ezen rendszerek működésének csillapítása a cél (Mosri, 2021; Pankseep, 1998; Zellner et al., 2011).

Összegzés

Jelen tanulmány célja a Szondi-teszt alapműködésének neuropszichodinamikus megközelítése volt az arcok által hordozott evolúciós és neuropszichológiai jelentőségen, illetve a teszt elméletébe foglalt vektorok és faktorok affektív idegtudományi modellezésén keresztül. Ennek folyamatában a Szondi-teszt elméleti alapjainak megragadását vettük célul, valamint az abban rejlő relevancia feltárását és modern perspektívából való megvilágítását. A tanulmánynak nem volt célja a teljes tesztműködés és értelmezés modellezése vagy felülvizsgálata.

Áttekintésünk nem érvel a Szondi-teszt jelen formában való alkalmazásának hitelessége mellett, azonban azt sem állítja, hogy a teszt nem használható. A cél a Szondi-teszt elméletének új perspektívából való megvizsgálása volt evolúciós, neuropszichológiai és idegtudományi szemszögek figyelembevételével. Ezen megközelítések által lehetőség nyílik arra, hogy kiemeljük a teszt elméletének azon aspektusait, amelyek alátámasztást nyernek vagy nyerhetnek modern tudományos perspektívában. Ilyennek bizonyul az arcok, arckifejezések által hordozott jelentőség, és annak implicit detekciója, amely mint projektív ingeranyag fontos részét képezheti a pszichológiai vizsgálódásnak. Szintén ekképpen körvonalazhatóak azon ösztönkörök, tendenciák vagy személyiségdimenziók, amelyek összeegyeztethetők pszichobiológiai kutatások eredményeivel, mint amilyen az affektív idegtudomány is.

Ezzel a perspektíva-váltással, amelyben az egyes elméletek pszichológiai, evolúciós és idegtudományi metszetére helyezzük a fókuszot, teret adunk az önmagukban pusztán pszichológiai alakra épülő elméletek túlélésére.

A Szondi-teszt esetében elmondhatjuk, hogy az arcok alkalmazása mint ingeranyag számos lehetőséget rejthet magában, tekintettel arra, hogy az arcfeldolgozás kitüntetett szereppel bír a vizuális ingerfeldolgozás terén, ugyanis az agykérgi látópályákon kívül kéreg alatti pályákat is érintve kerül feldolgozásra. A kéreg alatti területek evolúciós tekintetben ősbíró, túlélést szolgáló funkciókat képviselnek, amelyek sok tekintetben a környezet affektív relevanciájának detekciójáért felelnek. Azáltal, hogy az arcfeldolgozás kéreg alatti szinteket érint, feltételezhetjük, hogy olyan affektív jellegű információkhoz fér hozzá, amelyek eltérnek a kortikális szinten reprezentált magas felbontású vizuális információktól, és valamilyen affektív síkon releváns jelentőségre tesz szert ezen implicit folyamatok által. Ennek tükrében érdemes volna a későbbiekben az arcokat érintő implicit folyamatokat további vizsgálni pszichológiai és pszichodiagnosztikai szempontból.

A Szondi-teszt vektorait és faktorait érintve áttekintettük, hogy mely faktorok milyen kéreg alatti struktúrákhoz kötött elsődleges érzelmekkel modellezhetőek. Ezzel az adott faktorokba foglalt pszichológiai jelentésmező affektív alapját körvonalaztuk, azonban a faktorok komplexitása ezekre az agykéreg alatti affektív fundamentumokra épülő magasabb szintű funkciókon keresztül manifesztálódik. Mindennek a lényege a komplex pszichológiai jelenségek evolúciós funkciók mentén való megközelítése, amelyen keresztül a komplexitás lebontható, ezáltal könnyebben körvonalazható és vizsgálható.

A Szondi-teszt ösztönköreinek affektív dimenziók mentén való megközelítése alapján több kérdés is felmerülhet. Számos faktor tekintetében azonos elsődleges affektusok kerültek megnevezésre – leggyakrabban a KERESÉS/VÁRAKOZÁS rendszer. Ennek oka abban rejlik, hogy ugyan pszichológiai és idegtudományi szinten bizonyos kontextusban felfoghatóak az egyes elsődleges érzelmekért felelős rendszerek egy homogén jelenségként, háttérükben azonban számos komplex folyamat áll, amelyek korántsem homogén természetűek. Legjobb példája ennek épp a KERESÉS/VÁRAKOZÁS rendszer lehet, amely különféle primitívebb és komplexebb folyamatok működése mögött is feltételezhető (Panksepp, 1998; Wright & Panksepp, 2012). Szintén hangsúlyozandó, hogy az egyes rendszerek működése jelentősen alakítható más egyéb elsődleges érzelmi rendszerek működése, valamint magasabb szintű agykérgi folyamatok által (Panksepp, 1998; Panksepp & Biven, 2012). Ez részben magyarázatul szolgálhat arra, hogy miért nem lehet egy az egyben megfeleltetni az egyes

komplexebb pszichológiai jelenségeket – mint amilyenek a vektorok és faktoraik – egy-egy neurális rendszernek.

Összességében számos olyan elemét sikerült körvonalazni a Szondi-teszt elméletének, amely bizonyos mértékig megragadható az evolúciós és idegtudományi perspektívában, ezzel egy neuropszichodinamikus hidat verve a két terület közé. Jelen tanulmány elméleti fejtegetésén túl a Szondi-teszt további megközelítése esetén fontos volna a teszt működésének validálását fókuszba helyezni empirikus vizsgálatok mellett. Ezzel arra kapnánk választ, hogy az arcok által közvetített információ valóban az-e, amit a teszt elméletébe foglaltak. Ezt a célt szolgálná például annak vizsgálata, hogy a vizsgálati személyek képesek-e az összes kép közül csoportosítani az azonos faktorokat reprezentálókat. Ugyanez szintén megközelíthető azáltal, hogy ha a képekhez tulajdonságokat párosítanak, amelyek az adott kép – azaz a faktor – által képviselt pszichológiai jellemzőket körvonaloznák. Mindez szintén kivitelezhető asszociációs vizsgálatok által is (ld. pl. Borstellman & Klopfer, 1953). Ezen túl a teszt-mutatók validálásához szükség volna nagy mintán számos validált pszichológiai teszt felvételére, amelyekkel az egyes változók közti összefüggések feltárása válna lehetővé több változó kontrollálása mellett. Ugyan az elméleti megközelítés mentén számos fontos konklúzióra jutunk, a teszt használhatóságára nem kapunk választ. Ennek eldöntése gyakorlati úton kivitelezendő.

IRODALOM

- Barnby, J. M., Bell, V., Deeley, Q., & Mehta, M. A. (2020). Dopamine manipulations modulate paranoid social inferences in healthy people. *Translational Psychiatry*, 10(214). <https://doi.org/10.1038/s41398-020-00912-4>
- Barrett, L. F., & Bar, M. (2009). See it with feeling: affective predictions during object perception. *Philosophical Transactions of the Royal Society B: Biological Sciences*, 364(1521), 1325–34. <https://doi.org/10.1098/rstb.2008.0312>
- Blair, R. J. R. (2007). The amygdala and ventromedial prefrontal cortex in morality and psychopathy. *Trends in Cognitive Sciences*, 11(9), 387–392. <https://doi.org/10.1016/j.tics.2007.07.003>
- Borstellmann, L. J., & Klopfer, W. G. (1953). The Szondi Test: a review and critical evaluation. *Psychological Bulletin*, 50(2), 112–132. <https://doi.org/10.1037/h0058845>
- Brooks, S. J., Savov, V., Allzén, E., Benedict, C., Fredriksson, R., & Schiöth, H. B. (2012). Exposure to subliminal arousing stimuli induces robust activation in the amygdala, hippocampus, anterior cingulate, insular cortex and primary visual cortex: A systematic meta-analysis of fMRI studies. *NeuroImage*, 59, 2962–2973. <https://doi.org/10.1016/j.neuroimage.2011.09.077>
- Celegghin, A., de Gelder, B., & Tamietto, M. (2015). From affective blindsight to emotional consciousness. *Consciousness and Cognition*, 36, 414–425. <https://doi.org/10.1016/j.concog.2015.05.007>
- Coenen, V. A., Schlaepfer, T. E., Maedler, B., & Panksepp, J. (2011). Cross-species affective functions of the medial forebrain bundle—Implications for the treatment of affective pain and depression in humans. *Neuroscience & Biobehavioral Reviews*, 35(9), 1971–1981. <https://doi.org/10.1016/j.neubiorev.2010.12.009>
- Deák, A., Balázs, R., Fodor, T., Csery, Á., Bulla, Z. H., Erdélyi, V., Kopácsi, J., Lázár, A., Szecsei, F., & Bereczkei, T. (2022). Az Affektív Idegtudományi Személyiség Skálák (Affective Neuroscience Personality Scales) magyar változata. *Magyar Pszichológiai Szemle*, 77(3), 361–384. <https://doi.org/10.1556/0016.2022.00025>
- Drescher, J. (2015). Out of DSM: Depathologizing homosexuality. *Behavioral Sciences*, 5(4), 565–575. <https://doi.org/10.3390/bs5040565>
- Ekman, P. (1992). An argument for basic emotions. *Cognition and Emotion*, 6(3–4), 169–200. <https://doi.org/10.1080/02699939208411068>
- Ekman, P. (2009). Lie catching and microexpressions. In C. W. Martin (Ed.), *The Philosophy of Deception* (pp. 118–133). Oxford University Press. <https://doi.org/10.1093/acprof:oso/9780195327939.003.0008> (p. 118–136).

- Freud, S. (1923). The Ego and the Id. In J. Strachey (Ed.), *The Standard Edition of the Complete Psychological Works of Sigmund Freud, Volume XIX (1923–1925): The Ego and the Id and Other Works* (pp. 1–66). Hogarth Press.
- Geykens, T. (2017. 07. 06–08.). The Szondi Test in the Work with Adults with Intellectual Disability. *Presentation on the XXIst Congress of the International Szondi Association. Power of Fate: Past, Present, Future*. Budapest.
- Gouveia, F. V., Hamani, C., Fonoff, E. T., Brentani, H., Alho, E. J. L., de Moraes, R. M. C. B., de Souza, A. L., Rigonatti, S. P., & Martinez, R. C. (2019). Amygdala and hypothalamus: historical overview with focus on aggression. *Neurosurgery*, 85(1), 11–30. <https://doi.org/10.1093/neuros/nyy635>
- Johnson, M. (2005). Subcortical face processing. *Nature Reviews in Neuroscience*, 6(10), 766–774. <https://doi.org/10.1038/nrn1766>
- Jung, C. G. (2021). *C. G. Jung összegyűjtött munkái 6. Lélektani típusok*. Sclar.
- Kellman, J., & Radwan, K. (2022). Towards an expanded neuroscientific understanding of social play. *Neuroscience & Biobehavioral Reviews*, 132, 884–891. <https://doi.org/10.1016/j.neubiorev.2021.11.005>
- Kiernan, J. A., & Barr, M. L. (2009). *Barr's the human nervous system: An anatomical viewpoint*. Lippincott Williams & Wilkins.
- Lilienfeld, S. O., Wood, J. M., & Garb, H. N. (2000). The scientific status of projective techniques. *Psychological Science in the Public Interest*, 1(2), 27–66. <https://doi.org/10.1111/1529-1006.002>
- Lindquist, K. A., Wager, T. D., Kober, H., Bliss-Moreau, E., & Barrett, L. F. (2012). The brain basis of emotion: A meta-analytic review. *Behavioral and Brain Sciences*, 35(3), 121–143. <https://doi.org/10.1017/S0140525X11000446>
- Lukács, D. (1996). *Szondi. Az ösztönprofilról az elméletig*. Animula.
- McFadyen, J., Mermillod, M., Mattingley, J. B., Halász, V., & Garrido, M. I. (2017). A Rapid Subcortical Amygdala Route for Faces Irrespective of Spatial Frequency and Emotion. *The Journal of Neuroscience*, 37(14), 3864–3874. <https://doi.org/10.1523/JNEUROSCI.3525-16.2017>
- Montag, C., & Davis, K. L. (2018). Affective Neuroscience Theory and Personality: An Update. *Personality Neuroscience*, 1(12), 1–12. <https://doi.org/10.1017/pen.2018.10>
- Moskowitz, A. K. (2004). “Scared stiff”: Catatonia as an evolutionarybased fear response. *Psychological Review*, 111(4), 984–1002. <https://doi.org/10.1037/0033-295X.111.4.984>

- Mosri, F. D. (2021). Affective neuroscience contributions to the treatment of addiction: The role of social instincts, pleasure and seeking. *Frontiers in Psychiatry*, 12:761744. <https://doi.org/10.3389/fpsyt.2021.761744>
- Nelson, E. E., & Panksepp, J. (1998). Brain Substrates of Infant–Mother Attachment: Contributions of Opioids, Oxytocin, and Norepinephrine. *Neuroscience és Biobehavioral Reviews*, 22(3), 437–452. [https://doi.org/10.1016/S0149-7634\(97\)00052-3](https://doi.org/10.1016/S0149-7634(97)00052-3)
- Norcross, J. C., & Koocher, G. P. (2006). Discredited psychological treatments and tests: A Delphi Poll. *Professional Psychology: Research and Practice*, 37(5), 515–522. <https://doi.org/10.1037/0735-7028.37.5.515>
- Novais, F., Araújo, A., & Godinho, P. (2015) Historical roots of histrionic personality disorder. *Frontiers in Psychology*, 6:1463. <https://doi.org/10.3389/fpsyg.2015.01463>
- Palagi, E., Burghardt, G. M., Smuts, B., Cordoni, G., Dall’Olio, S., Fouts, H. N., Řeháková-Petrů, M., Siviý, S. M., & Pellis, S. M. (2016). Rough-and-tumble play as a window on animal communication. *Biological Reviews*, 91(2), 311–327. <https://doi.org/10.1111/brv.12172>
- Panksepp, J. (2003). Feeling the pain of social loss. *Science*, 302, 237–239. <https://doi.org/10.1126/science.1091062>
- Panksepp, J. (2007). Criteria for basic emotions: Is DISGUST a primary “emotion”? *Cognition and Emotion*, 21(8), 1819–1828. <https://doi.org/10.1080/02699930701334302>
- Panksepp, J. (2010). Affective neuroscience of the emotional BrainMind: evolutionary perspectives and implications for understanding depression. *Dialogues in Clinical Neuroscience*, 12(4), 533–545. <https://doi.org/10.31887/DCNS.2010.12.4/jpanksepp>
- Panksepp, J., & Biven, L. (2012). *The archaeology of mind: Neuroevolutionary origins of human emotion*. W. W. Norton és Company.
- Panksepp, J. (1998). *Affective neuroscience: The foundations of human and animal emotions*. Oxford University Press. <https://doi.org/10.1093/oso/9780195096736.001.0001>
- Panksepp, J., Fuchs, T. & Iacobucci, P. (2011). The basic neuroscience of emotional experiences in mammals: The case of subcortical fear circuitry and implications for clinical anxiety. *Applied Animal Behavioral Science*, 129, 1–17. <https://doi.org/10.1016/j.applanim.2010.09.014>
- Panksepp, J., & Watt, D. (2011). Why does depression hurt? Ancestral primary-process separation-distress (panic/grief) and diminished brain reward (seeking)

- processes in the genesis of depressive affect. *Psychiatry: Interpersonal & Biological Processes*, 74(1), 5–13. <https://doi.org/10.1521/psyc.2011.74.1.5>
- Shariff, A. F., & Tracy, J. L. (2011). What Are Emotion Expressions For? *Current Directions in Psychological Science*, 20(6), 395–399. <https://doi.org/10.1177/0963721411424739>
- Siviy, S. M., & Panksepp, J. (2011). In search of the neurobiological substrates for social playfulness in mammalian brains. *Neuroscience & Biobehavioral Reviews*, 35(9), 1821–1830. <https://doi.org/10.1016/j.neubiorev.2011.03.006>
- Szondi, L. (1972/2002). *A Szondi-teszt – A kísérleti ösztöndiagnosztika tankönyve*. Hatodik Síp – Új Mandátum.
- Szondi, L. (1987). *Káin, a törvényszegő, Mózes, a törvényalkotó*. Gondolat.
- Olds, J., & Milner, P. M. (1954). Positive reinforcement produced by electrical stimulation of septal area and other regions of rat brain. *Journal of Comparative and Physiological Psychology*, 47(6), 419–427. <https://doi.org/10.1037/h0058775>
- Özkarar-Gradwohl, F. G., & Turnbull, O. H. (2021). Gender effects in personality: a cross-cultural affective neuroscience perspective. *Culture and Brain*, 9(3), 79–96. <https://doi.org/10.1007/s40167-021-00099-5>
- Uvnäs-Moberg, K. (1998). Oxytocin may mediate the benefits of positive social interaction and emotions. *Psychoneuroendocrinology*, 23(8), 819–835. [https://doi.org/10.1016/S0306-4530\(98\)00056-0](https://doi.org/10.1016/S0306-4530(98)00056-0)
- Walther, S., Stegmayer, K., Wilson, J. E., & Heckers, S. (2019). Structure and neural mechanisms of catatonia. *Lancet Psychiatry*, 6(7), 610–619. [https://doi.org/10.1016/S2215-0366\(18\)30474-7](https://doi.org/10.1016/S2215-0366(18)30474-7)
- Wright, J. S., & Panksepp, J. (2012). An evolutionary framework to understand foraging, wanting, and desire: The neuropsychology of the seeking system. *Neuropsychanalysis*, 14(1), 5–39. <https://doi.org/10.1080/15294145.2012.10773683>
- Zellner, M. R., Watt, D. F., Solms, M., & Panksepp, J. (2011). Affective neuroscientific and neuropsychanalytic approaches to two intractable psychiatric problems: Why depression feels so bad and what addicts really want. *Neuroscience és Biobehavioral Reviews*, 35(9), 2000–2008. <https://doi.org/10.1016/j.neubiorev.2011.01.003>

„HÁT ÉN IMMÁR MIT VÁLASSZAK?”

A PÁLYAVÁLASZTÁS MINT SORS SZONDI LIPÓT SORSTANÁBAN²⁰

Reinhardt Melinda

Szondi Lipót szerint abban, hogy hivatásául az orvosi pályát választotta, jelentős szerepe volt szintén orvos bátyjának (Gyöngyösiné Kiss, 1999). Ugyanakkor visszaemlékezéseiben egyértelműen rávilágít arra, hogy más családi tapasztalatai is „sorsszerűen” hozzájárultak ahhoz, hogy már pályája és tudományos vizsgálatai kezdetén örökléstani és lélektani jelenségek kerültek érdeklődésének fókuszába (Szondi, 1996a). Egy szorosan összeháró zsidó közösségbe belenőve a szülők tisztelete és a nemzeti múlt megismerése különös hangsúlyt kapott már gyermekkorában, s ez a Szondi-elmélet sarokkövévé vált abban a felismerésben, hogy a múlt, a családi „ősök” megismerése révén válhatunk csak képessé jövőnk formálására, sorsunk alakítására. Elmélete középpontjában az általa bevezetett családi tudattalan fogalma áll (Szondi, 1937). Szondi abból indult ki, hogy ún. sorsdöntő választásaink, azaz életünk fontos fordulópontjain tett döntéseink csak látszólag tudatosak, annak hátterét a tudattalanul ható családi tapasztalatok adják. Igaz ez párválasztásunkra, barátaink vagy foglalkozásunk megválasztására, de még betegségeink és halálnemünk „választásában” is ez a tudattalan erő működik (Kiss, 2014).

Szondi (1996c) azonban azt is kiemelte, hogy bár az ember sorslehetőségei – genetikai adottságai, az örökletesség révén – mindig tartalmaznak egy bizonyos fokú kényszerűséget, emellett jelen van az én szabad választása is: a személy a genetikailag meghatározott sorsterében szabadon és tudatosan képes dönteni arról, hogy milyen életutat és ebben milyen személyeket választ útítársul a maga számára. Szabadon határozhatja meg, hogy ősei által determinált ún. ösztönszükségeit a társadalom számára elfogadható, hasznos formában vagy negatív módon elégíti ki. Egy példával élve: természetes agresszív késztetéseit munkájában „humanizálni” képes (pl. mesterien ír félelmetes érzésekről), vagy azokat erőszakosan éli ki. Ezt a jelenséget egy nagyhatású oximoronba sűrítve irányítható fatalizmusnak nevezte el (Szondi, 1996a).

---

20 A tanulmány korábban az *Imágó Budapest*ben jelent meg (Reinhardt, 2018).

„A sors nem emberi szerv, melyet meghallgatni, kikopogtatni és szondázni lehet, vagy átvilágítható, mint egy tüdő, és az élet letelte után felboncolható. Nem is olyan életfolyamat, amely klinikailag diagnosztizálható és orvosilag – *gyógyszerrel vagy sebészeti úton* – kezelhető. Én más véleményen voltam és maradtam is. A saját családomban már egész fiatalon láttam, hogy a választást gyakran a család, vagyis az öröklődés irányítja, és ez a választás alakítja a sorsot. Korán tudatosodott bennem, hogy minden élőlény közül egyedül az ember képes a család által előírt sorsát tudatossá tenni. *Éppen ebben áll az emberi méltóság. Ám az emberi lét nagy terhét cipeljük azáltal, hogy magunkra kell vennünk azt a feladatot, hogy a lehetséges, családtól és öröklődéstől függő sorslehetőségek közül válasszunk, és ezzel áthidaljuk, esetleg megoldjuk a sorsban lévő szabadság és kényszer közötti ellentéteket. Hol lehetett volna könnyebben egy ilyen gondolatra jutni, mint olyan családban, ahol tizenkét testvér szerencsés és szerencsétlen életének sorsát, pályaválasztását, betegségeit és halálát lehetett átélni?*” (Szondi, 1996a, p. 5).

Sorsanalitikus terápiáját a svájci évek alatt finomította tovább, benne azt tűzte ki célul, hogy pácienseit ősei örökségével szembesítse, hiszen ha ezt felismeri valaki, akkor szabadon dönthet arról, hogy a családi áthagyományozódó „sorsdarabokból” milyen új, egyéni sorsot hoz létre (Gyöngyösiné Kiss, 1999). Az Ennek ez a választó funkciója a mindenkori Ember szabadságát, egyben felelősségét is magában hordozza. Az ember sorsa „állandóan úton van” – mondja Szondi, de csak akkor válhat Emberré, ha választásaiban a humanizált útirányt követi (Tamás, 2002): szeretetét és emberségességét képes kiterjeszteni saját énjéről családjára, saját családjáról más családokra, saját vallásának tagjairól más vallások tagjaira, saját nemzetéről más nemzetekre. Az ezzel a képességgel bíró embert nevezi Szondi *homo liberator et humanisator*nak (Szondi, 1987).

Szondi szerint (idézi Benedek, 1993, p. 163) „az ember sorsa olyan, mint egy jól megszerkesztett regény: ösztönös választások sorozata”. Választásaink pedig rólunk szólnak – vallotta. Mindez jól summázza az egyén szabad választásának, a sors irányításának a lehetőségét. Jelen tanulmány az ún. „sorsdöntő választások” közül a Szondi-életműből kevésbé feltárt „foglalkozásválasztással”, a pályaválasztás kérdéseivel foglalkozik, kiemelten Szondi két, 1942-es munkájára alapozva. 1940-ben Szondit zsidó származása miatt menesztették a Magyar Királyi Állami Gyógypedagógiai Tanárképző Főiskoláról, azonban családjával együtt 1944 júliusáig Magyarországon maradt a ciszterci rend védelme alatt (Benedek, 1993; Bürgi-Meyer, 1996b). Ez alatt a szűk négy év alatt is „szabadon választva” dolgozott: írt és átadta tapasztalatait tanítványainak, többek között Mérei Ferencnek (Bürgi-Meyer, 1996a). 1942-ben és 1943-ban néhány munkája sokszorosított jegyzet formájában

jelent meg, míg más írások kiadatlanok maradtak. A kiadott könyvek borítóján neve alatt – Szondi Lipót dr. – a következőket szerepeltette: „A Magy. Kir. Állami Gyógypedagógiai Tanárképzőn az élet- és kórtan volt előadó tanára, a kórtani és gyógytani Laboratórium volt vezető-főorvosa.”

Az egyik, 1942-ben összeállított kötet, melyben önálló fejezetet kap a pályaválasztás kérdése, kézirat formájában maradt fenn. Szondi ennek a *Sorselemzés* címet adta, s azon belül is az első kötetet a *Sorstannak* szentelte (Szondi, 1942a). Ebben öt fejezetben fejti ki részletesen a (1) párválasztással, a (2) barátválasztással, a (3) pályaválasztással, illetve a (4) betegség- és a (5) halálválasztással kapcsolatos gondolatait. Már a tartalomjegyzékben is jelzi, hogy ez az öt választási terület adja az ember sorsának vezérfonalát: pl. „III. rész: Pályaválasztás mint sors.” Ez a kézirat lett az alapja a két évvel később, 1944-ben, már Svájcban, Bazelben megjelent *Schicksalsanalyse* című kötetének.

A másik Szondi-írás, melyben a pályaválasztás kérdése hangsúlyosan megjelenik, s abban többször hivatkozik a *Sorselemzés* kéziratára, az 1942-ben sokszorosított jegyzet formájában kiadott munka: az *Előadások a kísérleti ösztöndiagnosztika köréből IV. kötet – Az ember meghatározása az ösztönök tapasztalati rendszerében – Az ember ösztön-linnaeusa*. Ebben a vaskos kötetben Szondi az életszakaszok és az ösztöndinamika kapcsolatát elemezve fókuszál a „pályaválasztás korának” „ösztön- és jellemsorsára” (Szondi, 1942b, p. 326–330).

„Az ősi ösztönerők választása” – A genotropizmus gondolata Szondinál

Szondi szerint az ember életének sorsdöntő állomásai a „szülőválasztás”, a „rokonválasztás”, a „barátválasztás”, a „párválasztás”, a „pályaválasztás”, a „betegségválasztás”, végül pedig a „halálválasztás”. Azonban az Én helyett valójában az Énben működő „lappangó gének”, az ősi ösztönerők irányítják a választásokat. Ezek az erők gének formájában kódolódnak bennünk, s a génekben valamely felmenőnk hatása rejlik, azok így „választanak bennünk és általunk” (Szondi, 1942a, p. 314). Szondi azonban a „genetikus fatalizmus” látszólagos determináló kötésén nagyot enged, amikor egy metaforával szemléltetve azt mondja, hogy – bár a választás köre genetikusan előre meghatározott, de – a bennünk uralkodó (ösztön)kör nagyon nagy átmérőjű, és ebben az óriás sugarú körben már szabad a választás. Az előre kirajzolt kör, az „öröklött életterv” (Szondi, 1942a, p. 315) ugyan determinált: „[...] a sors a bennünk

meglévő ősoktól, vérrokonoktól származó választási kényszer a szerelemben, a barátságban, a foglalkozásban, a betegségben és a halálban.” (Szondi, 1996c, p. 10), de ezen belül sorsunkat mozgatni tudjuk (Szondi, 1942a).

A genetikailag meghatározott ösztöntörékvések, azaz szükségletek megjelenési formája Szondi szerint a genotropizmus, erre alapoz a sorsanalízis. Eszerint adott személynél, ha a lappangó gén adott mennyiségben jelen van, azaz hordozza az adott gént (konduktor), akkor a látenszen jelenlévő gén kerülőúton keresi a manifestáció lehetőségét. Ez a kerülőút lehet a párválasztás, a barátválasztás vagy például a pályaválasztás, hiszen ezek révén a konduktor olyan egyénekhez kerülhet közel, akik maguk is ugyanannak a génnek a lappangó vagy éppen nyílt hordozói (Szondi, 1942a). Benedek István (Benedek, 1993, p. 163) visszaemlékezései szerint Szondi gyakran mondogatta munkatársainak: „Figyeljék meg [...], a párok nem véletlen választják egymást, hanem rejtett génrokonság alapján. A házasságok nem az égben köttenek, hanem a latens recesszív génekben.”

Ha a lappangó gének a párválasztásnál jelennek meg libido-genotropizmusról vagy eroto-genotropizmusról beszélünk, ha a barát- vagy ideál-, illetve eszmé- választásban jelentkeznek, akkor idealo-genotropizmusnak nevezzük. Amennyiben a pályaválasztásban mutatkozik meg a hordozott ösztönigények kiélése, szocializációja, akkor opero-genotropizmusról van szó. Míg a betegségválasztás a morbotropizmus, a halálnem – tudattalan – megválasztása a thanatotropizmus elnevezéseket kapta Szondinál (Szondi, 1942a).

A tízprofilos Szondi-tesztel, amit annak kialakításakor kísérleti ösztöndiagnosztikai tesztnek nevezett el, azt kívánta feltárni, hogy milyen szükségletrendszer (az ő elnevezésével élve „ösztönrendszer”) mozgatja a vizsgálati személyt (Szondi, 2007). Ún. „ösztönbeteg” fényképein alapuló választások sorozatának rögzítésével olyan területeket tett megragadhatóvá projektív módszerével, mint a kötődések milyensége, az érzelmek kommunikációjának minősége vagy a személyiség integráltsága. A tízprofilos Szondi-teszt a különböző mutatóival együtt „a sorsanalitikus jellemtan” (Szondi, 1942b, p. 299) meghatározásának eszköze, azaz a személyiségkép felvázolásához ad adalékokat. Egészséges embernél továbbá az ún. sorslehetőségek feltárásában segít, míg pszichés nehézségekkel vagy betegségekkel küzdőknél a pszichodiagnosztika és a prognózis árnyalásához nyújt támpontokat.

Ösztönszükségletek a különböző életszakaszokban

Mielőtt a pályaválasztás Szondi szerinti dinamikájára és jellegzetességeire rátérnénk, ki kell emelnünk Szondi azon gondolatát, miszerint az életkorral előrehaladva más-más ösztönszükséglet válik motivációs bázisunk – „ösztönéletünk” – legdinamikusabb meghatározójává (Szondi, 1942b). Vizsgálatai alapján két nagy területen mutatta ki univerzálisan ezt a jelenséget: a Szexuál-vektor (S-vektor), ezzel összefüggésben a kapcsolati-tengely (C-vektor) és az énes tengely (SCH-vektor) mentén. Felmérései alapján a nemi hormontermelődéssel összefüggésben adott életszakaszokban – kisgyermekkortól az időskorig – hol a C_m , hol pedig az S_h latencia válik uralkodóvá (Szondi, 1942b). Így például a pubertás kezdetétől annak végéig a megkapaszkodás szüksége (Hermann, 1943), azaz a kapcsolati-kötődési igény fokozódik fel erőteljesen (C_m). A kamaszok ösztönéletének legdinamikusabban ható látens faktora a szinte kielégíthetetlen kapcsolódási vágy. Ugyanez a kötődési igény fokozódik fel a felnőttkorban, Szondinál a 31–40 éves kor között (vö. a családalapítás leggyakoribb idejével). Ugyanakkor fiatal felnőttkorban vagy az érett felnőttkorban, illetve az aggkorban az S_h latencia dominál, mely a szeretetigény, a gyengéd érzelmek, az örömigény kiélésének vagy elfojtásának dinamikáját emeli a középpontba, ezzel összefüggésben pedig a fékezhető, társadalmilag értékes szinten feldolgozható, azaz szublimálható ösztönfeszültség (Szakács, 1969) életfeladatát. Előbbit (C_m) a nemi hormontermelés fokozódásával, utóbbit (S_h) annak deflációjával vonja párhuzamba Szondi (1942b).

A pályaválasztás időszakának ösztönjellemezői

Az egyes korosztályok ösztönéletében tehát bizonyos rend szerint ösztönerő átcsoportosulások mutatkoznak. Az ösztönélet dinamikájában az életkorral megjelenő „átfordulások” (Szondi, 1942b, p. 298) egyik kiemelt példája Szondinál „a pályaválasztás időszakának ösztön- és jellemsorsa” (Szondi, 1942b, p. 326).

Szondi vizsgálatai alapján egyetlen életszakaszban, „a 19-20 éves korban, tehát a pályaválasztás idején” (Szondi, 1942b, p. 297) mutatta ki az SCH_k ösztönosztály uralkodó szerepét. 175 késő-pubertáskorban lévő vizsgálati személy tízprofilos Szondi-tesztje alapján vázolta fel a „pályaválasztás korának jellemképét” (Szondi, 1942b, p. 326).

A vezető ösztönszükséglet ebben a „sorsdöntő” életszakaszban az énes tengely k faktora. Szondi (1942b) szerint ez az Én „ideálváltásával” és a pályaválasztással van szoros összefüggésben. Szondi (1942b) hangsúlyozza, hogy az ember életében ez az egyetlen olyan szakasz, amikor az SCH_k ösztönosztály jellemzői anélkül válnak uralkodóvá, hogy a személy „ösztönbeteg” volna, azaz a késő-pubertás idején az ehhez az ösztönosztályhoz tartozó pszichés jellemzők normatív módon jelennek meg.

Az SCH_k ösztönosztályt Szondi az énbeszűkítéssel hozza összefüggésbe, ami fokozott énes hangsúlyú viselkedésben, gondolkodásmódban, nárcisztikus tendenciákban, érzelmi ridegségben, csökkent empatikus készségben vagy a világtól (akár kiélezett formában a realitástól) való eltávolodásban, deperszonalizációs tendenciákban mutatkozhat meg (Lukács, 1996). A késő-pubertásban fokozódik az egocentrikus beállítódás, ennek háttere, hogy a nagykasas keresi, de egyelőre nem találja a helyét a világban, „idegen lesz számára” az addigi élete, az otthona, a szülei (Szondi, 1942b, p. 297). A szüleiről és más autoritásokról alkotott ideálkép jelentősen átszíneződik, az azonosulások dilemmákkal telítődnek. Ezt a jelentős változást nevezi Szondi ebben az életszakaszban az „énváltás” állapotának (Szondi, 1942b). A késő-kamaszkorban a fiatal „az állásfoglaló Ént változtatja meg” (Szondi, 1942b, p. 297). A régi konstrukciók összeomlanak, de az újak még nem szilárdak. Mindez felfokozza a fantáziába való menekülés (Szondi, 1942b, p. 297: „a nappali álmodozás”) igényét, azonban a – korban természetes módon megjelenő – grandiózus fantáziák rendre a valósággal ütköznek. Ez fokozott szorongáshoz, a szubjektív jóllét-mutatók csökkenéséhez vezethet. Szondi (1942b, p. 297) maga konstatálja, hogy „az SCH_k -latencia-osztály jegyei – mint látjuk – valóban pontosan ráillenek a 19-20 évesek lelki megjelenésére”.

Az ebben az életkorban lévők ösztönképletében a leggyakoribb szelepreakciók az e és a p faktorok voltak. Az ösztönképlet legfelső részében, a szelepben azok az ösztönök (motivációs területek) foglalnak aktuálisan helyet, melyekben a leginkább problémamentes a feszültség levezetése (Lukács, 1996). A késő-pubertásban a feszültség a legkönnyedebben tehát az e és a p faktorokon keresztül kanalizálódik. Azaz az indulatok, érzelmek kezelésének minősége (érzelmi-indulati feszültség, ennek elaborációja, illetve elhárítása), ma azt mondhatnánk, az érzelmszabályozás nívója (e faktor), valamint az éntágítás, az „ego-diasztole” (Szondi, 2007) (p faktor) azok a területek, amelyek a felgyülemlett feszültséget a leginkább képesek levezetni. Utóbbi az én két elemi funkcióját, a projekciót és az inflációt foglalja magába (Szondi, 2007). A projekció az egyén azon természetes törekvése, hogy más személyekkel unióba lépjen (participációs projekció), míg az éninfláció az Én azon motivációja, hogy a teljességet érje el, Szondi szavaival, hogy „mindenné váljon” (Szondi, 2007),

ami a késő pubertás „megszállottságát”, omnipotens érzéseit és bizonyos dolgok/ személyek iránti rajongását is jól magyarázza. Az Én ezen kiterjesztési igénye pozitív esetben megadja az alkotóképeség erejét, ezáltal a tudomány, a művészetek, az alkotás, a kreativitás alapjait. Ugyanakkor a posztadoleszcenciában az ösztönképlet gyökerében – ahonnan a legnehezebb vagy időlegesen lehetetlen a feszültség eltávolítása – Szondi vizsgálata (Szondi, 1942b) nyomán a leggyakrabban az *s*, a *k* és a *h* faktorok szerepelnek. Ami azt jelenti, hogy ebben a rövid, de pszichés szempontból az egyik legdinamikusabb szakaszban a feszültség tartósan az agressziókezelés (*s*), a gyengéd érzelmek (*h*) és az énszűkítés (*k*) területein van jelen, s ez a dinamika adja ekkor „a jellem rejtett gyökerét” (Szondi, 1942b, p. 328). Empirikus kutatásai nyomán azt találta, hogy a negatív *s*-reakciók aránya (*s*–) a serdülőkor végén és az ifjúkor elején éri el a csúcspontját. Az elhárított agresszió mazochizmusban, önbüntető tendenciákban (pl. aszketizmus), intraagresszióban manifesztálódhat, de elaborálódhat is (pl. kultúra iránti igényben vagy altruizmusban, a szűkebb vagy tágabb közösség szolgálatában) (Szondi, 1942b).

A serdülőkorban csak az *s* faktort találta jellemző gyökértényezőnek, annak végén és az ifjúkor elején azonban az *s* mellett a *k* faktor is megjelenik gyökérként. Utóbbit az én külvilágtól való elhatárolásának igényeként írhatjuk le. Szondi (2007) a *k* faktort az „állásfoglaló ego” funkciójaként írja le. A gyökér *s*-*k* faktorkoalíciója Szondi (1942b) szerint arra mutat rá, hogy az ifjú ember új énídeált, új felettes ént „választ” magának, azaz új elemekből szervezi meg Énjének azon részét, melyet vezérfonalként, normaként a későbbiekben követni, használni fog. Ez az új belső „tanácsadó” és az SCH_k latencia a legbiztosabb mutatói Szondi (1942b) alapján az énídeál és felettes én váltásának, változásának, illetve az ezekből fakadó „énváltás”-nak vagy kevésbé félreérthetően fogalmazva az én normatív változásának.

Az ifjúkori egováltozás az egyes tengelykonstellációkban is megjelenik. Míg az S-tengelyen a leggyakoribb konstellációvá a + – és a – – lép elő, addig a kötődési lehetőségek közül a C + + kapcsolati kép lesz a domináns. A C + +, az új keresése (d+) és az érzelmi megkapaszkodás (m+) együttes jelenlétével jelzi a kamaszkor végi, fiatakkor eleji kötődési dilemmát: „még” belekapaszkodást a régi tárgyba, a felettes én régi ideálszemélyeibe, ugyanakkor „már” az új tárgy, az új énídeál(ok) keresése is jelen van. A d+, azaz az új (tárgy) keresésének mutatója Szondi vizsgálata szerint egész életen át jelenlévő gyakori reakció, de ezen az általános gyakoriságon belül két kulminációs pontot tudott kimutatni: az egyik az iskolába lépés ideje (7-8 éves kor körül), a másik „a pályaválasztás kora” (Szondi, 1942b, p. 333). Szondi (1942b) felmérése nyomán arra is rámutatott, hogy az ifjúkor elején a kötődési képletből az $m \pm$ előfordulási aránya (20%) a serdülőkorhoz képest (11%) megduplázódik.

A megosztott m -reakció Szondi szerint azonban nem vagy nem pusztán a kötődés bizonytalanságát jelzi, hanem a pályaválasztással kapcsolatos dilemmát is felmutatja.

Szondi (1942b) érdekes eredménye, ami az eriksoni pszichoszociális identitás-elmélet serdülőkorról szóló megállapításainak (Erikson, 1958) keretében is jól értelmezhető, hogy a fiatalok a C-reakciók szerint három csoportba sorolhatók. A többség (52%) esetében a kötődés bizonytalansága, a moratórium a legjellemzőbb (ennek képletei: $C = ++; +0; 00; +\pm; 0\pm; -\pm; \pm- \text{ és } \pm0$). Ez jelzi Szondi szerint a fiatalok pálya- és ideálválasztási krízisét. Vannak olyanok is, igaz, ekkor kevesen (8%), akik a kapcsolati hűség, a konzervativizmus jegyeit mutatják ($C - 0$ és $C - +$). Ők tekinthetők a korai záróknak (vö. Marcia, 1966). S vannak olyanok, az elért identitás énállapotát megharcolók ($C 0 +$), akik megtalálták azt a személyt, ideált és pályát, „melyhez sorsukat odakötik” (Szondi, 1942b, p. 329).

Az énben végbemenő változásokat az SCH_k ösztönosztály mellett a jellemzővé váló SCH „énképek” is jól jelzik. Szondi (1942b) vizsgálata szerint az ifjúkor elején a második leggyakoribb SCH-képlet a $+0$ lesz. Ezt „operotrop énkép”-nek nevezi (Szondi, 1942b, p. 327), amely ebben az életkorban a választott pálya iránti fokozott érdeklődést, elköteleződést – Szondi szavaival – „a pályatudás szélsőséges vágyát” (Szondi, 1942b, p. 327) jelzi. Az érettségi körül, az egyetemi élet, a szakmai tanulmányok elkezdése idején a fiatal mindent tudni szeretne, mohó vágy él benne, hogy magáévá tegye, integrálja a választott szakterület tudását, ismeretanyagát. Ezt a tudást mintegy nárcisztikusan megszállja, ez azonban pozitív kezdést ad a szakmai tanulmányoknak, az „ösztön szükségletek pályán történő kihasználását” (Szondi, 1942b, p. 327) segíti. Az én részévé válhat ezzel a szakmai öntudat, az énkép azon része, mely a szakmai identitás megalapozódását támogatja. Szondi érzékenyen rámutat azonban arra is, hogy az erre az életszakaszra fokozottan jellemző felfedezési vágyat, az újat teremteni akarás igényét – az énkitágító működést ($SCH ++$; $SCH +0$) – a fiatal részben vissza is szorítja, azzal ambivalens (megosztott reakciók a vektoron). Másrészt a fiatal még nem elég felkészült, a valóság akadályaiba ütköznek az éninfláció sugallta lehetőségek. Szondi (1942b) szerint ebből az alaphelyzetből fakad az erre az életszakaszra oly jellemző depresszív-szorongásos alaphangulat.

Érdemes figyelni arra is, hogy az $SCH +0$ konstelláció megjelenésének pszichodinamikailag mennyire jól megágyaz a Szexuál-vektor két leggyakoribbá váló konstellációja, az $S + -$ és az $S - -$. Míg a $h+$ -szal az emocionalitás és a befogadó attitűd tevődik hozzá a jellemző lelki működésmódhoz, addig a $h-$ és az $s-$ együtt jelzi, hogy az elfojtott libidó szociálisan értékes tevékenységekre helyeződhet át. Az $SCH +0$ mellett az $S - -$ a szublimációs készség jele (Szakács, 1969). De fordítva is szemlélhetjük: ha az egocentrikus beállítódáshoz, a saját gondolatnál, a saját sikernél

megtapadó pszichés működésmódhoz, az SCH + 0 konstellációhoz elaboráció, például sikeres foglalkozási elaboráció (S – –) társul, akkor az normatív (Szakács, 1969). Az elaboráció (pl. a hivatásért, valamilyen eszméért vagy a másikért való „rajongással”, a szerelemmel) segíti a kitárulkozást, az énkitágítást a saját nagyszerűségébe záródott én számára. Lukács Dénes (2016) is kiemeli az SCH + 0 képlet kapcsán, hogy milyen ritka konstelláció, s egocentrikus dominanciája miatt éretlen jegy, de fiatal felnőttkorban, az identitását építő embernél normatív módon fordul elő többször is a tíz sorozatból, s nem ritkán akár telített formában (k+!). A pályaválasztó, pályakezdő fiatal ugyanis kíváncsi, érdeklődő, bármit befogad, s mindent szeretne gyorsan beépíteni a személyiségébe (k+). Ugyanakkor az Én még nem elég fejlett (p0), így a befogadottakat nem képes hatékonyan, megemésztve tárolni. Ez a képlet a posztadoleszcencia és a fiatal felnőttkor kezdetének identitásépítő folyamatát, a felnőtt státuszba való átmenetet jelzi (Lukács, 2016). Ekkor az SCH + 0 képlet fokozott nárcizmusa természetes módon szükséges, hiszen egy pálya mellett elköteleződni csakis az adott (tudomány)terület tudásanyaga felé irányuló birtoklásvágygyal lehetséges (k+). A birtoklási vágy, az introjekció énfunkciója operotropizálva a foglalkozásválasztásban, a pályaelköteleződésben manifesztálódhat (Lukács, 2016).

Amilyen az ember, olyan a munkája – Az operotropizmus

A genotropizmus egyik alapvető formája az opero-genotropizmus vagy röviden operotropizmus, illetve ergotropizmus, azaz a foglalkozásválasztás vagy más néven pályaválasztás. Szondi genetikus sorstana szerint adott embernél az ösztönkör genetikusan, transzgenerációsán előre megszabott, de a választása már szabad a genotropizmus területei és dinamikája tekintetében. Azaz abban szabadon dönthet, hogy adott örökölt ösztönkörbeli szükségleteit pár-, barát-, pálya-, betegség- vagy halálneválasztás formájában éli-e ki, s adott választáson belül hogyan (Szondi, 1942a). Az ösztönsors, a kényszersors szabta lehetőségeken belül az egyén „sok mindent tehet és sok minden lehet” szabad akaratából (Szondi, 1942a, p. 315).

Szondi a pályaválasztást sorsunk egyik legfontosabb, ugyanakkor „legveszedelmesebb” pontjának látta (Szondi, 1942a, p. 314).

Lényeges, hogy az operotropizmusról vallott gondolatai csak azokra az esetekre vonatkoztathatók, amikor a pálya megválasztása szabadon, két vagy több lehetőség közül spontán választás alapján történik, vagy legalábbis úgy zajlik, hogy a folyamatban szó lehet választásról.

Szondi (1942a) elsőként felteszi a kérdést, hogyan függhet össze a választott foglalkozás a személy lappangó génjeivel, hiszen pályánk megválasztását testi és lelki adottságaink, valamint a tágabb gazdasági és társadalmi tényezők is befolyásolják.

Széles körű családfakutatásai nyomán vette észre, hogy sok családban a választott foglalkozások gyakran besorolhatók valamely önálló jellemzővel bíró pályakörbe (Szondi, 1942a). Bizonyára többünk tapasztalata ez. Példaként említhetjük azt a családot, ahol a nőtagok mind segítő foglalkozást választottak: az anya ápolónő, egyik lánya szociális munkás, a másik gyógytornász. Figyelemfelkeltő, hogy akkor indul meg a három nő között családi konfliktus, amikor egyikőjük „vált”, és segítő szakmáját – anyagi okokból – jól fizető, de nem altruisztikus, empátiát alig előhívó pályára „cseréli”.

Másrészt Szondi a több mint ezer genogram elemzése közben arra is figyelt és statisztikailag is megerősítette, hogy bizonyos pályakörök és „öröklődési körök” között szoros és specifikus kapcsolat áll fenn (Szondi, 1942a, p. 184). Multidiszciplináris kutatócsoportjával (Bürgi-Meyer, 1996a) megvizsgálta, hogy az egyes ösztönkörökhöz tartozó betegek (az S-, a P-, az SCH- és a C-tengelyhez kapcsolható betegségekben szenvedők) családtagjainál milyen foglalkozásválasztások uralkodnak. Kíváncsi volt, hogy más „pályatípust” választanak-e az emberek aszerint, hogy pszichés beteg felmenőik a négy ösztönkör szerint melyikbe besorolható abnormalitással bírnak (pl. szexuális perverzióban [S-tengely], hisztrionikus személyiségzavarban [P-tengely], szkizofrén kórképben [SCH-tengely] vagy pl. bipoláris zavarban [C-tengely] szenvednek). Ez a hatalmas munka azonban csak az egyik szeletét adta a pályaválasztás sorsanalitikus vizsgálatának. Új utak nyíltak meg Szondi számára a jelenség tanulmányozására a kísérleti ösztöndiagnosztikai teszt, azaz a Szondi-teszt kialakításával. Ekkor olyan kérdések foglalkoztatták, mint: (1) a különböző pályák különböző ösztönszükségletek kiélésének teremtenek-e lehetőséget; (2) a különböző pályakategóriák hátterében milyen ösztöndinamika- és struktúra rejlik; (3) milyen gyakorlati jelentősége van az ösztöndinamikának a pályaválasztás és a pályaalakmasság terén. Az utóbbi terület is rámutat arra, hogy Szondi mindig a gyakorlati alkalmazhatóságot tartotta szem előtt. A pályaválasztással és a pályaalakmassággal kapcsolatban az izgatta elsősorban, hogy a „pályaösztönton” (Szondi, 1942a, p. 185) milyen többletet képes ahhoz hozzátenni. Másrészt – rendkívül modern módon – az is foglalkoztatta, hogy a pályaösztönton segítségével megtervezett munkaterápia képes-e „megelőzni, javítani, esetleg gyógyítani” pszichiátriai betegségekben szenvedőket (Szondi, 1942a, p. 186).

Szondi és munkacsoportja foglalkozáskatalógust állított össze, melyben az egyes szakmák, foglalkozási körök esetében meghatározták, hogy azok mely ösztön-

tendenciák szocializációjára alkalmasak. A Szondi-tesztet alapesztésként használták ebben a folyamatban: a pályaaorientáció ösztönpszichológiai alapokon nyugvó finomításában (Bürgi-Meyer, 1996a).

A pályaválasztás és a pályaaöztöntan genotropikus kapcsolatai

Empirikus anyagra támaszkodva Szondi és munkatársai, főként Mérei Ferenc, illetve Márton Imre és Márkus Sándorné az egyes öröklődési körökön belül jellegzetes foglalkozásokat azonosítottak. Szondi munkájában (1942a) számos esetet mutat be részletesen, hogy állításait illusztrálja.

Mind a négy ösztönkörnél az adott ösztönkörre jellemző pályaválasztásokat emel ki. Minden esetben az adott vektor részletes jellemzéséből kiindulva hoz fel példákat az adott ösztönkör ösztönbetegseinél tapasztalt választott foglalkozásokra, azok jellegére. A kiindulópont minden esetben az az elgondolás, hogy a Szondi-tesztben az egyes ösztönköröknél szerepelő betegek – akik az adott ösztön működésének szélsőséges reprezentánsai – valamely ösztönszükségletüket extrém mértékben felduzzasztják. Ösztönkörönként a következő példákat hozza:

(I) A paroxizmális-tengely (P-vektor) az ún. epileptiform és a hiszteriform megbetegedésekben szenvedők fényképeit tartalmazza. A korban az előbbi kategóriába sorolták például az epilepsziás jellegű rohamokat, a migrént, a dadogást, az asztmát és az ekcémát is, míg az utóbbiba a hisztériát, a ticet és a szorongásos neurózisokat. Szondi (1942a) kiemeli, hogy a két betegségkör közös pontja a rohamszerűség, valamint a „meglepetés”: a beteg mind magát, mind környezetét meglepi rohamszerűen megjelenő, majd ugyanilyen hirtelenséggel eltűnő tünetével. A különbség Szondi szerint az, hogy az epilepsziás a durva indulatait duzzasztja fel, míg a hisztériás beteg a lágyabb affektusait. Az epileptiform kórképekben szenvedők tehát azzal, hogy férfias és erőszakos impulzusaikat, a bennük lévő „Káint” (Szondi, 1987) nyomják el, egyben fel is duzzasztják indulatoságukat (e–, hy+ és h+). Manifesztan „jámbor emberek akarnak lenni” (Szondi, 1942a, p. 190), „Ábel”-pályákat választanak. Olyan foglalkozásokat tehát, melyekben a szelídség, a szociabilitás, az empátia, az alázatosság, a gyöngédség dominál. Így például gyakran lesznek ápolók, tűzoltók, papok, pékek vagy kéményseprők. A tudattalanban felgyülemlett harag, düh, erőszakosság csak ritkán, rohamszerűen tör ki. Arra, amikor „Káin kegyetlensége” (Szondi, 1942a, p. 189) esetenként előtör, Szondi (1942a) kéziratában számos esetpéldát hoz. Ugyanakkor a hiszteroid karakterek a jámborságot, a kedvességet, a szeretetet fojtják el (h–),

s emiatt viselkedésük erőszakos elemekkel telítődik. Foglalkozásválasztásukban is ennek kiélése tölti be a vezető szerepet: gyakran lesznek például vezetők, az ilyen nők pedig kifejezetten szívesen választanak „amazonpályákat” (Szondi, 1942a, p. 190), melyekben a harc vagy akár a kegyetlenkedés társadalmilag elfogadott formában jelenhet meg (Noszlopi, 1969).²¹

Fontos észrevétele Szondinak, hogy adott vektor (jelen esetben a P-vektor) látszólag ellentétes faktordinamikája (pl. itt „Ábel-pályák” vs. „Káin-pályák”) adott családon és generációkon belül váltakozhatnak, de a személyes életre is jellemző lehet, hogy „Ábel-foglalkozást” káinira cserél le valaki, vagy fordítva. A „poláris ellentét” (Szondi, 1942a, p. 204), azaz az ösztönélet ellentétessége a lelki élet dinamikájának az alapja. Az állásfoglaló én az a szubsztancia Szondinál, mely képes dönteni arról, hogy mely ösztönszükségleteket elégíti ki vagy fojt el, illetve szublimál vagy akár humanizál (Gyöngyösiné Kiss, 2007; Noszlopi, 1989). A legmagasabb énéfjeltségi, illetve személyiségfejlettségi szinten, a *homo liberator et humanisator* szervezettségével bíró ember képes arra, hogy rádöbbenjen, valamilyen formában az ellentétes ösztönerő mindkét pólusát ki kell elégítenie. Ezáltal válik képessé arra, hogy ősi ösztönszükségleteit emberi módon élje ki (Szondi, 1987).

Szondi (1942a) tapasztalatai és a családfakutatások alapján kiemeli, hogy paroxizmális kórképekben szenvedők egészséges rokonai az átlagosnál gyakrabban választanak olyan pályákat, melyekben a gyakori helyváltoztatás igénye (pl. áruszállító, vasutas), a tűzzel való foglalkozás (pl. tűzoltó), a magasság és a mélység (pl. pilóta), valamint a hullámmozgások (pl. tengerész) kiemelt szerepet kapnak. Mivel szerinte ezen „epilepsziakonduktorok” magas baleseti hajlandósággal bírnak, az ilyen foglalkozáskörökre (pl. pilóta, mozdonyvezető, tengerész) jelentkezők alkalmazásvizsgálatánál fontos volna a részletes genogram felvétele, különös tekintettel a családban esetlegesen előforduló paroxizmális megbetegedésekre (Szondi, 1942a).

(II) A szkiziform megbetegedések öröklődése és a „szkiziform pályakörök” közötti párhuzamokat is több száz családfa áttekintése nyomán vázolja fel Szondi (1942a). Az SCH-vektorban úgy találta, hogy a vektor betegségi köréhez (kataton és paranoid szkizofrén betegeket „felmutató” családok) a következő pályák kapcsolódtak halmozottan: matematikus, mérnök, orvos, tanár, zenész, katona, művészetekkel foglalkozók (pl. író, költő, esztéta) és gazdálkodók. A reálpályák választásával a személytelenebb, érzelemmentesebb, a szociális kapcsolatoktól való fokozottabban visszahúzódó beállítódást képesek operotropizálni a rejtetten kataton ösztönszükségleteket

21 Megjegyzendő, hogy Szondi a pályaválasztással kapcsolatos munkáiban a nemek szempontját alig hozza be. Az általa leírtakat univerzálisan, alapvetően nemtől függetlenül vagy attól kevésbé függően találta érvényesnek.

hordozók (konduktorok). Kiemeli azt a tapasztalatát is, hogy a „szkizoform családokban” erős törekvés van jelen az intellektuális pályák iránt, valamint azt, hogy a paranoid SCH-körben kimagasló a metafizikai, illetve a különböző vallások iránti érdeklődés. Utóbbiaknál gyakori a rajongás is valaki vagy valami iránt. Szondi ezt az énhatárok problematikájával köti össze: a tárgy/az én határainak kitágításával metafizikai, transzcendens, mágikus elemek jelennek meg a személy gondolkodásában (Szondi, 1942a). Az operotropizmus klasszikus formája, amikor valaki olyan pályát választ, melynek keretében hivatásszerűen foglalkozhat olyan személyekkel, akik nyílt hordozói annak az ösztönigénynek, melynek maga rejtetten konduktora. Az SCH-körben két példát hoz erre. Az egyik a jogászi, a másik a pszichiáteri, illetve klinikai pszichológusi pálya. Előbbiek Szondi (1942a) szerint a perlekedéshez vezető paranoia konduktorai, azaz a bennük lappangó módon jelenlévő paranoid ösztönigényeket „nemesítik”, szociális értékű tevékenységgé alakítják a jogi pályán: „elhivatott szenvedéllyel, hivatásszerűen foglalkoznak [...] perlekedőkkel és azok pereivel” (Szondi, 1942a, p. 234). De a pszichés problémákkal küzdők ellátásának pályái is (pl. pszichiáter, pszichológus), hasonlóképpen az előzőekhez, a rejtett paranoid ösztönigények operotropikus feldolgozási/kiélési – szocializált – útjai. Ezt a jelenséget ventilergotropizmusnak nevezi.

Fontos azonban arra is rávilágítani, hogy a pályaválasztás és a konduktorság kapcsán Szondi több esetben is megjegyzi, hogy az „esetek egy részében áll fenn”, tehát nem kell minden tűzoltó esetében pirománt, vagy minden pszichológus családjában paranoid személyt keresnünk. Sőt, kifejezetten hibának véli azt a leegyszerűsítést, hogy minden pályaválasztás esetében genotropikus jelenségeket keressünk, és ezzel általánosítsunk: „nem azt állítjuk, hogy minden elmeorvos valamely elmebetegségnek a konduktora, hanem azt, hogy az elmebetegségre hajlamosító gének konduktorai rejtett ösztönigényüket könnyen, jól és megnemesített formában élhetik ki elmeorvosi pályán” (Szondi, 1942a, p. 277). S ugyanez igaz minden más pályaválasztásra is. A megállapított operotropikus körök abban segítenek, hogy az adott ösztönkör betegségeiben szenvedőknek vagy azok konduktorainak megfelelő – azaz az adott ösztönigény szublimációjára alkalmas – pályákat ajánljanak (Szondi, 1942a).

(III) A cirkuláris, azaz a kapcsolati ösztönkör operotrop – az egyébként szélsőséges kapaszkodási ösztönszükségletet pozitívvá, társadalmilag hasznossá transzformáló – megoldásai a következő pályák választásában nyilvánulhatnak meg: zenei-művészi pályák (pl. zenész, zenekritikus, költő), illetve az ún. „orális pályák”, melyek a szájjal, a fogakkal, a nyelvvel, az ivással és az evéssel kapcsolatosak (pl. szakács, fogorvos, fogtechnikus, logopédus, bármixer, kocsmáros, nyelv- szakos tanár, énekes). Ugyanakkor a túlzott kapaszkodás, ragaszkodás (d-!!) cirkuláris

ösztönkörben megjelenő pszichés mechanizmusa olyan pályákon való sikeres részvételben operotropizálódhat, mint bankár, tőzsdeügynök, gyáralapító, vállalatvezető vagy műgyűjtő. Míg ennek ellentétes folyamata, a figyelem szórtsága, az állandó keresés (d+!!) a gyakori állás- és foglalkozásváltásokban realizálódhat vagy például adóssághalmozásban, léha, bohém életvitelben, vagy akár szélhámosságban, csalásban (Szondi, 1942a).

(IV) Végül az S-vektorban megjelenő operotropikus lehetőségeket összegzi, azaz a „nemi ösztön zavarainak kórtani és pályatani körét” (Szondi, 1942a, p. 253). A szadisztikus és mazochisztikus tendenciák pályaválasztásban való megjelenésén kívül a nemi identitás zavarai, valamint a homoszexualitás jelenik meg a Szexuál-tengely zavaraként, illetve elemzi annak foglalkozásválasztásban megjelenő formáit. Utóbbival, mivel ma már nem diagnosztikus kategória, és Szondi is sokat bajlódott annak beillesztésével az S-tengely problémái közé (Lukács, 2016), jelen munkában nem foglalkozunk. Szondi az S-tengely s faktorának két szélsőséges esetét – „ösztönbetegséget” – írja le: a szadizmust (s+!!!) és a túlzott mazochizmust (s-!!!). Ezek legszélsőségesebb formái a szadista gyilkosság és az öngyilkosság, utóbbi mint szélsőséges intraagresszió. Familiáris pályakutatásaiból az derült ki számára, hogy a szadisztikus ösztönbetegek és konduktor családtagjaik olyan pályákhoz vonzódnak, melyekben az agresszió, az erőszak kiélhető vagy részben megjeleníthető (Szondi, 1942a). Szondi ezen a ponton azonban nem konkrét foglalkozásokat sorol, hanem olyan eszközöket (pl. kés, bárd, csákány, kalapács, ostor, különböző fegyverek), tevékenységeket (pl. darabolás, szétszedés), melyekben/melyekkel az agresszió operotropikusan kiélhető. Továbbá felsorolja a nagy izomerő kifejtését igénylő pályaköröket is a nyílt vagy lappangó módon szadisztikus színezetű genotropikus pályák esetében (Szondi, 1942a).

Szondi (1942a) felveti azt a nehézséget is, hogy adott ösztönkör betegségei gyakran más ösztönkör betegségeivel keverednek, ami kihat a pályaválasztásra, árnyalja, bonyolítja azt. A választott pályáján az ember ugyanis Szondi (1942a) szerint egyidejűleg több ösztönszükségletét is kiéli, illetve szublimálja, akár humanizálja.

Kiemelendő, hogy Szondi a szocializációs hatásokkal alig vagy nem is számol. Azt a jelenséget, hogy gyermekként örökbefogadott felnőtteknél hasonló pályaválasztások, illetve megbetegedések jelennek meg, mint az örökbefogadó szülőknél és/vagy felmenőiknél, azzal magyarázza, hogy az örökbefogadók „gyermekválasztását” is „genotropikus” erők irányítják (Szondi, 1942a, p. 191, a kéziratban is csak Szondi saját kézírásos bejegyzésében található meg a fenti gondolat).

Szondi a genotesztben a pályaválasztással a legtöbbet az ösztönosztályok jellemzésekor foglalkozik. Az ösztönosztály adott személynél a négy vektor közül az

a vektor, melynek két faktora közül az egyikben sok, míg a másikban kevés a tüneti tényező, tehát a 0 vagy a megosztott ($\pm$) reakció. Az ilyen vektorban a kiegyensúlyozatlanság dominál, az ösztönök önszabályozása itt a legrosszabb (Lukács, 1996). Továbbá az a faktor lesz az ösztönosztály, melyben kevés a tüneti tényező, tehát az itt meglévő szükséglet erősebb elfojtás alá kerül. Mivel ennek ösztöne csak részben vagy nem elégíthető ki, ezért ez a vektor reprezentálja az ösztönbetegséget, a „veszélyt”. Mivel a vektor eme faktorában kevesebb az ösztönmegnyilvánulás, ezért ez a dinamikusabb faktor, s így meghatározza az egyén személyiségjellemzőit (Lukács, 1996). A lehetséges 16 ösztönosztály legtöbbjénél Szondi nemcsak sorslehetőségeket, hanem – annak részeként – lehetséges foglalkozásválasztásokat is felvázol. Példaként: az Sh+ ösztönosztályba sorolható személyek sorslehetőségeit a kielégítetlen gyengédség-igény (h+!) határozza meg. A kötődés, az affiliációs szükséglet azonban univerzális emberi igény. Nem véletlen, hogy Szondi felmérései szerint a legtöbb ember ebbe az ösztönosztályba sorolható, s bizonyos életszakaszokban, amikor a szeretetigény normatív módon fokozottabb (pl. a párválasztás idején), dominánsabb (Lukács, 1996). Azok, akiknek sikerül gyengédségigényüket kötődéseikben megfelelően kielégíteni, más ösztönosztályba lépnek. Ellenben azok, akik beleragadnak a szeretve levés állandó – akár erőszakos – hajszolásába, egész életükben ehhez az ösztönosztályhoz kötődnek. Szublimációs mechanizmusok révén azonban a fokozott, de kielégítetlen szeretetigényt, s ezzel a magányosság érzését operotropizálhatják, s „szent” foglalkozásokat (pl. segítő szakmát, hitélettel kapcsolatos foglalkozást) választhatnak (Szondi, 1942a; Lukács, 1996).

Nagyon fontos azonban megjegyeznünk, hogy adott ösztönosztály nem egyenlő egy adott foglalkozás, betegség vagy bűnözési forma választásával. Szondi – vizsgálatait nyomán minden esetben – számos lehetőséget, példát sorol fel, sokszor inkább munkaköröket, nagyobb foglalkozási kategóriákat (pl. vallással kapcsolatos foglalkozás) hoz fel (Gergely, 2004). Ezzel is jelzi, hogy a sor folytatható, s inkább a felvázolt (ösztön)-pszichodinamika a fontos, mely adott foglalkozási kör választásához vezet.

Szondi (1942a) szerint a választott foglalkozásban rejtett ösztöneinket élhetjük ki. Éppen ezért az ösztönök formálásának kiváló terepe a foglalkozásválasztás, illetve annak professzionális segítése, a pályaorientáció. Szondi a '30-as években egy sorsanalitikus programot kívánt megvalósítani annak szorgalmazásával, hogy laborja szisztematikusan tárja fel a Szondi-teszt segítségével, hogy mely szakma mely ösztönök szocializációjára lehet alkalmas (Bürgi-Meyer, 1996a). Az első lépés ebben a folyamatban az volt, hogy az ösztönpróba (a Szondi-teszt) segítségével gyermekek és nevelőik látens ösztönrendszerének feltárásával a nevelő és a nevelt látens gén-

rokonsága alapján hozzon létre jól működő pedagógus-nevelt párosokat. A tapasztalatok alapján a nevelési siker azon állt, hogy a nevelő és a nevelt azonos ösztönstruktúrával bírt-e (Szondi, 1939; Lőrincz Á. n. S., 1939). Szondi munkacsoportjával „lelki segélyállomásokat” próbált létrehozni, melyekben az ösztöndinamikailag megvizsgált és megfelelő segítőket „lelki támaszként” kívánták adott gyerekek, serdülők mellé illeszteni (Szondi, 1939). Végül ez a nagyszabású terv átfogóan nem valósult meg.

Szondi pályaválasztással kapcsolatos elgondolásainak hazai tudománytörténeti kerete

Szondi pályaválasztással foglalkozó gondolatai nem előzmény nélküliek a hazai tudományos életben. A pályaválasztás szakértő segítése viszonylag korán megjelent a segítő gyakorlatban (pl. Zanathy, 1892), s kiemelendő, hogy az szinte egybeesett a hasonló célú külföldi kezdeményezésekkel (Sipeki, 2005). Az 1800-as évek végén indultak az első próbálkozások, mégpedig a pedagógusok irányából, akik érzékelték a pályaaorientáció szükségességét. Ranschburg Pál kísérleti gyógypedagógiai laborja 1899-ben szerveződött, s ez a labor költözött a Mosonyi utca 6-ba, ahol 1906-tól Gyógypedagógiai Magyar Királyi Laboratórium néven működött. A Mosonyi utcai épületben egy gyógypedagógiai iskola is volt (Sipeki, 2005). Ebben a laborba érkezett Szondi, s 1927-ben már annak irányításával bízták meg (Gordosné Szabó, 2004). Az I. világháború alatt és közvetlenül azt követően felélénkült a pályalelektan iránti érdeklődés. Ennek hátterében részben a frontról hazatérők újbóli munkavállalásának segítése állt, de a tehetséges, ám nem tehetős gyermekek képességvizsgálata és ennek nyomán életpályájának támogatása is a fókuszba került. 1915-ben Makra Imre például olyan kézikönyvet adott ki, amely a Monarchia továbbtanulási és pályaválasztási alternatíváit foglalta össze (Sipeki, 2005). Két évvel később egy gyermeklelektani tematikájú kongresszuson a pályaválasztás kérdése helyeződött a középpontba. A tanácsköztársaság is hangsúlyos szerepet szánt intézkedéseiben a pályaválasztással kapcsolatos kérdéseknek, azonban kérészélete miatt a megvalósítás megghiúsult. Ezt követően több kezdeményezés is megindult a pályaválasztási tanácsadás intézményi alapjainak letételére (pl. Ranschburg Pál vagy Nagy László által), azonban ezek elszigetelten zajlottak, illetve hálózati rendszert egyikőjüknek sem sikerült megszervezni (Sipeki, 2005). Az 1920-as évek első felében látványos fellendülés indult a területen: 1924-ben létrejött az első önálló pályaválasztási tanácsadó intézmény Nyilvános Pályaválasztási Tanácsadó Laboratórium elnevezéssel, 1925-ben pedig Nagy László hozott létre pályaválasztási

labort. Előbbiben a munkanélküliek pályaalkalmassági vizsgálatát és pályatanácsadását végezték. 1929-ben a Szondi-labor keretein belül – Nagy László támogatásával – önálló részlegként létrejött az Állami Gyógyypedagógiai Nevelési és Pályaválasztási Tanácsadó, melyet Schnell János szervezett meg (Laczkó, 2000). Az ezt követő szűk két évtizedben fejti ki Szondi a pályaválasztással kapcsolatos sorsanalitikus gondolatait. Mivel ezek az elgondolások a sorsanalízis keretrendszerében formálódtak, így viszonylag függetlenek a kor pályaválasztással kapcsolatos és a külföldi, elsősorban angolszász hagyományokkal diskurzusba kerülő elméletektől, gyakorlattól. Ugyanakkor Mérei Ferencen keresztül mégis áthagyományozódtak szempontjai, elképzelései a pályalélektan területére. 1941-ben alakult meg ugyanis a Székesfővárosi Pályaválasztási Tanácsadó és Képességvizsgáló Intézet, amelyet 1945-től átszerveztek, nevét Fővárosi Lélektani Intézetévé változtatták, s vezetésével a Szondi-tanítvány Mérei Ferencet bízták meg (Szakács, é. n.). Az is igaz azonban, hogy az ekkor megindult munka a szovjet nyomás miatt 1949-től a '60-as évekig megszakadt vagy legalábbis Csipkerózsika-álmát aludta.

Szeretném azt is kiemelni, hogy Szondi pályaválasztással kapcsolatos elképzeléseiben – bár a Szondi-féle sajátos elméleti és terminológiai rendszerben – számos modern, a hazai és a külföldi szakirodalomban csak később megjelenő fontos szempont lelhető fel. Így például Szondi a pályaválasztás kapcsán személyközpontú megközelítést alkalmazott (vö. Csirszka, 1963), azaz az önmegvalósítást, az állásfoglaló ego erősödését, főszerepét fedezte fel az életpálya kiválasztásában, ezzel az alkalmazkodás segítségével (vö. Rókusfalvi, 1969) – természetesen csak akkor, ha az szabadon, elhivatottságból történik. De azt a modern alapgondolatot is megemlíthetjük, hogy Szondi a pályaorientációhoz minél alaposabb, szélesebb körű személyiségvizsgálatot szorgalmazott (nála ez az ösztönszükségletek részletes feltárását foglalta magába). A feltárt konstellációkat alapul véve, azokat „terelve”, fejlesztve érhető el kidolgozott szerepelképzelés (vö. Völgyesy, 1976).

Ergotropikus epilógus

Szondi 1942-ben azt írta: „A pályaválasztás terén a kísérleti ösztöndiagnosztikára heurisztikus feladatok várnak.” (Szondi, 1942b, p. 351). Közvetlenül ez után azt veti papírra, hogy „a pályaösztöntani diagnosztika kiépítését a kísérleti ösztöndiagnosztika módszerének segítségével” Mérei Ferenc „pályapszichológusra” bízza (Szondi, 1942b, p. 351). Kiemeli, hogy tanítványa, Mérei – empirikus vizsgálatai alapján – több mint harminc szakma és „több ezer tanonc és munkás ösztönsorsát” elemezte,

s munkája „csaknem készen várja megjelenését” (Szondi, 1942b, p. 351). Valóban, Mérei monográfiája, címlapján egy gyári munkással, még abban az évben megjelent *A pályaválasztás lélektana* címmel (Mérei, 1942). Érdemes arra is rávilágítani, hogy egy nagy valószínűséggel 1945 második felében született levelében Szondi Méreit abban is sürgeti, hogy az általános ösztönrendszer mellett készítse el a pályaválasztással kapcsolatos ösztönjellemzők leírását is: „Mérei Ferenc csinálja meg sürgősen a pálya-ösztönlinnaeust.” (Narancsik, 2018). A pálya(választás) és a Szondi-féle ösztönrendszer kapcsolatainak meghatározása az ösztönlehetőségek foglalkozásban való megnyilvánulásainak rendszerzését is magában foglalta volna.²²

Szondi az ösztöndiagnosztika bevezetését a pályatanácsadásba több szempontból is rendkívül fontosnak találta. A nevelés kérdésköre mindig is foglalkoztatta, s azt remélte, az ösztöndiagnosztika elmélete és technikája itt léphet a legszorosabb kapcsolatba a társadalomtudományokkal, kiemelten a neveléslélektannal és a szociológiával. Olyan kérdések foglalkoztatták, mint például annak kísérleti igazolása, hogy a társadalmi helyzet változásával megváltozik-e az ember ösztönsorsa, vagy például kíváncsi volt arra, hogy a genotropisztikusan (a látens családi, génikus hatások alapján) irányított pályaválasztásnak mi a szerepe az egyén és a társadalom sorsának alakulásában (Szondi, 1942b). Felvetődött benne annak – utópisztikus (?) – lehetősége, hogy „az egyéni látens sorsok irányításával” (Szondi, 1942b, p. 352) a közösség sorsa is kedvező, szociálpozitív irányba befolyásolható.

Részben a fenti gondolatmenetből fakad, hogy Szondi a nevelés terén várta a kísérleti ösztöndiagnosztika és a sorsanalízis legnagyobb hasznát. Hasznukat abban az értelemben, hogy a gyermekek és ifjú emberek, sőt a felnőttek ösztönszükségleteit ezek alapján lehetne képes a nevelés átformálni, s így mind az egyén, mind a közösség hasznára fordítani. Ehhez az első lépés, hogy a nevelő feltárja neveltje lappangó ösztönszükségleteit és a „veszélyt jelentő ösztönszükségleteket” (Szondi, 1942b, p. 352), s azokat úgy segítsen átalakítani, hogy részben az ösztönigény is kielégüljön, de a gyermek „épségben megmaradjon és a közösség se szenvedjen” (Szondi, 1942b, p. 352). És itt érkezünk el ismét az operotropizmushoz. Ezt Szondi (1942b) a sorsanalitikus nevelés második alaptételének tartja. Rendkívül fontos Szondi megállapítása, miszerint nem a „nehezen nevelhetőség nyílt tüneteit kell átnevelni”, mert ezek a tudattalanban működő „ösztönveszedelmek vészkijáratái” csupán (Szondi, 1942b, p. 352), hanem magukat a lappangó és problémát okozó ösztönszükségleteket szükséges kezelni. Kezelni, ami Szondi rendszerében nem jelent mást, mint

22 Történeti adalék, hogy az 1941-ben alakult Székesfővárosi Pályaválasztási Tanácsadó és Képességvizsgáló, amit 4 évvel később Fővárosi Lélektani Intézeté neveztek és szerveztek át, vezetője 1945-től Mérei Ferenc lett (Szakács, é. n.).

abban segíteni a személyt, hogy megtalálhassa azt a területet, melyben „veszélyes” ösztönszükségei szocializált formában manifesztálódhatnak (pl. heves érzelmi reakcióit és fokozott egocentrizmusát színpadon állva, szerepbe bújva kanalizáltan, immár mások örömeire élhesse ki).

Szondi ezzel ellentmond a monisztikus nevelési elveknek, melyek egyetlenegy területen találják meg a „helyes” nevelési módszert. Szerinte „specifikus operotropizálás” (Szondi, 1942b, p. 353) szükséges, azaz egyéni fókusz, a tízprofilos Szondi-teszt alapján való ösztönélet-feltárás, hiszen az egyes túlburjánzott és/vagy veszélyes ösztönszükségeket csak specifikus szocializációs úton, később speciális pályaválasztással formálhatók át (vö. ventilergotropizmus). Fontos adalék az is, hogy az egyes ösztönszükségeket csak olyan szocializációs területeken lehet alakítani, melyek beletartoznak az adott motiváció genotropisztikus hatásmezőjébe (Szondi, 1940). Példaként: d-igényt (pl. kötődési problémát) nem lehet hy-úton (pl. szerepeltetéssel) „társasértékűvé tenni” (Szondi, 1942b, p. 354). Végül a nevelés sikerének „titkos” összetevőjeként tekinti Szondi a nevelő és a nevelt génrokonságának egyezését, egyben szorgalmazza elmélete és a feltárt empirikus anyag alapján gondolatainak gyakorlati felhasználását (Szondi, 1942b, p. 355; Bürgi-Meyer, 1996a; Gordosné Szabó, 2004).

Szondi (1942a) szerint a pálya választása és művelése nem pusztán kenyérkereseti forrás. Abban – részben vagy egészben – a személyben mélyen, a tudattalanban megbújó ösztönszükségeket törnek felszínre, keresik levezetésüket, kielégülési formáikat, a legtöbb esetben szublimált, „megnemesített” módon. Szondi (1942a, p. 283, kézírásos lábjegyzetes megjegyzés) szerint ez a képesség emeli az embert az állati ösztönös működésmód fölé. Az operotropizmusban mutatkozik meg a leginkább az, hogy az ember képes a természetes ösztöneit átformálni, szocializálni. Így lesz a pálya ösztönösen választott – és a családi tudattalan által (Szondi, 1996b) is formált – élethivatás, ezzel az ember sorsának része.

IRODALOM

- Benedek, I. (1993). A sorsanalízis születése. *Gyógypedagógiai Szemle*, 21(3), 162–164.
- Bürgi-Meyer, K. (1996a). „A laboratórium egy lázasan dolgozó hangyatársadalom.” *Thalassa*, 7(2), 83–103.
- Bürgi-Meyer, K. (1996b). Emlékezés a Szondi-családra. Interjú Kerényi Magdával. *Thalassa*, 7(2), 105–117.
- Csirszka, J. (1963). A pályaválasztási szaktanácsadás mint tudományos tevékenység. In Gegesi Kiss, P. (Ed.), *Pszichológiai Tanulmányok V.* (pp. 343–360). Akadémiai.
- Erikson, E. H. (1958). Az életciklus: Az identitás epigenezise. In E. H. Erikson (Ed.), *A fiatal Luther és más írások* (pp. 437–497). Gondolat, 1991.
- Gergely, A. (2004). Szondi – másképpen. *Iskolakultúra*, 14(1), 93–96. <https://www.iskolakultura.hu/index.php/iskolakultura/article/view/19977>
- Gordosné Szabó, A. (2004). Szondi és a gyógypedagógia. *Gyógypedagógiai Szemle*, 32(2), 122–131.
- Gyöngyösiné Kiss, E. (1999). *Szondi Lipót. Új Mandátum.*
- Gyöngyösiné Kiss, E. (2007). Személyiség és családi tudattalan Szondi sorspszichológiájában. In Gyöngyösiné Kiss, E. & Oláh, A. (Eds.), *Vázlatok a személyiségről. A személyiség-lélektan alapvető irányzatainak tükrében* (pp. 190–202). Új Mandátum.
- Hermann I. (1943/1984). *Az ember ősi ösztönei.* Magvető.
- Kiss, E. Cs. (2014). Szondi Lipót szakmai életútja – A sorsanalízis és a Szondi-teszt megszületése. *Magyar Pszichológiai Szemle*, 69(3/7), 595–602. <https://doi.org/10.1556/mpszle.69.2014.3.7>
- Laczkó, I. (2000). *A szakszolgálati rendszerek. Kialakulásuk, mai feladataik.* Szakdolgozat. BME Gazdaság- és Társadalomtudományi Kar, Műszaki Pedagógiai Tanszék.
- Lőrincz, Á. n. S. R. (1939). Az állami gyógypedagógiai kórtani és gyógytani laboratórium munkássága. *Magyar Gyógypedagógiai Tanárok Közlönye*, 328–340.
- Lukács, D. (1996). *Szondi. Az ösztönprofilról az elméletig.* Animula.
- Lukács, D. (2016). *A Szondi-teszt korszerű értelmezése.* Oriold és Társai Kft.
- Marcia, J. E. (1966). Development and validation of ego-identity status. *Journal of Personality and Social Psychology*, 3(5), 551–558. <https://doi.org/10.1037/h0023281>
- Mérei, F. (1942). *A pályaválasztás lélektana.* Unitas.

- Narancsik, G. (2018). „Sejtésem élet és halál kérdésében mindig megsegített” – Szondi Lipót egy kiadatlan levele. *Lélekelemzés*, 13(1), 69–90.
- Noszlopi, L. (1989). *Sorselemzés és kísérleti ösztöndiagnosztika*. Akadémiai.
- Noszlopi, L. (1969). Ösztön és sors. *Vigilia*, 34(7), 445–453.
- Rókusfalvy, P. (1969). *Pályaválasztás, pályaválasztási érettség*. Tankönyvkiadó.
- Sipeki, I. (2005). A pályaválasztási tanácsadók tevékenységének és történetének áttekintése. *Neveléstörténet*, 1–2. http://www.kjf.hu/nevelestortenet/index.php?rovat_mod=archiv&act=menu_tart&eid=31&rid=1&id=146 (2018. 02. 03.)
- Szakács, F. (Ed.) (1969). *Öt klinikai próba*. Országos Ideg és Elmegyógyintézet Pszichodiagnosztikai Laboratóriuma.
- Szakács, K. (é. n.). *A nevelési tanácsadók helyzete és szerepe a tanulási és más zavarok megoldásában*. Kézirat.
- Szondi, L. (1940). *Ösztön és nevelés. Ösztöndiagnosztikai kísérletek ikreken. Közlemény a sorsanalitikus szemináriumról*. Királyi Magyar Pázmány Péter Tudományegyetem Lélektani Intézete.
- Szondi, L. (1937). *Analysis of Marriages: An Attempt at a Theory of Choice in Love*. Martinus Nijhoff.
- Szondi, L. (1939). Beszámoló a M. Kir. Állami Gyógypedagógiai Tanárképző Főiskola Kórtani és Gyógytani Laboratóriumának 1938. évi munkásságáról. *A Jövő Útjain*, (1–2), 3–5.
- Szondi, L. (1942a). *Sorselemzés*. Kézirat.
- Szondi, L. (1942b). *Előadások a kísérleti ösztöndiagnosztika köréből IV. kötet – Az ember meghatározása az ösztönök tapasztalati rendszerében – Az ember ösztönlinnaeusa*. Diószegi sokszorosítás.
- Szondi, L. (1987). *Káin, a törvénszegő, Mózes, a törvényalkotó*. Gondolat.
- Szondi, L. (1996a). Sorsanalízis és önvallomás. *Thalassa*, 7(2), 5–38.
- Szondi, L. (1996b). A tudattalan nyelvei: a szimptóma, a szimbólum és a választás. *Thalassa*, 7(2), 61–82.
- Szondi, L. (1996c). *Ember és sors*. Kossuth.
- Szondi, L. (2007). *A Szondi-teszt. A kísérleti ösztöndiagnosztika tankönyve*. Új Mandátum.
- Tamás, D. (2002). Az „ember” sorsa Szondi Lipót elméletében. *Erdélyi Múzeum*, 64(3–4), 156–162.
- Völgyesy, P. (1976). *A pályaválasztási döntés előkészítése*. Tankönyvkiadó.
- Zanathy, B. (1892). Az életpályaválasztás kérdése kiváló tekintettel az iparágakra. In *Szent Benedek-rendi Katolikus Gimnázium évkönyve – Az 1891–1892. iskolai év végén*. Feigl Frigyes Könyvnyomdája.

SORSANALÍZIS A TANÁCSADÁSBAN²³

Káplár Mátvás

A sorsanalitikus elmélet kidolgozásával Szondi Lipót megalkotta a sorsanalitikus terápia módszerét is. Ennek célja az volt, hogy az egyén felismerje azt a kényszer-sorsot, amit addig élt, ezt tudatosítsa, majd ezzel szembehelyezkedve elkezdje élni saját választott sorsát (Gyöngyösiné Kiss, 1999). Mindeddig a sorsanalízis módszere a klinikai pszichológia sajátja volt, és bár manapság a klasszikus terápiás eljárás használata háttérbe szorult, mégis sok szakember alkalmazza szemléletében a Szondi által feltárt mélylélektani összefüggéseket. Jelen tanulmány célja, hogy röviden utalva a sorsanalízis azon összefüggéseire, amelyek a tanácsadás szempontjából kiemelkedő jelentőségűek, bevezetést nyújtson a szerző tapasztalatai alapján kidolgozott, a tanácsadó segítségben használható új megközelítési módba.

Az utóbbi évek szakmai fejlődésének eredménye, hogy a gyakorlati pszichológián belül megjelent és megerősödött a pszichológiai tanácsadás irányzata. Bár a szakma kialakulásának kezdete óta létezett ez a megközelítés, a legutóbbi időkig elsősorban a klinikai pszichológián belül foglalta el a helyét, és nem vált valóban különálló diszciplínává.

Alapszemlélete szerint a tanácsadás abból indul ki, hogy a kliens személyisége és fejlődése alapvetően egészséges, azonban olyan kihívásokkal találkozott az életében, amelyekkel nem tud saját stratégiáival megküzdeni, esetleg tüneteket is produkál. Ennek megfelelően a tanácsadás célja elsősorban a személyiségben már megtalálható dinamikák feltérképezése, az erőforrások összegyűjtése és aktiválása annak érdekében, hogy a gyengeségekkel a személy szembe tudjon nézni, és fejlődni tudjon (Lopez & Edwards, 2008).

Ez a szemlélet, amint a későbbiekben bemutatásra kerül, nagyon jól illeszkedik abba az elgondolási keretbe, amely a sorsanalízist jellemzi, és ezért a gyakorlati munkában széles körben használhatóvá teszi az elméletet.

---

23 A tanulmány korábban az *Imágó Budapestben* jelent meg (Káplár 2018).

Az egyén problémájának és a tudattalan „nyelvei”-nek megértése

A tudattalan fogalmának értelmezése a pszichoanalitikus elméletek egyik kulcsfontosságú eleme. Szondi saját elgondolását a Freud által meghatározott tudattalan fogalmából kiindulva értelmezi. *A tudattalan nyelvei: a szimptóma, a szimbólum és a választás* (Szondi, 1955/1996) című tanulmányában a tudattalan három formáját írja le. Úgy gondolja, hogy ezek a működési formák mind ugyanahhoz a tudattalanhoz kapcsolódnak, csak más-más módon jelennek meg a személyiség dinamikájában. Írásában Szondi (1955) ezt a nyelvek analógiájával szemlélteti. A Freud által leírt személyes, a Jung által meghatározott kollektív és a Szondi által felvázolt családi tudattalan mind a lélek mélyének különböző funkciói, különböző nyelvei. A tanácsadási gyakorlatban alkalmazva Szondi megközelítését, jelen tanulmány szerzőjének javaslata alapján a következő módon ragadhatók meg az egyes „nyelvek”:

1. A szimptómanyelv a felszínen megjelenő, tüneti problémákat jelenti. Ezek azok, amelyek legtöbb esetben tudatosak az egyén számára, és ez lesz a „panasz”, amivel az egyén a szakemberhez fordul. Ide tartoznak azok a személyiségen belüli dinamikus összefüggések is, amelyeken keresztül érthetővé válik a kliens számára tünetének háttere.
2. A szimbólumnyelv az egyén személyiségének olyan tartalmait jeleníti meg, amelyek felszínre hozása, verbalizálása nehézséget jelent. Ezek a tartalmak csak szimbolikus formában ragadhatók meg az egyén számára.
3. A választásnyelv az egyén életében megjelenő döntési stratégiák mintázatát mutatja meg, amely egyrészt a család történetében, másrészt pedig az egyén élet-történetének ismétlődő momentumaiban érhető tetten.

Az egyes nyelveknek megfelelően a tanácsadási folyamatban alkalmazásra kerültek olyan módszerek, amelyeken keresztül megragadhatók az egyes belső tartalmak, és amelyek segítségével a szakember hatékony segítséget tud nyújtani a problémás területek feldolgozásához. A szimptóma nyelv esetében a Szondi által kidolgozott ösztönrendszer nyújtja a keretet, amely lefedi az egyén életének legjelentősebb vonatkozásait, segít felismerni a hatékony megküzdést akadályozó tényezőket. A szimbólumnyelvvél való munka a jelen tanulmány szerzője által kidolgozott imaginációs technika segítségével valósulhat meg. A módszer újdonsága abban áll, hogy egyrészt a munka közvetlenül a kliens által hozott szimbólumokkal folyik, nincsenek felhívó jellegű szimbólumok, irányított imaginációk, másrészt pedig különösen nagy hangsúlyt kapnak a belső világban történő döntések, választások. A belső folyamat tulajdonképpen egy szimbolikus szerepjátékként értelmezhető, ahol megtörténik a kényszerítő

sorstényezőik felismerése és a szabadon választott sors kialakítása. A választásnyelv megértését az egyén genogramjának és családi rendszereinek áttekintése, valamint a Szondi-teszt 2 profiljának aktuális ösztöndinamikára vonatkozó, kooperatív kiértékelése teszi lehetővé. Itt lehetőség nyílik arra, hogy a kliens felismerje az életén végighúzó történések mélyebb összefüggéseit, és ezen összefüggések mentén új, szabad döntéseket hozzon a sorsával kapcsolatban. Megragadva tehát az egyes „nyelvek” üzenetét, és ezekkel dolgozva, a kliens által ezeket tudatosítva, létrejön a problémának egy mélyebb megértése, és kibontakozik a megoldás lehetősége is.

A kliens személyiségétől és problémájától függően az előbb felvázolt módszerek közül akár mindegyik, vagy csak egy-egy kerül alkalmazásra a tanácsadási folyamatban. A tanulmány következő részében az egyes módszerek vázlatos bemutatása következik néhány olyan esetszemelvény felhasználásával, amelyek a különböző technikák működését és hatékonyságát szemléltetik.

A szimptomanyelv használata a tanácsadásban

A tanácsadási folyamat a szerző által is elfogadott szemlélet szerint a tünetekre elsősorban nem mint célpontokra tekint, miszerint a klienssel való közös munka elvárt eredménye a tünet megszüntetése lenne, hanem mint hívívókra, amelyek a probléma gyökeréről adnak információkat (Jung, 1990; Hill és Knox, 2008). Szondi saját ösztönrendszere leírásakor arra törekedett, hogy minél jobban lefedje az egyén életének szükségleteit és az ezeket meghatározó belső dinamikákat. Elgondolása szerint az ösztönök olyan belső energiák, amelyek különböző emberi szükségletekre épülnek. Ezekhez a szükségletekhez kapcsolódó belső feszültségek és ezeknek az egymásra hatása határozza meg végső soron az egyén manifeszt viselkedését attól függően, hogy az egyén azonosul-e ezekkel a feszültségekkel vagy elutasítja őket (Gyöngyösiné Kiss, 1996).

Szondi négy fő ösztönt határoz meg, amelyeken belül két ellentétes pólust, két ösztön-szükségletet különít el. Az ösztönök közül kettő ösztön az én és a külvilág kapcsolatát határozza meg (szexuális ösztön [S] és kapcsolati ösztön [C]), kettő pedig az én belső viszonyait írja le (paroxizmális ösztön [P] és énes ösztön [SCH] (Szondi, 1972).

A tanácsadási folyamat során felhasználva ezt a szemléletet a Szondi által meghatározott ösztönök és ösztön-szükségletek megfeleltethetők a személyiség mindennapi életben megjelenő különböző aspektusainak. Ezeket a területeket megvizsgálva és az ott megjelenő tünetekkel dolgozva feltárható az a belső dinamika, amely az

elakadást okozza a kliens életében. A következőkben az egyes ösztönkörök alapján a tanácsadási folyamatban áttekintendő pszichológiai területek kerülnek bemutatásra.

A szexuális (S) és a kapcsolati (C) ösztön segítségével az egyén társas kapcsolatait térképezhetjük fel. Fontos hangsúlyozni, hogy bár a legtöbb ember esetében a következő személyiségjellemzők és viselkedésmintázatok leginkább a párkapcsolati életben figyelhetők meg, a tanácsadás során ezek értelmezhetők nem romantikus színezetű kapcsolatokban is, fiatalok esetében akár a szülő-gyerek kapcsolat dinamikájában.

Szondi (1972) elgondolása szerint a szexuális ösztön (S) a nemi élet ösztönkörét reprezentálja. A szexuális ösztönben megtalálható az egyén törekvése a másik emberrel való intim kapcsolat kialakítására és az erotikus, gyengéd érzelmek megélésére (*h*) (Erősz), de az ösztön másik pólusán ott van az agresszió, a libidinális kapcsolatok, az intimitás szétrombolására irányuló szükséglet is (*s*) (Thanatosz).

A tanácsadási gyakorlatra alkalmazva az elméletet az első szempont az egyénnek az intimitással, személyszeretettel kapcsolatos attitűdjei (*h*). Képes-e arra, hogy intim kapcsolatot alakítson ki egy másik emberrel? Képes-e arra, hogy megnyíljon és befogadja egy másik ember közeledését? Tud-e egy konkrét személyhez kötődni, az intimitása vagy vágyainak középpontjában maga az intimitás érzésének szükséglete áll?

A második szempont a személyes kapcsolatokon belüli aktivitás (*s*). Rendelkezik-e az egyén erőforrásokkal ahhoz, hogy kölcsönösen odaadó kapcsolatokat alakítson ki? Milyen mértékben domináns vagy önálávető egy kapcsolatban? Kapcsolataiban az aktivitás, a mozgalmasság, a változatosság játszik szerepet vagy inkább a passzivitás?

A kapcsolati ösztön (C) dinamikáját Szondi két, evolúciósan alapvető ösztön-szükségletre vezeti vissza: a megkapaszkodás és a keresés ösztön-szükségletére. Ennek megfelelően a kapcsolati ösztön két faktora a megkapaszkodás (*m*) és a keresés (*d*) szükségletét reprezentálja (Szondi, 1972).

Ennek a megközelítésnek megfelelően a tanácsadási folyamat során feltérképezésre kerül egyrészt a kapcsolati kötődés minősége (*m*): Mennyire szoros az egyén kötődése? Mennyire biztonságos a kötődés? Mennyire merev ez a kapcsolat? Az egyén életében megjelenő fontos kapcsolatok milyen mértékben befolyásolják a viselkedését? Hogyan hatnak ezek a kötődések személyiségének fejlődésére?

Másrészt pedig a személyiségben megjelenő keresés és nyitottság (*d*): Az egyén milyen mértékben képes szociálisan nyitott lenni? Képes-e befogadni és kezelni új helyzeteket? Mennyire mer önálló lenni és eltávolodni az elsődleges kötődési személytől? Milyen mértékben képes ő maga kezdeményező lenni? Szociálisan könnyen vagy nehezen megközelíthető?

A Szondi által meghatározott másik két ösztön (P és SCH) az egyén belső, énen belüli viszonyait határozza meg. A paroxizmális ösztön (P) az érzelmi, indulati energia kontrollálásának dinamikáját írja le. Az ösztönön belüli két ösztönszükséglet egyrészt a brutális, indulati érzelmeknek a kezelési képességét (*e*), másrészt pedig a gyengéd, erotikus érzelmekkel kapcsolatos belső működést jellemzi (*hy*). A paroxizmális ösztön Szondi elméletében az érzelmek dinamikájának ösztöne. Azt mutatja meg, hogy az egyénben hogyan játszódik le az érzelmekhez kapcsolódó belső energia felhalmozódása és levezetődése (Szondi, 1972).

A gyakorlati munka során a paroxizmális ösztön *e* faktora az egyén saját belső indulataival való megküzdési képességében ragadható meg: Képes-e arra, hogy szembesüljön indulataival és elfogadja azokat? Van-e olyan „szelep” az életében, amelyen keresztül agresszív késztetéseit megélheti anélkül, hogy ezzel önmagában vagy másban kárt okozna? Milyen egyensúlyban állnak az adott személyben a negatív és a pozitív indulatok? Milyen helyzetekben, milyen személyekkel kapcsolatban erősödik vagy csökken az indulati feszültség a személyben?

A *hy* az egyén pozitív érzelmi életének dinamikáját jeleníti meg: Képes-e elfogadni és kezelni gyengéd érzelmeit? Mennyire ragadják magukkal az érzelmek, mennyire képes őket kifejezni? Az aktuális érzelmei milyen mértékben hatnak a viselkedésére? Milyen kontrollja van érzelmei és azok megnyilvánulása felett? Meg tudja-e a mutatni a kívüllág felé ezeket az érzelmeket, vagy sokkal inkább csak belül, saját magában képes ezeket megélni?

Végül a negyedik ösztön, amely Szondi soranalitikus elméletében megjelenik, az énes ösztön (SCH). Szondi úgy véli, hogy az én működése kétirányú „mozgást” követ. Az egyik az én tágitása (ego-diasztóle) (*p* faktor), amely a mindenné válás ösztönös vágyából származik, valamint az én szűkítése (ego-szisztóle) (*k* faktor), amely a világhoz való alkalmazkodás révén biztosítja az egyén önfenntartását. Ez a két ellentétes irányultságú szükséglet alkotja az énes ösztönt (Szondi, 1972).

A tanácsadáson ennek az ösztönnek a feltárása során arról kaphatunk képet, hogy az egyén milyen viszonyulást alakít ki a világ felé az énjén belül. Az első szempont az énnak a világgal kapcsolatos attitűdjét tárja fel (*p*). Milyen módon viszonyul az egyén a világhoz? Ő maga akarja alakítani a világot, vagy inkább befogadva azt, önmaga szeretne a világba olvadni? Vannak-e céljai, fejlődési vágyai, előrelépési elképzelései? Milyen erőforrásokkal rendelkezik a kívüllág kezelésére, változtatására?

A másik kapcsolódó szempont az én határaival, határalkotásával kapcsolatban nyújt információt (*k*). Milyen módon határozza meg önmagát a személy? Az önmagáról alkotott kép saját magát a világba bennfoglalja vagy éppenséggel elkülö-

níti? Képes-e pozitívan meghatározni az énjének határait, vagy inkább a másoktól elválasztásban éli meg ezeket?

Az itt bemutatott kérdések megválaszolása a tanácsadási folyamat első felében a kliens által adott információk alapján történik. Ebben a szakaszban a segítő szakember feladata, hogy a beszélgetések során körüljárva az egyes szükségleteket, olyan hipotéziseket tudjon felállítani a problémával kapcsolatban, amelyek a klienssel át-dolgozva megvilágíthatják a probléma hátterét. Így saját szükségleteinek megértésén keresztül az egyén képessé válik olyan életforma kialakítására, amely megfelel ennek a belső dinamikának. A következőkben bemutatott esetszemelvény ezen a tudatos belátáson alapuló fejlődési forma alkalmazhatóságát példázza.

1. esetszemelvény: 13 éves fiú szociális beilleszkedési problémákkal

Dávid és szülei együtt érkeztek tanácsadásra az iskola javaslata alapján. A találkozást megelőző időszakban feltűnt, hogy Dávid elkülönül az osztálytársaitól, nem vesz részt a közös játékokban vagy az udvari beszélgetésekben. Legtöbbször valamelyik sarokban egyedül foglalkozik a telefonjával.

A család kifejezetten jómódú, Dávid pedig nagyon jó megjelenésű mind fizikai adottságait tekintve, mind pedig öltözködésére nézve. A szociális izoláció mellett az édesapának kifejezett aggodalma volt azzal kapcsolatban, hogy Dávid többször kijelentette, hogy „utálja a lányokat”. Ebből az apa arra következtetett, hogy fiának talán homoszexuális irányultsága lehet. Dávid ezt határozottan cáfolta, és elmondta, hogy a „fiúkat is utálja”.

A tanácsadási folyamat során, amely több szakaszban, esetenként 5-6 ülés-számmal zajlott, Dávid személyisége az aspergeri spektrum jellegzetességeit mutatta. Ennek mélyebb feltérképezését és közvetlen kezelését mind a család, mind Dávid elutasította. Alábbiakban az egyik szakasz problematikájának és megoldásának leírása következik.

Dávid jó megjelenése, valamint családjának helyzete vonzóvá tette őt kortársai között, mind a lányok, mind pedig a fiúk körében. Több alkalommal próbáltak hozzá közeledni burkolt és nyílt formában egyaránt, azonban minden alkalommal elutasítással, olykor agresszív reakcióval találkoztak. Ennek következtében egy idő után viselkedésük megváltozott, alkalmanként inkább provokatív lett, és megjelenése miatt (sokszor az iskolában zakót viselt) „businessman”-nek kezdték szólítani. Dávid

mindkét esetben kellemetlenül érezte magát, hiszen nem kívánta közel engedni magához társait, provokatív viselkedésük azonban zavarta őt.

A beszélgetések során Dávid többször kifejezte, hogy igénye van pozitív érzésekre és pozitív visszajelzésre, azonban az intim, személyes kapcsolatokra csak a szűk családjá tekintetében. Bár Szondi-tesztet nem vettünk fel, a társas helyzetben megjelenő konfliktus a Szondi-féle ösztönrendszer h faktora mentén volt értelmezhető. Megjelent az intimitásra való igény (h+), valamint az intimitás elutasítása és az általános szeretet is (h-). A két ellentétes pólus energiájából fakadó belső feszültség állt Dávid problémája mögött. A közös munka során a cél az volt, hogy Dávid felismerje ezt a belső dinamikát, és saját döntése alapján olyan kapcsolati hozzáállást tudjon kialakítani, amely számára biztonságos, és pozitív érzésekhez vezet. Ennek eredményeként képessé vált arra, hogy elengedje környezetének azon elvárását, miszerint az a „normális”, ha valakinek barátai, szoros érzelmi kapcsolatai vannak a családján kívüli más emberekkel. Az a tény, hogy ennek az elvárásnak nem tudott és akart megfelelni, jelentős szorongást okozott Dávid életében. A szorongás oldása után a h- igény megélésének lehetőségeit jártuk körül. Dávid felismerte, hogy a többi kortárs közeledésének (csodálatának) elfogadása nem jelenti azt, hogy neki mindenkivel szoros, a „rajongásnak” megfelelő szintű kapcsolatot kell kialakítania. Nincsen szüksége arra, hogy aktív módon elutasítson minden ilyen közeledést, hanem ezeket elfogadva, de saját énhatárait megőrizve szabályozni tudja a bevonódás mértékét a saját igényeinek megfelelően.

A választásnyelv és a családi tudattalan felhasználása a tanácsadásban

A Szondi által kidolgozott elmélet egyik sarokpontja, hogy az egyén élete folyamán a családi tudattalamból származó kényszersorsot él meg (Gyöngyösiné Kiss, 1999). Ez a mindennapi életben azt jelenti, hogy a genetikailag öröklött, valamint a mentális és szociális környezet által alakított viselkedési és döntési stratégiákat alkalmazza. A tanácsadási folyamat során nagy segítséget nyújt, ha a klienssel közösen átvizsgálva az életét meghatározó különböző eseményeket, ezekben mintázatot keresünk, és ezt a mintázat-keresést kiterjesztjük a családra is. Ennek két gyakorlati eszköze a családfával való munka, valamint a Szondi-teszt felhasználása. Mind a két esetben a kliens tudatosságára és belátására építünk, amennyiben képes felismerni a saját életét meghatározó „erőket” és ezeknek a működését a családján belül. Ez a klienssel végzett

dinamikus, kooperatív munkát igényel, vagyis az adatok felvétele után azok értelmezését és a jelen helyzetre értelmezhető üzenetét a klienssel közösen folytatjuk.

A genogram felrajzolását a legtöbb esetben házi feladatként teljesíti a kliens. Előre meghatározott szempontok alapján dolgozik, és ezek mentén felfelé legalább 3, amennyiben már utódokkal is rendelkeznek, akkor lefelé az összes szinten megvizsgálja a családtagok életét. Ezt a képet az ülések során egy táblán is megjeleníthetjük, és végigtekintve a családtagok történetét, megkeressük azokat a pontokat, ahol családtagjai hasonló kihívásokkal találkoztak, mint ő a saját esetében. Az egyes helyzetekre adott megoldásokat értékeljük úgy, hogy áttekintjük az egyes események kimenetelét és következményeit. Az ebből leszárt információk alapján értelmezzük a kliens jelenlegi helyzetét és megkeressük a szabad választás lehetőségeit a változtatásra. A következő esetszemelvényben arra láthatunk példát, hogy a családi dinamika közös feltérképezése miként vezethet a kényszersors felismeréséhez és új, tudatosan választott viselkedési stratégiák kialakításához.

2. esetszemelvény: 47 éves férfi pornófüggőség problémájával

Róbert párkapcsolati, családi problémákkal keresett fel, amelyek mögött a felszínen pornófüggőség, valamint egy megcsalási eset húzódott. A teljes tanácsadási folyamat párkapcsolati, a feleséggel történt közös találkozások is magában foglalt, azonban jelen tanulmányban a pornófüggőség sorsanalitikus megközelítésű megoldását kívánom bemutatni.

A családfa felrajzolása után az alábbi kép rajzolódott ki Róbert háttéréről. Családjuk egy bukovinai székely család. Történetük része, hogy a család az ún. „kirajzás” idején, a 19. század végén Bukovinából az Al-Duna vidékére vándorolt. Ez a lakhelyváltoztatás egy tervezett, jól előkészített és jórészt szabad döntésen alapuló esemény volt. Az új helyen a közösség felépítette a saját hagyományainak megfelelő életteret, és hosszú távon szándékozott a területen maradni. A II. világháború azonban derékba törte az új kezdetet, és 1944 őszén két nap leforgása alatt el kellett hagyniuk lakhelyüket, és menekülniük kellett a szerb bevonulás elől. Ezt az eseményt Róbert nagyszülei, valamint szülei (ugyan kisgyermekként) éltek át. A menekülés alatt teljes vagyoni elvesztés, valamint sok gyerek és felnőtt meghalt az úton. Egy évvel később egy baranyai kis faluban tudtak megállapodni, az onnan kitelepített svábok házeit kapták meg. Itt újra a semmiből kellett felépíteniük saját életüket. Az események vihara természetesen nem hagyta érintetlenül a közösség

tagjainak személyiségét. A helyzetre kielégítő megoldás nem lévén, a család tagjai úgy döntöttek, hogy a múltat teljes egészében kizárják az életükből. Soha semmilyen formában nem beszéltek a gyerekeiknek a menekülés körülményeiről, az átélt borzalmakról. Róbert is csak felnőtt fejjel, saját érdeklődése nyomán tudta meg őseinek történetét. Ez a megküzdési mód azonban rányomta a bélyegét a családi kommunikáció és problémamegoldás többi területére is. Egyik oldalról Róbert családjában minden férfi egyenes és oldalágon alkoholproblémákkal küzdött, a nők pedig pánikbetegség tüneteit mutatták. A családi kommunikációban Róbert élménye szüleivel, nagyszüleivel kapcsolatban az volt, hogy mindig beszéltek valamiről, de valójában sosem mondtak semmit. Érzelmekről, belső folyamatokról, kétségekről szó sem eshetett a családban. Róbert felismerte, hogy ez a kommunikációs mintázat a saját aktuális családját is jellemzi mind felesége, mind pedig a gyerekei tekintetében. Felismerte azt is, hogy függőségének hátterében a megélt intimitás hiánya állhat, az a teher, hogy belső problémáit még a legközelebbi hozzátartozóival sem tudja megosztani. Az alkohol azért nem játszott szerepet az életében, mert egy fiatalkori averzív élmény következtében egyáltalán nem fogyaszt alkoholt. A megoldási folyamatban elkezdtük feltérképezni azokat a belső kétségeket, kérdéseket, dinamikákat, amelyeket eddig elfojtva, rejtgetve őrzött magában. A folyamatba feleségét is bevonva egy lassú megnyíló folyamat indult, amelynek során évtizedes, fel nem dolgozott események kerültek tisztázásra. A tünetek szempontjából fontos esemény volt, hogy az első, a feleségével történt közös találkozás végén Róbertben született egy döntés, hogy teljes mértékben felhagy a pornófogyasztással. A közös munka során ezt mindvégig, elmondása szerint nehézség nélkül tudta is tartani, és nem esett vissza. A kapcsolatban történt változás olyan levezetési csatornát nyitott a személyiségében felgyűlt feszültségek levezetésére, amely szükségtelessé tette pótcselekvések alkalmazását.

A Szondi-teszt használata a tanácsadásban

A belső folyamatok, valamint a felvázolt életterületek feltérképezésében nagy segítséget nyújt a Szondi által kidolgozott teszt. A genotropizmus, vagyis a személyiség genetikusan meghatározott választási dinamikája alapján a genetikailag rokon egyének vonzzák egymást, ami mindennapi értelemben azt jelenti, hogy szimpatikusnak találják egymást (Szondi, 1937), erre épül a képválasztásos teszt. A tesztben reprezentált személyek mentális betegségei az elgondolás szerint megfeleltethetők egy-egy ösztönfaktor túltöltött, tünetet képző feszültségi állapotának. A Szondi-teszt

használata során az egyén személyiségrajzának meghatározásához 10 alkalommal kell felvenni a profilt, hogy a helyzeti ösztönfeszültségek kiátlagolódjának (Szondi, 1972).

A tanácsadási folyamatban, mivel az esetek döntő többségében nem az a cél, hogy a kliensről diagnosztikus képet állítsunk fel, hanem a jelen dinamikájában értelmezzük érzéseit, ezért a kétprofilos változat használata indokolt. Nagyon fontos kiemelni, hogy a két profil használata kizárólag arra alkalmas, hogy a kliens éppen aktuálisan meglévő ösztöndinamikáját mutassa meg, ezért nagyon súlyos szakmai hiba az ilyen felvételt a személyiség leírására vagy diagnosztikus értelemben használni. A tanácsadási folyamatban ezek az eredmények a genogramhoz hasonlóan dinamikusan kerülnek feldolgozásra a klienssel közösen. A könnyebb áttekinthetőség és érthetőség érdekében jelen cikk szerzője módszerének kialakítása során a mai ember számára is megragadható személyiségdimenzió rendszerbe helyezte az egyes ösztönfaktorokat (1. ábra). Ennek segítségével a kliens látva saját tesztjének eredményeit, aktívan vesz részt a profilok értelmezésében és a saját életére történő alkalmazásban. A következő esetszemelvényben a teszt kooperatív feldolgozásán keresztül történik meg a kliens életében a belátás és ezen keresztül a viselkedéses változás. A teszt eredményeit megértve és magáévá téve képessé válik személyes sorsának megélésére.

A személyiség dinamikája

Antipátia		Szimpátia
általános szeretet	INTIMITÁS	intim szeretet
passzív befogadás	AKTIVITÁS	dinamikus aktivitás
romboló indulatok	INDULATOK	szelídség
elrejtőzés	ÖNMEGMUTATÁS	megmutatkozás
én, ami nem vagyok	ÉNHA TÁROK	én, ami vagyok
beleolvadás a világba	ÖNMEGVALÓSÍTÁS	a világ átalakítása
keresés elutasítása	KERESÉS	nyitottság
leválás	KÖTŐDÉS	kötődés

1. ábra. A személyiség dinamikája sorsanalitikus keretben

3. esetszemelvény: 35 éves férfi életvezetési kérdésekkel

Péter munkahelyi, élethelyzetbeli változások nyomán kialakult, hosszabban fennálló negatív érzelmi állapota miatt kért segítséget. Közalkalmazottként, középvezetői pozícióban végzi munkáját, testvérével él egy közös albérletben. A tanácsadási folyamat során több problémafókusz is felszínre került, melyek közül a párkapcsolati kérdés kapcsán alkalmaztuk a Szondi-teszt kooperatív feldolgozását.

Péter az ülések során elmondta, hogy korábban voltak hosszabb párkapcsolatai, azonban az utóbbi 5 évben nem sikerült senkivel közelebbi kapcsolatot kialakítania. Áttekintve a korábbi kapcsolatokat, arra a belátásra jutott, hogy az abban lejátszódó események egy még éretlen személyiséget tükröztek. Az utóbbi években saját érzése szerint több jelentősebb változás ment végbe az életében, amik a személyiségére is hatást gyakoroltak (elköltözött a szülői házból, elöléptették). Beszámolt arról az érzésről, hogy vágya lenne egy olyan társra, akivel intim kapcsolatot alakíthat, akivel akár közös családalapításban is gondolkozhat. Valamilyen oknál fogva azonban azt tapasztalta, hogy nem talál olyan „hölgyet”, akivel ezt a kapcsolatot ki tudná alakítani. Az egyik ülés alkalmával kétprofilos Szondi-tesztet vettünk fel Péterrel, melynek eredményeit közösen tekintettük át. Legmarkánsabb reakciói a h+, hy-, k-, m+ voltak. A kétprofilos technika alkalmazásának elve szerint ezek a reakciók az aktuálisan megjelenő belső dinamikákat tárják fel. Eszerint Péterben jelentős igény mutatkozott a személyes intim kapcsolatra (h+) és a kötődésre (m+). Megjelent azonban az érzések elrejtésének (hy-) és az énhatárok negatív meghatározásának (k-) képe is. A folyamat fontos részét képezte, hogy ezeket a belső ösztönfeszültségeket Péter a saját életére értelmezze. A beszélgetés során arra a belátásra jutott, hogy amint azt korábban, az ülések során már felismerte, valós benne az intimitásra és a kötődésre való vágy, azonban ennek kiteljesedését akadályozza a rejtőzködés, aminek hátterében a negatív módon történő önmeghatározás áll. Ez azt jelentette az ő életében, hogy saját tulajdonságait mindig másoktól való különbözősége szempontjából írta le. Sohasem beszélt arról, hogy én ilyen és ilyen vagyok, megfogalmazása inkább tagadó módban történt: ilyen és ilyen nem vagyok.

A következő hetek során a pozitív önmeghatározás tematikáján dolgoztunk. Nagy felismerés volt a számára, hogy akár negatív tulajdonságait is megfogalmazhatja ebben a pozitív, állító formában. Bár továbbra is fontos maradt számára mások szemszögének figyelembevétele, megszűnt személyiségének az a fajta „lebegése”, miszerint a másik emberben felfedezett tulajdonsághoz viszonyította önmagát, de ennek nem volt a saját személyiségében rögzítési pontja. Az új megközelítésben úgy fogalmazott, hogy a másik ember ez és ez, én pedig az és az vagyok. A kettő kapcsolata meg

tudja határozni, hogy az adott tulajdonság milyen módon hat a másik emberhez való viszonyára. A megfogalmazás megváltozása a legnagyobb hatást emocionális jóllétére gyakorolta. Nagyfokú felszabadultságot és függetlenséget kezdett érezni, amely fokozatosan nyitottá tette őt arra, hogy párkapcsolati szinten is nyitni tudjon mások felé.

A tanácsadási folyamatban némely kliens esetében ez a tudatos és módszeres feldolgozása a családi és élettörténeti rendszernek valamilyen akadályba ütközik. Különösen férfi kliensek esetében, de nem kizárólagosan, gyakori, hogy nem képesek megfelelően verbalizálni érzéseiket, és ezért nem tudják tudatos szintre emelni azokat a belső dinamikus folyamatokat, amelyeken keresztül lehetővé válna a probléma megoldása. Az ilyen esetekben a tudattalannak a Szondi által leírt harmadik nyelvvel, a Jung által megalapozott szimbólumnyelvvvel folytatható a munka.

A szimbólumnyelv használata a tanácsadásban

A sorsanalitikus tanácsadási munkában a szimbólumok használata nagyon hatékony segítséget nyújt az olyan érzelmek, vágyak vagy éppenséggel félelmek megközelítésében, amelyre közvetlen formában a kliensnek a hozzá kapcsolódó elhárítás vagy nagyfokú szorongás következtében nincsen lehetősége. A szimbólumok itt olyan belső, a kliens képzeletéből, sok esetben álmaiból származó képek, amelyek közvetten megfelleltethetők valamely belső állapotnak, folyamatnak. Az ilyen típusú munka során a korábbiakkal ellentétben nem akarjuk tudatosítani a szimbólumok jelentését, megengedjük, hogy azok a kliens belső folyamatainak megfelelően alakuljanak, kapjanak új jelentést, lépjenek kölcsönhatásba egymással. Ezeket a jelképeket, vizuális élményeket a kliens saját maga alkotja a saját maga számára, és mivel így ezek egészen sajátjai, biztonságosan és hatékonyan tud velük dolgozni. Az imagináció során az egyén számára egy biztonságos és kellemes lélektani közegben lehetőség nyílik arra, hogy az elfojtott érzések, vágyak, élmények a felszínre kerüljenek, és egy szimbolikus folyamat révén megoldást nyerjenek. A fentieknek megfelelően a szimbólumokkal történő munka az üléseken relaxált állapotban, imaginációs formában történik, de sok esetben előfordul, hogy az ülések között a kliens az álmaiban vagy elmélyült pillanataiban tovább dolgozik ezeken a tartalmakon.

Az imaginációs technika, bár szimbolikus eszközöket használ, mégis szorosan illeszkedik a sorsanalízis elméleti keretébe. A sorsanalízis célja, hogy az egyén a sorsát negatívan meghatározó kényszerítő erőket felismerje, ezekkel szemben állást

foglaljon, és szabad döntéseken keresztül egy új életutat valósítson meg. Az imaginációs munka során ez a folyamat úgy valósul meg, hogy az egyénnek nem kell közvetlenül szembenéznie életének problémát okozó kihívásaival, hanem a szabadon választott sors felé vezető út, a projekció (a szimbólum megjelenése), az infláció (a szimbólum elfogadása és a belső világban való megragadása), az introjekció és a negáció (a szimbólum átalakítása, konstruktív formába hozása) egy biztonságos, megszelídített közegben megy végbe. A következő esetszemelvény ezt a szimbolikus munkát mutatja be.

4. eset: 23 éves egyetemista lány pánikszerű tünetekkel

Panna, aki negyedéves egyetemista volt akkoriban, az őszi félév végén, decemberben kért segítséget. Elmondása szerint az utóbbi időben nagyon súlyos hangulat-ingadozások jelentkeztek nála. A tanulmányi eredményei mindaddig kiválóak voltak, és nem is történt olyan körülmény az életében, amely jelentős változást idézett volna elő. Mégis azt tapasztalta, hogy esténként nagyfokú érzelmi lehangoltság tör rá, amelynek következtében nem tudja folytatni tevékenységét, és látszólag minden ok nélkül a fürdőszoba padlóján sírva tölt órákat.

A Pannával való munka végül hosszabb időt vett igénybe. Élettörténetéből kiderült, hogy 14 éves korában, gimnáziumi időszaka elején rosszindulatú daganatos betegséget diagnosztizáltak nála. Ennek következtében a következő 3 évet jórészt kórházban, szigorú kezelési feltételek mellett töltötte. Életéből minden olyan esemény kimaradt, amely a hasonló korú fiatalokat jellemzi. Abban az időszakban 12 gyermekkel együtt küzdöttek a betegséggel. Végül sajnálatos módon ő volt az egyetlen, aki életben maradt közülük. Nem sokkal azelőtt járt le a tünetmentessége utáni 5. év, aminek elteltével gyógyultnak nyilvánították, hogy életében a hangulati panaszok jelentkeztek. A közös munka során az ebből az élethelyzetből származó számos kérdéskör előkerült (felnőttiség kérdése, nőiség kérdése, büntudat a többiek halála miatt, perfekcionizmus), amelyeknek feldolgozása végül lehetővé tette számára azt az életformát, amelyre vágyott. A munka elején azonban nagyon nehezebbre esett számára, hogy nyomasztó érzéseiről beszámoljon, ezekkel szembesüljön. Éppen ezért úgy határoztunk, hogy a fentebb bemutatott szimbolikus technikával dolgozunk tovább. A kiindulási alapot Panna egyik álma jelentette. Ebben egy fehér sárkányt látott, amely elől ő menekült. Érdekes élménye volt ezzel kapcsolatban, hogy álmában nagyrészt félelmet érzett a fenevaddal kapcsolatban, de valahol volt benne egy vágy

is, hogy közelebb kerüljön hozzá, hogy meg tudja, mi is az. Az imagináció során, a módszer lépéseinek megfelelően, Panna gondolatai csarnokába lépett be, ahonnan különböző ajtók nyíltak. A feladata az volt, keresse meg, hogy az álmaiban látott sárkány hol lehet ezen a helyen. Az egyik ajtó mögött, egy sötét kamrában leláncolva talált rá. Az első alkalommal kifejezetten félelmetesnek találta, azonban újra érezte a vonzalmat irányába. Elmondása szerint szomorúságot látott a szemében. A következő alkalommal úgy határoztunk, hogy leoldja a sárkány láncait, és megfigyeli, hogy mi történik. A gyakorlatok során szoros „kapcsolat” alakult ki Panna és a sárkánya között, aki a Félix nevet kapta. A gondolati csarnok több részét együtt járták be, míg az egyik ajtó mögött egy rét várt rájuk, melynek háttérében egy erdő húzódott. Panna ekkor úgy érezte, hogy el kell engednie Félixet, aki lassan eltávolodott, majd eltűnt a mező végén húzódó erdőben, többé nem tért vissza. A 4-5 hetes munka után, Félix elengedésével Panna pánikrohamai teljes mértékben megszűntek és nem is tértek vissza. Az egyes gyakorlatok során a szimbólumokat sohasem értelmeztük. Az imagináció végeztével az üléseken a belső képek összefoglalása és az ezek kapcsán megjelenő érzések megfogalmazása, átdolgozása történt.

Összefoglalás, lezárás

A tanácsadói munka során a jelen tanulmányban vázlatosan bemutatott különböző módszerek egymást kiegészítve, felváltva jelennek meg. Az, hogy egy kliens milyen módon képes dolgozni egy adott problémával, több körülmény függvényében alakul ki. Gyakran előfordul, hogy míg egy tematika mentén a tudatos, megértésen alapuló munka bizonyul hatékonynak, egy másik probléma éppenséggel szimbolikus úton ragadható és oldható meg ugyanazon kliensnél. A tanácsadó feladata mindegyik esetben, hogy képes legyen feltérképezni a kliens pszichológiai szükségleteit, és ezeket a sorsanalízis elméleti keretébe helyezve meg tudja határozni azokat a területeket, amelyek a probléma gyökerét adják. Ezen túlmenően szükséges meghatározni azokat a pszichológiai erőforrásokat és munkamódszereket, amelyekben keresztül a leghatékonyabb segítségnyújtás biztosítható. A Szondi Lipót által kidolgozott sorsanalitikus elmélet és szemléletmód széles körű felhasználási lehetőséget biztosít a modern pszichológiai munka során, és olyan módszereket ad a szakemberek kezébe, amelyekkel a kliensek számára a személyiségüknek, helyzetüknek legmegfelelőbb közegben érhetik el a változást.

IRODALOM

- Gyöngyösiné Kiss, E. (Ed.) (1999). *Szondi Lipót. Új Mandátum*.
- Gyöngyösiné Kiss, E. (Ed.) (1996). *Ember és sors*. Kossuth.
- Hill, C. E., & Knox, S. (2008). Facilitating insight in Counseling and Psychotherapy. In Brown S. D. & Lent R. W. (Eds.), *Handbook of Counseling Psychology* (pp. 284–302). John Wiley & Sons.
- Jung, C. G. (1990). *Bevezetés a tudattalan pszichológiájába*. Európa.
- Lopez, S. J., & Edwards, L. M. (2008). The Interface of Counseling Psychology and Positive Psychology: Assessing and Promoting Strengths. In Brown S. D. & Lent R. W. (Eds.), *Handbook of Counseling Psychology* (pp. 86–102). John Wiley & Sons.
- Szondi, L. (1937). Analysis of marriages. An attempt at a theory of choice in love. In *Acta Psychologica Vol. III*. Martinus Nijhoff.
- Szondi, L. (1955/1966). A tudattalan nyelvei: a szimptóma, a szimbólum és a választás. In Gyöngyösiné Kiss, E. (Ed.), *Ember és sors*. Kossuth.
- Szondi, L. (1972). *A Szondi-teszt: A kísérleti ösztöndiagnosztika tankönyve*. Új Mandátum, 2007.

**A SZONDI-ÉLETMŰ
EDDIG FEL NEM TÁRT VONATKOZÁSAI
A SZONDI-LEVELEZÉS ALAPJÁN**

SZONDI LIPÓT KAPCSOLATA CARL GUSTAV JUNGAL ÉS SZELLEMI KÖRÉVEL – ADALÉK JUNG HAZAI RECEPCIÓJÁHOZ²⁴

Narancsik Gabriella

Közismert, hogy Szondi saját irányzatát Freud és Jung iskolája közé helyezte el, ám homály fedi ennek eredeti motívumait. Először az 1941-ben elkészült *Sorsanalízis*ben tűnt fel az a formula, mely életművében egészen az utolsó írásokig visszaköszönt: „A módszer [az ösztöndiagnosztika] arra csábított bennünket, hogy vele kísérleti úton a mélyléleknek éppen azt a rétegét világítsuk át, mely réteg helyileg, egyrésztől az egyéni tudattalannal foglalkozó pszichoanalízis (Freud) szokott munkahelye alatt, másrésztől a »kollektív« tudattalan, az ún. archetypussal foglalkozó komplex-pszichológia (Jung) munkaterülete fölött lelhető meg a tudattalanban. A mélylélektannak ez a rétege a családi génnek rétege.” (Szondi, 1942, p. 9).

Míg Szondinak a pszichoanalízissel kötött ismeretségéről sokat lehet tudni, addig arról, hogy miként jutott el Junghez, se ő maga, se a későbbi Szondi-kutatás nem szól.

„Itt divatot csinállok Magából”

Jungnak a II. világháborút megelőző hazai recepciója a ’30-as években látványos fellendülést mutatott. Míg korábban munkásságának – a freudi körben betöltött szerepét nem számítva – csupán egyes, jobbra az akadémikus pszichiátriába és pszichológiába jól illeszkedő elemei kerültek említésre, a ’30-as évek végétől kezdve a korábbiaknál átfogóbb és messze pontosabb ismertetések láttak napvilágot. Ebben Jung magyar származású tanítványának, Jacobi Jolánnak kulcsszerepe volt.

Jacobi Jolán (1890–1973) nem ok nélkül kapta a Gőzmozdony, avagy a Jégtörő becenevet a zürichi jungiánus körben, melynek 1938-tól maga is oszlopos tagja volt. 1919-ben családjával Ausztriába emigrált, Bécsben telepedtek le, majd 1926-tól számítva 14 éven át az Osztrák Kultúrszövetség (Kulturbund) ügyvezető alelnökeként

---

24 A tanulmány az 135341 számú kutatási pályázat támogatásával készült.

tevékenykedett. Kultúrdiplomáciai munkája elismeréseként mind az osztrák, mind a magyar állam kitüntette. Junggal 1928-ben ismerkedett meg, amikor az a Kultúrszövetség meghívására néhány napig feleségével Bécsben időzött. Jacobi a következőképp számol be első találkozásukról: „1928. február másodikán reggel fél tízkor csengett a telefon. Az osztrák Kultúrszövetség titkára, amelynek az igazgatótanácsában ekkor már egy éve dolgoztam, azzal hívott, hogy C. G. Jung Svájc-ból, aki most érkezett meg hozzánk, hogy aztán másnap Bécsben előadást tartson, nem egy »dörmögő medve«, amilyennek képzeltük, hanem egy szabadidősprogramokra nyitott, jó kedélyű férfi. [Jung] kérdésére, hogy mi legyen a program, [a titkár] azt válaszolta, hogy Jacobi asszony egykor várja őt ebédre. Persze rögtön vállaltam, annak ellenére, hogy a titkár 18 vendéget jelentett be. S valóban, 1-kor Jung a feleségével – egy csinos, káprázatos pár – megjelent nálam. Három óra körül a vendégek távoztak, Jung felesége is elkészült, és Jung egyedül maradt hátra. Az I-Ching-ről beszélt, és hamarosan mindketten a szőnyegen ültünk, ahol Jung a 64 hexagrammot emlékezetből felrajzolta és elmagyarázta. Teljesen lenyűgözött, főként mert ezt megelőzően a pszichológiáról és a tudattalanról mit sem tudtam. Jung világa új és idegen volt számomra. Este fél hétkor csengett Jung felesége, és mintha egy álomból ébredtünk volna fel. A következő három napot mindvégig együtt töltöttük, végtelen beszélgetésekbe merülve.”²⁵

Megismerkedésüket követően Jacobi sokat tett a kapcsolat fenntartásáért. „Jung nyomában maradtam, telefonáltam neki és írogattam neki nagy kitartással”, írta erről barátjának, Kerényi Károlynak. A kapcsolat elmélyülését jelzi, hogy Jung már nála szállt meg, amikor ismét Bécsben járt 1931-ben, majd 1932-ben, és Jacobi is több alkalommal felkereste őt Zürichben. „1933-ban – írja Jacobi –, amikor Hitler hatalomra került, eldöntöttem, hogy a jövőendő veszedelmei miatt kiképeztetem magamat pszichoterapeutának Jungnál, melynek ő feltételül szabta a doktorátus megszerzését.” Elszántságát mutatja, hogy legkisebb fiával egy időben beiratkozott a Bécsi Egyetemre, és 1938-ban lefátyolozott gyászoló özvegynek maszkírozva „az SS és a Gestapo szemei előtt” doktorált pszichológiából. Magától értetődőnek tűnt számára, hogy amikor zsidó származása miatt Ausztriából menekülnie kellett, Svájcban próbáljon letelepedni. Ez Jung segítségével, aki a hivatalos szervekhez benyújtott jótállásaival támogatta, végül megvalósult. Nehéz anyagi helyzetére való tekintettel Jung öt éven át ingyen analizálta, amit ő – „hogy revansot vegyek” – Budapestről beszerzett könyvajándékokkal, így például Paracelsus összes műveivel viszonzott.”²⁶

25 Jacobi Jolán levele Kerényi Károlynak, 1970. március 2., Kerényi-hagyaték, Deutsches Literaturarchiv Marbach [a továbbiakban DLA]. Jacobi német nyelvű leveleit Zsellér Anna fordította.

26 A fenti idézetek forrása: Jacobi Jolán levele Kerényi Károlynak, 1970. március 2., DLA. A fordítás Zsellér Anna munkája.

Miután Jacobi családja Budapesten maradt, rendszeresen hazalátogatott, és ilyen alkalmakkor felelevenítette széles körű társasági kapcsolatait. Közös ismerősök révén legkésőbb 1938-ban kapcsolatba került Szondi Lipóttal is, aki mindjárt felkérte, hogy lakásszemináriumán előadássorozatot tartson a jungi pszichológiáról.²⁷ „Folyamatosan dolgozom rajta, hogy az ügyét hathatósan előre mozdítsam”, írja ez idő tájt Jungnak.²⁸ S valóban, 1940 nyarán már a Fővárosi Pedagógiai Szeminárium nagytermében tart előadást *Az öregedés mint pszichológiai probléma címmel. Mint szintén Jungnak újságolta, ennek „igen nagy volt a sikere”. „Jelen volt az egész egyetemi szakma és sok pedagógus. Ön is tudja, mennyire magához láncolt ez a téma, így a visszajelzés ropant nagy örömmel töltött el.”*²⁹ Jacobi híre a szakmában gyorsan elterjedt, hamarosan felkérték, hogy külön az orvosok számára is tartson bevezetést az analitikus pszichológiába.^{30,31} 1940 júniusában újabb sikerekről számolt be: „Már sokan kérdezzetnek itt, hogy vállalok-e analízist; még a város pszichológiai kutatóintézetének vezetője³² is szeretné magát analizáltatni. Én azonban egyelőre mindent visszautasítok, mivel – amint lehetséges lesz – vissza szeretnék térni Zürichbe, hogy folytathassam az ottani munkát. Úgy érzem, nem szabad még sehol és semmire sem berendezkednem, inkább ki kell várnom. És ezzel kapcsolatban jobban szeretnék a megérzéseimre hallgatni, mint az ésszerű megfontolásokra. [...] Egyébiránt errefelé minden igen nyugodt és békés, és nagy, mozgalmas élet zajlik. Senki nem tudja megmondani, mi lesz; itt is minden a nagy csaták kimenetelétől függ. Természetesen az összes lehetséges kimenetelnek vannak pártolói! De összességében figyelemreméltóan nyugodt és okos mindenki.”³³

Jacobi, mint a fenti levélrészlet is mutatja, nem vállalt analízist, mert erre még felkészületlennek érezte magát, s a bizonytalan politikai helyzet is óvatosságra intette.

27 Ezekből az előadásokból nőtt ki a híressé vált C. G. Jung *pszichológiája* című munkája. Szondi javasolta, hogy előadásait magyarul is adja ki. Fordítóként Jacobi ismerőse, Szöllősyiné, Thomas Mann fordítója jött szóba. A terv végül nem valósult meg. Ld. Jacobi levele Kerényinek, 1970. március 2., DLA.

28 Erre jó alkalma adódott, amikor a svájci beutazó vízumra várakozva 1940 nyara és 1941 tavasza között kénytelen volt hosszabb időt Pesten tölteni. A vízumot, melyet megkapni akkor már szinte lehetetlenség volt, végül Jung támogató levelére állították ki. Jacobi–Jung levelezés, C. G. Jung Archivum, Eidgenössische Technische Hochschule Zürich [a továbbiakban ETH]. A Jacobi–Jung leveleket Zsellér Anna fordította.

29 Jacobi levele Junghoz, 1940. június 8–29., ETH.

30 Jacobi levele Junghoz, 1940. július 11., ETH.

31 A hallgatóság soraiban volt Noszlopi László is, aki erre utalva írta jóval később Szondinak: „Már évtizedekkel ezelőtt alaposan bevezetett engem Jung komplex-lélektanába dr. Jacobi Jolán, aki igen eszes volt és kiváló Jung-ismerő” (Noszlopi levele Szondihoz, 1983. február 12., Stiftung Szondi-Institut, Zürich [a továbbiakban SSZI]).

32 Harkai Schiller Pálról (1908–1949), a budapesti egyetemen a Lélektani Intézet megszervezőjéről és első vezetőjéről van szó.

33 Jacobi levele Junghoz, 1940. június 2., ETH.

„Először még szeretném magamat felkészíteni, és befejezni mindazt, amit még meg kell csinálnom; csak ezek után kezdhetek bele olyasvalamibe, mint a praktizálás. Ön is így gondolja? Naponta jelentkeznek nálam az emberek; divatba hoztam Önt errefelé; de nem „divatot” szeretnék. Még mélyebbre kellene hatolni!”, írja Jungnak.³⁴ 1941 nyarán utazott el Pestről, s azt követően már nem volt lehetősége visszatérni. Mindazonáltal az itthon töltött egy év alatt többeket megnyert Jung iskolájának. Aligha lehet túlbecsülni annak jelentőségét, amikor Kerényi Károly és Jung között szakmai együttműködést épített ki, s a rendkívül széles tanítványi körrel rendelkező Kerényit és Szondit összeismertette (erről részletesebben ld. Narancsik, ebben a kötetben). Igen valószínű, hogy Jacobi volt az, aki Szondi figyelmét Jung munkásságára ráirányította. A fentiek mellett szól, hogy míg az 1939-ben kiadott *Sorsanalízis*-jegyzetben szó sincs Jungról, addig az 1940-es évek elején elkészült munkákban (ld. pl. Szondi, 1942, 1943) nemhogy feltűnik Jung neve, hanem munkásságának egyre részletesebb bemutatásával találkozunk.

„Mikor tanulhatom meg a dolgot magánál?”

Ismeretes, hogy Szondi messzemenően támaszkodhatott a világháborút megelőző időkre visszanyúló szakmai kapcsolataira, amikor Svájcban új egzisztenciát kellett teremtenie (Kiss, 2016). Jacobi szerepéről azonban – feltehetően az erre vonatkozó nyilvános források hiánya miatt – nem történik említés. Pedig ő volt az, aki 1938 és 1940 között közvetített Heinrich Meng felé a *Schicksalsanalyse* (Sorsanalízis) kiadásának ügyében,³⁵ mely végül 1944-ben látott napvilágot. Szintén még a háborút megelőzően szorgalmazta, hogy Szondi előadást tartson a Hans Biäsch (1901–1975) vezette zürichi Institut für Angewandte Psychologie-ban (Alkalmazott Pszichológiai Intézet), melyre elfoglaltsága miatt végül nem került sor.³⁶

A történethez hozzátartozik, hogy maga Jacobi is élenként érdeklődött Szondi módszere iránt, és bizonyos gyakorlatra is szert kellett, hogy tegyen. Így például 1939-ben felvette Junggal (1939. június 1-én, majd azt követően június 20-án) és még két másik, a Jung köréhez tartozó kollégával (C. A. Meier és Hans Bänziger) a tesztet. Az eredményeket elküldte Szondinak a következő kísérőszöveggel: „Mellékelem a kért Jung-profilokat, tán érdekelni fogják. Nagyon hálás lennék

34 Jacobi levele Junghoz, 1940. július 11., ETH.

35 Jacobi levele Szondihoz, 1951. január 20., SSZI.

36 Jacobi levele Szondihoz, 1939. [?] február 20., SSZI.

viszont, ha diagnózisát én is meghallhatom. Persze minden irányban a legnagyobb diszkrécióra kérem! – Benedeknek³⁷ az ígért Jung-képet elküldtem.”³⁸ Jacobi bekapcsolódott a zürichi Institut für Angewandte Psychologie-ban zajló vizsgálatokba is, ahol Szondi tesztjét már 1939-től alkalmazták. Az lehetett a szokás, hogy az újonnan felvett profilokat Jacobi eljuttatta Szondinak, ő pedig postafordultával küldte az értelmezéseket. A munka előrehaladásáról Jacobi rendszeres beszámolót küldött: „[...] speciell a multiple schlerose-kutatás területén használjuk [a tesztet], keresve, vajon a betegség tisztán szomatikus, vagy psychogen alapú, vagy egyáltalán mi a gyökere. – Sajnos nem tudtam a betegről több adatot kicsikarni, mint amit mellékelek. A tesztet sem tudtam többször megismételni, mert Hanselmann³⁹ csak pár napra akarta idekölcsonőzni. Rém sajnálom, hogy maga olyan szigorú volt, és nem engedélyezett egyet számomra. – Egyébként megint elmerültem a tanulásban, ami az egyetlen vigasz a világ mi folyása mellett. Remélem, Ön a szokott filozófiájával nézi továbbra is a vajúdat, de azért mégis gondol néha az idejövés lehetőségére.”⁴⁰

A következő levelében elmondja, hogy Szondinak az egyik beteggel kapcsolatos diagnózisa telitalálat volt. Ugyanitt írja, hogy reméli, ha majd májusban Pestre látogat szülei aranylakodalma alkalmából, meg tudják beszélni, „mikor tanulhatom meg a dolgot magánál, mert ez elszánt tervem.”⁴¹

Jacobi terve, úgy tűnik, végül nem valósult meg, de az ő aktivitása is hozzájárulhatott ahhoz, hogy Biäsch tárt karokkal fogadta az 1943-ban Svájcba érkező Kerényi Károlyt, hogy Szondi megbízásából kurzust tartson náluk a sorsanalízisről. Kerényi, aki eleve addig vállalta a feladatot, míg Szondi maga oda nem érkezik, 1944-ben, a caux-i internálótáborban tartózkodó barátjának sürgető levelet írt: „Neked januárban részt kell vened a két előadáson, amely az én Szondi-kurzusomból még hátra van – és pedig mint előadónak (az engedélyt a hatóságoktól addigra megszerezze). [...] Múlt csütörtökön [...] közöltem a hallgatósággal a hírt, hogy a klasszikus szerző visszatért az alvilágból s karácsony előtt már nem tartunk több órát, hogy karácsony után Te tarthass. Nagy örömmel és izgalommal – s némi előkészülettel – várnak. [...] Biäsch máris a legfelső idegenrendészeti hatósághoz fordult, hogy pszichológiai munkára felkérhessen.”⁴²

37 Benedek Istvánról, Szondi tanítványáról van szó.

38 Jacobi levele Szondihoz, 1939, SSZI.

39 A gyógypedagógiával foglalkozó Heinrich Hanselmann és felesége, Theresa Simon (később Wagner Simon) Szondit még a háborút megelőzően ismerték, vele közelebbi kapcsolatban álltak és módszerét bizonyos fokig elsajátították. Vö. Kiss, 2016.

40 Jacobi levele Szondihoz, dátum nélkül, SSZI.

41 Jacobi levele Szondihoz, dátum nélkül, SSZI.

42 Kerényi levele Szondihoz, 1944. 12, 16, DLA.

Svájc – A Jung-kör

Szondi munkásságának hatástörténeti hátterét valószínűleg csak a kontinenseken átívelő, igen kiterjedt kapcsolatrendszere feltérképezése révén lehet pontosabban megrajzolni. Bizonyos, hogy annak fontos oldala volt Kerényi Károly ismerősi köre, melybe ő barátját mindjárt Svájcba érkezését követően bevezette. Itt annak egy kisebb, noha jelentős szeletéről, a Jung-körrel való érintkezésekről lesz szó. Kerényi megélhetését jórészt a Jung Intézetben végzett munkája és a szintén Jung révén elnyert Bollingen Alapítvány ösztöndíja biztosította. Így magától adódott, hogy svájci barátai részben Jung munkatársai közül kerültek ki. Közéjük tartozott Hans Trüb (1889–1949), Hans Bänziger (1895–1956) és Carl Alfred Meier (1905–1995),⁴³ a Jung Intézet későbbi igazgatója, akik Szondiékkal is közeli ismeretségbe kerültek. A „jungianusok” és a „szondiánusok” között a személyes ismeretségek révén kezdetektől átjárás volt. Meier mint intézetigazgató már 1952-ben felvetette, hogy Szondi előadást tartson náluk a sorsanalízisről. Hogy erre ténylegesen sor került-e, nincsenek adataink. Jacobi leveleiből azonban tudni lehet, hogy a Jung-tanítványok közül többen is megfordultak, s ő maga is részt vett és előadott Szondinak a pesti lakásszemináriumokra emlékeztető magán-összejövetelein, ahol, miként azokat hirdette, „valamennyi pszichoterápiás irányzat” képviselőjét szívesen látta.⁴⁴

Ha Szondi kevésbé számontartott szellemi kapcsolataira gondolunk, külön említést érdemel az évente megrendezett nemzetközi Eranos-konferencia (Eranos-Tagung), ahova a Szondi család Kerényit, aki ott éveken át előadóként szerepelt, időnként elkísérte (Béjác, 2022a, 2022b). Szinte mindenki megfordult itt, aki a vallástörténet-vallásfilozófia területén tevékenykedett (az Eranosról részletesebben ld. Narancsik, ebben a kötetben). A fennmaradt magánlevelezésekből tudható, hogy Szondi összeköttetésbe került az akkor már Tel-Avivban élő jungi analitikus Erich Neumannnal,⁴⁵ a vallásfilozófus Martin Buberrel, a vallástörténész Gerschom Scholemmel⁴⁶ és az Eranos-találkozók szervezőjével, Olga Fröbe-Kapteynnel, aki egy időben analizálta is volt (Bethlenfalvy [Narancsik], 2023).

43 Kerényi Kornélia személyes közlése.

44 Jacobi levele Szondihoz, 1961. március 25., SSZI.

45 Egyik levelükben közös betegükről konzultáltak, akinek Szondi még a bergen-belseni koncentrációs táborban nyújtott segítséget, akkoriban pedig Neumannhoz járt terápiába. Neumann elküldte Szondinak a felvett tesztprofilokat, melyet Szondi a tizenkét évvel korábbi teszteredményekre kitűnően emlékezve értelmezett. Szondi levele Neumannhoz, 1956. október 20., SSZI.

46 Scholem, aki Zürichben is megfordult Szondiéknál, fiával, az irodalomtudós Szondi Péterrel (1929–1971) is baráti kapcsolatban állt. Talán 1960-ban vagy 1961-ben ismerkedtek össze az Eranos-konferencián. Közel hozhatta őket egymáshoz a Szondi Pétert foglalkoztató Walter Benjamin és

Emma Jung és C. G. Jung levelei Szondi Lipóthoz

Kerényi Magda tudomása szerint többek között Jung segítségével került Szondi a bergen-belseni koncentrációs táborból a svájci internálótáborba (Bürgi-Meyer, 1996). Hogy ez valóban így lehetett, bizonyítja Bruno Klopfer⁴⁷ egy Jungnak írott levele is. Ebben Klopfer megemlíti, hogy munkatársától, Déri Zsuzsától, Szondi régi tanítványától hallotta, hogy Jung milyen sokat segített Szondinak.⁴⁸ Szintén Kerényi Magdától lehet tudni, hogy Szondi és Jung szívélyes jó viszonyban volt, noha szorosabb kapcsolat nem szövődött közöttük (Bürgi-Mayer, 1996; Béjác, 2022a, 2022b). A háború utáni években törekény egészségi állapota miatt Jung már ritkán járt el otthonról, de a feleségével volt alkalma Szondinak találkozni. Az Emma Jungtól és C. G. Jungtól⁴⁹ fennmaradt néhány levél alapján a személyes kapcsolatuk kezdete 1952-re tehető. Emma Jung első leveléből – melyben megköszöni Szondinak az ajándékba küldött könyvet – az is kiderül, hogy hallomásból már ismerték elgondolásait: „Nagyon örülök, hogy egy új és jelentős munkát tanulmányozhatok, s miután Berr⁵⁰ úr már megismertetett az Ön nézeteivel, felkészülten fogok még inkább elmélyülni benne. Az Ön kutatásai és megfigyelései értékes és fontos kiegészítést nyújtanak a férjem életművéhez.”⁵¹

Egy következő levélben Szondi Emma közvetítésével kéri meg Jungot, hogy járuljon hozzá egy tanulmánnyal a mélypszichológiai irányzatokat bemutató kötetéhez.⁵² A feladatnak, mint Jung válaszul írta, előrehaladott kora és korlátozott

---

Adorno személye, akikhez Scholemet szoros barátság fűzte. Scholem felkarolta a tehetséges fiatal irodalomtudóst, így például meghívására néhány hónapot vendégprofesszorként Jeruzsálemben töltött 1968-ban (Solange Lucas közlése).

47 Bruno Klopfer (1900–1977) zsidó származású német pszichológus. A '30-as évek elején az USA-ba emigrált. Kiemelkedő szerepe volt a személyiségvizsgálatok kialakításában, különös tekintettel a projektív tesztek alkalmazására. Alapítója volt a *Rorschach Research Exchange and Journal of Projective Techniques folyóiratnak*, mely *Journal of Personality Assessment* címmel mindmáig létezik. Junggal 1933-ban ismerkedett meg, amikor Németországot elhagyva egy évet Zürichben töltött.

48 Bruno Klopfer levele Junghoz, 1946. szeptember 28., ETH.

49 Emma Jungtól csupán egyetlen, C. G. Jungtól három levél maradt fenn, jelenleg a zürichi SSZI-ban található.

50 Jacques Maxime Maurice Camille Berr (1922–1998). A latin, francia és görög nyelv professzora az athéni Francia Intézetben (l'Institut d'Athènes), majd a párizsi Alliance Française tanára. Kerényi baráti köréhez tartozott, Szondival is kapcsolatban állt.

51 Emma Jung levele Szondihoz, 1952. március 15., SSZI.

52 *Heilwege der Tiefenpsychologie*, Bern, Hans Huber, 1956. A kötetben a következő irányzatok szerepelnek: freudi pszichoanalízis (H. Meng), Jung analitikus pszichológiája (K. Binswanger), Szondi sorsanalízise (Szondi), Adler individuálpeszichológiája (A. Müller), csoportterápia (H. von Schrotter), vallásos pszichoterápia (A. Maeder).

teljesítőképesége miatt nem tud megfelelni, de készséggel ajánl erre alkalmas személyt. Egyúttal kérdezi, hogy esetleg októberben „prezentálhatná-e magát vizsgálati alanyként”, mondván, hogy „már régóta szerettem volna az Ön módszerét saját megfigyelésből megismerni”.⁵³ Hogy a találkozói létrejött-e, nem lehet tudni, de az jól látszik, hogy Jungot érdekelte Szondi tudománya. Mindenesetre néhány évvel később alkalom adódott arra, hogy hosszabb időt együtt töltsenek. Kerényi Károly közvetített, aki tudta, hogy mindkét család Asconában tölti az újévet és ott a Tamaro Hotelben szállnak meg. Útinaplójában erről a következő bejegyzést tette 1955. január 1-i dátummal: „Ma megtaláltuk Jungot egy Upton Sinclairhez írt hosszú levél mellett a »Tamaróban«, ahol Szondi is lakik. A két pápa jól megérti egymást, mint az egyetemi pszichológia ellen lázadó eretnekek.” Majd két nappal később: „Hallgattam a két nagy pszichológust, amint kedvüket lelték abban, hogy lehangoló ítéletet mondjanak a mai orvoslásról. Igazuk volt.” (Bürgi-Mayer, 1996, p. 110). Hazatérve Szondi mindjárt elküldte egy kis tanulmányát Jungnak, aki köszönő levelét így zárta: „Fogadja a leglelkötelezettebb hálámat annak a cikkének az átküldéséért, ami a sorspszichológiáról szól. Örülök ennek az áttekintésnek, mert az én koromban már különös megterheléssel jár, ha az embernek egy új tudományterületre kell bedolgoznia magát. Asconai találkozásunk kellemes emlékével maradok az ön alázatos szolgálója [...]”.⁵⁴

Jung valamennyire valóban bedolgozhatta magát Szondi területére, legalábbis erre utal, hogy egy helyen hivatkozik az *Experimentelle Triebdiagnostik* és a *Triebpathologie* munkákra (Jung, 1975, p. 239).

Szondi a maga részéről – az 1940-es évek elején sokszorosított előadásszövegektől számítva az utolsó írásokig – következetesen említést tett Jung egyes teóriáinak saját nézeteire gyakorolt hatásáról. Ide tartozott a kollektív tudattalan családi tudattalan rétege, az infláció, a *participation mystic* fogalma, a pszichés folyamatok Silberer-Maeder-Jung nevéhez kapcsolódó jövőre irányuló prospektív funkciója, a szimbólumok és álmok megközelítése (ld. még Gyöngyösiné, 1990, 2001). Azonban számos további koncepció is felfedezhető Szondinál, mely szoros párhuzamba vonható Jung nézeteivel.⁵⁵ Mivel a kérdés részletes kifejtése túlnyúlna a tanulmány keretein, csak utalni szeretnék arra, hogy az olyan fogalmak bevezetésével, mint

53 Jung levele Szondihoz, 1952. július 24., SSZI.

54 Jung levele Szondihoz, 1955. február 7., SSZI.

55 Természetszerűen vetődik fel, hogy a két életmű közötti hasonlóságok pusztán a közös szellemi hagyományból erednek. Azonban Szondi munkásságának keletkezéstörténeti-hatástörténeti vonatkozásait nézve a Jung-hatás vizsgálata indokoltnak látszik (erről részletesebben ld. Bethlenfalvy [Narancsik], 2023).

a „szellem”, a „hitfunkció”, a Pontifex-ÉN, avagy pontifex *oppositorum*, igen közel került Jung filozófiai és pszichológiai elgondolásaihoz, sőt, alkalomadtán szóhasználatához is. Így például a jungi *Selbst* a „magasan funkcionáló” Pontifex-ÉNhez, avagy *pontifex oppositorum*hoz hasonlóan az ellentéteket egyesítő teljes személyiséget, az ún. *coincidencia oppositorum*ot jelöli. Másik példa erre a „transzcendens funkció” (Jung), mely Szondi transzcendencia én-funkciójához hasonlóan többek között a tudatos és a tudattalan közötti átjárást biztosítja. Mindkét fogalom szerepel a Szondi részéről gyakran idézett Jung-mű, az 1921-ben megjelent *Lélektani típusokban* (Jung, 2010), melyre Szondi már 1942-ben is hivatkozott. Apróság, de igen valószínű, hogy szintén Jungot követve veti fel írásaiban a Szellem és a *Mahá-Átman* közti analógiát, Jung ugyanis a *Selbst* és az upanisadi Átman koncepció jelentésbeli párhuzamáról szintén hosszan értekezik ugyanott.

Úgy tűnik, Szondi esetenként hajlamos volt Jung álláspontját kevésbé árnyaltan bemutatni, különösen, ha saját nézetei körülhatárolásáról volt szó. Példa erre a jungi individuáció értelmezése. Szondinak a mélylélektani iskolákat egybefogó hierarchikus rendszerében Jung önmagára ébredt individuum a személyiségfejlődés utolsó előtti állomása. Felfogásában az önmagunkká válás ugyan szükséges az alkotói tevékenységhez, de az könnyen egoisztikus, nárcisztikus személyiséget eredményezhet. Mint írja, „minden individuáció önszereteten alapszik”, és azzal a veszéllyel jár, hogy a „nárcizmus jéghegygé változtatja a személyes én hegyét, amelyen a lélek megdermed a magány hidegében” (Szondi, 1963, p. 59). Emiatt van szükség a személyiségfejlődés következő állomására, a Szondi embereszményét megvalósító *homo elektor et humanisatorra*, „aki a kollektív emberszeretet útját választja, és ezzel megszabadítja magát [...] az önszeretet elmagányosodásától” (Szondi, 1963, p. 60). Kétségtelen, hogy Jung esetében nem kapott olyan hangsúlyt a morális értékek szellemében választó én, vagy az univerzális emberszeretet eszméje, mint majd Szondinál, de a morális választás kérdése ott is a korai írásoktól kezdődően jelen volt,⁵⁶ és ez a szempont a már említett, Szondi részéről is gyakran idézett *Lélektani típusokban* is megjelent. Emellett Jung a személyiségfejlődés (műszavával: individuáció) velejárójának tekintette az éncentrikus beállítottság meghaladását és a megélt tapasztalatokon alapuló, átgondolt értékrendszer kialakítását (ld. Samuels, 1985). Mi több, sok minden utal arra, hogy Jung az emberi kapcsolatokat az individuációs folyamat nélkülözhetetlen közegének

56 Jung 1913 januárjában így ír R. Loynak: „[...] felismertem: a neurotikus fantáziák zűrzavara és illúziója mögött mindig van egy olyan konfliktus, amelyet morálisnak nevezhetünk. Ezzel a felismeréssel új korszak kezdődött számomra: egybeesett a kutatás és terápia abbéli fáradozásomban, hogy a konfliktus okát és ésszerű megoldását megtaláljam. Számomra ezt jelentette a pszichoanalízis.” (Jung, 2006, p. 265).

tekintette. Az *indulatáttétel pszichológiája* című tanulmányában a következőképpen ír erről: „[...] a lélek félig testi, félig szellemi szubsztancia, egy *anima media natura*, ahogy az alkimisták nevezik, egy hermafrodita lény, egyesítve az ellentéteket, de aki sose lehet individualitásában teljes, hacsak nem kapcsolódik egy másik individuumhoz. A kapcsolat nélküli ember nem teljes, mert csak a lélek révén nyerhetünk teljességet, s a lélek nem tud létezni másik oldala nélkül, melyet mindig egy Te-ben talál meg.” (Jung, 1946, pp. 234–235).

A fenti jelenség oka aligha lehetett az, hogy Szondi nem ismerte eléggé Jung munkásságát. Könyvtárában⁵⁷ ugyanis szinte hiánytalanul szerepeltek a korabeli Jung-kötetek, melyek belső fedőlapjára a nevét ráírta, a szövegeket pedig jellegzetesen erőteljes kiemeléseivel és lapszéli jegyzeteivel sűrűn annotálta. Akárhogyan is történt, alig kétséges, hogy a Jungéval rokon elemek egy originális szellemi alkotás integráns részeként tűntek fel. Ilyen esetekre alkalmazta Kerényi barátja, Szerb Antal, Friedrich Gundolf „produktív átvétel” fogalmát, mely a pozitivista egyirányú-mechanikus hatásfelfogással szemben egy másik nézőpontot vetett fel. Eszerint a „szellemi átvételnél nem az a fontos, akitől átvesznek, hanem az, aki átvesz, mert ő fejt ki teremtő munkát és ő változik meg; nem az az érdekes, hogy mit vesz át egy alkotó, hanem hogy mit csinál belőle” (idézi Havasréti, 2013, p. 151).

Zárszó: Jacobi Jolán és a Szondi-kör szerepe Jung hazai fogadtatásában⁵⁸

Harmat a pszichoanalízis magyarországi történetéről írott monográfiájában úgy vélekedik, hogy Jung azért nem talált nálunk szélesebb körben követőkre, mert „a pszichoanalízishez vonzó rétegek” esetében hiányzott a misztikumra való hajlam (Harmat, 1994, p. 438). Mint arra Hárs (2019) is rámutatott, még jóindulattal is naiv leegyszerűsítésnek nevezhető Harmat egyébként szövegszerűen sem alátámasztott konklúziója. Példának okáért annak ellentmond az az erőfeszítés, amit az 1948-as politikai fordulatot követően a kommunista propaganda kifejtett, többek között Jung irányzatának diszkvalifikálására. Szilágyi (1957) – ugyan ideológiailag motivált, de színvonalas és részletes – kritikájának szükségességét azzal indokolja, hogy Jung jelentős hatást gyakorolt a korabeli értelmiségi körökre. Petz Ádám (1943)

57 Jelenleg a zürichi Stiftung Szondi-Institut-ban van elhelyezve.

58 Részletesebben ld. Bethlenfalvy [Narancsik], 2023.

korábban hasonló okból írja meg egyházi szempontú kritikáját Jacobi Jolán Jung pszichológiáját bemutató könyvéről.

Néhány további reprezentatív példát is említhetünk. Jacobi 1940-ben örömmel üdvözlötte Jungnak: „A könyvkereskedő, aki kifejezett rajongója Önnek, ma büszkén mondta el nekem, hogy nem telik el olyan nap, hogy ne adna el legalább egy Jung-kötetet. A *Pszichológiai típusok* új kiadását a terjedelme ellenére úgy viszik, mint a cukrot!”⁵⁹

Hamarosan Jung könyvei kiadásának jogáért már három kiadó versengett, az Új Idők, az ABC és a Bibliotheca.⁶⁰ A jó üzleti érzékkel megáldott Völgyesi Ferenc, aki Jungot konferenciákról személyesen is ismerte, még korábban próbálja rábeszélni – sikertelenül –, hogy bízta meg könyvei magyarországi kiadásával.⁶¹ Arról sem szabad elfelejtkeznünk, hogy az átmenet éveit Jung – Freud, Adler és Stekel mellett – az orvosi egyetemen tantárgy volt, mégpedig szakmai konszenzus alapján (Czonicz, 1945; Gartner, 1949; bővebben erről ld. Bethlenfalvy [Narancsik], 2023).

Jacobi fellépését megelőzően ugyan Jung neve nálunk is jól ismert volt, tágabb életműve és terápiás irányzata kevésbé tudott megjelenni. Ennek, ha nem is az egyetlen, de legfőbb oka a személyes összeköttetés hiánya volt. E tekintetben hozott döntő fordulatot Jacobi hazai szereplése. Jelentős mozzanat volt Szondi Lipót, Kerényi Károly és Harkai Schiller Pál megnyerése.⁶² Hármójuk rendkívül tág, a különböző politikai és intellektuális frontokon átívelő kapcsolatrendszere és hatása révén Jung munkássága eljuthatott a korabeli intelligencia legszélesebb rétegeihez. Jelentőségük mellett szól, hogy döntően Szondi körének (Kozmutza Flóra, Tarscsay Izabella, Liebermann Lucy, Noszlopi László) és Kerényi társaságának tagjai (Boda

59 Jacobi levele Jungnak, 1940. november 18., ETH.

60 Trencsényi-Waldapfel Imre levele Kerényihez, 1944. márc. 17., DLA. Jacobi levele Kerényinek, 1943. július 26., ETH. A Bibliotheca gondozásában jelent meg 1948-ban Jungnak a *Bevezetés a tudattalan pszichológiájába* című kötete.

61 Völgyesi valószínűleg 1937-ben, a Pszichoterápiás Orvosi Társaság (General Medical Society for Psychotherapy) Koppenhágában rendezett kongresszusán ismerkedett meg Junggal. Szintén találkoztak 1938-ban, az oxfordi kongresszuson, melyről a *Magyarország* hetilap is hírt adott. Az ETH Jung archívumában található levelezésük 1938 és 1946 közé datálódik. Az 1943-as levélváltásukból kiderül, hogy Völgyesi szeretné megkapni Jung könyveinek kiadási jogát, emellett Mátrai Lászlóval egyeztetve meghívja, hogy előadást tartson a budapesti egyetem filozófiai és pszichológiai intézetében. Jung mindkét javaslatától udvariasan elzárkózik a háborús helyzetre való tekintettel. Vö. Völgyesi levele Junghoz, 1943. 11. 25., és Jung levele Völgyesinek, 1944. 1. 24., ETH. Völgyesiről részletesebben ld. Gyimesi (2018).

62 Hort Dezső, aki Jung munkásságának egyik legrészletesebb bemutatását nyújtja *Jellem és társadalom* (1943) című kötetében, szintén Jacobi ismerőse volt (Hort levele Junghoz, 1943. december 21., ETH).

László, Hamvas Béla, Németh László, Ferdinandy Mihály) közöltek recenziókat Jung, Jacobi vagy Boda László Jung-vonatkozású munkáiról.

Figyelembe véve Jacobi Jung iránti elkötelezettségét és a rá jellemző céltudatosságot, valamint a hazai szakemberek részéről a jungi analízis iránt felélénkült érdeklődést, a '40-es évek elején komoly esély volt egy, az analitikus pszichológiát felkaroló társaság megalakulására. Ennek reménye a zsidóüldözések, majd a kommunista diktatúra miatt hosszú évtizedekre elszállt. Pléh Csaba (1998) a magyar pszichológia történetéről szólva hagyománymegszakadásokról beszél. Az analitikus pszichológia prominens képviselőinek többsége emigrációba kényszerült, vagy a holokausztt áldozata lett. Az itthon maradt szimpatizánsok közül sokan állásukat veszítették és kiszorultak a hivatalos szellemi életből. Jung irányzata azonban, hogy Mérei pszichoanalízissel kapcsolatos megjegyzését használjuk, „a katakombákba szorulva” tovább élt. Ez adhat magyarázatot arra, hogy a Magyar Pszichiátriai Társaság munkacsoportjaként az elsők között alakult meg a Komplex-pszichoterápiás Munkacsoport 1980-ban, noha – szemben más pszichoanalitikus gyökerű irányzattal – a jungi pszichológia nem rendelkezett a háború előtt itthoni egyesülettel.

IRODALOM

- Bethlenfalvy, G. [Narancsik G.] (2023). *Magyar Jung. C. G. Jung szakmai recepciója Magyarországon 1906 és 1948 között*. PTE PPK. Doktori értekezés.
- Béjác, K. (Ed.) (2022a). *Kerényi Magda válogatott levelei és írásai*. Gondolat.
- Béjác, K. (2022b). Kerényi Magda hagyatéka. In Béjác, K. (Ed.), *Kerényi Magda válogatott levelei és írásai* (pp. 7–26). Gondolat.
- Bürgi-Meyer, K. (1996). Emlékezés a Szondi-családra. Interjú Kerényi Magdával. *Thalassa*, 7(2), 105–117.
- Czonczer, G. (1945). Orvosképzés és lélekelemzés. *Orvosok Lapja*, 1(4), 218–224.
- Gartner, P. (1949). *Lélektan és kórlélektan mélypszichológiai megközelítésben*. Novák Rudolf és Társa.
- Gyimesi, J. (2018). Hypnotherapies in 20th-century Hungary: The extraordinary career of Ferenc Völgyesi. *History of the Human Sciences*, 31(4), 58–82. <https://doi.org/10.1177/0952695118790414>
- Gyöngyösiné Kiss, E. (1990). A sorsanalízis helye a mélylélektanban. In *PMMF Tudományos Közleményei*, 114–116.
- Gyöngyösiné Kiss, E. (2001). Szondi Lipót sorsanalízise. *Magyar Pszichológiai Szemle*, 56(1), 13–34.
- Harmat, P. (1994). *Freud, Ferenczi és a pszichoanalízis budapesti iskolája*. Bethlen Gábor.
- Havasréti, J. (2013). *Szerb Antal*. Magvető.
- Hárs, Gy. P. (2019). Carl Gustav Jung magyarországi fogadtatása. *Műhely*, 42(3), 39–58.
- Hort, D. (1943). *Jellem és társadalom. (Szociálkarakterológia.)* Szerzői magánkiadás.
- Jung, C. G. (1975). *Structure and Dynamics of the Psyche*. Princeton University Press.
- Jung, C. G. (1946/2002). Az indulatáttétel pszichológiája. In C. G. Jung (Ed.) *A pszichoterápia gyakorlata*. Scolar.
- Jung, C.G. (2010). *Lélektani típusok*. Scolar.
- Jung, C. G. (2006). *Freud és a pszichoanalízis*. Scolar.
- Severino, V., Nagy, A., & Varsányi, O. (Eds.) (2020). *Az elysioni aszfödéloszok közt. Kerényi Károly és Angelo Brelich levelezése 1935–1959*. L'Harmattan.
- Kiss, E. Cs. (2016). In memory of Leopold Szondi on the 20th anniversary of his death. *Szondiana. Journal of Fate-Analysis and Contributions to Depth Psychology*, 36(1), 45–49.

- Petz, Á. (1943). Világnézet és C. G. Jung lélektana. (Kritikai megfontolások Jacobi Jolán: *Die Psychologie von C. G. Jung* című munkája kapcsán.) *Bölcséleti Közlemények*, 9, 125–147.
- Pléh, Cs. (1998). *Hagyomány és újítás a pszichológiában: tanulmányok*. Balassi.
- Samuels, A. (1985). *Jung and the Post-Jungians*. Routledge and Kegan Paul.
- Szilágyi, V. (1957). C. G. Jung „komplex-pszichológiájának” világnézeti alapjai. *Magyar Filozófiai Szemle*, 1(2–4), 305–334.
- Szondi, L. (1939). *Előadások a kísérleti ösztöndiagnosztika köréből, I. rész, Elmélet és Metodika*. Sokszorosításban megjelent.
- Szondi, L. (1942). *Sorselemzés*. Kézirat.
- Szondi, L. (1943). *Az Én kísérleti elemzése. Előadások a kísérleti ösztöndiagnosztika köréből, III. kötet*. Diószegi sokszorosítása.
- Szondi, L. (1996). Az emberré válás útja. *Thalassa*, 2(5), 39–60.

„ASCLEPIOSI SZELLEMEKKEL KÖZÖS UTAZÁS”⁶³

KERÉNYI KÁROLY KAPCSOLATA SZONDI LIPÓTTAL ÉS C. G. JUNG GAL⁶⁴

Narancsik Gabriella

Kerényi Károly (1897–1973) a hazai klasszika-filológia európai hírű, a kortársak visszaemlékezéseit olvasva már-már legendás alakja volt. 1927-ben habilitált az antik regényről írt dolgozatával, mely mindjárt nemzetközi figyelmet kapott, s a budapesti egyetem magántanára lett. Megválasztották a Philologiai Társaság titkárának és az *Egyetemes Philologiai Közlöny* szerkesztőjének. Kerényi mindig is a nemzetközi tudományos élet részeként képzelte el saját működését. Felívelő karrierjét kockáztatta, amikor 1930-ban a Társaság közgyűlésén nyíltan felszólalt az egyre inkább nacionalista irányt vett kultúrpolitika kizárólagosan „magyar szempontú” klasszika-filológia programjával szemben. Állásfoglalása hozzájárulhatott ahhoz, hogy 1934-ben a megüresedett pesti katedra helyett a pécsi egyetemre nevezték ki, majd 1941-ben Szegedre helyezték.⁶⁵ 1943-ban családjával Svájcba költözött, és haláláig ott élt.⁶⁶

63 Kerényi a Thomas Mann-nal folytatott levelezésükhöz fűzött előszavát – a gyógyítás antik istenére utalva – a következő megállapítással zárta: „Thomas Mann két utolsó levelében üdvözlí a filológiai mítoszkutatásnak a pszichológiával való találkozását. Eszköznek minősíti ezt arra, hogy a mítoszt a politikai célokra használó felelőtlen hamisítók kezéből kivegyék és »átfunkcionálják« a Humánusba. Ő maga [...] már régóta semmi mást nem tesz. Tudatosan »átfunkcionálni« azonban csak azért tudott, mert ő maga a mítoszanyag elsődleges és spontán funkcionálásának színjátékát, a mitológia életét önmagában, azon az eredeti helyen, ahova tartozik, már átélte, s ezt a színjátékot mint író [...] mutatta be. [...] olyasvalaki volt, [...] aki lehetővé tette a filológus és vallástörténész számára ezt az egyedülálló bepillantást. Csak ezáltal szabadult fel a mitológus a humanista valláskutatóban és lett kész asklepioszi szellemekkel közös utazásra a nagy mitológiák területére.” (Mann & Kerényi, 1989, p. 46).

64 A tanulmány az újabb levéltári források alapján átdolgozott és kibővített változata az *Imágó Budapestben* korábban megjelent szövegnek (Narancsik, 2018).

65 Kerényi 1934-től a Pécsi M. Kir. Erzsébet Tudományegyetemen a klasszika-filológia nyilvános rendkívüli, 1936-tól nyilvános rendes tanára. 1940–1943-ig Szegedi M. Kir. Horthy Miklós Tudományegyetemen professzora. Szegedre helyezését – ahol jellemzően „főleg olyan professzorok tanítottak, akik a németbarát kormánynak kellemetlenek voltak” – egyértelmű félreállításaként élte meg (Kerényi M., 1976, p. 209).

66 Kerényi Károly munkásságáról ld. bővebben pl. Szilágyi (1982, 1999) és Lackó (1996).

Kerényi érdeklődési köre, ahogy baráti, kollegiális társasága is (e kettő jellemzően összefonódott) túlnyúlt szűkebb szakterülete vagy akár hazája határain. Kivételesen széles kapcsolati hálózatának azonban csak némely, elsősorban a világháború kitörését megelőző évekre visszanyúló oldala, illetve a háborút követő olasz kapcsolatai ismertek jobban (ld. pl. Spineto, 1999; Szilágyi, 1999). Így például csupán érintőlegesen esik szó a két lélekgyógyászhoz, Szondi Lipóhoz (1893–1986) és Carl Gustav Junghez (1875–1961) fűződő élethosszig tartó barátságáról is, mely pedig tudományos útkeresése felől is meghatározó volt.⁶⁷ Ennek az egyik, ha nem is egyedüli magyarázata lehet, hogy kapcsolatuk magyarországi szakasza – az 1940-es évek viszonyaiból is adódóan – jellemzően informális közegekben zajlott, és emiatt annak a korabeli publikált forrásokban kevesebb nyoma maradt.

A Stemma-társaság és a Szondi-kör

„A fiatal professzor maga volt a lelkesedés a szó legjobb értelmében, és ezt a lelkesedést átadta hallgatóinak; a görög vallás, amit látszólag alkalomról alkalomra fedezett fel, felfedezéssé vált mindenki számára; a »vallás« – az a fogalom, melyhez hozzászoktunk és melyet visszautasítottunk – felfedte előttünk soha nem sejtett dimenzióját. Kerényi nagy hatást tett azzal is, hogy élő, valóságos emberként mutatkozott, akinek a kultúra megélt valóság: akkor is, ha a görög vallásról beszélt, megtörtént, hogy írókat idézett, mint például David Herbert Lawrence-t, Thomas Mann-t és másokat.” (idézi Bójácz, 2022, p. 16).

A fenti jellemzés a Kerényi-tanítvány Angelo Brelich-től, a Római Egyetem vallástörténeti tanszékének vezetőjétől származik. Kerényi legendás péntek esti vallástörténeti előadásainak hangulatát eleveníti fel ötven év távlatából, mely annak idején a görög–latin szakos hallgatókon kívül érdeklődők széles körét vonzotta. Népszerűségét annak köszönhette – s ez volt megközelítésének varázsa is – hogy a vallástörténeti témákat a legújabb tudományos módszerekre támaszkodva, irodalmi, filozófiai, pszichológiai szempontokat is bevonva, a jelenkori ember egzisztenciája szemszögéből közelítette meg (Szilágyi, 2018, p. 239). Aktuális kérdéseket vetett fel, „abban a tudatban, hogy az ókortudománynak van rájuk válaszolni valója”, idézi vissza Szilágyi (1982, p. 249). „A szerzőnek meggyőződése – írta Kerényi 1937-ben –, hogy a klasszikus ókortudomány minden új fokán, melyet

67 Ez alól kivételt képez Kocziszky (1987) és Havasréti (2013; 2017) tanulmánya, emellett Lackó (1999) levélközlése.

a szellemtudományok általános fejlődése során idővel elért, képes az ókor egy új oldalát megvilágítani, és éppen ezáltal a nyugati emberiségnek ebből a kimeríthetetlen kincsestárából a maga számára valami fontosat és újat előhozni.” (idézi Szilágyi, 1982, p. 249). A '30-as évek elején kialakult Kerényi körül egy kisebb hallgatói, baráti társaság, az ún. Stemma ('koszorú, kötelék'). Heti rendszerességgel, hétfő esténként jöttek össze Kerényi lakásán vagy a „Kis Pizskosnak” becézett harmadrangú kis-kocsmában, vasárnaponként pedig Pest környéki hegyekbe kirándultak (Szilágyi, 2018, p. 381). A Stemma tagjai között szinte mindenki megfordult, aki akkoriban egyetemi hallgatóként az ókortudomány, a régészet vagy a klasszika-filológia iránt érdeklődött. A kör állandó tagja volt az ókortudós Waldapfel Imre, Szilágyi János György, Kövendi Dénes, Lengyel Dénes, Brelich Angelo, Trencsényi-Waldapfel Imre és az egyiptológus Dobrovits Aladár. Emellett Kerényi személyes társaságába tartozott többek között Szerb Antal, Hamvas Béla, Devecseri Gábor, Petrolay Margit és a néprajzkutató Honti János, Dömötör Tekla és Harkai Schiller Pál pszichológus is. Részben e körből kerültek ki Kerényi kulturálisan jelentős, noha rövid életű *Sziget* lapjának a szerzői, illetve a görög-római szerzőket közreadó, hiánypótló *Kétnyelvű klasszikusok* sorozat fordítói (Dömötör, 1975).

Egy fiatal bölcész, Boda László⁶⁸ révén a csoporttal kapcsolatba került Jacobi Jolán⁶⁹ is, aki akkoriban már Svájcban Jung tanítványaként működött (Severino et al., 2020). Jacobi visszatekintésében leírja, hogyan is történt Kerényi és Jung megismerkedése. Emlékei szerint valamikor 1938-ban egy pesti látogatása alkalmával vendégségben járt Kerényiéknel, ahol kezébe került a Gyermehistenek frissen elkészült német kézírata. Mindjárt arra gondolt, hogy ez a munka Jungot is érdekelheti. Kölcsönkérte, és magával vitte Zürichbe. „Jungot a szöveg annyira fellelkesítette, hogy rögtön fel-

68 Boda László Pál (1906. március 12., Lubotény – ?). 1924 és 1929 között matematika–fizika szakon járt a Pázmány Péter Tudományegyetemre, ugyanott doktorált pszichológiából 1939-ben A *Jung-féle lelki típusok* című disszertációjával (az egyetemi dokumentumokat dr. Tóth Krisztina volt szíves számomra kikeresni). Tagja, majd 1946-tól választmányi tagja volt a Magyar Filozófiai Társaságnak. Legkésőbb 1948-ban Argentínába emigrált, s mint arról a *Dél-amerikai Magyarorság* napilap „Hallottuk” rovatából értesülünk, a Mendozai Egyetem filozófiai fakultásán és a művészeti főiskolán tanított (1956. augusztus 24., 6.). Sajnálatosan élete további alakulásáról nem sikerült többet megtudni. A '40-es években recenziók egész sorát készítette Jung és Jacobi munkáiról, emellett az ő fordításában jelent Jung első magyar nyelvre lefordított írása, a *Föld és lélek*. Nem világos, miként került kapcsolatba Jung munkásságával, talán Jacobi révén, akivel közelebbi ismeretségben állt. Hogy Junggal személyesen nem találkozott, kiderül egy 1949-ben hozzá írt leveléből. Itt magáról mint „analitikus pszichológusról” beszél és elújságolja, hogy Mendozaiban népiskolai tanároknak a jungi pszichológiáról adott elő, mégpedig nagy sikerrel (Boda levele Junghoz, Mendoza, 1949. április 6., ETH). Boda László és Jung kapcsolatáról még ld. Kerényi M., 1984; Bethlenfalvy [Narancsik], 2023.

69 Jacobi pályájáról részletesebben ld. Narancsik, ebben a kötetben.

ajánlotta, hogy egy pszichológiai kommentárt ír hozzá.”⁷⁰ Jacobi utólagos beszámoló-jától némileg eltérő helyzetet mutat Kerényi és Jung levélváltása, ahol Kerényi kezdeményező szerepe is hangsúlyt kap. 1940-ben írja Jungnak: „Nagyon köszönöm a *Megváltásképzetek az alkímiában* írását, mely a mitológia tudománya szempontjából éppen annyira fontos munka, mint amennyire becsülendő tisztán humán szempontból is. Ön megoldotta az alkímia problémáját, és ez a megoldás a mitológia [...] megítélése szempontjából is paradigmaticus. Amikor én Jacobi asszony révén az ősgyermeke-met önnek eljuttattam, azzal a céllal tettem, hogy valami hasonlót kérjek öntől az ókori mitológia számára.”⁷¹ Akárhogyan is történt, egy élethosszig tartó munkabarát-ság kezdetét jelentette, amikor közös írásuk 1940-ben napvilágot látott,⁷² mely üzleti szempontból is kivételes sikernek bizonyult. Az amsterdami Pantheon kiadó „annyira lelkesült ezért a paradigmaticus vállalkozásért”, hogy a szokásos 10 százalék helyett 15 százalékos honoráriumot kínált számukra, s miután látta, hogy „a teljes készletének egyharmadát eladták az első két hétben, mielőtt akár egyetlen recenzió is megjelent volna”, szerződést kínált egy újabb közös munkára.”⁷³

Nálunk többek között Németh László írt róla kritikát. Ismertetését így vezette be: „A könyvet ketten írták. Kerényi Károly szegedi egyetemi tanár, ókori kutató és a zürichi Jung professzor, a lélektan egyik legnagyobb és legismertebb élő tudósa. Mire állhatott össze ez a két ember, akik közül az egyiknek a közhit szerint másodrendű görög szövegeket kellene bogarászni; a másikkal meg betegek lelkéből különféle komplexumokat föltárni? A könyv címében hirdetett Isteni gyermek ugyancsak kitett magáért, ha ezeket összehordta.” Majd valamivel később: „A múlt század a lélektanban tudósodott és amatőrködött. A történész épp úgy, mint a regényíró. A mi korunknak, azt hiszem, az a bontakozó tudomány lesz az »ismeretelmélete«, mely Jungot és Kerényit is összehordta. Egyre többen érzik, amit Jung, hogy a mítoszok nem haltak és nem hallhattak meg bennünk; ha pedig nem haltak meg, gondozni és nevelni kell őket.” (Németh, 1941, p. 22).

A kötetet Thomas Mann, Kerényi levelezőpartnere és barátja is lelkesen üdvözölte: „Az isteni gyermek eljutott hozzám. Végtelenül érdekes könyve – nem

70 Jacobi levele Kerényinek, 1970. március 2., Kerényi Archivum, Deutsches Literaturarchiv Marbach (a továbbiakban DLA).

71 Kerényi levele Jungnak, 1940. március 28., Jung Archivum, Eidgenössische Technische Hochschule Zürich (a továbbiakban ETH). A Kerényi–Jung leveleket Zsellér Anna fordította.

72 A Junggal való együttműködése révén Kerényi itthon egyfajta valláspszichológusi tekintélyre is szert tett. Ebből adódott, hogy *A valláslélektan általános emberi alapjáról: eredet és alapítás a mitológiában* című tanulmánya – melyben már Jung nézeteire támaszkodott – helyet kapott a Harkai Schiller Pál (1942) szerkesztette *A lelki élet vizsgálatának eredményei* című kötetben.

73 Kerényi levele Jungnak, 1940. március 28., ETH.

csoda, hogy az érdekesség csodája jön létre, ha két ilyen mértékben beavatott együtt munkálkodik. Mulattatná Önt, ha látná, hogy példányomnak lapjai mennyire tel vannak jelölésekkel és aláhúzásokkal.” (Mann & Kerényi, 1989, p. 109).

Úgyszintén a szellemi összecsengésekre láthatóan érzékeny Jacobi volt az, aki nem sokkal később Kerényit és Szondit is összeismertette. Szondinak is megvolt a maga tudományos baráti köre, mely havonta egyszer szombat esténként gyűlt össze Anker közi otthonában. Az ún. „lakásszemináriumon” a tanítványai mellett más érdeklődők, így például a pesti pszichoanalitikusok (pl. Hollós István, Bálint Mihály, Hermann Imre, Hermann Alice, Lévy Kata) is rendszeresen feltűntek (Benedek, 1978; Bürgi-Mayer, 1996.).

A két csoport között bizonyosan volt átjárás, amire Jacobi személye az egyik példa, aki legkésőbb 1938-ban már közeli kapcsolatban állt Szondival.⁷⁴ Kerényi Magda, Kerényi Károly felesége emlékei szerint Jacobi egy alkalommal Szondi lakásszemináriumán is jelen volt, és „ott jutott arra a véleményre, hogy Kerényi Károlynak és Szondinak meg kell ismerkedniük egymással” (Bürgi-Mayer, 1996, p. 105). Ennek szellemében el is vitte Kerényit a legközelebbi „nyitott ajtó” összejövetelre. Minden jel szerint Jacobi ítélete helyes volt, mert Szondi és Kerényi hamar barátságba került, s a feleségek is jóban lettek. Ezt megerősíti Kerényi Magda is, aki emlékezett arra, hogy a férje 1940-ben már „elragadtatva beszélt Szondiról” a náluk ismét látogatóban járó Jacobinak (Bürgi-Mayer, 1996, p. 105–106). Levelezésükből lehet tudni, hogy a negyvenes évek elején Kerényi előadást tartott Szondi összefoglalóin, behatóan megismerkedett a sorsanalízissel, a tesztet használta, sőt, az eredményekről az érintettekkel konzultált is. De Szondi is merített a Kerényivel folytatott eszmecserekből.⁷⁵ Két vonatkozásban hatása kardinálisnak mondható. Igen valószínű, hogy Jacobi Jolán mellett Kerényi lesz az, aki elmélyíti Szondi érdeklődését Jung pszichológiája iránt, mely úgy elméletalkotása, mint rendszere tudománytörténeti elhelyezése szempontjából majd döntő jelentőségű lesz. A másik Kerényi-hatás a „szellem” fogalmának bevezetését érinti. A Szondinak korábban nem ismert, személyes használatra

74 Ld. Jacobi levelei Szondihoz, Stiftung Szondi-Institut, Zürich (a továbbiakban SSZI).

75 A viszonylag biztonsággal alátámasztható Kerényi-hatások mellett jól elképzelhető, hogy Szondi Kerényi közreműködésével talált rá „Pontifex-En” és az „anankológia” elnevezésekre, mellyel a háborút követően továbbgondolt elméletének fontos fogalmait jelölte. Kerényi a *Religio academici* című írásában a tudós magatartás ethoszáról elmélkedve a római *pontifex* alakját helyezi a közép-pontba (Kerényi, 1984). Az 1938-ban megjelent tanulmányt, melyben ténylegesen saját hitvallását fogalmazta meg, barátjának, Herman Hessének is elküldte (Hesse & Kerényi, 1972). Igen valószínű, hogy Szondi is kapott egy példányt, akivel ekkoriban került ismeretségbe. Emellett jól azonosítható, hogy Szondi beszédmódjában a latin-görög kulturális elemek a Kerényivel történt megismerkedésüket követően tűnnek fel a korábban uralkodó ószövetségi metaforák mellett.

szánt jegyzetei alapján elképzelhető, hogy részben Kerényi inspirációjára építette be a „szellemi” faktort filozófiai rendszerébe. Az *Ösztön és szellem* címen meghirdetett konferenciára szánt előadásához 1942-ben készített vázlatában a következő bejegyzés található: „Hogy kerül a szellem a sorsanalízis asztalára? Ez a kérdés akkor merült fel először, amikor Kerényi közel 2 év előtt itt helyben tartotta első előadását a »Mítosz eredetéről«. Ez az előadás tanítványaim és a sorsanalízis barátainak egy szűkebb körében konsternációt keltett. A macskajaj, amelyik ezt az előadást követte, igen mélyről jött, sőt még ma is tart! A konsternáció nem K-nak, hanem nekem szólt. Azt kérdezték tőlem: nem féltém-e a sorsanalízist a mítosztól, sőt nem félek-e a bioszt összeházasítani a szellemmel? Röviden erre kell válaszolnom, annál is inkább, mert ma nyitják meg az előadássorozatot, melynek közös címe: *Ösztön és szellem*. Nem védekezni akarok, hanem hitet vallani. Én: voltam és maradok biológus. De: vajjon nincs-e kapcsolat a biosz [irracionális, tudattalan, ösztönök] és psyche [tudat birodalma], biosz és logosz [gondolkodás, logika birodalma], biosz és szellem [mítosz, vallás, etika, művészet] között?»⁷⁶

Valószínűnek látszik, hogy Kerényi baráti körét is összeismertette Szondival.⁷⁷ A tesztet például a Stemma-tagokkal is felvették, mint arról Dömötör Tekla és Szilágyi János György is említést tesz (Dömötör, 1987; Szilágyi 2018, p. 217), Brelich Angelo pedig rendszeres vendég volt náluk a '40-es években. Kerényinek írt levelében beszámolt arról is, hogy miként analizálta őt Szondi visszaeső alkoholizmusa miatt (Severino et al., 2020).

„A valószínűtlen Sziget”⁷⁸ – Svájc

Amikor Kerényi 1942-ben Jung meghívására részt kívánt venni az Eranos-konferencián, a kiutazást a háború miatt engedélyeztetnie kellett a minisztériumban. Az akkori államtitkár, Lubi Géza felfigyelt arra, hogy Kerényinek „milyen jó összeköttetései vannak a svájci szellemi élettel”, és felvetette, hogy állami fizetéssel, félhivatalos minőségben képviselje külföldön a hitlerizmussal szembehelyezkedő Magyarországot

⁷⁶ Szondi jegyzetfüzete 1942-ből, SSZS.

⁷⁷ Így például Kerényi révén került Szondi kapcsolatba Rusznyák Istvánnal, Szent-Györgyi Alberttel, Szilasi Vilmossal, Ferdinandy Mihállyal vagy a festőművész Vinkler Lászlóval.

⁷⁸ A koncentrációs táborból a caux-i menekülttáborba érkezett barátjának írta Kerényi: „Hála a sorsnak, amely mégis idehozott, erre a valószínűtlen Szigetre. Mellékeltem egy kérést a táborparancsnokhoz, hogy magyarul levelezhessünk, s azt is bizton remélem, hogy legkésőbb quarantaine-idő letelte után látjuk egymást.” Kerényi levele Szondinak, 1944. december 16., DLA.

(Kerényi Magda közlése, idézi Ramshorn-Bircsák, 2009).⁷⁹ Kerényi a felkérést hamar elvállalta. Mivel az állás nem követelte meg a berni tartózkodást, a család a hőn szerezett Itáliához közelebb eső olasz Svájcban, az Eranos-találkozók révén már ismert tóparti kisvárosban, Asconában bérelt házat.

Kerényiek és Szondiék egészen a német megszállásig leveleztek, és az átutazó ismerősökkel dolgozataikból is küldtek egymásnak. Arról, hogy a Szondi családot 1944 júniusában a bergen-belseni koncentrációs táborba hurcolták, Kerényiek csak a háború végén értesültek. Amikor onnan decemberben kiszabadultak, elsőként Kerényinek írtak, aki rögvest mozgósította érdekükben a svájci ismerősöket. Bergen-belsenből orvosi körök, mindenekelőtt Jung közbenjárására sikerült a caux-i internálótáborba jutniuk (Bürgi-Meyer, 1996), ahonnan Oscar Forel segítette őket tovább oly módon, hogy Szondinak állást biztosított a prangins-i privát elmegyógyintézetében (Bürgi-Meyer, 1996). Végül 1946 márciusában a család át tudott költözni a nagyobb mozgásszabadságot biztosító Zürichbe. Ebben is messzemenően támaszkodhattak a háborút megelőző időkre visszanyúló kapcsolataikra (Kiss, 2016) és mindenekelőtt Kerényire, aki a segélyszervezetek mozgósításában, a hivatalos papírok intézésében és az álláslehetőségek felkutatásában is aktív volt (ld. erről Kerényi–Szondi levelezése, DLA). Szondi szakmai beilleszkedését Kerényi úgy is elősegítette, hogy annak előzetes felhatalmazásával már 1944-ben oktatni kezdte a tesztet.⁸⁰ Mintegy két szemeszteren át „Bevezetés Szondi sorsanalitikus tesztmódszerébe” címen szemináriumot tartott a zürichi Institut für Angewandte Psychologie-ban (Alkalmazott Pszichológiai Intézet). De a későbbiekben is sokat tett barátja munkáinak nemzetközi befogadása érdekében, így például könyvei olasz kiadásának előmozdításáért (Narancsik, 2022b).

Szondi viszonylag hamar stabil egzisztenciát teremtett, még ha a leveleiben annyira hiányolt, a magyarországihoz mérhető tudományos műhelyt sokáig nem is tudott kialakítani. Mint Kerényi írja Fülepnek 1948-ban: „A könyvei nagy példányszámban fognak, bár a fényképparátus miatt szörnyű drágák: 70 svájci frank körül. Emellett mindinkább magányosodik, akár Te vagy én s úgy tűnik, mindenki az 50 éven felüliek közül, aki az emberiségnek még valamit mondani tudna, ha adnának neki még néhány nyugodt évet.” (Csanak, 2001, p. 324).

79 A Kállay-kormány az ún. hintapolitikája keretében a külügyminisztérium több politikailag nem kompromittált, nemzetközi híré tudóst felkért, hogy a külföld számára informális úton képviselje, hogy létezik egy antifasiszta Magyarország is. Így került Kerényi barátai közül Törökországba Frey András, a *Magyar Nemzet* munkatársa, vagy Ferdinandy Mihály Portugáliába (Kerényi Magda közlése, idézi Ramshorn-Bircsák, 2009).

80 Kerényi leánya, Kerényi Kornélia visszaemlékezése szerint Szondi részben azért bízta az apjára a teszt-csomagot, hogy kimenekítse azt Magyarországról (Cornelia Kerényi-Ishler közlése).

Emigrációjuk kapcsán meg kell említeni, hogy eredetileg szerettek volna hazatérni. Amint erre lehetőség nyílt, Kerényi ez irányba mozgósította otthoni ismerőseit, úgy a maga, mint Szondi érdekében. Ide kapcsolódik egy kis történet Szondi tanítványa, Noszlopi Margit (Noszlopi László felesége) kalandos vállalkozásáról, aki egy vöröskeresztes kocsi fedélzetén indult el Pestről Zürichbe 1945 nyarán, hogy átnyújtsa Szondinak a kultuszminiszter hazahívó levelét, melyet a tanítványai jártak ki számára.⁸¹ Élve az alkalommal, Kerényi részletes instrukciókkal látta el Noszlopinét arra vonatkozóan, kihez forduljon otthon a Szondi és a saját ügyében. Konspirációs szellemben, nem mulasztotta el figyelmeztetni, hogy miután tartalmát memorizálta, a levelet azonnal égesse el.⁸²

A lobbizás meghozta az első eredményeket, még ha azok tartósnak nem is bizonyultak. Kerényit ugyan 1946-ban bevásztatták az Akadémiára.⁸³ az 1948-as politikai fordulatot követően lassan világossá vált, hogy a részéről kívánt állásokat nem fogja megkapni. Ennek egyik első jele volt, amikor Kerényit a kommunista párt akkori főideológusa, Lukács György megtámadta a *Társadalmi Szemlében*, és azzal vádolta, hogy ugyan akaratlanul, de az „észellenes” „mítosz-atmoszféra” terjesztésével a faszizmus ideológiai előkészítését szolgálta (Lukács, 1948, p. 494–495).⁸⁴ Egy Fülep Lajosnak írt levelében Kerényi az őt ért támadásokhoz csak ennyit fűzött: „Arra nem tudom rászanni magamat, hogy a tudományos »irányt«, amit követek, s amelyet barbárok, hülyék és megmerevültek irracionalizmusnak neveznek, külön magyarázzam és védekezzem.” (Csanak, 2001, p. 142). 1954-ben Szilágyi János Györgynek négy szemközt Alexits György államtitkár aztán állítólag elmondta, hogy „az ideológiai megalkuvásra képtelen, a szókimondást erkölcsi kötelességének érző természete, s ugyanakkor széles körű nemzetközi tudományos tekintélye volt az

81 Bassola Zoltán minisztertanácsos levelét ld. Narancsik & Reinhardt (2019).

82 Kerényi régi ismerősei, a frissen kinevezett a kultuszminiszter, Kereszturi Dezső, továbbá Szent-Györgyi Albert és Rusznyák István professorok közbenjárását kérte: „Azt kérem most tőlük és egyúttal szellemi felelősségem tudatában ajánlom is: Szondi Lipótnak, ha esetleg ő most nem akarna hazamenni – hiszen ön is tudja, mik a nehézségek – eszközöljenek ki a budapesti karnál egy meghívást, de minden körülmények között: professzori címet, mert ez az ő kimagasló tudományos kvalitásának minden emberi mérték szerint jár. Erről persze Szondival magával nem beszéltem, ő az itt leírt kérésről semmit nem tud, és kérem, hogy soha ne tegyen róla neki említést. Szent-Györgyi és Rusznyák, remélem, meg fogják a kérésnek a jelentőséget érteni. Nem mint Szondi barátja, hanem mint Magyarország szellemi érdekeinek képviselője intézem ezt hozzájuk.” Kerényi levele Noszlopi Margithoz, 1945. december 8., DLA.

83 Székfoglaló előadásán, ahol még az ajtóban is álltak, a pszichoanalitikus Paneth Gábor is jelen volt. Mint meséli, ez akkor eseményszámba ment, Kerényi, ahogy Szondi is, divatos volt. A művelt pesti közönség olvasta Kerényit, és tudvalevő volt az is, hogy részben róla mintázta Szerb Antal az *Utas és holdvilág* Waldheim professzorát (Paneth Gábor közlése).

84 Kerényi és Lukács kapcsolatáról ld. Zsellér (2022).

együttes oka annak, hogy az országból való eltávolítását, emigrációba kényszerítését látták az egyetlen lehetséges megoldásnak” (Szilágyi, 1999, p. 51).

„Életemben sorsszerű alakká vált”

Kerényi emlékei szerint Szerb Antal volt az, aki a '30-as évek közepe táján először felhívta a figyelmét Jung-ra, azonban hangsúlyozza, hogy saját munkássága személyes megismerkedésükig nem érintkezett az övével (Kerényi, 1961).⁸⁵ Példának okáért véletlen egybeesésként említi, hogy a „lelki valóságok” (seelischen Realitäten) kifejezést, melyet az *Antik vallás és vallápszichológia* tanulmányában kísérelt meg bevezetni a történeti vallástudományba, hasonló értelemben használja, mint Jung a „lélek valósága” (Realität der Seele) fogalmát (Kerényi, 1935, p. 345). A közös háttér feltehetően William James (1842–1910) vallápszichológiai munkássága volt, mely Jung-ra és Kerényi-re egyaránt jelentős hatást gyakorolt, s akire Kerényi hivatkozik is a fent említett dolgozatban.⁸⁶ Kerényi tehát még a megismerkedésük előtt a vallápszichológia fenomenológia vonala felé tájékozódott, Jung jelentősége azonban esetében ezen túlmutatott. Hogy szerepét pontosabban látni lehessen, érdemes áttekinteni Kerényi-nek a klasszika-filológia megújítására tett kísérletét.

Kerényi szakmai útkeresése szempontjából fordulatot jelentett, amikor az 1920-as évek végén felfedezte a Walter F. Otto által alapított frankfurti vallástörténeti iskolát, melyhez maga is csatlakozott. Otto nézetei, miszerint a görög istenalakok ma is érvényes „világvalóságok”, amelyekkel a görögök „a vallás mély megrendüléseiben érintkeztek az isteneiken és mítoszaikon át” (Németh, 1941, p. 22), megfelelő értelmezési keretet kínáltak Kerényi hasonló irányba mutató, de addig inkább intuitív gondolat kísérletének, mely az antikvitás humanista szellemű aktualizációjának lehetőségeire irányult. Már 1930-ban, a Philologiai Társaság közgyűlésén tartott programadó előadásában képviselte a természettudományok és az „emberi alkotásokkal foglalkozó tudományok” megközelítésének módszertani megkülön-

85 Kerényi és Jung kapcsolatát áttekintő dolgozatában Kerényi Magda a férjének egy 1953. június 11-i naplőbejegyzését idézi. Eszerint 1935 nyara óta ismerte Jung írásait, amikor elolvasta a *Seele und Erde* című esszéjét (Kerényi, M., 2022, p. 255). Ide tartozik, hogy Kerényi szűkebb köréből Szerb Antal és Boda István mellett Hamvas Béla is igen jól ismerte Jung munkásságát a '30-as években. Aligha véletlen, hogy a fent említett Jung írás *Föld és lélek* (1946) címmel, majd Boda László fordításában jelenik meg magyarul, mégpedig a Hamvas Béla szerkesztette *Egyetemi Nyomda kis tanulmányai* sorozatban.

86 James-szel Jung személyesen is találkozott amerikai előadó körútján 1909-ben, s több helyen mint ifjúkora egyik legjelentősebb szellemi alakját említi. Hasonló értelemben nyilatkozik James-ről Kerényi egy Berelich Angelóhoz írott levelében (Severino et al., 2020, p. 211).

böztetését, és felhívta a figyelmet arra, hogy az ókortudománynak a maga munkaterületén „a humanitás nagy közösségének érdekét” kell szolgálnia, továbbá az „egész élő embert rekonstruálnia az antikvitás töredékeiből” (Kerényi, 1930, pp. 39–43). Meggyőződésévé vált, hogy szakterülete létjogosultságát egyedül az biztosítja, ha a ma emberéhez is szól, és a mai egzisztenciánk felvetette problémákhoz kapcsolódik válaszaival. Ebben a szellemben írta 1934-ben: „Ma a klasszika-filológiának, mint ókortudománynak – az antik emberi lét tudományának – külső és belső kényszerűségből be kell lépnie az egzisztenciális tudományok körébe: tudatára kell ébrednie annak, hogy olyan kérdésekkel is foglalkozik, melyek az emberi létezés lényegével függnek össze, és az ennek megfelelő gondot és elmélyedést kell fordítania rájuk.” (Kerényi, 1934, pp. 162–163).

Hatással volt Kerényire Ottónak – a romantikus-nietzscheánus mítoszértelmezésben, illetve a dilthey-i szellemtudományos tradícióban gyökerező⁸⁷ – „művészi tudományos” (Németh, 1941, p. 22) módszere is, vagyis a vizsgálódás tárgyának nem pusztán a hagyományos tudósi távolságtartással, hanem a belehelyezkedő, a tárgytól való „megragadottság”⁸⁸ révén történő megértés ismeretelméleti lehetősége. A Kerényi képviselte tudósmagatartás szellemében írta 1935-ben szegedi előadásában tanítványa, Honti János: „A mi kutatásunk nem tudománytalan akar lenni, nem akar semmit sem elhanyagolni vagy kikerülni, amit a rendszeres kutatás elért [...] De nem csak tudós voltára támaszkodik a kutató, hanem – miután a tudós elérte célját és már vissza is fordulhatna – ember voltára. Mint ember keres emberi igazságokat és emberi élményeket, mint ember akarja átélni és meglátni a világ nagy valóságait úgy, ahogy más emberek mesében, eposzban, vallásban felfigyeltek és átélték.” (idézi Szilágyi, 1982, p. 258).

Otto egy másik gondolata, mely szerint az antikvitás megértése elsősorban az ókori ember vallásaként felfogott mitológia tanulmányozása révén történhet meg, Kerényi munkásságának szintén vezérelve lett.

Visszakanyarodva kiindulóponthoz, a Junggal történt megismerkedése több szempontból is fordulatot hozott Kerényi életében. Egyfelől, közvetítésével újra kapcsolatba került az európai szellemi élettel, mely az egyre mélyebb elszigeteltségben élő Kerényi számára valóságos megváltás lehetett. Visszatekintve, találkozásukat egyenesen „sorszerűnek” látta, abban az értelemben is, hogy abból „egy új haza

87 Kerényi mítoszértelmezésének kultúrtörténeti elhelyezéséről részletesebben ld. Kocziszky (1987).

88 Otto Goethétől átvett fogalma, melyet Kerényi is előszeretettel használt a '30-as években.

következett” (Kerényi, 1984, p. 345).^{89, 90} Másrészt Jung pszichológiai megközelítése olyan korszerű értelmezési keretet kínált számára, mely felfogásával is összhangban állt. Az archetípus fogalma – mintegy alátámasztva a mitológiai alakoknak „magában az életben betöltött jelentőségét” – alkalmas volt arra, hogy Kerényinek az „örök alakokra”, „világvalóságokra” (ld. pl. Kerényi, 1941, pp. 428–429) centráló mítosz-értelmezésének tudományosan is megalapozott elméleti keretet adjon. „Az antik istenekről vallott felfogásom feltételezi valóságosságukat. Ön a Koré alakjának realitásáról állít ki bizonyítványt, amikor azt mondja, ez az alak gyakran foglalkoztatta Önt gyakorlati tevékenysége közben. És ezt empirikus kutatóként teszi, míg nekem mint történésznek a rekonstrukció marad”, írta Jungnak kapcsolatuk kezdetén.⁹¹

Kerényi a pszichológiai perspektíva révén tudott túllépni Otto neoromantikus, az isteneket középpontba helyező „teológiai” nézőpontján, s jutott el, saját kifejezésével, egy humanista antropológiához, vagyis ahhoz a felismeréshez, hogy a mítosz megértése valójában nem az istenek, hanem az ember önmegértéséhez járul hozzá. Az addig megtett utat Fülep Lajoshoz írt levelében így foglalta össze 1943-ban: „Ahová a görögség kutatójának el kellett jutnia, s ahová épp a vallásos, az abszolútummal meztelenül szembenálló ember megértésének el kell vezetnie: az az ember megértése. [...] S csak ez lehet az alapja egy új, igazi humanizmusnak. Ez az a cél, amelynek érdekében pszichológusokkal együtt dolgozhatok. És pedig ismersz annyira, hogy tudod: a telos, amely felé sorsom fejlődik, nem kitűzött cél. Hanem valami, amely felé kezdeteim kezdete óta sodródok, s amely mindig csak annyival lesz világosabbá, amennyivel közelebb vagyok hozzá. Így találkozhatott „filológiám” előbb az ethnológiával [...], s azután most a pszichológiával, amely végeredményben anthropológia kellene hogy legyen [...]” (Lackó, 1999, pp. 167–168).

Némileg más hangsúllyal írt valamivel később Alföldi Andrásnak:

„Te tudod legjobban, hogy tudományos kutatómunkám kezdettől fogva két síkon folyt. Az egyik a forráskutatás, az antik auktorok folytonos olvasásának, az ókori anyaggal való együttélésnek a síkja volt. A másik az »emberkutatásé«, a vallás-

89 Cornelia Kerényi-Ishler, Kerényi lánya visszaemlékezése szerint apja mindig nagy hálával gondolt Jungra, amiért olyan sokat segített neki svájci emigrációja idején. Junghoz való ragaszkodásának egyik kifejeződése volt, hogy a fényképét az íróasztalán tartotta Szondi Lipóté és a Hermann Hessét Thomas Mann-nal együtt ábrázoló fotó mellett. Később még Németh László képével egészült ki a sor.

90 Jung halálakor írt nekrológiában a következőképpen tekint vissza kapcsolatukra: „Egy olyan személy méltatásakor, aki az ember életében sorsszerű alakká vált – sorsszerű olyan konkrét módon, hogy a találkozásból egy új haza következett –, csak a személyes benyomásokból lehet kiindulni. [...] arra szeretnék rámutatni, ami ez a találkozás kezdettől és valamennyi ismétlődésekor volt: egy különlegesen termékeny baráti kapcsolat” (Kerényi, 1984, p. 345).

91 Kerényi levele Junghez, 1940. március 28., ETH.

tudomány, ethnológia és pszichológia eszközeivel. Hogy publikációim mindinkább – bár sohasem kizárólag – erről a második síkról indultak ki, annak a külső okait szintén ismered. Sem Pécsen, sem Szegeden nem találtam meg a modern órkorkutatás tudományos apparátusát. [...] Viszont ezen a másik síkon folyó kutatásaimnak köszönhetem, hogy egy logikus, tudományos út – az archetypus-kutatás útja hozott ki Svájcba, s végeredményben talán az életemet mentette meg.” (Lackó, 1999, pp. 103–104).

A két tudós egymásra találását megkönnyítette, hogy mindketten a német szellemtudományok talaján álltak, és az akadémiai tudományosság területén mindinkább egyeduralkodóvá váló pozitívista-naturalista felfogással szemben a fenomenológiai-hermeneutikai, ill. a vallásos élmény nem-materialista felfogását képviselő egzisztenciafilozófiai irányzatokhoz közelítettek. Kerényi erre vonatkozóan írja a Thomas Mann-nal folytatott levelezéséhez fűzött előszavában: „Ennek a levelezésnek a kiadásával magányára keres vigaszt a közreadó. Megpróbál a gyökereiből, fejlődése korábbi szakaszaiból is feltárni valamit a maga számára. De úgy, ahogy egy filológiai-történeti és pszichológiai kutatóhoz illik: a közös átélésre és közös kutatásra hajlandók nyilvánossága előtt. A pusztán történeti filológia személytelenségét, amelyen maga is nevelődött, nem képes fenntartás nélkül elfogadni. Hiszen minden szellemtudomány mögött ott rejtőzik egy bensősebb szellemi élet. Szellemi élet persze csak annyiban, hogy a léleknek mindama mélyebb vágya, amely szellemi munkában válik valóra, már magában véve szelleminek mondható.” (Kerényi & Mann, 1989, p. 44).

Hogy a pszichológia és a vallástörténet összekapcsolását Kerényi akkoriban mennyire előremutatónak gondolta, bizonyítja, hogy a háborút követően vendégelőadói szereplését a Római Egyetemen egy olyan témával készült megnyitni, melyben Jung és Szondi mélylélektani eredményeit párosította saját kutatásaival (Spineto, 1999, p. 60).⁹²

92 Hogy Jung mellett Szondi pszichológiája továbbra is érdekes maradt Kerényi számára (legalábbis a háborút követő években), mutatja egy Mann-nak 1944-ben írt levele is, melyben Szondi megmeneküléséről is hírt adott: „Ennek a jelentős mélypszichológiai kutatónak, egy új, egzakt teszt-módszer feltalálójának megérkezése, a régi együttműködés Jung professzorral egy tiszta, az egyénit össze nem keverő paralelizmusban, és a svájci publikációs lehetőségek [...] reményt adnak rá, hogy a humanisztikus mitológusnak azt az üdvös feladatát, amelyet Ön a »mítosznak a humánusba való átfunkcionálása«-ként jelzett, a teljesen megváltozott körülmények között is elvégezhessem.” (Mann & Kerényi, 1989, p. 113).

Együttműködésükből azonban nem csupán Kerényi merített. Thomas Mann-hoz hasonlóan Jung is inspirálóan hatottak Kerényi fantáziadús eszmefuttatásai.⁹³ Jung utolsó nagylegzetű művét, a *Mysterium coniunctionis* egyenesen Kerényinek *Az égei ünnepe*, a Faust második részének egyik jelenetéről szóló írása ihlette. Emellett lényeges volt Kerényi oktatói munkája, melyet mintegy huszonöt éven keresztül folytatott a Jung Intézetnél. Minden arra utal, hogy elsősorban az ő révén épült be a görög-római kulturális örökség az intézeti képzés tananyagába, s inspirált ez irányú kutatásokat.⁹⁴

A „mitosz átfunkcionálása” – Jung és a vallástudomány

Jung a következő szavakkal ajánlja figyelmébe Kerényit barátjának, Adolf Vischernek, a bázeli egyetem gerontológia professzorának: „A saját területén úttörő elme. [...] valódi génuszként érez rá a görög történetek struktúrájára és jelentésére. Valójában ez az oka együttműködésünknek. Mitológiai interpretációival [...] nem csupán rendkívül értékes párhuzamokat kínál a tudattalan pszichológiájához, hanem a lélektani meglátások valóságos kútfeje, és így nagy segítséget nyújt a tudattalan folyamatok értelmezéséhez. Kerényi nagy nyereség lenne bármelyik egyetem számára, mert eleven szellemet vinne magával, mely oly gyakran aggasztóan hiányzik a filológiai fakultásokon.” (Jung, 2015, p. 352).

A fenti idézet rávilágít arra is, hogy Jung milyen értelemben hasznosította Kerényi kutatásait, de nem csupán Kerényiét, hanem általában a vallástörténészek munkáit.

93 „Írásai mindig összehasonlíthatatlan élvezetet okoznak, stimuláló bepillantást nyújtanak olyan mélységekbe, melyekhez én nem mindig, vagy még nem tudok eljutni. Az új könyve is utalások és megsejtések kincsbányája, az alkímia és a tudattalan birodalmában tett vándorlásaim benyomásait és emlékeit idézik fel [...]”, írja Jung Kerényi *Napleányok* című tanulmánya kapcsán (Jung, 2015, p. 355). Vagy máshol: „Mindaz, amit legutóbb Asklepiosról közölt velem, mély érdeklődést váltott ki belőlem. Rögtön a látogatása után felfedeztem egy traktátust, amelyet előtte sosem méltattam alaposabb olvasásra. [Az ott leírt] vízió arra emlékeztet, amit Ön mesélt Koronisról. Megkérhetném ezért arra, hogy írja meg röviden, melyek az idevágó helyek a szövegeiben? Szívesen hivatkoznám ezzel kapcsolatban az Ön kutatási eredményeit, ha megengedi. Lényegesen hozzájárulna olvasóm szellemi megerősödéséhez, ha a görög mitológia biztos talaját érezhetné a lábai alatt, amikor félő: eltéved ebben a zavaros káoszban. Ahogyan már mondtam Önnek, velem is ez történt. Már majdnem elveszítettem a bátorságomat arra, hogy publikáljam ezt a zűrzavart.” Jung levele Kerényihez, 1944. július 6., ETH.

94 Ld. Kerényi és a C. G. Jung közötti levélváltást, DLA.

A '30-as években Jung új retorikai formát dolgozott ki nézetei bemutatására. Az *aranyvirág titka* című alkimista-taoista traktátushoz a sinológus Richard Wilhelm felkérésére írt ún. „pszichológiai” kommentárját követően szokásává vált, hogy elgondolásait kultúrtörténeti párhuzamokon keresztül mutatta be, kezdetben keleti meditációs szövegekre, majd a '30-as évek végétől kezdődően döntően alkímiai értekezésekre támaszkodva. A Kerényi tanulmányaihoz készített dolgozatai ebbe a sorozatba illeszkedtek, tehát sok tekintetben egy már bevett gyakorlatot követtek.

Jung számára a keleti meditációs eljárásokról, az alkimisták kísérleteiről vagy Kerényi esetében, a görög istenalakokról szóló szövegek amiatt is érdekesek voltak, mert úgy találta, hogy szimbólumrendszerük párhuzamba vonható a terápiás munkája során tett megfigyeléseivel. Mi több, az a meggyőződése alakult ki, hogy a történeti anyag ismerete a páciensek lelki folyamatainak pontosabb megértéséhez is hozzájárulhat.⁹⁵ Hozzáállása adott esetben lelkesítően hatott a szaktudósokra is, akik úgy érezhették, hogy közvetlenül hasznára lehetnek embertársaiknak. Jung „úgy hitte, hogy a kutatásaimat alapul tudja venni. Ez további kutatásra ösztönzött. Mivel ez azt jelentette, hogy a vallásos és mitológiai tradíciók pusztán történeti vizsgálata segítségével lehet a szenvedő embereknek, akikkel az orvosok és pszichoterapeuták foglalkoznak”, írja egy helyen Kerényi (idézi Shamdasani, 2012, p. 206).

Azok számára, akiket Kerényihez hasonlóan foglalkoztatott, miként lehetne kutatásaikat a korkérdésekkel is kapcsolatba hozni, Jung megközelítése már-már revelációként hatott.⁹⁶ Nézetei különösen visszhangra találtak az európai intelligencia azon köreiből, melyek a modernitás kulturális válságának egyik okát az instrumentális racionalitás egyeduralmi helyzetében látták, és a racionális és irracionális státuszára vonatkozó évszázados vitában a kettő valamiféle integrációját gondolták megoldásnak (Hanegraaff, 2012). Jung és Kerényi itt hasonló véleményen volt. Mivel a „nem-racionális” a létezés struktúrájához tartozó kiiktathatatlan elemnek tekintették, a tudós feladatát épp abban látták, hogy az irracionális elutasítása helyett racionálisan gondolkodjon róla (Kerényivel kapcsolatban ld. Komoróczy, 1999).

95 A zürichi Pszichológiai Klubban Wilhelm Hauerrel a kundalíni jógáról tartott közös szemináriumon Jung például beszámolt arról, hogy egy Indiában felnevelkedett európai betegénél olyan tüneteket észlelt, melyek jelentését csak az után értette meg, hogy utólag kezébe került Sir John Woodroffe (alias Arthur Avalon) tantrikus szövegeket közreadó *The Serpent Power* című munkája (Jung, 1999).

96 Állítólag az indológus Heinrich Zimmer először dühében földhöz vágta Jung egyik „keleti kommentárját”, annyira irritálta a szöveg pszichológiai interpretációja. Kis idő múlva aztán újraolvasta, és megütközve vette észre, hogy mégiscsak van értelmük: „Hirtelen ráébredtem, hogy a szanszkrit szövegeim nem csupán nyelvtani és szintaktikai rejtvények, hanem ráadásul még értelmük is van. [...] Sok kulcs létezik a szimbólumok megértéséhez [...]. Dr. Jung írásait olvasva éreztem, hogy ez az ember rátalált egy olyanra, ami a mi korunkhoz illik.” (idézi Shamdasani, 2012, p. 160).

Hasonló okokból fogadta Thomas Mann olyan lelkesen Kerényi és Jung együttműködését. Többek között ettől is remélte a „mítosz átfunkcionálását a humánumba”, vagyis a mítoszt propagandacélokra használó hitleri Németország „álmítoszaival” szemben a mítosz humanista értéként való megőrzését. „Hogy ön tudományával összetalálkozott Junggal, a mitológia a pszichológiával, igen érdekes, örömdetes és a szellem pillanatnyi helyzetére rendkívül jellemző jelenség. [...] Régóta szenvedélyes barátja vagyok ennek a kombinációnak: mert valóban a pszichológia az eszköz arra, hogy a mítoszt kivegyük a fasiszta ködösítők kezéből és a humánus területére »átfunkcionáljuk«. Éppen ez a kapcsolat reprezentálja számomra a jövő világát, olyan emberiséget, mely áldott onnan felülről, a Szellem felől és áldott a »mélység felől, mely alant hever«, írja levelében 1941-ben (Kerényi & Mann, 1989, p. 109).

Az Eranos-kör

A Jung és a vallástudomány képviselői között kialakult együttműködésnek a '30-as évek elejétől sajátos fóruma lett az évente megrendezett, a mai napig fennálló úgynevezett Eranos-találkozó (Eranos-Tagung),⁹⁷ melynek vezéralakja akkoriban Jung volt. Mint korábban már említettük, erre a sok tekintetben rendhagyó interdiszciplináris vallástörténeti konferenciára hívta meg Jung Kerényit 1941-ben.

Az Eranos-találkozókat Olga Fröbe-Kapteyn indította el 1933-ban. Asconai villája, a Lago Maggiore partján álló Casa Gabriella adott otthont az összejöveleknek, melyek általában tíz napig tartottak. Gyakorlatilag mindenki megfordult itt, aki a vallástörténet-vallásfilozófia területén számított, de az etnológia, művészettörténet, irodalom, sőt a természettudományok egy-egy képviselője is feltűnt. A konferencia előadóinak listája a teljesség igénye nélkül: a vallástörténész D. T. Suzuki, Heinrich Zimmer, Giuseppe Tucci, Erwin Rousselle, Mircea Eliade, Henri Corbin, Victor White, Paul Tillich, Martin Buber, Gershom Scholem, Gilles Quispel, Ernesto Buonaiuti, Leo Beck, Louise Massignon, a művészettörténész Herbert Read, az antropológus Paul Radin, a biológus Adolf Portmann, a fizikus Erwin Schrödinger.

Az előadói társaság ismeretségi alapon szerveződött, ám a végső döntést Fröbe hozta meg. Jung ajánlásától függetlenül Kerényivel is szeretett volna mihamarabb személyesen is megismerkedni, s ezért hajlandó volt Rómába repülni, ahol

⁹⁷ Az *Eranos* elnevezés – „bankett, melyhez mindenki hozzájárul”, ebben az esetben egy-egy előadással – Rudolf Otto vallástörténész ötlete volt. Majd Kerényit kéri fel Fröbe, hogy írjon tanulmányt az eranos jelentéséről.

ő akkor tanulmányúton tartózkodott. Kerényi Magda emlékei szerint „ők ketten, Fröbe asszony és Kerényi – a »dsungeli vad«, ahogy Olga Fröbe nevezte őt – hosszú sétákat tettek az Örök Városban, és kiválóan megértették egymást” (Kerényi M., 1984, p. 257). Fröbe a következőképpen számolt be együttlétükről Jungnak: „Nagyon kellemes volt találkozni Kerényi professzorral Rómában. Azon ritka tudósok közé tartozik, akiknek érzéke van a pszichológiához és a különböző kutatási területek szintéziséhez. [...] Úgy hiszem, hosszú időre értékes közreműködőt nyerünk személyében” (idézi Hakl, 2013, p. 338). Kerényi az Eranos-találkozóknak is közkedvelt alakja lett. Első előadása, a *Mítosz és gnózis* mindjárt nagy siker volt, és mint Fröbe megjósolta, hosszú évekig központi szereplője maradt az összejöveteleknek.

„Nálam a tudatalatti azonnal reagált” – Az analitikus Kerényi

„El szeretném azonban mondani, milyen gyakran gondolok arra, mi mindent köszönhetek Önnek morális és szellemi (ha nem is anyagi) értelemben stabil egzisztenciámmal kapcsolatban ebben az országban, és ezáltal a nagyvilágban is. Nemrégiben nyilvánosan is tanúságot tettem találkozásunknak a személyesen túli értelméről, ami számomra személyesen is sorsszerűvé vált [...]”⁹⁸ – írja Kerényi Jungnak 80. születésnapja alkalmából 1957-ben. Való igaz, hogy Kerényi svájci beilleszkedése korántsem volt olyan zökkenőmentes, mint Szondié. Noha egyetemi vendégelőadóként bejárta Európát, Svájcban nem tudott katedrához jutni.⁹⁹ Mindvégig kénytelen volt ötagú családját magántudósként, írásai, előadásai és alkalmi tudományos idegenvezetői munkái jövedelméből eltartani, ami már akkor sem volt könnyű feladat. Kevésbé ismert, hogy Jung minden módon segítségére volt állás nélkül maradt kollégájának.¹⁰⁰ Így például

98 Kerényi levele Junghoz, 1957. május 29., ETH.

99 Annak fő oka, hogy Kerényi nem kapott Svájcban katedrát, s általában, nem futott be olyan fényes karriert, amilyen a tehetségéből következett volna, elsősorban a világháborút követő évtizedekben szinte egyeduralkodó marxista tudományfelfogástól való merev elhatárolódása volt. Kerényinek az embert középpontba helyező, és az egyéni vallási élmény és tapasztalás jelentőségét kiemelő megközelítése a kortárs vallástörténeti kutatásban az utóbbi évtizedben kezd jelentősebb szerepet kapni (ld. Lindner, 2018, p. 73–74).

100 Kerényi Magda írja a Jung házaspárra visszagondolva: „Jung professzorban a leginkább a szívből jövő – gyakran kissé huncut – tekintete ragadott meg, ami teljesen a hozzá beszélőhöz fordult. Egészen különleges barátságot tanúsított irántunk felesége, Emma Jung. Amikor a fiunk 1945-ben itt Svájcban megszületett, és az első svájci év után egy ideje már szűkös menekültstátuszban voltunk, Jung feleségétől kaptunk szinte mindent, amire egy újszülöttnak és később egy kisgyereknek szüksége lehet.” (Kerényi M., 2020, p. 258).

1944-ben Jung támogatta, hogy a Bázeli Egyetemen a magyar lektori állást megkapja, barátjához, az egyetem kuratóriumi tagjához írt ajánlásával. 1947-ben, amikor a lektori pozíciót megszüntették, szintén Jung segítségével nyerte el az amerikai Bollingen Alapítvány kétéves ösztöndíját, melyet a Junggal barátságban álló Mellon házaspár szponzorált.¹⁰¹ Ez az összeg a megélhetési költségei felét fedezte.¹⁰² Az ösztöndíjat a későbbiekben – a görög mitológia alakjainak monografikus feldolgozásáért járó szerződés alapján – ugyan kétevenként meghosszabbítva, de haláláig folyósították számára. Szintén Jung intézte el, hogy Kerényi a szokásos tiszteletdíjat meghaladó fizetést kapjon az 1948-ban alapított zürichi intézetében tartott előadásaiért.¹⁰³

Kerényi magánlevelezése helyenként igazi meglepetéssel szolgál, így például egyedül onnan szerezhetünk tudomást működésének egy eddig ismeretlen oldaláról: analitikusi praxisáról. Minden jel szerint Kerényi 1948 táján arra az elhatározásra jutott, hogy jungi analitikussá képezi ki magát, és a későbbiekben ekként praktizált is. Elképzelhető, hogy döntése nem volt független a korábban említett megélhetési gondjaitól. A történet előzménye, hogy Kerényi 1948-ban terápiába kezdett a Rómába emigrált Jung-tanítványnál, Ernst Bernhardnál,¹⁰⁴ aki később Frederico Fellini analitikusa is lett. Bernhard 1935-ben a zsidóüldözés elől Berlinből menekülve telepedett át Rómába, ahol az Astrolabio kiadó munkatársaként került 1947 telén Kerényivel ismeretségbe annak régi tanítványa, Brelich Angelo révén. Amikor Kerényi 1948 nyarán ismét Rómában időzött, Bernhard meghívta magához. A látogatásról Jungnak is beszámolt. A levelet érdekességére való tekintettel hosszabban idézem: „Elmondta [Bernhard] azt is, hogy miközben Berlinből Olaszországba menekült, Svájcban érintkezésbe került Önnel, s azóta is az Ön szellemében dolgozik pszichológusként. Munkáját korábban és még most is asztrológiai módszerrel is végzi. Amikor aztán tavasszal [...] Rómában ismét találkoztunk, elkérte születésem pontos időpontját. Felállította a horoszkópomat, majd igen finoman és találóan értelmezte azt. Én éppen periodikusan visszatérő migrénemtől szenvedtem, és egyébként is igen nehéz helyzetben voltam: súlyosan rám nehezedett a magyarországi szituáció mindinkább keletre tolódása és az anyagi nehézségek, amelyekkel Svájcban egyre

101 Kerényi kérésére Thomas Mann, Tolnay Károly és Samson Eitrem, az Oslo Egyetem professzora írta meg a pályázáshoz szükséges ajánlóleveleket.

102 Ld. Kerényi levele Junghoz, 1949. június 20., ETH.

103 Kerényi az 1948-ban alapított Jung Intézet alapító tagja és patrónusa, egészen 1963-ig oktatója volt. Kerényi levele Junghoz, 1948. szeptember 1., DLA.; Kerényi és a Bollingen Foundation közötti levélváltás, DLA.

104 Ernst Bernhard (1896–1965), orvos, pszichoterapeuta. A zsidóüldözések elől 1935-ben elmenekült Berlinből, s miután nem kapott bevándorlási engedélyt Angliába, Rómában telepedett le. Kerényi és Bernhardt kapcsolatáról részletesebben ld. Bethlenfalvy [Narancsik], 2023.

inkább meg kell küzdenem.¹⁰⁵ Nagyon le voltam törve, ezenfelül a sorsvárosomnak tekintett Rómában voltam, s éppen itt ajánlotta fel a segítségét barátságosan egy olyan pszichoterapeuta, aki az Ön tanítványának vallja magát. Hirtelen jött az elhatározás, hogy »alávetem« magam az analízisnek, amely egyben »tananalízis« is kell, hogy legyen, mitológiai kutatásom tudományos kiegészítése, egyszersmind további előkészület az *Archetypal Images of Greek Mythology* című munkámhoz. Nálam a tudatalatti azonnal reagált. Az analízis május 25-én kezdődött.”¹⁰⁶

A Kerényi-Bernhard levelezést¹⁰⁷ olvasva a beszélgetések elsősorban Kerényi válságos egzisztenciális helyzete és annak lehetséges megoldásai körül forogtak. Az „analízis” intenzív szakasza 1948 idején zajlott, amikor egyre tisztábban látszott, hogy nem fog tudni Magyarországra visszatérni, és idegenben kell szinte a semmiből új egzisztenciát teremtenie. Amikor Kerényi Rómában tartózkodott, s erre több alkalommal is sor került, majd’ napi rendszerességgel találkoztak. A folyamat valamikor 1949 végén, Kerényi anyagi helyzetének bizonyos rendeződésével egy időben zárult le.

Ugyancsak Kerényi levelezéséből lehet tudni, hogy legkésőbb 1949 nyarán készen állt arra, hogy analitikusként működjön: Jung támogatását kéri, hogy egy közös ismerősükkel, Anni Stauffacherrel,¹⁰⁸ az addigi alkalmi konzultációkat terápiás

105 Ekkor már sejteni lehetett, hogy a számára korábban kilátásba helyezett állásokat – egyetemi katedra Pesten, a Római Magyar Intézet direktorsága – nem fogja megkapni. Emellett az otthoni politikai átrendeződésről érkező hírek is a hazatérés ellen szóltak. Jó barátja, a politikai baloldal felé tájékozódó Rusznák István kérdésére, hogy a korábban küldött helyzetjelentése alapján miként gondolkozik Kerényi a hazajövetelről, az világosan fejezte ki magát: „Annak a humanizmusnak, amelyet én szívem szerint képviselni tudok, s amelyet meg is próbáltam képviselni, az alapétele az, hogy az egyetlen emberhez méltó a szenvedés csökkentése a világban. Ezt egészen reálsan, quantitative értve. Aki szenved, éhezik, nyomorog, annak a szenvedésével – akármilyen magas, távoli cél érdekében valónak, vagy bármilyen mély, kiszámíthatatlan isteni gondviselésből származónak akarják beállítani – több szenvedés van a világban, pedig kevesebbnek kellene lenni. Én nem tudom sem humanista lelkiismeretemmél, sem humanista hivatásommal összeegyeztetni, hogy a gyerekeim egy jobb jövő érdekében többet szenvedjenek, mint ez az emberi kondícióval, a betegségeknek, baleseteknek, halálnak való kiszolgáltatottsággal amúgy is kijár. Várok tehát az otthoni viszonyok megjavulására. [...] Ha otthon minden egy becsületes, földmívelő országhoz illő köz-társaság útján halad, amely például egyik tagjának sem tiltja meg, hogy akkor utazzék el külföldre, amikor akar, s az említett hármas áldást [kenyér, szalonna, bor] is biztosítja, akkor meg sem próbálok a munkában is méregdrága frankért keservesen dolgozni. Mindig legjobban szerettem magyar egyetemi tanárnak lenni, még Pécsen és Szegeden is. De...” (Kerényi levele Rusznákhoz, 1946. 06. 24., DLA).

106 Kerényi levele Jungnak, 1948. szeptember 1., DLA.

107 Kerényi archívum, DLA.

108 Anni Stauffacher-Nistelweck (1893–1982), a Jung-kör tagja. Linda Fierz, C.G. Jung, majd 1931 után Emma Jung analizáltja. 1932-től tagja a zürichi Pszichológiai Klubnak. Zürichben, Ticino-ban és Rómában élt. (Az életrajzi adatokat Thomas Fischer és Medea Hoch bocsátotta rendelkezésemre. Ld. Hoch, Krupp, Schade, 2021).

irányba terelhesse.¹⁰⁹ Hogy ez akkor megvalósult-e, nem lehet tudni, de egy két évvel későbbi levelében is felbukkan a téma:

„Meg szerettem volna látogatni Önt [...], ám éppen a szemeszterzárás környékén az Intézet tanulói és hallgatói, valamint az álmaikat elem táró páciensek is olyannyira igénybe vettek, hogy a felismerés bizonyossággá érett: életem mostani periódusának ez az értelme [...] az álmok élő mitológiájának tanulmányozása, amely nem vált még részévé semmilyen elméleti vagy pusztántörténeti mitológiának. Mintegy elárasztottak anyaggal és élményekkel [a páciensek], s ezek hozzátartoznak immár saját fejlődésemhez is.”¹¹⁰ – írja Jungnak. Mint a válaszlevélből látszik, Jung bátorította Kerényi ez irányú működését: „A lehető legnagyobb örömmel tölt el és szívből jövő gratulációk számára ad alkalmat, hogy ezzel egy időben bővül életének és munkásságának köre is!”¹¹¹

Kerényi kvázi pszichoterápiás tevékenysége különben nem volt előzmény nélküli. Mint korábban szó esett róla, jól ismerte, használta, sőt tanította is a Szondi-tesztet. Könnyű elképzelni, hogy épp a Szondi módszerében szerzett korábbi gyakorlata adta ahhoz az ötletet. Egy Szondihoz írt leveléből ugyanis az is kiderül, hogy nem csupán felvette a tesztet az érdeklődőkkel, hanem az eredmények alapján konzultációkat is folytatott az illetőkkel. Kerényi levele – melyben egy „irtó nehéz” eset kapcsán fordult barátjához – sajnálatosan elveszett, de fennmaradt Szondi válasza, mely némi betekintést nyújt terápiás gondolkodásmódjába is. Szondi a kérdéses hölgy házassági nehézségeit egyfelől a férj látens homoszexualitásával, másfelől az asszony anális karakterével (Pe) összekapcsolt szintén látens homoszexualitással magyarázta. Az utóbbi esetében a homoszexualitást a „benne lappangó férfiből eredezteti, mely férfi kötődik a nőben lappangó férfihez, ill. a férfiak férfiasságához”. Tanácsa: „Legideálisabb megoldás volna a benne lappangó férfit opertropizálni, másszóval férfi-opuszt teremteni. Ez azért nehéz, mert ha intellektuális lény, úgy igazi maszkulin pályát nehéz volna találni. Ha orvos volna, a nőgyógyász-sebész vagy urológiai sebész pályát ajánlanám. Mint pszichológus szocializálhatna pl. prostituáltak pszichológiájával vagy kriminálpszichológiával.” De hozzát teszi, hogy az ilyen vágyat nehéz tartósan kielégíteni, „az ilyen vágyak kielégítése az idő folytonosságában csak »csodálatos vakációk«, nem pedig hétköznapiak. Viszont ki nem elégíteni és nem szocializálni annyit jelent, hogy megadja magát neurotikus sorsának. Láthatod, hogy valóban irtó nehéz esettel állunk szemben.”¹¹²

109 Ld. Kerényi levele Junghoz, 1949. június 20., ETH.

110 Kerényi Junghoz, 1951. július 10., ETH.

111 Jung Kerényihez, 1951. július 12., ETH.

112 Szondi levele Kerényihez, 1945. 03. 11. és Kerényi levele Szondihoz, 1945. 03. 16., SSZI.

Záró megjegyzések – A Szondi-hagyaték történetéhez

Köztudott volt, hogy Szondi Lipót személyes hagyatéka – a zürichi Stiftung Szondi-Institut-ba került könyvtárát és néhány, a Kiss Enikő részéről magyarul is közzétett levelét leszámítva – elveszett. Amikor jó pár évvel ezelőtt a tanulmány első változatát készítettem az *Imágó Budapest* Szondi-számába, a kezembe került Christoph König egy 2006-ban megjelent tanulmánya. Igencsak meglepődtem, amikor ott König a Kerényi–Szondi házaspártól származó olyan levelekre és képeslapokra hivatkozott, melyek a Stiftung Szondi-Institut-ban találhatóak (König, 2006). Az a remény, hogy ezek léteznek, elszállni látszott, amikor érdeklődésemre Alois Altenweger, az Intézet vezetője azt válaszolta, hogy sajnos nincs tudomása róluk. Reinhardt Melinda, egyetemi kollégám és a Dr. Szondi Emlékalapítvány elnöke vetette fel, hogy ennek ellenére is menjünk el Zürichbe, és nézzük meg az ottani anyagot. Amikor megérkeztünk, Manuela Egle, az intézet adminisztrátora fogadott bennünket, és jó drámai érzékkel, minden különösebb kommentár nélkül egyenesen levezetett az alagsorba. Nehéz lenne leírni, mit éreztem, amikor megláttam az asztalon stószokban álló, mappákba példásan befűzött ezernyi levelet, Szondi háborút követő életének közvetlen dokumentumait. Mint Manuela Eagle később elmesélte, neki jutott eszébe, hogy talán azokról a papírkötegekről lehet szó, melyekkel a trezorban alkalomadtán találkozott. A levelek feltehetően évtizedeken át pihentek elfelejtve a széfben.¹¹³ Amikor a következő év nyarán egy hétig az Intézetben vendégeskedtem, már Szondi személyes használatra szánt jegyzetei, szeminárium- és előadásvázlatai is rendelkezésemre álltak – szintén kronológiai rendbe szedve, gondosan befűzve. E helyen is hálásan említem meg, hogy az intézet vezetői és munkatársai, Alois Altenweger és Almut Schweikert és nem utolsósorban Manuela Egle minden lehetséges segítséget megadott, hogy az anyagot felmérhessük, sőt, hogy arról másolatot készíthessünk. A levelek katalógizálását tudtommal az Intézet azóta elkezdte, közlésük nálunk folyamatban van. A Stiftung Szondi-Institut-ban csodával határos módon megőrzött elképesztő anyag pedig feldolgozásra vár.

113 Hogy ez a gyűjtemény mikor és miként került a feledés homályába, nehéz pontosan tudni. Talán azzal lehet összefüggésben, hogy a zürichi intézetben mindig is a gyakorlati munka volt előtérben, s a történeti kutatás idővel még inkább a háttérbe szorult. Ráadásul a levelek egy jó része magyarul íródott. Az viszont kiderült, hogy az Intézet Kerényi–Szondi levelei olyan másolatok, melyeket a Szondi történeti kutatása iránt érdeklődő Bürgi-Meyer készített az eredeti példányokról valamikor az 1990-es évek közepén. Ez valószínűleg még az előtt történt, hogy Kerényi Magda elhelyezte volna a férje hagyatékát a marbach-i Deutsches Literaturarchivban 1998-ban. Ebből a gyűjteményből tett közzé néhány levelet Lackó Miklós (1999) is. Mindez persze nem ad magyarázatot arra, hogy König miként találkozhatott a levelekkel, s vajon látta-e a teljes anyagot.

Köszönetnyilvánítás: Ezúton is köszönöm a cikk megírásához nyújtott segítségét Illyés Máriának, Cornelia Kerényi-Ishlernek, Kiss Enikő Csillának, Paneth Gábornak, Valerio Severinónak, Zsellér Annának. Hálásan köszönöm Manuela Egle-nek, Alois Altenwegernek és Almut Schweikertnek, a zürichi Stiftung Szondi-Institut munkatársainak, Anna Kindernek és Madeleine Brooknak, a Deutsches Literaturarchiv kutatásvezetőinek, Claudia Briellmann-nak, az ETH archívuma, továbbá Riccardo Bernardininek és Monica Pongellinek, az Eranos Foundation munkatársainak, és nem utolsósorban a Stiftung der Werke von C. G. Jung korábbi és jelenlegi elnökének, Thomas Fischernek és Carl Jungnak az archív anyagok közrebocsátásához nyújtott nagyvonalú segítségüket. A tanulmány a Marbach Stipendium és az 135341 számú kutatási pályázat támogatásával készült.

IRODALOM

- Benedek, I. (1978). Szondi. In Benedek, I. (Ed.), *A gyógyítás gyógyítása. Orvosi, orvostörténeti tanulmányok* (pp. 249–283). Gondolat.
- Bethlenfalvy, G. [Narancsik G.] (2023). *Magyar Jung. C. G. Jung szakmai recepciója Magyarországon 1906 és 1948 között*. Doktori értekezés. PTE PPK.
- Béjác, K. (Ed.) (2022a). *Kerényi Magda válogatott levelei és írásai*. Gondolat.
- Béjác, K. (2022b). Kerényi Magda hagyatéka. In Béjác, K. (Ed.), *Kerényi Magda válogatott levelei és írásai* (pp. 7–26). Gondolat.
- Brelich, A. (2016). Miért a vallástörténet? *Enigma*, 23(88), 91–114.
- Bürgi-Meyer, K. (1996). Emlékezés a Szondi-családra. Interjú Kerényi Magdával. *Thalassa*, 7(2), 105–117.
- Csanak, D. (Ed.) (2001). *Fülep Lajos levelezése V*. MTA Könyvtára-MTA Művészet-történeti Kutató Intézete.
- Devecseri, G. (1981). *Antik tanulmányok II*. Magvető.
- Dömötör, T. (1975). *Honti János*. Akadémiai.
- Dömötör, T. (1987). *Táltosok Pest-Budán és környékén*. Szépirodalmi.
- Hakl, H. T. (2013). *Eranos: An Alternative Intellectual History of the Twentieth Century*. Equinox.
- Hanegraaff, W. J. (2012). *Esoterism and the Academy. Rejected Knowledge in Western Culture*. Cambridge University Press. <https://doi.org/10.1017/CBO9781139048064>
- Hannah, B. (1976). *Jung: His Life and Work*. G. P. Putnam's Sons.
- Havasréti, J. (2013). *Szerb Antal*. Magvető.
- Havasréti, J. (2017). Jung-hatások és motívumok Szerb Antal irodalomtörténeti írásaiban. In Deák Zs. (Ed.), *Jung nálunk I.* (pp. 95–108). Ursus Libris.
- Hesse, H., & Kerényi, K. (1972). *Briefwechsel Aus Der Nahe*. Langen-Müller.
- Hoch, M., Krupp, W., & Schade, S. (Eds.) (2021). *Sophie Taeuber-Arp. Briefe 1905–1942*. Übersetzung von Ruth Gantert. Nimbus.
- Jung, C. G. (1999). *The Psychology of Kundalini Yoga*. Princeton University Press.
- Jung, C. G. (1946/2002). Az indulatáttétel pszichológiája. In C. G. Jung (Ed.), *A pszichoterápia gyakorlata*. Scolar.
- Jung, C. G. (2005). *A nyugati és keleti vallások lélektanáról*. Scolar.
- Jung, C. G. (2016). *Letters. Volume I, 1906–1950*. Ed. by Gerhard Adler, Aniela Jaffé. Trans. R. F. C. Hull. Princeton University Press.

- Kerényi, K. (1930/1984). Klasszika-filológiánk és a nemzeti tudományok. In Kerényi, K. (Ed.), *Hallhatatlanság és Apollón-vallás* (pp. 37–53). Magvető.
- Kerényi, K. (1934/1984). Az örök Antigone. In Kerényi, K. (Ed.), *Hallhatatlanság és Apollón-vallás* (pp. 162–172). Magvető.
- Kerényi, K. (1941/1984). Valláslélektan és antik vallás. In Kerényi, K. (Ed.), *Hallhatatlanság és Apollón-vallás* (pp. 263–275). Magvető.
- Kerényi, K. (1941/1984). Prótogonos Koré. In Kerényi, K. (Ed.), *Hallhatatlanság és Apollón-vallás* (pp. 427–471). Magvető.
- Kerényi, K. (1961/1984). Kontakte mit C. G. Jung. In Kerényi, K. (Ed.), *Wege und Weggenossen*. 2. köt. (pp. 345–349). Langen Müller.
- Severino, V., Nagy A., & Varsányi, O. (Eds.). (2020). *Az elysioni aszfödélsozok közt. Kerényi Károly és Angelo Brelich levelezése 1935–1959*. L'Harmattan.
- Kerényi, M. (1976/2022). Kerényi Károly vallástörténeti felismerései: egy gazdag élet eredményei. In Bójác, K. (Ed.), *Kerényi Magda válogatott levelei és írásai* (pp. 206–222). Gondolat.
- Kerényi, M. (1984/2022). Pszichológia – Mitológia: C. G. Jung és Kerényi Károly kapcsolata. In Bójác K. (Ed.), *Kerényi Magda válogatott levelei és írásai* (pp. 255–264). Gondolat.
- Kocziszk, É. (1987). A mitológus Kerényi Károly. *Valóság*, 30(7), 84–99.
- Komoróczy G. (1999). Út a mítoszhoz. In Szilágyi, J. Gy. (Ed.) *Mitológia és humanitás: Tanulmányok Kerényi Károly 100. születésnapjára* (pp. 252–274). Osiris.
- König, Ch. (2006). Welhe humane Wissenschaft? In R. Schlesier & R. S. Martínez (Eds.) *Neuhumanismus und Anthropologie des griechischen Mythos. Karl Kerényi im europäischen Kontext des 20. Jahrhunderts* (pp. 149–160). Rezzonico Editore.
- Lackó, M. (1996). Sziget és külvilág. Kerényi Károly és a magyar szellemi élet. In Lackó, M. (Ed.), *Sziget és külvilág*. (pp. 305–334). MTA Történettudományi Intézet.
- Lackó, M. (1993). Sziget. Kerényi Károly levelezéséből. *2000*, 5(1), 47–59.
- Lackó, M. (1999). Kerényi-levelek. In Szilágyi, J. Gy. (Ed.), *Mitológia és humanitás: Tanulmányok Kerényi Károly 100. születésnapjára* (pp. 145–208). Osiris.
- Lindner, Gy. (2018). Kerényi, Meuli, Burkert és a görög vallástörténet-írás új útjai. *Ókor*, 2, 71–82.
- Lukács, Gy. (1948). Kerényi Károly: Napleányok. *Társadalmi Szemle*, 3(2), 491–495.
- Mann, T., & Kerényi K. (1989). *Beszélgetések levélben*. Gondolat.
- Németh, L. (1941). A teremto lélek tudománya. (Jung és Kerényi könyvéről). *Híd*, máj. 27. 22.

- Narancsik, G. (2018). Sors és mítosz. Kerényi Károly kapcsolata Szondi Lipóttal és C. G. Junggal a 30-as és 40-es években. *Imágó Budapest*, 7(1), 48–89.
- Narancsik, G., & Reinhardt M. (2019). Szondi Lipót levelezéséből I. 1945–1949: Remények és kétségek. *Lélekelemzés*, 14(1), 51–82.
- Narancsik, G. (2022a). Szondi Lipót és Szilasi Vilmos barátsága a levelezések tükrében. Szondi filozófiai forrásaihoz. In Takács, K. & Teleki, Sz. (Eds.), *Sorsunk – jelenünk*. Akadémiai, e-book.
- Narancsik, G. (2022b). Brelich in Fate Analysis. The Angelo Brelich-Leopold Szondi Relationship in the Light of Letters. *Historia Religionum*, 14, 125–139.
- Ramshorn-Bircsák, A. (2009). Beszélgetés Kerényi Magdával, Kerényi Károly özvegyével (interjú). In Ramshorn-Bircsák, A. (Ed.), *Mítosz és mű. Kerényi Károly mitológia- és műhely-konceptiójának, az 1930-as, 1940-es évek regényirodalmának és a korszak tudományos életének összefüggései*. Disszertáció. ELTE BTK.
- Shamdasani, S. (2003). *Jung and the Making of Modern Psychology: The dream of a Science*. Cambridge University Press. <https://doi.org/10.1017/CBO9780511490095>
- Shamdasani, S. (2012). *C. G. Jung: A Biography in Books*. W. W. Norton & Company.
- Spineto, N. (1999). Kerényi Károly és a vallástörténeti tanulmányok Olaszországban. In Szilágyi, J. Gy. (Ed.), *Mitológia és humanitás: Tanulmányok Kerényi Károly 100. születésnapjára* (pp. 52–87). Osiris.
- Szilágyi, J. Gy. (1982). *Paradigmák*. Magvető.
- Szilágyi, J. Gy. (Ed.) (1999). *Mitológia és humanitás. Kerényi Károly 100. születésnapjára*. Osiris.
- Szilágyi, J. Gy. (2016). Egzisztenciális tudomány. Interjú szilágyi János Györggyel. *Enigma*, 12(87), 28–123.
- Szilágyi, J. Gy. (2018). *Örvények fölé épülő harmónia. I. Tudományban élni*. Gondolat, Szépművészeti Múzeum.
- Szilágyi, J. Gy. (2020). Elváló utak. In Severino, V., Nagy A. & Varsányi O. (Eds.), *Az elysioni aszfödéloszok közt. Kerényi Károly és Angelo Brelich levelezése 1935–1959* (pp. 61–72). L'Harmattan.
- Zsellér, A. (2022). Kapcsolat közvetítő nélkül. Kerényi Károly és Lukács György megvalósulatlan párbeszédéről. *Ókor. Folyóirat az antik kultúrákról*, 21(3), 77–88.

„ÉLETEM FÉNYPONTJA LENNE, HA KÜLDENE NEKEM EGY SZONDIÁNÁT.”¹¹⁴

SZONDI, A KÉSZSÉGES SEGÍTŐ – VÁLOGATÁS A ZÜRICHI ÉVEK MAGÁNLEVELEZÉSÉBŐL

Reinhardt Melinda

Az kétségtelen, hogy Szondi Lipótnak a 20. századi mélylélektanra jelentős hatása volt. Iskolateremtő, szintetizáló erejét a kötet elméleti írásai is érzékenyen bemutatják. Ugyanakkor arról általában kevés szó esik, hogy Szondi, aki elméletére alapozva egy projektív személyiségvizsgáló eljárást – a Szondi-tesztet¹¹⁵ – is kidolgozott, milyen személyiség volt.

Szondit közvetlen kollégái, a tudományos körök karizmatikus emberként, humanus vezetőként írták le (pl. Benedek, 1973a, 1973b; Kiss, 2014). A laborban dolgozó munkatársai mind szakmailag, mind emberként felnéztek rá és megbecsülték (Narancsik & Reinhardt, 2019). A pszichiáter Benedek Istvánnal például élete végéig elmélyült szakmai kapcsolatban és barátságban maradtak.

„Sok érdekes tapasztalatom van. Rendkívül kíváncsi volna persze, ha valahogyan hozzájuthatnék az eredményeidhez s modernebb szemmel folytathatnám a kutatást.” (Részlet Benedek István Szondihoz írott leveléből, 1946. 04. 25.)

„Kedves Barátom, most érkezett meg a Lili által küldött csomag. Még egyszer nagyon köszönjük. Az elharmadolást holnap elvégezzük és illetékesekhez eljuttatjuk. [...] Nagyon remélem, hogy karácsonyra választ kapok múltkori hosszú levelemre. Nem mondok le azonban arról, hogy előbb-utóbb szakíts pár percet s legalább pár mondatban körvonalazd jelenlegi munkád tárgyát és irányát.” (Részlet Benedek István Szondihoz írott leveléből, 1950. 01. 01.)

„Emlékezzetek ránk olyan szeretettel, mint mi rátok.” (Részlet Benedek István Szondihoz írott leveléből, 1956. 12. 01.)

Gondolatait, tudását, felfedezéseit szívesen megosztotta környezetével. Nemcsak a tudomány „megteremtése”, hanem annak átadása is fontos volt a számára.

114 A mondat („Életem fénypontja lenne, ha küldene nekem egy Szondiánát.”) Végh László 1973. november 24-ei keltezésű, Szondi Lipótnak írt leveléből származik. A *Szondiana* a Nemzetközi Szondi Társaság (International Szondi Association) Szondi által alapított folyóirata.

115 A tesztet a magyar származású David Rapaport (1941) nevezte el a tesztfejlesztőről Szondi-tesztné.

Tudományszervező munkájának bizonyítéka, hogy számos tanítványt (a „Szondi-kört”: pl. Mérei Ferenc, Benedek István, Balázs Péter, Déri Zsuzsa, Bálint Mihály) nevelt ki maga mellett, de ami a legfontosabb, hagyta őket szabadon kibontakozni, szakmailag felnőni. A tanítványok önállósodása után is értékes munkakapcsolatban és sok esetben baráti kötelékben maradt velük (részletesen ld. Narancsik & Reinhardt, 2019; Reinhardt & Narancsik, 2019; Narancsik & Reinhardt, 2020). Műhelyteremtő erejét bizonyítja, hogy a ’30-as években Anker közeli lakásán havonta egyszer ún. lakásszemináriumokat tartott. Ezek a szombat esték nemcsak kollégái, hanem egy tágabb szakmai kör – más tudományterületek képviselői és a korabeli kulturális élet reprezentánsai – számára is nyitottak voltak (Garai, 2018). A Szondi-laborban folyó komplex munka mellett a „lakásszemináriumok” pezsgő beszélgetései és vitái is mélyítették nemcsak a Szondi-életművet, hanem Szondi emberi kapcsolatait is.

Kiemeljük azt az 1977. június 20-ai keltezésű levelet, melyet az 1934 és 1938 között a Gyógypedagógiai Tanárképző Főiskolán végzett tanárok közösen írtak Szondinak. Ebben megköszönik a több mint 40 évvel azelőtti oktató munkáját:

„Tanár Úr tanítása jelentősen megalapozta tudásunkat. Nevét büszkén és szeretettel emlegetjük ma is, mert oktató munkájával döntően hozzájárult ahhoz, hogy hivatásunkat eredményesen tudtuk folytatni a gyógypedagógia különböző szakterületein. Köszönjük tanítását, kívánjuk, hogy jó egészségben éljen sokáig! Hálás szeretettel.” A levél 46 aláírója között olyan neveket olvashatunk, mint Illyésné Kozmutza Flóra vagy Mérei Vera.

Zsidó származása miatt 1944 nyarán családjával a bergen-belseni koncentrációs táborba került, majd 1945-ben Svájcban kapott menedékjogot. Kisebb kitérővel 1946-ban Zürichben tudtak letelepedni, ahol 42 évig folytatta munkáját s szinte mindvégig, 1986-ban bekövetkezett haláláig ápolta a kapcsolatot a Magyarországról elszármazott és az itthon maradt tanítványaival, kollégáival, de bárki mással is, aki – levélben vagy személyesen – felkereste őt a világ bármely tájáról. Szakemberként rendkívüli elismertségre tett szert az 1920-as évektől Magyarországon. Ez megalapozta azt, hogy sokan fordultak hozzá a svájci években is korábbi közvetlen, de távolabbi kollégái is.

A fejezet válogatást kínál a Svájcban töltött négy évtized magánlevelezéséből.¹¹⁶ Egy olyan (levél)albumot, melyből elevenen körvonalazódhat Szondi személyisége: az empátikus és kedves, a segítő és humánus ember (Szondi szakkifejezésével élve *homo liberator et humanisator*; Szondi, 1996/1963), akihez bizalommal fordulhatnak.

A zürichi Szondi Intézetben fellelhető Szondi-levelezésből az is kiválóan körvonalazódik, hogy Szondi számos olyan személlyel levelezett – egészen az

¹¹⁶ A levelezés megtalálható a zürichi Stiftung Szondi-Institut-ban. A fejezetben bemutatott leveleket Reinhardt Melinda és Narancsik Gabriella gyűjtötte.

1980-as évek közepéig, haláláig – akik nem korábbi közvetlen munkatársi körébe tartoztak, az ismeretség vagy futólagos, távoli volt, vagy maga Szondi nem is ismerte korábról az őt levélben megkeresőt. Az 1940-es évek végén, az 1950-es évek elején számos olyan korábbi orvosismerős, de nem közeli pályatárs kereste meg azzal, hogy a háború befejeződésével várják vissza Szondit mint orvost. A Szondi-tesztet alkalmazó távoli kollégák és ismeretlenek közül is sokan írtak Szondinak a teszthasználat-hoz kötődően. Ezekből a megkeresésekből kirajzolódik, hogy Magyarországon kik és milyen céllal kezdték el használni a Szondi-tesztet, de az a bizonytalanság is a tesztértelmezéssel kapcsolatban, amit az alkotó, a mester távolléte jelentett. A tesztrel kapcsolatban kevés volt a hozzáférhető magyar nyelvű irodalom, az esetmegbeszélési lehetőség. Szondi kényszerű távozása után kérdéses volt a teszthasználati jogosultság is és a teszt helye a hazai pszichológiában. Hiányosan jutottak el továbbá itthonra a svájci évek során hozzátett ismeretek és gyakorlat. Megjegyzendő, hogy Szondi világszerte, így Magyarországon is messzemenően propagálta a teszthasználatot – főként a klinikumban, a kriminológiában és a neveléstanban –, másrészt aktívan szorgalmazta a Szondi-teszten alapuló – például longitudinális(!) – kutatásokat.

„Igen sokan és többször érdeklődnek nálam a *Sorsanalízis* című könyved iránt és arra kértek, hogy egy-néhány példányt kérjek Tőled, természetesen a megfelelő forint összeget részedre beszédém.” (Turi Margit¹¹⁷ Szondi Lilinek és Szondi Lipótnak címzett levele, 1948. július 20.).

Több levélben szerepel az is, hogy visszahívják látogatóba Magyarországra.

„Nagyon várom Budapestre. Miért nem lehetne ez a látogatás? Engedélyt a jelenlegi kormány ad ilyen célra. Nemcsak én várom ezt a látogatást, hanem sokan, de én nagyon.” (Turchányi Hedvig, Szondi volt tanítványának 1960 körül kelt levele.)

A zürichi Szondi Intézetben nem utolsósorban számos olyan levél – és főként az 1970-es évektől Szondi arra adott másolt válaszlevelei¹¹⁸ – is fellelhető, amelyben laikusok kérnek pszichológiai jellegű támogatást, tanácsot Szonditól. Többben a koncentrációs táborban elszenvedettek miatt benyújtott kártérítési ügyükhöz kértek orvosi szakvéleményt, amit Szondi igyekezett minden esetben készségesen, együttérzően és lelkiismeretesen teljesíteni.

„Meg szeretném kérni, hogy legyen szíves egy megfelelő »Fachaerztliches Gutachten«-t¹¹⁹ megfogalmazni és nekem légipostán elküldeni, hogy be bírjam nyújtani az illetékes hatóságokhoz és a számunkra nagyon fontos pozitív elintézését

117 A levelek tartalmából ítélve a Szondi-család közeli ismerőse.

118 Kezdetben Szondi a válaszleveleit nem vagy elvétele iktatta, az 1970-es évektől kezdte a fontosabb válaszleveleit már másolta és archiválta.

119 Szakorvosi vélemény.

a kártérítési kérvényemnek elérhessem. Nem tudom, hogyan háláljam meg a kedves-ségét, hogy ha kérésemnek eleget tesz és előre is köszönöm szíves fáradozását. Kérem adja át üdvözlömet k. feleségének, kinek ágyszomszédja voltam a bergen-belseni táborban, és k. gyermekeiknek.” (GM levele Szondihoz Izraelből).

Az 1980-as évekből, amikor Szondi már igen idős volt, és utolsó pár évüket feleségével idősek otthonában töltötték, a fellelhető levelek és feltehetően a kérések száma is drasztikusan lecsökkent, csak néhány ilyen jellegű levél található a zürichi Szondi Intézet archívumában. A levelezés hangsúlya ekkor a még élő, közeli barátokkal (pl. Benedek Istvánnal) való levélváltásokra tevődik. Másrészt, ami figyelemre méltó ebben az időszakban, az a médiaszereplésre való felkérések. Fizikai állapota és életkora miatt azonban Szondi ezeket már jórészt visszautasította.

A klasszika-filológus, Kerényi Károly¹²⁰ lánya, Kerényi Magda egy 2018-ban készített interjúban¹²¹ Szondit így jellemezte: „És a pipa illata! [Szondi ti. pipázott] Mi akkor még gyerekek voltunk, de az összes vendég közül Szondiékat szerettük a legjobban. Mert olyan szeretetreméltó volt Szondi maga, egy olyan napos kedély volt. De nem sokat foglalkozott velünk, de a gyerekek az ilyesmit nagyon érzik, hogy mi árad egy emberből. És mi Szondit nagyon szerettük. ... Tényleg, Szondi Lipótnak olyan kisugárzása, erős kisugárzása volt. ... Eredetileg a Szondit Sonnenscheinnek hívták, és az apám többször is mondta neki, hogy tulajdonképpen kár, hogy ezt a nevet már nem hordja, mert az az igazi neve, amelyik passzol hozzá, tényleg úgy is volt, Sonnenschein. A személyisége miatt. És ezért is élte túl [ti. a koncentrációs tábor]. Én egészen a végéig jártam hozzá, egy ilyen öregek otthonába kerültek,¹²² egy szép előkelő öregek otthonába kerültek, a mi közelünkbe, Küsnachtba. És végig ilyen volt, még akkor is, amikor már nehezebbre ment a járás. Mindig olyan kellemes, kellemes ember volt. Ragaszkodó is. Mivelünk is, gyerekekkel is. Én csak jót tudok róla mondani.”

Szondi 18 éves korában, apja halálának évében változtatta a nevét Sonnenscheinről (német eredetű szó, jelentése 'napsütés, napfény') Szondira (Kiss, 2014). Különösen a Szondi-féle mélylélektani irányzat, a sorsanalízis fényében érdemes

120 Kerényi Károly és Szondi kapcsolatáról ld. részletesen ebben a kötetben Narancsik Gabriella „*Asclepioszi szellemekkel közös utazás.*” *Kerényi Károly kapcsolata Szondi Lipóttal és C. G. Junggal* című tanulmányát.

121 Az interjút Kerényi Magdával 2018. augusztus 15-én Zürichben Narancsik Gabriella és Reinhardt Melinda készítette.

122 Szondi és felesége, Szondi Lili (született Radványi Lili) megromlott egészségük miatt egy küsnachtai idősek otthonába költözött az 1980-as évek első felében.

reflektálnunk a latin kifejezésre, a „nomen est omen”-re,¹²³ azaz arra, hogy valakinek a „nevében rejlik a sorsa”. Szondi a mitológiában is igen járatos volt (ld. erről bővebben a kötetben Kőváry Zoltán tanulmányát és Narancsik Gabriella két írását). Barátja, Kerényi Károly nem véletlenül emlegethette fel neki, hogy születésekor örökölt családneve mennyire összhangban van a személyiségével. Az ókori mondás és hiedelem szerint az ember neve utalhat a személyiségére, a jövőjére, így a sorsára. A név mintegy „megjósolja” viselője jellemét, ezzel életét. Azt megítélni, hogy Szondi születéskor átörökölt és nagykorúsága kezdetéig viselt családneve valóban sorsformáló szerepet töltött-e be életében, nem tudjuk, az viszont a fellelt és feltárt Szondi-levelezésből bizonyos, hogy Szondi minden hozzá fordulónak készséggel és kedvesen válaszolt. Legyen az tanácskérés, támogatás kérése, egy-egy könyvből példány megküldése vagy bármilyen jellegű patronálás (pl. emigrált magyarok segítése Svájcban). Magyarországról például nagyon sokan kértek Szonditól Szondi-tesztet és vonatkozó magyar, illetve német nyelvű szakirodalmat, ami jól mutatja az akkori (’50-es, ’60-as évek) magyarországi beszűkülő tájékozódási lehetőségeket. Személyiségének szeretetteli, humánus (*h+*), etikus (*e+*) és mélyen kötődni képes (*m+*) jellemvonásai körvonalazódnak leveleiben, abban, ahogy nemcsak a kollégáknak és a barátoknak, hanem a számára teljesen ismeretlen embereknek is a legtöbb esetben teljesítette a kérését. Szondi nemcsak, hogy minden egyes levélre tisztelettel és megértéssel válaszolt, de a kapott leveleket és egy idő után saját válaszlevelei másolatát is megőrizte. Egyes esetekben – amennyiben a beazonosíthatóság etikailag aggályos – a levélírók nevét a személyiségi jogok tiszteletben tartása miatt a szemelvényekben nem jelenítjük meg. Ezt minden esetben jeleztük. A külföldre való távozást követő minden évtizedből válogattunk leveleket egészen Szondi 1986-ban bekövetkezett haláláig. Ez az idői ív jól rámutat a hazai viszonyok változására is.

123 A fennmaradt adatok szerint a kifejezést először az ókori római drámaíró, Plautus használta a *Perzsa* című komédiájában (Kr. e. 2. század). Az ókori Rómában a név „jósló” ereje komoly hiedelem volt.

Levelek

Az 1940-es évek második felének levelezéséből

Rusznyák István levele Szondi Lipóthoz

1946. március 7.

Kedves Barátom!

Nagyon boldogok voltunk, mikor értesültünk róla, hogy nagy kerülő után megérkeztetek Svájcba és hogy ott munkalehetőséget kaptál. Biztosan sokkal nyugodtabb az élet kint, mint Budapesten, ahol a legnagyobb nehézségekkel kell küzdelelnünk. Ennek dacára nem tudom elképzelni az új, épülő Magyarországot Tenélküled és – bár nagy felelősség valakit most külföldről hazacsábítani – mégis nagyon szeretném, ha itt volnál. Ha kedved van hazajönni, értesítsél arról, hogy milyen követeléseid vannak: én mindent megpróbálok, hogy a Te rendkívüli tanári címmel való kitüntetésedet javasoljuk. Ezt a javaslatot a kar a jövő héten kezdi majd tárgyalni.

Magunkról nagyon sokat írhatnék, azonban írásban a velünk történt események egész másképpen hatnak, mint ha azt személyesen megbeszéljük. Sok mindenben mentünk keresztül és csak most kezdünk valahogyan egyenesbe jutni. – Átvettem az I. sz. belklinika vezetését és megpróbálunk majd tudományosan is dolgozni.

[...]

Sokat gondolunk Rátok és nem adjuk fel a reményt, hogy haza jöttök, és akkor többet lehetünk majd együtt, mint a múltban.

Szeretettel ölel Mindnyájatokat igaz barátod,

*Rusznyák István*¹²⁴

---

124 Rusznyák István (1889–1974) orvos, belgyógyász. A háború után több évtizedig egyetemi tanár.

Máday István¹²⁵ levele Szondi Lipóthoz

1946. május 20.

Kedves Barátom,

Nemrég tudtam meg címedet Noszlopinétól.¹²⁶ Örülök, hogy családdal együtt megmenekültél és hogy jól érzitek magatokat, mint hallom. Sokáig nem tudtuk, hogy visszajössz-e és állandóan találgattunk, hogy mire fogod határozni magad. És mindegyikünk mást mondott, hogy ő mit tenne a helyedben. Nekem persze nagy örömem volna, ha hazajönnél. De azért nem akarlak rábeszélni, mert – az ember ne beszéljen rá senkit se semmire, nehogy később szemrehányást kapjon a kéretlenül adott tanácsért. Nemrég hallottam Horányitól, hogy az orvosi kar meg akar hívni /vagy meg is hívott már?/ rendkívüli tanárnak. Ebben talán nekem is van egy kis részem.

[...]

Kedves Feleségednek add át kézcsókomat. Téged szívből üdvözlő régi híved:

Máday Pista

Tompa (Techert) József levele Szondi Lipóthoz

(évszám nélkül, feltehetően 1946 táján)

Kedves Főorvos Úr!

Péter¹²⁷ levelére válaszolva örömmel használom fel az alkalmat, hogy szívből üdvözljem. Eleinte sokszor aggódva lestem a híreket, aztán megnyugvással hallottam, hogy viszonylag jó helyen kötöttek ki,¹²⁸ s tudományos munkásságát is folytatja. Feleségemmel magam is régóta érdeklődtem a genotest¹²⁹ kísérlete iránt, s vagy egy éve E. Mikó Eszter, régi jóbarátunk „beavatott” bennünket is. Azóta az iskolai nevelő munka mellett sokszor jó hasznát vettük mindketten a kölcsönkapott képeknek, s ha Főorvos Úrnak nincs ellene kifogása, ezzel a céllal szívesen dolgoznánk tovább

125 Máday István (1879–1959) orvos, neurológus, egyetemi magántanár. Az adleri individuálpaszichológia magyarországi képviselője.

126 Noszlopi Margit, Noszlopi László volt felesége. A Szondi-labor tagja volt. Ekkor még Benedek István munkatársa a Lipótmezőn.

127 Szondi Péter, Szondi fia.

128 Svájcban.

129 Szondi tesztjét genotestnek nevezte el, utalva az öröklődés szerepére.

is a „szondizókkal”. Persze még jobban esnék, ha esetleg hazatérése (?) kapcsán személyesen figyelhetnénk művészetét, kérhetnénk tanácsait.

További munkájához is kedvező körülményeket kívánok, a Nagyságos Asszonynak kézcsókot küldve

*Tompa (Techert) József*¹³⁰

Tompa (Techert) József levele Szondi Lipóthoz 1946. 12. 19-én

Kedves jó Főorvos Úr!

Igen nagy örömmel olvastam k. levelét. Tudom jól, hogy látatlanban senkit nem fogad szívesen módszerének az alkalmazására. Azért elmondom azt is, hogy mélyedtünk bele feleségemmel, mit próbálgattuk. E. Mikó Esztert nagyon régóta ismertük, de az ösztöndiagnosztikáról vagy nem beszélt azelőtt, vagy kapcsolatunk lazábbra válása közben mélyedt bele ő is. (Balassagyarmaton tanárkodásom alatt ismertük meg egy kedves tanárnak excentrikus hírben álló lányát.) Az ostrom után néhány hónappal igen érezte magányosságát, s mi a közelében lakunk: így gyakrabban fölneztet hozzánk, s ekkor tudtuk meg, hogy megvannak neki Főorvos Úr jegyzetei. Így aztán részint önképzés útján, részint ő általa ismerkedtünk meg az egész rendszerrel. Ami a saját eredményeinket illeti, itt közlöm (1946. I. VIII. között vettük fel): [...]

Ami a másokkal végzett munkát illeti, az eléggé kevés: t.i. inkább sok személylyel kezdtük, s kevésel jutottunk a tizes sor végéig. De érdekes pl., hogy igen-igen kevés gimn.-i tanárnál mutatkozik az Sch tengelyen alkotóképeség v. feltűnően erős, pályán való kiélés; az S tengelyen pedig a humanista jelleg ritkább, mint vártuk (az utóbbi nők között valamivel kevésbé).

A gimnazisták képei¹³¹ nagy általánosságban valóban a szekszuális és a kapaszkodási ösztön zavarairól vallanak, – de hát ez természetes is. Most lassan ismételtetjük a kísérleteket azokkal, akikkel a múlt évben megkezdtük, hogy a fejlődést lássuk. (Tehát nem annyira a gyors és teljes elemzés a célunk az egyéneknél. Ha az első – második felvétel nagyobb zavart mutat, beküldjük a gyerekeket a gyermeklélektani int.-be, ahol több oldalú vizsgálat alá vehetik őket.)

¹³⁰ Tompa (Techert) József (1905–1990): nyelvész, nyelvművelő, a nyelvtudomány doktora.

¹³¹ A profilokból leszűrhető eredmények, pszichodinamikai következtetések.

Meglehetősen gátol persze az, hogy nincs saját képsorozatunk, csak Mikó Eszterét kapjuk kölcsön időről-időre. (Pedig amúgy több laikus kézre került dobozról hallunk ismerőseinktől.) Azért nagyon nagy hálára kötelezne Főorvos Úr, ha tanácsot adna: hogyan juthatnánk egyhez. Német könyvét természetesen szintén igen nagy örömmel várjuk, s szívből üdvözljük a kézirat elkészülte¹³² alkalmából.

A Nagyságos Asszonynak a régi tisztelettel kezét csókolom, Főorvos Úrnak boldog és eredményes új esztendőöt kíván

1946. XII. 19.

Tompa József

P.s. Engedjen meg, hogy Péter levelét is ide csatolom. És egy könyvet is Főorvos Úr címére küldök neki [...] de úgy hiszem: az ünnepek alatt s után ő is Zürichben lesz.

Az 1950-es évek levelezéséből

Máday István levele Szondi Lipóthoz (keltezés nélküli levél, a zürichi Szondi Intézet nyilvánartása szerint az 1950-es évek első feléből)

Kedves Barátom,

Engedd meg, hogy egy kedves betegem érdekében keresselek fel levelemmel.

32 éves, vidéken nevelkedett, de a fővárosban élt felnőtt korában. Most már hosszabb ideje Svájci lakos, de más városban, nem a tiedben. Reáliskolai érettségije van. Igen jó eszű, művelt, finomlelkű ember.

[...] Most állás nélkül van és mint külföldi nem tud elhelyezkedni. Ezért természetesen ideges, sőt kétségbeesett levelet írt haza. Apját és nővérét is jól ismerem, nagyon sajnálom őket, mert annyira aggódnak érte. Igen kedves, finom, becsületes család.

Szegény fiúnak senkije sincs az idegenben. Talán tudnál neki valamilyen tanácsot adni, hogy mivel foglalkozhatna mégis, és hogyan jusson be valahova. Talán tudományos munkát is tudna végezni, mert, mint említettem, tehetséges és érdeklődő.

132 A Bevezetés a sorsanalízisbe című kötetre történik utalás.

Kérlek, engedd meg, hogy Neked írjon vagy Téged felkeressen. Ha beleegyezel, akkor megírom neki a címedet. Sajnos, a címed, bár megvolt, nem találom, ezért hiányosan címez meg ezt a levelemet is.

Egyébként Rólad magadról sem tudok majdnem semmit és örömmel venném, ha egyszer rövid értesítést kapnék Tőled, hogy hogyan élsz az idegenben, és kedves családod is.

Szívből üdvözlöl régi híved:

Máday

Dr. Eszterhás György levele Szondi Lipóthoz

Zürich, 1951. évi november hó 22.

Igen tisztelt Professzor Úr!

Elnézését kérem, hogy ismeretlenül soraimmal zavarom. Úgy gondolom, hogy a kérdés, mellyel Önt felkeresni szeretném, általános emberi és magyar szempontból sem jelentéktelen.

A nyugati világ tisztában van azzal, hogy a vasfüggöny mögötti élet mély nyomot hagy az ott élő népek lelkében és gondolkozásában. Addig is, amíg ezt a fertőzést más eszközökkel megakadályozni illetve megszüntetni nem tudják, mindent el kívánnak követni, hogy ezt a fertőzést a minimumra csökkentsék. Ezt a célt ma elsősorban a rádió adásokon keresztül szolgálják.

Most módot adtak arra, hogy Ausztriában az új menekültek részére egy otthont állítsanak fel. Az otthon szociális tevékenysége és nevelő munkája mellett mi azt is vizsgálni kívánjuk, hogy milyen eszközökkel és milyen eredménnyel fertőz a bolsevizmus, melyik társadalmi osztályban, milyen életkorban és milyen vonatkozásban mutatkozik ez a fertőzés legmélyebben, melyek azok a belső ellenálló erők, melyek a kommunista fertőzéssel szemben viszonylagos immunitást biztosítanak, milyen módon és milyen eszközökkel tudjuk innen kintről ezt a belső ellenállást fokozni, hogyan tudjuk a kommunista propagandát és tevékenységet semlegesíteni, hogyan tudjuk a téves felfogásokat megváltoztatni stb.

Habár a kérdéskomplexum nem is azonos az Ön tudományos kutatási területével, azonban mint laikus úgy gondolom, hogy a kapcsolat (módszer, eljárás, kiértékelés stb.) letagadhatatlan. Ép ezért igen hálás lennék, ha módot adna személyes beszélgetésre.

Személyemmel kapcsolatban közölhetem, hogy jogi doktor vagyok, háború előtt szociálpolitikával foglalkoztam, mint az Országos Szociális Felügyelőség (ONCSA-alap) szociális szakelőadója, [...] 1949-ben emigráltam. [...]

Igen hálás lennék, ha levelemre mielőbb válaszolna, mert az otthon technikai előkészítése céljából mielőbb Salzburgba kell utaznom.

Szíves válaszát várva üdvözlí
őszinte tisztelő híve

Dr. Eszterhás György¹³³

Szondi Lipót válaszlevele Eszterhás Györgynek

Igen Tisztelt Doktor Úr,

Nov. 22. levelét hálásan köszönöm, Mint humanista kutató az Önök célkitűzéseivel tökéletesen egyetértek és adja Isten, hogy törekvéseik mielőbb sikerüljenek.

Magam – mint tudja – nem foglalkozom politikával. Azt vallom, hogy a tudományos munka kizárja a politikai tevékenységet. Ezt az elvet kívánom itt Schweizban is, ahol letelepedtem, követni. Ne vegye tehát zokon, ha – elveink megegyezése ellenére – a jövőben is minden politikai mozgalomtól távoltartom magam.

Maradtam kitűnő tisztelettel
Zürich, 1951, nov. 26.

---

133 Esterhás György (1916–2002): jogász, politikus.

Szilasi Vilmos¹³⁴ levele Szondi Lipóthoz

Brissago, 20. X. 52.

Drága és rendkívül tisztelt Barátom!

Dr. Schotte¹³⁵, egy fiatal belga pszichiáter, egy éves tanulmányi ösztöndíját Zürichben akarja fölhasználni. Nem tudtam neki fontosabbat és hasznosabbat ajánlani, mint hogy lehetőleg részt vegyen egy kurzusodon. Dr. Schotte a közel jövőben jelentkezni fog Nálad. Nagyon kérek, fogadd őt s ha be tudod osztani, vedd őt föl tanítványaid közé. Azt hiszem, megérdemli, hogy foglalkozzál vele. Engem többször fölkeresett filozófiai kérdéseivel s az a benyomásom, hogy tehetséges és komolyan dolgozó ember. Arra azonban nincs semmi szükség, hogy más föltételeket szabj neki, mint bárki másnak. Anyagilag biztosan jól el van látva. Ami jót tehetsz neki, az tanulmányainak irányítása.

Rendkívüli élvezettel és őszinte bámulattal tanulmányozom könyvedet. A tél folyamán minden lehetőség szerint fogok róla írni. De azonfölül, korszaknyitó tanításaid az ösztönéletről igen termékenyítően hatnak munkáimra. Remélem jó egészségben és megfelelő munkakedvvel folytatod az esedékes könyvet, melyet oly sokak között én is türelmetlenül várok.

Sok meleg üdvözléssel és legjobb kívánságokkal mindkettőnktől mindnyájatoknak vagyok nagy tisztelettel és melegséggel

Vilid

134 Szilasi Vilmos (1889–1966) filozófus, Babits Mihály jóbarátja. 1928 és 1932 között Edmund Husserl, korábbi tanára meghívására a freiburgi egyetem filozófiai intézetének vendégtanára. Hitler hatalomra jutását követően Svájcba, Brissagóba költözött, majd a háború után, 1947-ben visszatért Freiburgba.

135 Jacques Schotte (1928–2007) belga pszichiáter és pszichoanalitikus, a Belga Pszichoanalitikus Iskola társalapítója, a Leuveni Egyetem professzora. Hatással volt rá Freud mellett a görög és a német filozófia, Ludwig Binswanger és Szondi Lipót. A pszichoanalízis, a fenomenológia, Binswanger létanalízise (Daseinsanalyse) és Szondi sorsanalízise alapján Schotte egy új megközelítést dolgozott ki a mentálisan beteg ember megértésére, amelyet „patoanalízisnek” nevezett el.

Kövecses Géza levele Szondi Lipótnak

Paray-le-Monial, 1953 jul. 5.

Kedves Professzor Úr!

Bocsásson meg, hogy így félig ismeretlenül zavarom soraimmal. Jézustársasági szerzetes vagyok, most végeztem be rendi tanulmányaimat. Jövő munkaköröm: papnevelés, szemináriumi munka.

Az 1940-es években Budapesten voltam. Ott sokat hallottam pátareinktől Professzor Úr mély munkájáról, s itt külföldön is gyakran hallottam róla őszinte elismerést.

Júl. 27-e körül egy-két napra Zürichbe kell utaznom. Nagyon örülnék, ha tiszteletemet tehetném Professzor Úrnál, és személyesen is megismerkedhetnék Önnel. – S ha nem fárasztanám, a papneveléssel kapcsolatban szeretnék néhány kérdést felvetni.

Professzor Úr szívességét előre is hálásan köszönve
tisztelettel köszöntöm,

P. Géza Kövecses SJ

Paray-le-Monial, France

Földes Lajos¹³⁶ levele Szondi Lipóthoz

Budapest, 1956. május 17.

Kedves Barátom!

Most, hogy praxisból teljesen kivonultam és állásomat az Otinál¹³⁷ is feladtam – rendezem a könyvtáramat és régi írásaimat. Így bukkantam rá arra a curzusra a mit Te anno dacumal¹³⁸ a polyklinikán¹³⁹ néhányunknak adtál volt. Természetesen az már régen volt, de én azért legépeltem a megmaradt feljegyzéseket ha bár tudom, hogy azok némelyikre már idejét múlta. Hisz a tudomány halad – főleg a Te hatalmas munkás-

---

136 Földes Lajos (1869–1958) orvos, szülész-nőgyógyász.

137 Országos Társadalombiztosító Intézet

138 hajdanán

139 Szondi az orvosi diploma megszerzését követően az Apponyi Poliklinika pszichológiai laborjának munkatársa lett, melyet akkor Ranschburg Pál, a kísérleti pszichológia és a gyógypedagógiai pszichológia hazai megteremtője vezetett.

ságod is vele. Mindazonáltal elküldöm egy másolatát azon feljegyzéseimnek melyek ugyan rapsodikusak és nem összefüggőek – de mindenesetre engem és talán Téged is érdekelnek.

Két példányban gépeltem le őket és az egyiket elküldöm Neked. Talán kicsit zavaros az összeállítás de nem tudom rendbeszedni a sorokat. Ha szabad perced van, nézz beléjük, ha már értéktelennek tartod – dobd sutba – nem kívánhatom, hogy kijavítva vissza küld. Nékem az emlék mindég kedves marad, ha már nem is foglalkozom már semmi pszichológiával.

Utóbbi levelemben felkértelek hogy küld el egyik munkádat a kiadó által – akár pénzért is – szívesen kívántom – úgy látszik a kiadónak nem lényeges – de én mégis szeretnék valamit Tőled olvasni.

Bocsáss meg alkalmatlanságomért és gondolj szeretettel régi igaz hívedre,

Földes Lajosra.

Bak Róbert (Robert C. Bak)¹⁴⁰ levele New Yorkból Szondi Lipóthoz

1957. szeptember 10.

Kedves Barátom!

Sok év múlt el. Megmenekülésedkor nagyon nagy örömmel akartam írni, de címedet nem tudtam, s hál' Isten inaktuálissá vált régen.

Nagyon megkérnélek a következőkre:

[...] -ék fel fognak keresni fiuk problémájával. A benyomásom az volt, hogy egy érzelmi és értelmi fejlődésgátlásról van szó, amihez kellemetlen, úgy szólván mellék-következménye a lopás tünete. Úgy tűnik, hogy vele-született rendellenességről van szó s nem egy t.k. kórfolyamatról. Legalábbis ezidőszerint.

A Te vizsgálataid, nagyon hiszem, el fogják dönteni a jelenlegi állapot szerkezetét és főleg a prognózist. Valamint a therápiás lehetőségeket. Meg kell kérnem, hogy vázold fel a helyzetet a szülőknek enyhítés nélkül. Az asszony szembenéz a helyzettel, de az apa nagyon-nagyon nehezen viseli el. Hozzám nagyon közel állanak, sorsuk nagyon szívügyem – nagyon fájna ha ebbe belepusztulnának.

---

140 Bak Róbert (1908–1974) orvos, neurológus, pszichiáter, Hermann Imrénél képződött pszichoanalitikus. A zsidóüldözések miatt az Amerikai Egyesült Államokba emigrált, ahol a New York-i Pszichoanalitikus Egyesület elnökségi tagja és az Albert Einstein College of Medicine tanára lett.

Annál is inkább nagyon köszönöm fáradozásodat, mert tudom, hogy egyénekkel nem foglalkozol. Sokat hallok munkádról. Vajjon miért nem adsz elő itten?

Még egyszer sok köszönet,
régig igaz híved,

Bak Róbert

Az 1960-as évek levelezéséből

Gömöri Jenő Tamás¹⁴¹ levele Szondi Lipótnak

1960. március 14.

Kedves Barátom!

Hosszú-hosszú, nehéz-nehé évek után írok Neked, melyekben sokszor gondoltam Rád. Néha hallottam tudományos sikereidről, de könyveidhez, melyek bizonyára sűrűn jelentek meg, nem jutottam hozzá egyszer sem.

Most egy nagy verset írtam egyenesen Hozzád: „Közeleg kézfogóm a Hetven-nel” – „Szondi Lipót Orvosprofesszor-Barátomhoz” címmel.¹⁴² A verset idemellékelten küldöm el Neked.

Engedd remélnem, hogy hamarosan hallok Rólad. Nagyon érdekel, hogy vagy Te és családod és különösen érdekel tudományos munkád és működésed és curriculum vitae-d egész újabb szakasza. 1944 óta, mióta utoljára beszéltem Veled. Rendkívül örülnék egy-két könyvednek vagy tanulmányodnak, ha megörvendeztetnél velük. Nem gondolsz arra, hogy egyszer Pestre látogassz?!

[...]

Feleséged kezeit csókolja, Téged a régi barátsággal köszönt, régi, igaz híved

Gömöri Jenő Tamás

141 Gömöri Jenő Tamás (1890–1967), költő és sakkozó.

142 Szondi 1893-ban született, azaz a levél és a vers keletkezése idején 67 éves volt.

MK¹⁴³ levele New Yorkból Szondi Lipóthoz (keltezés nélküli levél, a zürichi Szondi Intézet nyilvántartása szerint az 1960-es évek legelejéről)

Kedves Kollégám,

meglepetéssel fogja olvasni soraimat. Hogy személyemet eszébe juttassam 40-50 évvel ezelőttre kell visszaemlékeznie, amikor együtt voltunk a Poliklinikán. [...]

Nos, ezen bevezetés után rátérek az ügyre, amelyben szíves segítségét kérem: Egyik fiam feleségével együtt 1956-ban elhagyta az országot és nálam hagyta akkor 2 éves fiacskáját, abban a reményben, hogy nyugalmasabb időkben utánuk fogom küldhetni. Sajnos ez nem sikerült; a gyermek kivándorlási kérelmét többször visszautasították. Néhány nappal ezelőtt megtudtam, hogy hasonló esetben az útlevélhivatal megadta a kivándorlási engedélyt egy kisfiúnak. Megismerkedtem a gyermek nagyanyjával, aki elmondta, hogy a Svájci Vöröskereszt intervenciójára adták meg a magyar hatóságok az útlevelet a gyermeknek. Azt hiszem, hogy ha az az eset sikerrel járt, úgy az én esetemben is sikerülhetne.

A kérésem az volna, hogy amennyiben van valami összeköttetése a Svájci Vöröskereszthez vagy ilyen összeköttetést szerezni tudna, tegye meg nekem azt a szívesességet és lépjen velük érintkezésbe ebben az ügyben.

Örök hálára fog kötelezni, ha sikerülne unokámat a szüleihez juttatni, akik sóvárogva várják, hogy végre magukhoz ölelhessék egyetlen gyermeküket. Egyelőre a következő adatokat közlöm: Unokám novemberben tölti be 6-ik évét. Szülei New Yorkban élnek jó anyagi viszonyok között. Amennyiben pozitív választ kapok, közölni fogom a további szükséges adatokat.

Szívesességét előre is hálásan köszönve, őszinte tisztelettel üdvözlí

---

143 A teljes nevet etikai okokból nem közöljük.

JH¹⁴⁴ levele New Yorkból Szondi Lipóthoz

1965. december 10.

Mélyen tisztelt, kedves barátom!

Egy nagy kéréssel fordulok hozzád egy nekem igen fontos ügyben. A német jóvátételi ügyemről van szó, melyhez orvosi leletre van szükségem a Zürichben töltött évekről.

[...]

Szíves elnézésedet és megértésedet kérem, ha ebben a szorult helyzetben Hozzád fordulok segítségért, de Te vagy az egyetlen orvosdoktor-pszikiater, aki Zürichben, sőt Bergen Belsenben is ismert, kivel legalább is gyakran beszélgettem, olykor személyes ügyeimről is és a ki a depressziómból egyet-mást bizonyára észre is vett. Ha ezen észrevételeidet és beszélgetéseink idevágó részleteit – melyekre alább még rátérek – úgy tudnád egy bizonyítványban összefoglalni, hogy az kitöltse a kórtörténetem 1945 elejétől 1950 végéig terjedő hézagát, ezzel rendkívül nagy szolgálatot tennél nekem.

[...]

Talán azt is megemlíthetem, hogy a legtöbb álmom a zürichi években üldözési álmom volt, melyben az SS által történt fatális letartóztatásunk és a Bergen Belseni traumatikus élmények különböző variációkban ismétlődtek.

A Bergen Belseni élet lelki traumáit nem kell leírjam, hiszen részed volt bennük. De egy egyéni élményt meg kell hogy említsek, mely engem nagyon lesújtott és előző optimizmusom maradványait elvitte. Én láttam el a szomszéd Holland tábor szembetegeit és hetenkint egyszer egy SS őr átvitt oda. Egy ilyen alkalommal a Holland barak felé haladva az SS egy barakra mutatott melynek kéményéből füst szállt fel: „Weisst du wohin ich Dich führe? Dorthin in die Gaskammer.”¹⁴⁵ Ez augusztus közepe felé történt és ha egy depresszió kezdetét egyáltalán meg lehet határozni, az enyém akkor kezdődött.

[...]

Magunkról röviden annyit, hogy itt nem csináltam amerikai karriert – ehhez túl késő volt, már túl vagyok a hetvenen – de rendesen megélünk. [...] fiunk Erik Erikson kedvenc tanítványa. Remélem Ti is jól megvagytok és örülnék Rólatok hallani.

Régi, változatlan nagyrabecsüléssel
igaz híved

144 A teljes nevet etikai okokból nem közöljük.

145 'Tudod, hová vezetlek? Oda, a gázkamrába.'

JH¹⁴⁶ levele New Yorkból Szondi Lipóthoz

1966. január 2.

Kedves, jó Barátom!

Örömmel és nagy meghatottsággal olvastam el bizonyítványodat, melyet annyi okossággal és annyi – szívvel fogalmaztál meg. Írásod a jóvátételi ügyem fordulópontját jelenti. Eddig úgy nézett ki, hogy a formalitások reménytelen, kafkai szövményében teljesen elakadt; de segítő kezed egyszerűen kiemeli ebből a hálóból és a siker útjára tereli. Még a Bergen Belseni időre is kitértél és ezzel vitán kívül helyezted a „Lagerbedingtheit”¹⁴⁷ döntő kérdését.

Mindezekért fogadd leghálásabb köszönetemet.

Sajnos elmulasztottam megemlíteni, hogy a német hatóságok az ilyen bizonyítvány aláírásának közjegyzői hitelesítését követelik. Ezért most arra kell megkérjelek, hogy küldd el a bizonyítványt közjegyzői hitelesítéssel és ennek megkönnyítésére mellékelem a bizonyítványod fotókópiáját.

Köszönetem és mély hálám újbóli kifejezésével
nagyrabecsülő híved

Az 1970-es és az 1980-as évek levelezéséből

Szélpál István levele Szegedről Szondi Lipóthoz 1974. január 5-én

Szondi Lipót! Mélyen tisztelt Professzor Úr!

Az Új Írás 73. novemberi számából tudtam meg a címét és ismertem meg a sorsát. [...] Figyelmébe ajánlanám ép a 71 éves Illyés Gyulának megküldött: *A számok kettős-számrendszerű képének misztikája* című versemet”. Érdeklődése esetén – szívesen küldenék egy másolatot. 80. születésnapjára kissé késve, de annál őszintébb szívvel köszönti mély tisztelettel: Szélpál István

---

146 A teljes nevet etikai okokból nem közöljük.

147 'A tábor lét'.

dr. Weidlinger levele Budapestről Szondihoz 1971. július 24-én

Kedves Barátom!

Bár néhány évtizede elszakadtál közös otthonunktól, az Apponyi poliklinikától, nagy öröömre szolgáltak a Felőled érkezett hírek, amelyek mind tudományos munkásságod megbecsüléséről és nemzetközi hírnevedről tanuskodtak.

Ha emlékezetedben feltűnt képem, remélem, hogy a Szondi-Test alapján nem kelt Benned ellenszenves reminiscenciákat.

Arra talán már csak én emlékszem, hogy a zseni problémával összefüggésben azt mondtad, hogy ez olyan nagy jelentőségű, hogy bármilyen termékeny gondolat figyelmet érdemel. Ez a kérdés csak hobby-m volt, a rákkal azonban tudományos igényvel /könyv, közlemények, előadások/ foglalkoztam.

A mellékelt munka különös műfaj, de nem találtam más módot, hogy tömören, a bizonyítás kényszere nélkül, a tudományos intuicio szabad áramlásával fejezzem ki gondolataimat.

Hogy miért küldöm Hozzád? Csak a Te kritikádat tartom mérvadónak. Ha látsz benne fantáziát és van mód a publikálására, ehhez kérem segítségedet. Itteni kiadása szemlélete alapján nem jöhet szóba. [...]

Kérlek, vedd pártfogásodba a szívemhez nőtt írás sorsát. Ha mégis úgy találnád, hogy érdemes korrekcióra és bővítésre, úgy nagy megtiszteltetésnek venném, ha Neved mellett én is szerepelhetnék.

A régi barátsággal üdvözöl tisztelő híved: dr. Weidlinger¹⁴⁸

Weiner (Gábor) Katalin 1975. augusztus 21-ei keltezésű levele Szondihoz:

Igen Tisztelt Professzor Úr,

Nagyon köszönöm a Párizsi Kollokviumról küldött értesítést, meghívót. [...]

Szeretnék volt főnökömmel a Tőrekes Pállal esttanulmányt megírni. Elnézést kérek, hogy terhelem Professzor urat, de a megadott irodalomból 3-t a pontos cím, szerző, megjelenési év leírásának hiányában nem tudtam könyvtárból megkapni. A következők: 1. Magnus Hirschfeld: Sexuelle Zwischen stufen (seite 78–82).

---

148 Dr. Weidlinger Imre, orvos.

2. Prof. H. Giese: Sexualaberation. 3. Bleuler und Wiedman: Geschlecht und Psychosexualität (seite 268).

Igen hálásan megköszönném, ha esetleg a megjelölt oldalakról fotókópiát kaphatnék, az árát elküldeném az Intézetnek. Ha ez lehetséges akkor a pontos adatok megkapását is megköszönném.

Igen hálás lennék ha Professzor Úr válaszolna, ha német nyelven ez egyszerűbb (diktálás) tökéletesen megértem azt is.

Tisztelettel: Weiner (Gábor) Katalin

Szondi válaszelevele Weiner (Gábor) Katalinnak:

Kedves Weinerné,

Levelére csak ma tudok válaszolni, mert a kolloquium előtt, alatt és után rengeteg munkát kellett vállalnom.

Nos, most küldöm a kért fotókópiák közül 1. Magnus Hirschfeld könyvéből a kért oldalakat. 2. A kért chromosoma-nem-meghatározást (Wiedemann, München, Md.W.98, Nr. 33, 1956) legjobb ábráját, Az eredeti folyóirat szövegét nem volt időm megkeresni, de a „Schicksalsanalytische Therapie” c. könyvemből (1963) az ábra másolatát elküldöm. 3. Glese könyve nincs meg az intézetben. Ezt meg fogja találni egy egyetemi város könyvtárában.

Maradtam híve, Szondi Lipót

Szondi levele VT egyetemi magántanárnak 1973. június 4-én:

Kedves Tanár Úr,

Levelét a benne mellékelt profilsorozattal köszönettel vettem. A profilokat igyekezvén a ma használatos rövidített módszerrel (Vorder- und Hintergänger – Methode¹⁴⁹) német nyelven értelmezni. Ezt két okból tettem: Egyrészt az itt használt fogalmakat le kellett volna magyarra fordítani és ez nagyon nehéz. Másrészt Magára kell bíznom,

---

149 A svájci években kifejlesztett Szondi-tesztelemzési technika, az előtér és háttérprofilok egymáshoz való viszonyának elemzése, a konkordanciaanalízis.

a leletből annyit a beteggel közölni, amennyit jónak lát. A mi tapasztalatunk szerint a kényszeres konstitúción változtatni nagyon nehéz. [...]

Sajnos így áll a tudomány ezen a téren.

Önnek és betegének minden jót kíván híve

VT egyetemi magántanár válaszlevele Szondihoz 1973. június 27-én Pannonhalmáról:

IGEN TISZTELT PROFESSZOR ÚR! SZERETETT JÓTEVŐNK!

AH. s a magam nevében együttesen köszönöm meg a küldött sorselemző értelmezést, részletes magyarázatot és az értékes útmutató tanácsokat. Különösen boldoggá tette a sokat szenvedő beteget a gyors válasz s az a megtisztelő figyelem, amelyet Professzor Úr az ő ügyének szentelt. Jómagam pedig mintaszerű elemzése ismételt és alapos áttanulmányozása által bőségesen gyarapodtam nagyrabecsült rendszere mélyebb megismerésében. Az elmúlt három évtizedben sok fölvetelt készítettem a legkülönbébb értelmi színvonalú, hatáskörű, jellemű és idegzetű emberekből. Több világnyelven sokat olvastam alapvető lélektani és idegtudományi könyveket. Ezek alapján őszintén tanúsíthatom: egyetlen rendszerből sem tanultam annyit, mint Professzor Úrétól! Ezt tartom a legrövidebbnek, legvalósabbnak, legegységesebbnek. S nem utolsó sorban: ennek tanulmányozása igen jótékonyan hatott rám a testi-lelki összhang, egyensúly és gyakorlati életbölcesség elérésében! Ezért mindenkor szívbeli hálával, szellemi lelkesedéssel és igaz szeretettel gondolok drága Személyére. Áldja meg az élet titkainak Ura azzal a bölcs derűvel, boldogító belső békével és mélyre tekintő tisztánlátással, amelyet azoknak juttat, akik önzetlen jósággal és lobogó hivatástudattal segítenek embertársaikon!

Mélységes tisztelettel, benső hálával, szolgálatára mindenkor kész szeretettel: VH.

VA levele Szondihoz 1975. november 22-én Pécsről:

Mélyen tisztelt professzor Úr!

Borítékom felirata is jelzi, szándékom, hogy írjak Önnek, régi, hiszen a címem azóta már megváltozott. Mióta hallottam Önnek a létét, s keveset bár – olvastam a munkáiról, tevékenységéről, foglalkoztatott ez a gondolat. S erre bátorítottak Benedek Istvánnak, egyik szeretett írónak a sorai is, melyek valahogy így szólnak: aki Magyarországon szeretne megismerkedni a mélylélektannal, az a következő címre írjon: – s itt – természetesen – az Ön címe következett. [...]

Mit szeretnék tehát? Könyveket, a tesztet – s ha lehet – tanácsokat, és amennyiben mód van rá, tanítványaként bekapcsolódni az intézet munkájába. [...]

Ha elképzeléseim túl naívak voltak, kérem, bocsássa meg a tolakódásomat, s engedje meg, hogy további, eredményes munkában gazdag éveket kívánjak.

Tisztelettel: VA

Végezetül Szondi két válaszlevelét idézzük. Az egyik 1977. november 26-ai keltezéssel született (a címzett nem szerepel a levélen):

Kedves Asszonyom,

Nem tudom, mi hatott rám mélyebben: az Ön kedves névnapi köszöntése, avagy a baba szépsége. Nagyon hálásan köszönöm mind a kettőt. Be kell azt is vallanom, hogy itt Schweiz-ban elfelejti az ember a névnapját, mert itt nem szokás azt ünnepelni. Annál meghatóbb, hogy Magyarországon van valaki, aki erre felfigyel. Ez a tény annál kedvesebb számomra, mert a köszöntés egy személyesen nem ismert követőmtől és tanítványomtól jön.

Külön örömet szerzett az a tény is, hogy a tesztemet is tanítja és hogy nem csak a pszichológiában, hanem a gyogyepedagógiában is kollégám.

Illyésné Kozmutza Flóra éveken át volt igen kedves munkatársam. Sokszor köszönöm az ő jókívánságait is és úgy őt mint Illyés Gyulát szívből üdvözlöm.

Ha magának egy külföldi pszichológiai könyvre lenne szüksége, úgy szívesen elküldeném.

Maradtam szeretettel és köszönettel őszinte híve

A másik levelet halála előtt öt nappal, 1986. január 19-én írta Dr. Czeizel Endrének,¹⁵⁰ aki korábban látogatást tett a Szondi házaspárnál Svájcban:

Igen tisztelt Dr. Czeizel Endre,

Köszönettel vettük 2 levelét, örülünk, hogy sikerrel járt a terve és gratulálunk hozzá.

Mellékelek 8 fényképet. Ezekből csak kettő megtartható, a többi okvetlen kérjük vissza, mert nincs több belőlük.

Korunkhoz képest (93-84) elég jól megvagyunk, a vidék itt nagyon szép és ez is fontos.

Minden jót kívánva az új évre barátsággal üdvözljük

Szondiék

19. 1. 86.

---

¹⁵⁰ A levelet Dr. Czeizel Endre hagyatékából fia, Czeizel Gábor bocsátotta a Dr. Szondi Lipót Emlék-alapítvány rendelkezésére.

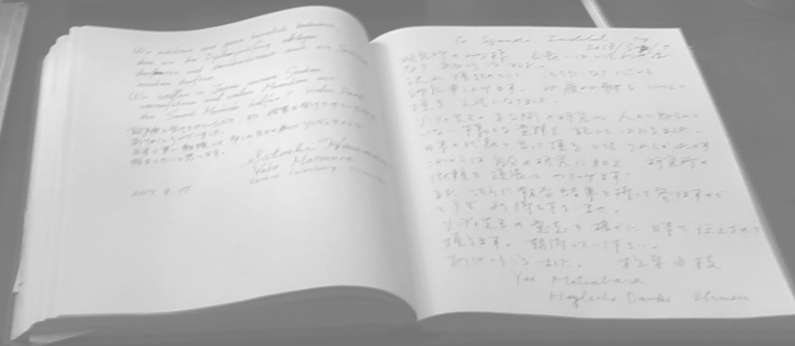
Tisztelet Dr. László Endre,
 köszönettel vettük 2 levelét, örülünk,
 hogy sikerrel járt a terve és gratulálunk hozzá.
 Mellette 8 fényképet. Eredből csak
 kettő ^{szép} megtekinthető a többi hatot okvetlen kár -
 jánk vissza, mert minos több belőlük. *
 Köszönetre képest (93-94) még jól
 meggyógyunk, a vidék itt nagyon szép és
 az is fontos.
 Mindezen jól kívánva az új évre
 barátsággal üdvözlünk
 Szondiék

19. 1. 86.

* A megtekinthetőhe
 ráintam a nevét.

IRODALOM

- Benedek, I. (1973a). Szondi I. *Új Írás*, 13(10), 82–92.
- Benedek, I. (1973b). Szondi II. *Új Írás*, 13(11), 91–100.
- Garai, D. (2018). A sorsanalízis és a Szondi-teszt születése. *Imágó Budapest*, 7(1), 90–110.
- Kiss, E. Cs. (2014). Szondi Lipót szakmai életútja – A sorsanalízis és a Szondi-teszt megszületése. *Magyar Pszichológiai Szemle*, 69(3/7), 595–602. <https://doi.org/10.1556/MPSzle.69.2014.3.7>
- Narancsik, G., & Reinhardt, M. (2019). Szondi Lipót levelezéséből I. 1945–1949: Remények és kétségek. *Lélekelemzés*, 14(1), 51–81.
- Narancsik, G., & Reinhardt, M. (2020). „Eltörött a magyar korsó, s száz cserepe száz felé vetődött.” Szondi Lipót pszichoanalitikus kapcsolatai levelezése tükrében. *Lélekelemzés*, 15(1), 115–144.
- Reinhardt, M., & Narancsik, G. (2019). Szondi Lipót levelezéséből II. 1950–1959: Szondi-workerek a nagyvilágban. *Lélekelemzés*, 14(2), 264–293.
- Szondi, L. (1996/1963). Az emberré válás útja. In Szondi, L. (Ed.), *Ember és sors. Három tanulmány* (pp. 85–123). Kossuth.

**A SZONDI-TESZT A GYAKORLATBAN –
ESETTANULMÁNYOK
A TÍZPROFILOS SZONDI-TESZTTEL**

„MIT SZÓLNÁNAK AZ EMBEREK, HA MEGTUDNÁK, HOGY MILYEN VÁGYAKAT REJTEGETEK?”

KLINIKAI PSZICHODIAGNOSZTIKAI ESETTANULMÁNY A TÍZPROFILOS SZONDI-TESTTEL

Girasek Hunor

Az esetismertetésben pszichiátriai osztályunk egy betegét mutatom be, aki nagyfokú szorongással, szociális izolációval, paranoid, vonatkoztatásos tünetekkel jelentkezett nálunk. Az explorációt követően MMPI-tesztet, Rorschach-tesztet és tízprofilos Szondi-tesztet vettem föl a beteggel. A három teszt eredményei, mennyiségi és minőségi mutatói nagyban hozzájárultak a beteg pontosabb megértéséhez, panaszainak, személyiségstruktúrájának pszichodinamikai értelmezéséhez, a differenciáldiagnosztikai kérdések megválaszolásához és a terápiás cél eléréséhez.

Előmező

A beteg egy negyvenes éveiben járó, alacsony, obez testalkatú, rövid hajú, szemüveges, konzervatívan öltözködő nő. Beszédében és viselkedésében egyaránt a visszafogottság, gátoltság, nagyfokú szorongás jellemezte. Halkan beszélt, szemkontaktust csak ritkán vett föl.

Jelen felvétel körülményei

A beteget 2018 őszén szakambulanciánk beutalójával vettük fel kórházunk pszichiátriai rehabilitációs osztályára, előjegyzett időpontban. Szakambulanciánkra egy Pest megyei

szakrendelő irányította a beteget rehabilitáció céljából. 15 éve jár gondozásra és állógyszeres kezelés és támogató pszichés vezetés alatt szorongásos-depresszív, relapsusok idején paranoid tünetekkel járó pszichés betegség miatt. Nagyfokú szociális visszahúzódás, negatív önkép, jelentős szorongás voltak a fő panaszai. Kezelés mellett sem képes tartós munkavállalásra. Felvételtkor is diszfóriás, anxiózus, nem merte a lakást egyedül elhagyni.

Pszichiátriai anamnézis

Első pszichiátriai hospitalizációja 2003-ban történt, ahol Generalizált szorongást (F41.1) és Pánikzavart (F41.0) véleményeztek, 2x50mg venlafaxine (antidepresszáns, SNRI), 0,25-0,25-1mg alprazolam (anxiolitikum) terápiás javaslatot emittáltak. Ezt követően a területi szakrendelő kontrollálta, 2015-ös ambuláns lap alapján duloxetine (antidepresszáns, SNRI), clonazepam (anxiolitikum), olanzapine (antipszichotikum), majd aripiprazole (antipszichotikum) terápiás próbálkozások voltak. Ekkor Egyéb szkizofrénia (F20.8), Szkizoaffektív zavar depressziós típusa (F25.1) és Kevért szorongásos és depressziós zavar diagnózisok (F41.2) szerepelnek az ambuláns lapon. Háziorvosa 2018 őszén egy budapesti pszichoterápiás szakrendelésre utalta be, ahol Szkizoaffektív zavar depressziós típusa (F25.1), Pánikzavar (F41.0) és Generalizált szorongás (F41.1) iránydiagnózisokat véleményeztek. A leírás szerint ebben az időszakban elvesztette munkáját, otthonából nem mozdult ki, alacsonyan fekvő hangulatról, kóros vonatkoztatásokról és jelentőségadásokról számolt be, de szerveződött doxazma nem volt explorálható. A vélemény szerint feltárási pszichoterápiás osztályos kezelés nem volt indikálható a problematika alapján, ezért osztályunkra¹⁵¹ irányították.

151 Osztályunk a pszichiátriai rehabilitáció szakmai ellátási területén III. progresszivitási szintű besorolással fogadja a hangulati zavarban szenvedőket, alkalmazkodási zavarral küzdőket, akut pszichotikus fázis lezajlása utáni állapotban lévő pszichotikus betegeket, személyiségzavarban szenvedőket és induló szellemi hanyatlással küzdő betegeket. A pszichiátriai rehabilitáció, a reszocializáció elősegítése érdekében biológiai, pszicho- és szocioterápiás módszereket alkalmazunk, amely minden beteg esetében személyre szabott gyógyszeres terápiát, gyógyfoglalkoztatást, egyéni és csoportos szocio- és pszichoterápiát jelent.

Exploráció

Jelen panaszok

Elmondása alapján aktuálisan a nagyfokú szorongás, ami a legmegterhelőbb számára. 2–3 hónapja nem hagyta el a lakást, de volt már arra is példa, hogy 3 éven át volt otthon. Ezekben az időszakokban édesapja gondoskodik róla, akivel egy háztartásban élnek. Fél az emberektől, fél a tömegközlekedéstől, ezzel kapcsolatban úgy fogalmaz, hogy „az ismeretlen szorongást kelt benne”. Ha esetleg rövid időre kimegy a lakásból (ez egyedül a havi egyszer esedékes bevásárlás, ahova csak a közeli boltba mert kimenni az édesapja kíséretében), akkor pánikroham tüneteit írja le: „elkezd nyomni a mellkasom, remegek, gombócot érzek a torkomban, úgy érzem, mindjárt elájulok olyankor”.

Aktuálisan feszültséget kelt benne, hogy minden munkahelyét elveszti pár hónap után. Ezzel kapcsolatban kóros vonatkoztatásokról és jelentőségadásokról számol be, de szervezett doxazma nem volt explorálható. Úgy gondolja, hogy munkahelyein a kollegái mindig róla beszélnek, „öt beszélnek ki a háta mögött”.

Tőlünk abban kért segítséget, hogy csökkenjenek a szorongásai, ki tudjon mozdulni a lakásból, és újra tudjon tömegközlekedéssel utazni, ezáltal önálló életet tudjon élni.

Élettörténet

Tervezett gyermek volt. Szülei nagyon szerették volna, ugyanis előtte édesanyja egy ikerterhességgel vetélt el. Édesanyja szoptatta, de már gyerekként is evési problémái voltak. Elmondása alapján eleinte nem evett, majd ez átcsapott túlevésbe, melynek következménye, hogy egész életében túlsúlyos volt.

Már kicsi gyerekként is szorongó típus volt, nehezen vált el szüleitől, ezért az óvodától is nagyon félt, nem szeretett oda járni. Jellemzése alapján édesanyját mindig is a hideg, távolságtartó anyaszerep jellemezte. „Anyá bármennyire is szeretett, azért mindig eltolt magától... ha odabújtam, akkor eltolt... kimondva sem volt sosem, hogy szeretlek.” Elmondása szerint édesapját nem sokat látta gyerekkorában munkája (esztergályos) miatt. Húga 6 éves korában született, melyre úgy emlékszik vissza, hogy nagyon rossz érzés volt, „el sem mondtam gyerekként senkinek, hogy megszületett a húgom”.

Általános iskolás éveit is a szorongása határozta meg. Mind a teljesítményhelyzetekben, mind az interperszonális kapcsolatokban nehézséget okozott számára. Kamaszkora „szörnyű volt” a túlsúlya miatt. „A fiúk még a fantáziámban sem jelentek meg kamaszkoromban, mert túl csúnya és túl dagadt voltam ahhoz, hogy barátom legyen” – emlékszik vissza.

Az általános iskola után nőiruha-készítő szakmunkásképzőbe ment az édesanyja nyomására. Ebben az időszakban voltak először igazi barátai. Párkapcsolata továbbra sem volt, mindössze egy férfi volt eddig az életében, ő is csak pár hétig egy kórházi kezelése ideje alatt. A férfi pár hét után elhagyta őt. Elmondása szerint még nem volt szexuális kapcsolata.

Felnőttként nem a szakmájában helyezkedett el, hanem legtöbb esetben asszisztensi feladatokat látott el különböző cégeknél, ezért később irodai asszisztens OKJ-s képzést is elvégzett. Munkahelyein pár hónap után vagy ő mondott fel, vagy elbocsájtották, ugyanis paranoid működésmódja miatt vonatkoztatásos téveszmék jelentek meg nála, melyekben úgy gondolta, hogy „kibeszélik a háta mögött”, „rajta röhögnek”, „direkt vele szúrnak ki”.

Sem az anyai, sem az apai nagyszülők nem vettek részt számottevően az életében. Az anyai nagyszülőknél évente egyszer töltött el pár napot. Az apai nagyszülőkről pedig a következőket mondja: „nem igazán szerettem őket sosem... unokatestvérem ott lakott, és ő kapta meg az összes szeretetüket”.

Édesanyja 8 évvel ezelőtt, rákban hunyt el. Nagyon megviselte ez az időszak, mert elmondása szerint anyja volt felnőttként az egyedüli támasza. Problémáit, érzéseit csak vele tudta megosztani, még ha ez egyoldalú kommunikáció is volt, ugyanis édesanyja idős korában is hideg és merev volt vele, nem viszonzta ezeket az érzelmi megnyilvánulásokat.

Az élettörténetet feltáró interjú során továbbá az is kiderült, hogy édesapja feltehetően pszichotikus szintű paranoid téveszméktől szenved aktuálisan is. Doxazmáiban a szomszédokra paranoid, akik szerint kamerákat tettek a házukba, lehallgató készülékkel folyamatosan figyelik a beszélgetéseiket, a laptop kameráján nézik az életüket. A betegnek van reális rálátása arra, hogy édesapja beteg, sőt több esetben megfogalmazza, hogy az emberek iránti bizalmatlansága feltehetően édesapja miatt alakult ki, ugyanis kamaszkora óta fennállnak édesapja tünetei.

Élettörténetében nagy hangsúlyt kap 2014-es nőgyógyászati műtétje, amely során myoma, majd tályog miatt műtöttek. Ennek során bal petefészkét és méhtestét távolították el. Elmondása szerint addig sem érezte magát „igazán nőnek”, de műtétje tovább rontott ezen a helyzeten.

Visszatérő problémaként említi, hogy mind édesapja, mind húga elmondása szerint kihasználja őt. Édesapjának 2015-ben volt egy súlyos betegsége, mely alatt ő ápolta otthon. Az apa azonban az ebből való felépülése után is igényt tartott arra, hogy a beteg minden otthoni feladatot ellásson, pl. főzés, mosás, takarítás, kerti és akár nehéz fizikai munkák a ház körül. Húga a beteg lakásában lakik, mely az ő tulajdona, azonban mégsem hajlandó onnan kiköltözni párjával, amely nagy problémát okoz neki, ugyanis így elmondása alapján „rá van kényszerítve”, hogy otthon maradjon édesapjával.

Pszichodinamikai hipotézis

Az első interjút és az élettörténeti interjút összegezve feltételezhető, hogy a beteg születése óta alapvetően szorongó temperamentummal rendelkezik, egy veleszületett diszpozícióval, melyet a nem megfelelő szülői gondoskodás tovább erősített. Az elsődleges kötődési kapcsolat, az anya hideg, távolságtartó, elutasító volt, nem volt képes kielégíteni a páciens érzelmi szükségleteit, nem volt képes tartalmazni a feszültségét. Integrálatlan, nyugtalanító érzéseit, melyeket az anyára projektált, az anya feltehetően nem dolgozta át, nem látta el a konténer funkciót, ily módon ezeket az érzéseket a beteg megdolgoztatlanul introjektálta csecsemő- és gyermekkorában (Bion, 2012). Az anyához való bizonytalan-ambivalens kötődés miatt nem tudott koherens reprezentációt kialakítani a fő kötődési személyről, ezért az össze nem illő aspektusokat hasítással, tagadással kellett egymástól távol tartania (Kernberg, 2019). A hibás anyai gondoskodás egy szorongó szelfet hozott létre, mely a temperamentális adottságokkal együtt súlyos önértékelési, önbecsülési problémákhoz vezethetett. A szülői elutasítás mentén kialakult, hogy a tárgy elítél, megszegyenít, amely mintát a későbbi tárgykapcsolataiba is tovább vitt. Ezáltal létrejött egy fenyegető tárgy képe, amely paranoid szorongáshoz vezethetett. Az élete ezen korai szakaszában képződött introjektumokat a későbbiekben a környezetére, az interperszonális kapcsolataiban megjelenő másokra projektálta, mely a paranoid működésének háttereként szolgál. Itt fontos megemlíteni továbbá az apát, akinek paranoid téveszméi, domináns személyisége akár indukálhatta, fokozhatta is a beteg paranoid működésmódját. Ezzel kapcsolatban felmerült az Indukált paranoid zavar (folie a deux) diagnózisa is a betegnél, azonban a hosszas kórházi kezelése (közel 9 hónap), esetenként többhetes, egybefüggő, kimenő nélküli időszak és antipszichotikus medikáció sem változtatott a beteg szenzitív működésén, amely miatt elvetettük ezt a lehetőséget. Azonban az apa pszichózisa, paranoid téveszméi felvetik a szkizofrénia lehetőségét is az apánál, amely genetikai predispozícióként szolgálhat a beteg eseté-

ben, ugyanis Réthelyi (2015) szerint a szkizofrénia rizikója az átlagpopulációhoz képest 10-szeres azoknál, akiknek az elsőfokú rokonai közül valaki a betegségben szenved.

Klinikai kérdések

A projektív és papír-ceruza tesztek megerősítik-e a beteg szenzitív-paranoid működésmódját, amennyiben igen, annak milyen mértéke jellemző? Fennáll-e pszichotikus epizód veszélye? A tesztek inkább személyiségzavar vagy valamely szkizofrén spektrumzavar irányába mutatnak? További pszichodiagnosztikai kérdés, hogy megjelenik-e, ha igen, milyen mértékben, hangulati érintettség? Mindezek mellett a tesztek megerősítik-e a beteg markáns szorongását, illetve nyújtanak-e támpontot a szorongás tárgyával kapcsolatban?

Alkalmazott tesztek

A beteggel először MMPI-tesztet, majd Rorschach-tesztet és végül tízprofilos Szondi-tesztet vettem föl. Az MMPI-tesztet az attitűdök azonosítása, pszichopatológiai felmérés és differenciáldiagnosztika miatt, a Rorschach- és Szondi-tesztet pedig a személyiség struktúrájának, pszichodinamikai feltérképezésének céljából.

A tízprofilos Szondi-teszt felvétele és eredményei

A tíz profilt öt hét alatt vettem föl a beteggel, hetente két alkalommal.

Konstellációk értelmezése

A beteg személyiségműködése igen rigid, merev, melyet alapvetően a szexuális (S), a paroxizmális (P) és a kapcsolati (C) ösztönkörben nyolcszor, illetve kilencszer előforduló konstellációk mutatnak.

Az énes tengely leggyakoribb konstellációja az ötször előforduló SCH = $\pm +$, az örökös lemondása képe, „a kényszerrel visszatartott infláció” (Szondi, 2002, p. 174). Hiányzik a projekció, mely a pár- és a társas kapcsolatokban gátlást okoz. A személyiség szerveződést áthatja a csökkentértékűség, a labilis önbizalom, a konzervativizmus és a konvencionalizmus, amit az exploráció is megerősít. Az erős gátlás miatt azonban a páciens hajlamos lehet agresszív kitérőzésekre, ami többször is megjelent a terápia alatt, ugyanis beszámolt mind a húga, mind az édesapja felé hirtelen jelentkező kontrollálhatatlan dühkitörésekről. Lukács (1996) szerint ez a konstelláció fóbiákban, paranoid működésmódokban és súlyos indulatkezelési nehézségek esetében gyakori. Ezek mind jól illenek a beteg klinikai képébe, egybevág a jelen panaszaival, miszerint nincsenek társas kapcsolatai, súlyos önértékelési problémái vannak, melyek mentén a paranoid működése is megjelenik. Paranoid működésmódját tovább erősíti a háttérben megjelenő projekció (ötször megjelenő p- tendencia).

A Szexuális-tengely jellemző konstellációja a nyolcszor előforduló S = 0 -, amely az „...önfeláldozás, passzivitás dominanciáját” (Szondi, 2002, p. 87) jelzi. Telített formában (kétszer s-!) megjelenik a mazochizmus, mely a beteg esetében a rokon kapcsolatokban mutatkozik meg, ugyanis mind az édesapja, mind a húga kihasználják őt, mely gyakran a saját kárával, önfeladásával jár. A passzivitás oka lehet az énbeszűkítés (ld. az SCH-tengelyen: egyszer k-, négyszer k+/-!) és az exploráció alatt visszatérően megjelenő szociális visszahúzódás, amely saját megélése szerint is az egyik legnagyobb problémát okozza az életében. A háttérben – az erőteljesebb elfojtás alatt álló tendenciákban – megjelenik a vágy az intim érzelmek megélésére és az erotikus szabadságra (hatszor előforduló h+). Ez jól egybevág a kapcsolati tengely előtérkonstellációjával (C = + +, mely kilencszer fordul elő) és a nagyon erős kapcsolódási igénnyel (kettő d+!!; hat d+!). Lukács (2016) szerint erre a konstellációra igaz, hogy a hiány abból fakad, hogy egy olyan apa volt jelen a beteg életében, aki érzelmileg elhanyagolta a lányát, ezért szeretné a hiányt pótolni egy „jó apa” megtalálásával. Az élettörténetet feltáró interjúból kiderül, hogy az apa tevőlegesen nem volt jelen a beteg gyermekkorában, sőt kamaszkorától kezdve az apa paranoid működésmódja még jobban eltaszította őt tőle. Az apa és az anya érzelmileg hideg, elhanyagoló szülői attitűdjé vezethetett ahhoz, hogy gyerek- és kamaszkorában, továbbá aktuálisan sincs megbízható kötődése mások felé, továbbá a kötődési problematika a szexuális fejlődés terén is zavart okozott. Érett, kölcsönös intimitáson alapuló baráti és párkapcsolata sohasem volt. Mindezek szintén egybevág a konstellációval, mely a megbízható kötődés hiányát is mutatja. A mások felé való kapcsolódás felfokozott igénye jelenik meg telítetten a keresési szükséglet vektorban, a d+!! és d+! tendenciában,

ami a tünetek keletkezését, a feszültséget is okozzák a beteg életében. Ezt mutatja az ösztönképletben, a gyökértényezők között megjelenő $d+!$ faktor is.

Az indulat- és érzelmszabályozást leíró tengely fő konstellációja a kilencszer előforduló $P = 0-$, ami az erotikus vágyak és általában az érzések elnyomását jelzi. Erős elfojtás alatt állnak a szexualitással kapcsolatos érzelmek, gondolatok, viselkedések, a beteg rejtegeti, titkolja ezeket. Szondi szerint ennek a konstellációnak a legnagyobb dilemmája, hogy „mit szólnának az emberek, ha megtudnák, hogy milyen vágyakat rejteget” a személy (Lukács, 2016, p. 79). A Szondi által leírt mondat szinte szó szerint így hangzott el a beteg szájából később, a terápia során többször is, amikor az egyik férfi betegértársára iránt kezdett el vonzódást érezni kórházi kezelése alatt. Amikor erről a terápiás alkalmak során beszámolt, mindig megjelent az az aggodalma, hogy környezete mit szólna az ő vonzalmához. Ezt mutatja a nyolcszor előforduló $hy-$ és egyszer megjelenő $hy-!$ is, mely az érzelmek elfojtására, gátolt magatartásra és viselkedésre, félénkségre, szemérmességre utal. Ráadásul, amint ezek az érzelmek megjelentek, paranoid működésmódja révén azonnal attól kezdett el félni, hogy betegértársai ezt meg fogják tudni, sőt már azt is tapasztalni vélte, hogy azok másképp néznek rá, holott kialakuló érzéseit még senkinek sem mondta el akkor. Ez az erőteljes elfojtás gyakran szociális szorongáshoz, introverzióhoz vezet, amely a betegnél is egyértelműen jelen lévő működésmód.

Mennyiségi mutatók értelmezése

Az irányfeszültségi hányados értéke a normál tartományba esik ($IFH = 2$), de a magas tüneti százalékkal ($Sy\% = 41\%$) együtt értelmezve gátolt, szorongó kép rajzolódik ki, mely teljes mértékben igaz a betegre.

Az ösztönképletet értelmezve kiderül, hogy a fő konfliktusforrása, fokozott feszültségének alapja az elfojtott agressziója, az asszertivitás hiánya, így szélsőséges alárendelődése ($s-$), emellett érzelmeinek, indulatainak szupressziója ($hy-$), továbbá felfokozott igénye a szeretetre ($d+!$) és kielégítetlen kötődési, örömszerzési vágya ($m+$) (gyökértényezők: $s-$; $hy-$; $d+!$; $m+$). Az ezekből adódó feszültséget robbanás-szerű dühkitörésekben (e^0_{10}), a szexuális motiváció szinte teljes kiürítésében (h^0_9) és erőteljes énnel kapcsolatos gátlásban, szélsőséges introverzióban (k^+_9) képes csak levezetni (szeleptényezők: h^0_9 ; e^0_{10} ; k^+_9). Itt fontos megjegyezni, hogy a h^0_9 a natív szükségletek kiürülését, az érzelmekről való leválást is jelentheti, mely ilyen formában szuicid jegyként is értelmezhető, azonban az anamnézisben sem szerepel

öngyilkossági kísérlet, továbbá az exploráció során sem került felszínre szuicid gondolat vagy szándék. Mindezek ellenére fokozott figyelmet igényel ez a jegy.

Az ösztönosztály ($P_{hy}-$) is alátámasztja a fentiekben leírt paranoid működésmódot. Szondi szerint (Lukács, 1996) a sorslehetőséget ennél az ösztönosztálynál az énes tengely mutatja meg, mely a beteg esetében ($SCH = \pm +$) az erős gátlás, az énbeszűkítés, a maladaptív mértékig fokozódó kontroll és a paranoid működésmód, amely így gyengülő realitáskontrollal párosul. Ezt támasztja alá továbbá az is, hogy ennél az ösztönosztálynál a leggyakoribb indulati képlet a $P = 0-$, mely a paranoid érzelmi-indulati kép, ez pedig ebben az esetben is teljesül (Szondi, 2002).

A latenciasor veszélyosztályai ($\frac{Phy-}{9}$; $\frac{Ss-}{8}$; $\frac{SCHp+}{7}$) arra utalnak, hogy a szabályozás az érzelmi-indulati, a szexuális és az énes ösztönkörökben egyaránt felborult, ehhez az instabilitáshoz szelepként pedig a kapcsolati tengely ($\frac{Cd+!}{1}$) szolgál. A beteg esetében ez fokozott kötődési szükségletekben jelenik meg, amit azonban nem képes realizálni, nem tud adekvát kötődéseket kialakítani ($C = + +$; kettő $d+!$; hat $d+!$) a problémás önszabályozás ($P = 0 -$; tíz $e0$; kilenc $hy-$), a paranoid tendenciák ($SCH = \pm +$; kilenc $k\pm$; öt $p+$) és az éretlen pszichoszexuális fejlődés miatt ($S = 0-$; kilenc $h0$; kilenc $s-$, melyből kettő telített).

A proporcionális mutatók értelmezése

A szociálindex (SOZ) az eddig is leírt labilis önértékelést, önbizalomhiányt támasztja alá, ugyanis míg az előtérben határozott szociálnegatív tendencia látszódik ($szoc^+ index_{előtér} = 24\%$), addig a háttérben ennek az ellenkezője mutatkozik meg ($szoc^+ index_{háttér} = 67\%$). A pszichoszexuális indexben jelentős moll túlsúly van, mind az előtérben ($D:M = 1:4$), mind pedig a háttérben ($D:M = 2:3$). Ez alapvetően a feminin tulajdonságok túlsúlyára utal, azonban ha vektoronként értelmezzük, máris látszik, hogy az énes tengelyen, amely a viselkedésszabályozásért, az éntudatért és az önértékelésért felelős motivációs terület, kizárólag maszkulin jegyek szerepelnek ($10:0$). Ez egybevág a páciens élettörténetében megjelenített információkkal, miszerint kamasz korától kezdve túlsúlya miatt nem merte megélni nőiességét, továbbá nőgyógyászati műtétjének énképére gyakorolt hatásával, ami tovább gyengítette önbizalmát.

Konkordanciaanalízis értelmezése

A konkordanciaanalízis alapján nem várható változás a beteg félénkségében, visszahúzódásában, szemérmességében (hy_5^-), emellett a passzivitásában, önfeláldozásában (s_4^-) és a kötődés, megkapaszkodás iránti fokozott igényében (m_4^+). A hy_5^- tendencia a pszichoszomatikus problémák lehetőségét is felveti, amely a páciens esetében elsősorban a nőgyógyászati problémák mentén kaphat fontos szerepet. Új orientációként, sorslehetőségként jelenik meg azonban az intim érzelmek megélésére való képesség, a gyengédség és az átlagos szexualitás (h_5^+), ami megerősíti a páciens pszichoterápiára való alkalmasságát. Az új orientációknál jelen van azonban az infantilis, görcsös kötődés is (m_4^0), amelynek a tárgya a terápia alapján egyrészt lehet az apa, másrészt az elvesztett anya, akihez ambivalensen kapcsolódott, ugyanis nem kapott tőle kielégítő szeretetet, ami miatt hiányzik még most is neki.

A közel kilenc hónapon át tartó kórházi kezelése alatt szupportív terápiát folytatott a beteggel, mely igazolta az új orientációban megjelenő intim érzelmek megélésére való képességet, ugyanis a beteg egyre jobban nyitott a külvilág felé, mely során eljutott odáig, hogy nyíltan merete vállalni a vonzalmát egy férfi betegtársa iránt, akivel végül randevúra is elmentek. Habár ez a kapcsolat nem teljesült be, ezt nem kudarcként élte meg, és várta, hogy kórházból való kikerülése után új férfiakat ismerhessen meg.

További pszichodiagnosztikai tesztek

Az MMPI-teszt eredményei

A beteggel a bekerülését követő első egy hétben vettem föl az MMPI-tesztet. A teszt validitása a validitási skálák és a disszimulációs index alapján nem sérült (TL = 48, TF = 52, TK = 52, F-K = -5). A diagnosztikus profil magas fekvésű, a 2* 736 01849- 5 profil kód (TD = 90, TPt = 80, THy = 80, TPa = 71, TSi = 69, THd = 69, TSc = 69, Tpp = 65, TMa = 65, TMf = 19) súlyos depresszív hangulatot, szorongást, magas feszültségi szintet, aggodalmaskodást, alacsony stressztoleranciát jelez. Ezt támasztja alá a magas szorongásindex (Ai = 101) és a magas depresszió differenciál-diagnosztikai index (= 721) is. Bagdy, Pressing, Bugán és Zétényi (1986) ennél a csúcskódnál leírja, hogy az ilyen egyén, amikor telítődik a problémákkal, a szorongása elviselhetetlenné válik, melynek következményeképpen megpróbál fokozottan kapaszkodni, kötődni

a szeretett személyhez. Ehhez társul a depressziós és önbizalomvesztett hangulat, a kisebbségi érzés és számos szomatikus szorongásekvivalens tünet.

A tesztben megjelennek továbbá kóros paranoid jegyek, kóros vonatkoztatások, téveszmék (TPa = 71). Mindezek mellett a női szerepek elégtelen működése is szembetűnő (TMf = 19).

A Rorschach-teszt alapján nyert információk

A vizsgálatba bevonódik, azonban kevés választ ad (feleletszám = 11, idő/válaszszám = 1,09), amelyek igen szűk tartalmi körben mozognak (összes tartalom = 11; tartalmak szóródása = 1; tartalmi körök = 2; M = 2). Mindezek alapján a vizsgálat eredményei, a klinikai skálák és mutatók megkérdőjelezhetők. Elősorban a válaszok minősége és a táblák felszólító jellege mentén történő értelmezésre ad lehetőséget a teszt.

A teszt alapján a személy szűk látókörű, nehezen képes észlelni a részek, részletek közötti összefüggést, továbbá érzelmi korlátok és elsívárosodás tendenciája jellemzi (Felfogótípus: (G) – D – (zw)).

A valósággal való kapcsolata fellazult (Real.I = 4, valószínűleg kórosan leromlott), továbbá regresszió fennállását is jelzik az eredmények (Regr.I = 102, valószínűleg regresszió), azonban pszichotikus állapot a további mutatók és klinikai skálák alapján nem valószínűsíthető ($F_1\% = 83\%$; $F_2\% = 77\%$; Sch.sk = +2–2 sch. kizárható). Fokozott szenzitivitás figyelhető meg (SZPS = 151).

Mentális kontrollja, a gondolatok szabályozása optimális, azonban érzelmileg, indulatilag telített helyzetekben valamelyest romlik a teljesítmény ($F_1\% = 83\%$; $F_2\% = 77\%$).

Az én és a külvilág viszonyát a szélsőséges, túlságosan erős befelé fordulás jellemzi, mely súlyos kötődési zavarokat eredményezhet (Extraverzió nélküli introvertált ÉT = 2:0). Vágyképlete kiürülést, koartációt jelez, azaz a vágyak szintjén is beszűkült, sablonos, kevés a viselkedésben fel nem használt mozgósítható feszültség, melyhez alacsony hőfokú kötődések, sekélyes indulati élet társul (Sivár MF = 1:1; Sivár IT = 1:0,5). Ezt támasztja alá a viselkedésében, gondolkodásában megjelenő rugalmatlanság, túlzott konformitás, a társadalmi konvenciókhoz való merev igazodás ($T\% = 54\%$, T:Td = 6:0; $V\% = 54\%$).

A tartalmi és felszólító jelleg mentén történő értelmezést a pszichodiagnosztikai tesztek összegzése fejezetben tárgyalom részletesen.

A diagnosztikus szakasz eredményeinek összefoglalása

A páciens szélsőséges introverziója és szociális visszahúzódása mind az MMPI-tesztben ($TSi = 69$), mind a Rorschach-tesztben (Extraverzió nélküli introvertált $ÉT = 2:0$) markánsan megjelenik. Élményvilága sablonos, érdeklődési köre beszűkült, melyhez sekélyes indulati élet társul (Sivár $MF = 1:1$; Sivár $IT = 1:0,5$). Ezek okára ad lehetséges magyarázatot a Szondi-teszt Szexuális-tengelyének ($S = 0-$) és érzelmi-indulati tengelyének jellemző konstellációja ($P = 0-$), melyekben szintén megjelenik az érzelmek, vágyak erős elfojtása, ugyanis ha ezek felszínre kerülnek, akkor ezeket a külvilágra projektálja (háttérben ötször megjelenő $p-$ tendencia) és teret kap a paranoid működése.

Erős szorongásra, gátoltságra, magas feszültségi szintre utal mind az MMPI-, mind a Szondi-teszt ($Sy\% = 41\%$; ösztönosztály $P_{hy} -$ és $SCH = \pm +$ énes tengely együtt; ösztönképlet gyökértényezői). Az MMPI-teszt profilkódja ($= 2736$; $TD = 90$, $TPt = 80$, $THy = 80$, $TPa = 71$) a szorongásos tünetek patológiás jelenlétét támasztja alá, továbbá egy igen mélyen fekvő hangulatot jelez. Ennél a profilkódnál pszichés dekompenzáció esetén dependencia jelenhet meg, mely szintén egybevág az eddig ismertetett eredményekkel és az explorációval.

A páciens személyiségműködésének rigidségére, rugalmatlanságára, konformista, konvencionális magatartására mutat rá a három Szondi-ösztönkörben (szexuális, érzelmi-indulati és kapcsolati) is megmutatkozó mereven ismétlődő azonos konstellációk sora. Nyolcszor, illetve kilencszer fordulnak elő ezeken a motivációs tengelyeken ugyanazon konstellációk a tíz felvételtől. Mindezt a Rorschach-tesztben megjelenő magas $T\%$ (54%), $T:Td$ arány ($6:0$) és $V\%$ (54%) is megerősíti.

Szenzitív-paranoid működése, vonatkoztatásos téveszmék lehetősége szintén mind a három tesztben jelen van (MMPI: $TPa = 71$; Rorschach: Szenzitivitás-paranoiditás index: 151). A Szondi-teszt énes tengelyének uralkodó konstellációja ($SCH = \pm +$), a háttérben megjelenő projekción alapuló egoműködés (p -tendencia) és a $P_{hy} -$ ösztönosztály mind egybevág ezzel az eredménnyel. A páciens édesapjával való konfliktuózus kapcsolata, melyben régóta jelen van kettejük paranoid működése a Rorschach-teszt „apa, autoritás” tábláján (IV. tábla) is érzékeltesen megjelenik. „Ez egy emberi alak, megvan két keze, két lába és olyan csúnya arcot vág. Olyan rémes”. Válaszában egyszerre jelenik meg a paranoid élmény, bizalmatlanság (fenyegető intenció) és az elaborált szorongás, mely félnék alkalmazkodáshoz, óvatossághoz vezet ($FHd+$).

A társas és intim kapcsolataiban jelentkező súlyos zavar, mely magában foglalja az erős érzelmi elfojtást ($P = 0-$) és az ambivalens kötődési igényt – melyben egyszerre tapasztalható elutasítás ($S = 0-$) és fokozott kapcsolódási igény ($d+!!$ és

d+! tendencia) –, mind a két Rorschach szexualitás táblára (II. és VI.) adott válaszában megmutatkozik. A II. táblán megjelenő érintkezési hangsúly („Ez olyan, mintha két elefánt lenne, az ormányukat összeérintve.”), mely kontaktusigényként, szimbiotikus összetartozás vágyaként értelmezhető. Továbbá a VI. táblán megjelenő BF-válasz („Ez olyan, mintha két állat lenne egymásnak háttal, és fölöttük tartanak egy, tartanak valamit.”), ami pedig a ki nem élt, azonosítatlan, még a személyiségbe integrálatlan feszültség, indulat jele. Konfliktusos emberi kapcsolataira utal a magas M% (45%) és az M:Md aránya is (3:2). Ezekkel a Szondi-tesztben kapott ösztönképlet gyökértényezői (s–; hy–; d+!; m+) is egybevág, melyekben a feszültség forrása-ként jelenik meg a felfokozott igény a szeretetre (d+!), a kötődésre és örömszerzésre (m+), ugyanakkor az érzelmek, indulatok (hy–) és az aktivitás (s–) elfojtása is, ami a vágyott kapcsolatok kezdeményezésének gátjává válik.

Az énes tengely konstellációja (SCH = $\pm$ +) és a pszichoszexuális indexben az énes vektoron markánsan megjelenő maszkulin jegyek (10:0) mind a női szerepek elégtelen működésére, csökkentértékűsége, labilis önbizalomra utalnak. Ez az eredmény szintén megjelenik az MMPI-teszt maszkulinitás-femininitás skálájában is (TMf = 19).

Összegezve a három teszt eredményét elmondható, hogy a kapott adatok, mutatók és tartalmi elemzések összhangban vannak, azok jól kiegészítik egymást, mélyítik a beteg megértését, továbbá a klinikai képbe és a beteg explorációjába is könnyen beilleszthetők, értelmezhetők.

A klinikai kérdésekre válaszolva, mind az MMPI-ban, mind a Rorschach- és a Szondi-tesztben markánsan megjelent a paranoid működésmód. A tesztek és az exploráció alapján aktuálisan pszichotikus epizód nem áll fenn, azonban dekompenzáció esetén pszichotikus szintű paranoid téveszmék megjelenhetnek. A három tesztben megjelenő markáns hangulati érintettség, jelentős feszültség és szorongás, a pszichotikus szintű dekompenzáció lehetősége és az anamnézisben visszatérően szereplő szkizofrén spektrumzavarok a Paranoia (deluzív zavar) (F22.0) és a Generalizált szorongás (F41.1) mentális zavarok meglétét támasztják alá.

Összegzés

Az exploráció, a kilenc hónapon át tartó kórházi kezelés és az ez idő alatt folytatott szupportív terápián elhangzottak minden tekintetben egybevág, a Szondi-teszt eredményeivel. A beteg panaszai között szereplő szélsőséges introverzió, szociális fóbia, gátoltság, paranoid-szenzitív működésmód mind megjelentek a konstellációk

és a mennyiségi, illetve a minőségi mutatók elemzése során. A teszt felvételekor jól látszott, hogy a páciens kötődési képessége patológiás működésmódokat jelez, amelyek egyrészt megjelennek abban, hogy képtelen a gyengéd, intim kapcsolatokra, legyen az párkapcsolat vagy bármely más társas kapcsolat, másrészt jelen van a görcsös, infantilis kapaszkodás az apához. Patológiájának háttere a Szondi-teszt alapján nagyfokú igénye a szeretetre, valamint agressziójának, érzelmeinek és indulatainak elfojtása. Új sorslehetősége, mely az intim érzelmek megélésére való képesség, a terápia során fokozatosan bontakozott ki és erősödött meg. Ezzel párhuzamosan sikerült leválnia édesapjáról és nyitnia az önálló élet felé. Mindezek ahhoz vezettek, hogy eljutott oda, hogy ma már meg tudja élni nőiességét (öltözködési szokása teljesen átalakult), barátságokat alakított ki, és nyitni tudott a férfiak irányába. Továbbá jelentősen csökkentek szorongásos tünetei, illetve pánikrohamai teljesen megszűntek, melyeknek köszönhetően jelentős változást élt meg életminőségében.

IRODALOM

- Bagdy E., Pressing L., Bugán A., & Zétényi T. (1986). *Az MMPI-próba: elmélet és alkalmazás*. Akadémiai.
- Bion, W. (2012). *Újragondolt gondolatok*. Animula.
- Kernberg, O. F. (2019). *Súlyos személyiségzavarok kezelése: Az agresszió feloldása és az erotika felépülése*. Oriold és Társai.
- Lukács, D. (1996). *Szondi. Az ösztönprofilról az elméletig*. Animula.
- Lukács, D. (2016). *A Szondi-teszt korszerű értelmezése*. Oriold.
- Réthelyi, J. (2015). A pszichiátriai betegségek genetikai háttere. In Fürdei, J. & Németh, A. (Ed.), *A pszichiátria magyar kézikönyve* (pp. 42–64). Medicina.
- Szondi, L. (2002). *A Szondi-teszt. A kísérleti ösztöndiagnosztika tankönyve*. Hatodik Síp – Új Mandátum.

MELLÉKLETEK

Tízprofilos Szondi-teszt összesítőtábla

Előtér

Nr.		S		P		SCH		C		Σ0	Σ±	TTSp		
		h	s	e	hy	k	p	d	m					
1		0	±	0	–	–	0	+!	+					
2		0	–	0	–	±	–	+!!	0					
3		0	–	0	–!	±	–	+!!	+					
4		–	–	0	–	±	+	+!	+					
5		0	–!	0	±	±	+	+!	+					
6		0	–	0	–	±	–	+	+					
7		0	–	0	–	±	+	+!	+					
8		0	–	0	–	±	0	+!	+					
9		0	–	0	–	±	+	+	+					
10		0	–!	0	–	±	+	+!	+					
	Σ0	9		10			2		1	22			$\frac{\Sigma 0}{\Sigma \pm} = \text{IFH: } 2$	
	Σ±		1		1	9					11			
Summa 0/±		9	1	10	1	9	2		1			35	Sy% = 41,25	
Summa!			2		1			10		Σ ! 13				
Dur		0		0		10		1		D:M = 11:40				
Moll		12		11		0		17						
Σ Soz. +		1		1		10		0		szoc.index: 23,53%				
Σ Soz. –		11		10		0		18						

Háttér

Nr.	t	S		P		SCH		C			
		h	s	e	hy	k	p	d	m		
1		–	0	±	∅	–	+	–	+		
2		±	±	±	∅	0	–	∅	±		
3		±	±	±	–	∅	+	∅	+		
4		+	+	±	–	0	–	0	0		
5		+	+	±	–	∅	–	+	–		
6		+	–	±	+	∅	+	–	0		
7		+	–	±	0	∅	–	–	+		
8		+	–	±	–	0	±	–	0		
9		+	–	±	–	∅	–	–	0		
10		±	0	±	–	∅	±	0	+		
										Σ !	
Dur		4		2		0		5		D:M = 11:19	
Moll		6		6		4		3			
Σ Soz. +		4		8		1		7		szoc.index: 66,67%	
Σ Soz. –		6		0		3		1			

A háromszor vagy annál gyakrabban előforduló konstellációk az előtérben:

S = 0 – (8);

P = 0 – (9);

SCH = ± + (5);

C = + + (9)

Ösztönképlet

$h_9^0; e_{10}^0; k_9^{\pm}$
p_2^0
s–; hy–; d+!; m+

Latenciasor

$$\frac{Phy-}{9} - \frac{Ss-}{8} - \frac{SCHp+}{7} - \frac{Cd+!}{1}$$

Ösztönosztály

$$P_{hy}-$$

Konkordanciaanalízis

(csak a háromszor vagy annál többször előforduló, értelmezhető konkordanciák feltüntetésével)

Előtér-konkordanciák

$$s_4^- hy_5^- m_4^+$$

Háttér-konkordanciák

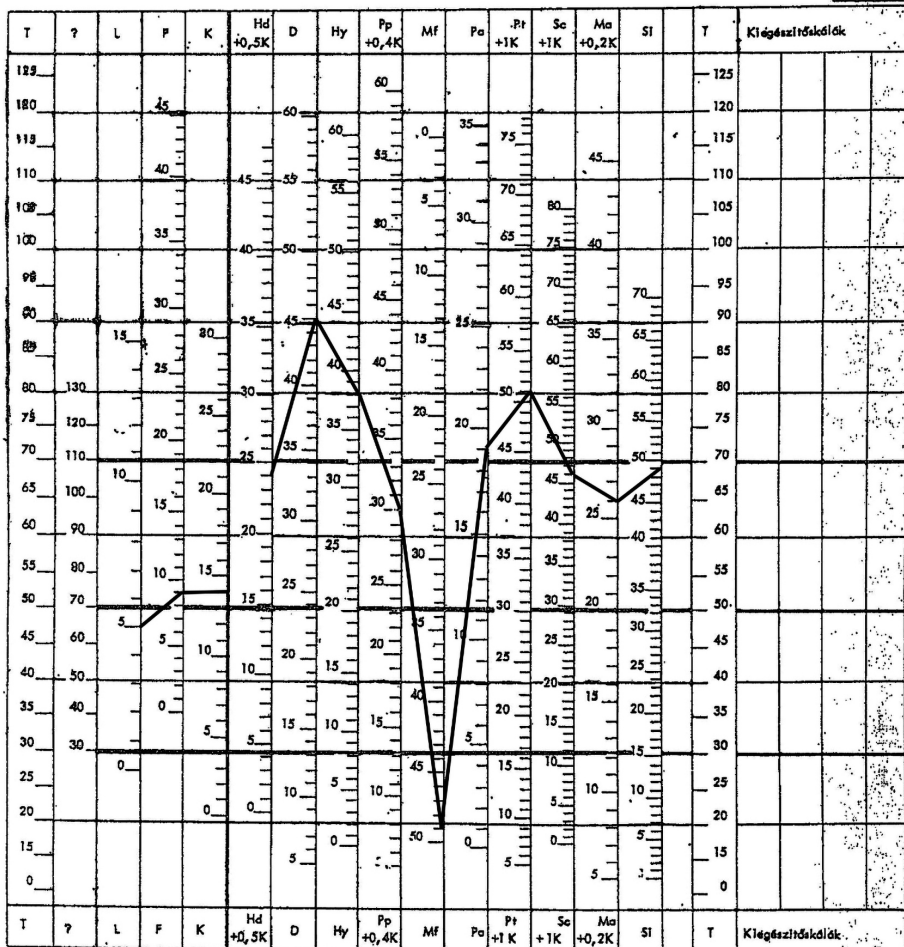
$$h_3^\pm e_{10}^\pm k_3^0 p_4^- d_5^-$$

Új orientációk

$$h_5^+ m_4^0$$

MMPI-profillap

MMPI - Profillap

Nyomtatás: 5 9 14 17 45 38 24 49 19 37 32 23 49

K törléssel				K-korrekció				7	6	14	14	3
T	5	4	3	K	5	4	3	Összes				
0	15	12	6	18	8	8	8	24	30	51	46	26
9	15	12	6	16	7	6	3					
8	14	11	5	15	7	8	6					
7	14	11	5	13	6	8	3					
6	13	10	5	11	6	4	3					
5	13	10	5	10	5	4	2					
4	12	10	5	9	5	4	2					
3	12	9	5	8	4	3	2					
2	11	9	4	7	4	3	1					
1	11			6	3	3	1					
0	10	8	4	5	3	2	1					
9	10	8	4	4	2	2	1					
8	9	7	4	3	2	2	1					
7	8	7	3	2	1	1	0					
6	8	6	3	1	1	1	0					
5				0	0	0	0					
4				0	0	0	0					

Rorschach-jegyzőkönyv

I. tábla	RI: 8 mp			TI: 18 mp	
1. Ez egy pillangó. Igen. Éjjeli pillangó, fekete (egész, „itt a teste”: 1).	G	nFFb+	T	V ₂	
II. tábla	RI: 16 mp			TI: 40 mp	
2. Ez olyan, mintha két elefánt lenne, az ormányukat összeérintve (elefánt: 1; ormány: 4,5). Igen.	D	F+	T	V ₁	Érintkezési hangsúly
III. tábla	RI: 4 mp			TI: 45 mp	
3. Ez két női alak egymással szembefordulva. A lábuk is, kezük is látszik (fejük: 4; testük: 6; lábuk: 8; kezük: 10). Valamit éppen csinálnak, („Itt középen van valami, ezért gondolom, hogy valamit éppen csinálnak. Élének a fantáziám.”) Igen.	G	B+	M	V ₁	Unbestimmt
IV. tábla	RI: 22 mp			TI: 1p 03 mp	
4. Ez egy emberi alak, megvan két keze, két lába, és olyan csúnya arcot vág (emberi alak: az egész 1-es nélkül; két keze: 8; lába: 4; csúnya arc: 12, 13; nagy orr és lefelé görbülő száj miatt vág csúnya arcot). [Nevet] Olyan rémes. Igen.	D	FHd+/-	M		Részletezés Intenció
V. tábla	RI: 11 mp			TI: 26 mp	
5. Ez is egy lepke (egész). Igen.	G	F+	T	V ₁	

VI. tábla	RI: 28 mp			TI: 1p 16 mp	
6. Ez olyan, mintha két állat lenne egymásnak háttal (két állat: 1; lábuk: 9; fej: 10), és fölötük tartanak egy... tartanak valamit (3,4,5,6; az állatok tartanak valamit; Ut alatt először nem találja, majd csak homályos választ ad). Ezt nem tudom.	D	BF–	T		Lokal. biz. Unbestimmt
VII. tábla	RI: 15 mp			TI: 1p 13 mp	
7. Itt két női arcot látok (arcuk: 1; hajuk: 7). Egymással szemben, és ez itt a testük, és ez itt a fejük (testük: 2). Lehet, hogy táncolnak (a testtartásuk miatt).	D	B+	M	V ₂	(Tánc)
VIII. tábla	RI: 32 mp			TI: 1p 18 mp	
[Hosszan forgatja a táblát] Mindegy, hogy melyik irányból nézem?					Zavar
8. [C] Szerintem ez egy fej, egy arc, ami mosolyog (egész; száj: 4 és 5 közötti zw; szeme: 3; orr: 9).	Gzw	F+/-	Md		Intenció
IX. tábla	RI: 37 mp			TI: 1p 21 mp	
[Hosszan forgatja a táblát] 9. A két tetején mintha két szarvas lenne. Itt az agancsaik is itt látszanak (szarvas: 1; agancs: 7, 8, 9). Ennyit tudok kivenni a képből.	D	F+	T		Zavar Fokozott jelentésadási tudat
X. tábla	RI: 23 mp			TI: 1p 01 mp	
Ohh... [Forgatja a táblát] 10. [C] Ez egy arc, és mosolyog (arc: 10-es által körülhatárolt rész; száj: 12; orr: 14; szem: 15; a száj „v” alakja miatt mosolyog) 11. és két kék pók van itt a kép két oldalán (6). Igen.	D D	F+/- F+	Md T	 V ₁	Zavar Perszev (arc) Intenció Befestés

Rorschach-teszt összesítő tábla

Felelet: 11   I–VII. 7   VIII–X. 4

G 3	G komb	Gzw 1	zw
D 7	DG komb	DzwG	DzwD
Dd	DG konf	Dzw	DzwDd
Do	DG kont	Ddzw	DdzwD
			DdzwDd

FT-csoportosítás:

G 4	D 7	Dd	zw 1	Do	DGkonf

	+	+/-	-	Σ
F	4	2		6
B	2			2
B sec				
B klein				
BF			1	1
b				
FFb				
FHd		1		1
F(Fb)				
aFFb				
nFFb	1			1
Σ	7	3	1	11

FbF	HdF	nFbF	aFbF	asszoc B
Fb	Hd	nFb	aFb	absztr B
Fbn	(Fb)F			

FT (G) – <u>D</u> – (zw)	
ÉT ₁ 2:0 Extraverzió nélküli introvertált	Real. I. 4
	Szoc. sk.
ÉT ₂	Regr. I. 102
	Org. sk.
MF 1:1 Sivár	Alkohol-szindr.
	S:N 5:0
IT 1:05 Sivár	Sz.E.I.
	E:Hy 3
F ₁ + % 83%	Szuicid-sk.
	SPS
F ₂ + % 77%	Sch. sk. +2–10
	Sch. PI

Szenzitivitás-paranoiditás skála: 151

Színes i.: 36   Σ idő: 12p   Idő/F-szám: 1

M 3	(M) 0	Md 2
Md Obj	T 6	Td
Absztrakt	Hegy	Szakadék
Álarc I	Illusztráció	Szcéna
Álarc II	Jármű	Szem
Álarc III	Jég	Szex
Amorf	Jel	Szikla
Anat	Karikatúra	Szimbólum
Architektúra	Kő	Szín
Asztronómia	Matéria	Szobor
Barlang	Myth	Szörny
Ennivaló	Obj	Táj
Explózió	Ornamentika	Térkép
Felhő	Pfl	Tör
Felvétel	Rtg	Tűz

Festmény	Ruha	Vér
Füst	Sacrum	Víz
Geometria	Sár	

Meghatározatlan válaszok %-a:	Σ tartalom: 11
Tartalom szóródása: 1	Tartalmi körök: 2

M% 45%
T% 54%
Obj% 0%
M: Md 3:2
T: Td 6:0
 $V_1:(V_2+V_3)$
4:2
V% 54%

VULG
V1 4
V2 2
V3

Konstellációk
1. Elfojtás:
2. Regresszió:
3. Izoláció:
4. Projekció:
5. Meg nem történtté tevés:
6. Reakcióképzés:
7. Azonosítás:
8. Kompenzáció:
9. Mentális színvonal:

A VÁGYAK ÉS A RACIONALITÁS KÜZDELME – EGY SERDÜLŐ PSZICHODIAGNOSZTIKAI FOLYAMATA

Jambrik Máté

Bevezetés

A klinikumban gyakran fejtörést okoz, hogy egy serdülő kliens aktuális keresztmetszeti képe meghaladja-e a serdülőkori identitáskrízis normatív állapotát, vagy már a személyiség éretlensége olyan fokú, hogy az akadályozza a serdülőkori krízis lefolyását. A tanulmány a pszichodiagnosztikai eljárások széles spektrumát használva törekszik körbejárni mind a tüneti képet, mind pedig a személyiségfejlődés aspektusait.

Az eset ismertetése

Liliána pszichodiagnosztikai vizsgálata ambuláns gyermekpszichiátriai szakrendelés során valósult meg 2022 tavaszán. Az édesanya és a 17 éves Liliána¹⁵² koncentrációs probléma és gyakori hangulatingadozások miatt keresték meg a szakrendelőt.

Első interjú

Az édesanya és Liliána logisztikai okok miatt külön időpontokban érkeztek első interjúra. Az első alkalommal Magda (édesanya) jelent meg, majd pár nap múlva Liliánával is sor került az első találkozásra.

Magda, az édesanya középkorú, vékony testalkatú nő. Haja sötétbarna színű, arcát diszkrét smink díszítette. Kissé szorongó és aggódó benyomást keltett, egy-

---

152 A tanulmányban az anonimitás megőrzése miatt álnéven szerepelnek a személyek.

szerre érzékelhető irányából merevség és törékenység. Az aggodáson túl érzelmeit nehezen tudta megjeleníteni: mikor beszámolt a nehézségekről, akkor is elsősorban a pragmatikus tényezőket helyezte előtérbe.

A Covid-19 alatti online tanulás felerősítette Liliána szorongásait, melyeket sokáig szülei sem észleltek. Először a tanulási problémák kerültek a középpontba, majd pikkelysömöre tünetei is erősödni kezdtek. Az általános iskola alsó tagozatában az órán elhangzottakat könnyen megjegyezte, nem volt szüksége külön tanulnia, negyedikes koráig kitűnő tanuló volt. Majd egy nívós nyolcosztályos gimnáziumban kezdte meg tanulmányait, 5. osztályától már nehezebb volt délutáni tanulás nélkül ugyanazt a teljesítményt elérnie, ekkor négyes-ötös tanuló volt. Jelenleg 11. osztályos tanuló, több tárgyból rosszul áll, fizikából 2-es, de amikor javítási lehetőség van, akkor négyes vagy ötös dolgozatot tud írni. Az utóbbi időben érdektelen volt, nehezen tudta magát rávenni a tanulásra, illetve a kötelességeinek elvégzésére. 2020 őszén gyakorlatilag az otthoni környezetre korlátozódott élettére, nem ment ki a szobájából, nem ment sehova. Később, amikor már lehetett volna ismét iskolába menni, nem mindig tudott bemenni, ezért gyermekpszichiátriai javaslatra magántanulói státuszt kapott az iskolától. „Most már sokszor remegve jön ki a szobájából és közli, hogy nem akar elmenni, ami a vizsgahelyzetek előtt még fokozódik” – mondja az édesanya. Magda félti Liliánát, hogy a követelményeket nem tudja teljesíteni, ezért osztályt kell ismételnie, vagy esetleg iskolát kell váltaniuk, és el kell hagyniuk a nívós intézményt. Az édesanyát az intézmény elhagyásának gondolata megérintette, ezt mindenképpen szeretne volna elkerülni. Magda később megfogalmazza, hogy gyakran eszköztelen lánya érzelmi reakcióival szemben, szerinte ő művészlélek, míg a család többi tagja reál beállítottságú, a családtagok az anya szerint ezért nehezen tudnak egymásra hangolódni.

Liliánával pár nap múlva érkezett az első alkalomra. Testalkata átlagos, haja vörösre volt festve, fülbevalója extravagáns, öltözéke nagyon színes. Mikor belépett a szobába, láthatóan feszült volt, azonban kis idő múlva oldódott.

Panaszát így fogalmazta meg: „Nagyon más vagyok, mint a többiek, érzelmileg éretlen. Néha úgy érzem, hogy másként fogom fel a világot, mint mások. A szociális szabályok idegennek tűnnek. Miért van egyébként szükség rájuk? Ezek az íratlan szociális szabályok kimerítőek.” Ha valami elvárással találkozik, akkor elfelejti, hogy mit szeretett volna mondani. „Nehéz úgy élni, hogy furán jönnek a gondolatok, sok mindent túlgondolok.”

Később megfogalmazta, hogyha nem rajzol, akkor nehezen figyel az órákon, majd kijelenti, hogy „sok ADHD-s tünetem van, és a memóriám sem jó”. Sok hobbitt űz, de egyszerre csak egyre koncentrálni. „Ilyenkor durván rá vagyok fókuszálva vala-

mire, majd két hét múlva valami más jön.” Van olyan nap, amikor elhatározza, hogy megcsinál egy feladatot, a megvalósítási tervet elkészíti, de végül nem tud nekiállni.

Gyakran tapasztal rémálmokat, mikor felébred, 1-2 órán keresztül nagyon élénkek az emlékei. A rémálmok mellett sokszor vannak „fura gondolatai”. Van, hogy a saját hangja azt jelzi, hogy valaki bántani fogja, vagy ha szüleit nem látja egy óráig, akkor azt képzei, hogy az ufók elvitték őket. Ha egyedül van, akkor a fantáziavilágába menekül, ilyenkor különböző lényektől fél, babonás gondolkodásával tudja őket kizárni, például 10 másodperc alatt kell bezárnia az ajtót, hogy ne tudjanak a szobába bejönni. Óvodás kora óta „ismeri” ezeket a lényeket.

Liliána később beszámolt arról, hogy gyakran bántja önmagát, tépkedi sebeit, vagy sokat eszik, hogy büntudata legyen. A fájdalom mentén tud megkönnyebbülni, de csak rövid időre, majd újra telítődik. A lazítás nehéz neki, nem igazán tud ellazulni.

Az ülés végén megosztja, hogy pánszexuális, ami számára azt jelenti, hogy tulajdonképpen mindegy, hogy milyen a másik biológiai neme, ő a másik személyben a lelki társat keresi.

Viszontállítási érzések az első interjú során

A Magdával való találkozás során ambivalens érzéseket éltem át, úgy éreztem, az édesanya elsősorban azért aggódott, hogy Liliána tudja teljesíteni a követelményeket a jelenlegi iskolájában. A nívós gimnázium elengedése még gondolati szinten is nehéz volt számára. Másfelől az édesanyából áradó aggodalomban megjelent egyfajta túlvás, fokozott féltés, ami a tanulmányi eredmények mentén tudott megjelenni. Magda emellett megélte az eszköztelenségét is, Liliána érzelmi impulzusait nehéz kezelnie, így nehezen tudja azokat tartalmazni is, ez akkor vált érzékelhetővé számomra, amikor Liliána művészi egyéniségét jelenítette meg, ami idegen számára.

A Liliánával való beszélgetés elején azt éreztem, mintha tojásbéjón lépkednék. Az a benyomásom támadt, hogy könnyen „megsebezhetem” őt, egyszer csak azt vettem észre, hogy próbálom óvni, törekszem arra, hogy ne hogy megbántsam egy rossz mondattal, kérdéssel. Eleinte a figyelmi nehézségeit hozta be problémaként, majd ahogy oldódott, egyre inkább érzékeltem érzelmi elárasztottságát, többször elérzékenyült, könnyes lett a szeme. Az ülés második felében egyre inkább az érzelmi nehézségei, labilitása és intenzív félelmei jelentek meg, amelyeket nehezen tudott tartalmazni. Az ülés végére kissé én is telítődtem, átéreztem érzelmi impulzusainak súlyát, egyre fokozódó mellkasszorítást éreztem saját testemben.

Anamnézis

Az anamnesztikus információkat az első interjút követően az édesanyával és a Liliánával való beszélgetés során nyertük.

Liliána szüleivel (Magda és Dávid) és 15 éves fiú testvérével (Botond) él együtt. Testvérével jó kapcsolatot ápol az édesanya szerint. „Liliána nagyon művész, minden bohémsággal és öntörvényűséggel együtt. A család többi része reál beállítottságú, a szakmánkat is praktikus okok miatt választottuk” – mondja Magda.

Az édesanya szerint a fogantatás sokat váratott magára, mivel véleménye szerint ő túlságosan akarta a kisbabát, ezért nehezebben jött Liliána. Majd felmerült a születési rendellenesség kockázata. A várandósság ideje alatt az édesanya 31 éves volt, ebben az időszakban cukorbetegsége alakult ki, ami később elmúlt.

A csecsemőkori időszakot az édesanya nem nagyon tudta felidézni. „Leteszem-felveszem.” 1,5-2 éves korában Liliána az ölelést nem szerette. Az óvodában is volt, hogy meg akarták vigasztalni, azonban nem jártak sikerrel. A mozgásfejlődéssel, a beszédfejlődéssel, az egyensúlyérzéssel és grafomotoros fejlődéssel nem volt probléma.

A közösségekbe könnyen beilleszkedett, hamar oldódott. Az óvodában mindenkivel tudott kapcsolódni. Az általános iskolában egy lány miatt nehezebb volt a beilleszkedés, de végül oda is beilleszkedett. 6. osztályban új gyerekek érkeztek a közösségbe, velük barátkozott. Ebben az évben egy fiút kiközösítettek, ekkor Liliána a védelmére kelt, ezért őrá is nehezteltek a többiek. 7. osztályra visszarendeződtek a társas kapcsolatok, jelenleg egy 9 fős társaságban van benne. Az édesanya szerint mások érzéseit Liliána nagyon jól tudja monitorozni, a saját érzéseit azonban nehezen tudja megfogalmazni. Jelenleg egy szerepjáték szakkörbe jár, itt különböző karaktereket testesít meg, ezekben a játékokban Liliána elmondja, hogy szereti a szenvedő és áldozati karaktereket játszani.

Hangulata hullámzó, általában a teljesítményhelyzet, illetve a sikerélmény, ami erősen befolyásolja. Nagyon fontos számára a pozitív visszajelzés. Ezt az édesanyától is elvárja.

Alvásával kapcsolatban megjelennek problémák, kislámpával alszik, a sötétben fél. Zenére vagy filmre alszik el. Amikor egyedül van, akkor szorong, fél a sötétben.

Pszichodinamikai hipotézis és klinikai kérdések

Az explorációk alapján a prepubertás időszakában érzékelték először a figyelmi problémákat, amíg Liliána iskolai teljesítménye megfelelő volt, addig a szülők számára nem voltak szembetűnőek lányuk nehézségei. A korai időszaktól kezdve nehezen volt megnyugtatható, ahogy később az óvodában is. Kiskorától kezdve félt a sötétben, az egyedülletet nehezen viselte, ekkor a fantáziavilágába menekült. A kivizsgálás idején érzelmei gyakran elárasztották, érzelmi labilitását az iskola, illetve a teljesítményhelyzetek hatványozták. Ha órán rajzol, akkor némiképp tudja koncentrálni figyelmét, azonban e nélkül nem tudja figyelmét fókuszálni. Mindezek alapján a pszichodiagnosztikai vizsgálatok célja annak megállapítása, hogy a keresztmetszeti kép meghaladja-e a serdülőkori identitáskrízis normatív folyamatát, vagy már a személyiség éretlensége olyan fokú, hogy az akadályozza a serdülőkori krízis lefolyását? A figyelmi problémák hátterében ADHD valószínűsíthető-e, vagy az érzelmszabályozási problémák okozzák a figyelmi funkciók mentén megjelenő eltéréseket? Továbbá feltárjuk, hogy a hangulatingadozások tüneti szinten kimerítik-e valamely hangulati zavar kritériumait? A szorongásos tünetek súlyossága pedig eléri-e valamely szorongásos zavar klinikai szintjét?

A diagnosztikus szakasz

A diagnosztikai terv Finn (1996) modellje alapján készült. Ennek alapján a projektív és a kérdőíves diagnosztikai eszközök mind megbízhatóak, azonban a személyiség más aspektusait ragadják meg, ezért együttesen segítenek a pontosabb diagnózisalkotásban. A diagnosztikai folyamatban kérdőívek (SAFA, SDQ), rajztesztek (családrajzok), Rorschach-teszt, tízprofilos Szondi-teszt és kognitív képességet vizsgáló eszközök (WJNK, D2-R) felvételére került sor.

Önkitöltős papír-ceruza tesztek

A SAFA pszichopatológiai tünetlistában a Depresszió-skála és azon belül a szomorúság, az inadekvátság érzése és a reménytelenség a felső klinikai tartományban jelez, a büntudat pedig átlag feletti értéket mutat. A Táplálkozási zavar skála pszichológiai tényezők skálacsoportján belül a felnőtté válástól való félelem átlag feletti értéket

mutat, ami jelzi a leválási folyamat elakadását. A Szorongás skálán belül a szeparációs szorongás az átlag alatti tartományban jelez (Kő, 2005). Az átlag alatti érték a háttérben lévő tartalmakat mutatja, azokat, amelyek maszkolva lehetnek jelen.

A képességek és nehézségek kérdőívben (SDQ) az Érzelmi tünetek skála jelez a rendellenes tartományban, továbbá a kamasz a Proszociális skálán magas pontszámot ért el (Turi et al., 2013), ami jelzi, hogy mások igényét fokozottan monitorozni próbálja.

Családrajzok

A családrajzok egy ülés alatt kerültek felvételre, (1) elsőként Halász (1993) alapján a Corman-féle családrajz („Rajzolj egy családot, vagy képzelj el egy családot, és azt rajzold le”), amely a családról alkotott vágyakról, elképzelésekről ad információt. Az esetek többségében ezen a rajzon valamilyen formában a vágyott család jelenik meg. Majd (2) Vass (2001) alapján a Burns és Kaufmann-féle kinetikus családrajz („Rajzold le a családodat úgy, hogy mindenki csináljon benne valamit.”), amiben a kliens kifejezheti, hogyan érzi magát a családi környezetben, hogyan jeleníti meg belső világában önmagát és a családot, a családi interakciókat és a családtagokkal kapcsolatos érzelmi viszonyulásokat. Végül (3) Kos és Bierman (1973) alapján az elvárásolt családrajz („Most egy kicsit álmodozunk. Képzeld el, hogy jön egy varázsló, és elvárásol a családodban mindenkit, minden embert, kicsiket és nagyokat. Rajzold le, mi történik!”), ami a módosított instrukcióval a tudattalan megszólítására alkalmas. A teszt eredményei értékes támpontot adhatnak a családtagok egymással kapcsolatos attitűdjeiről, a családon belüli kapcsolatokról, illetve az azonosítások mentén a kulcsmozzanatokra láthatunk rá a családi dinamikán belül.

Annak érdekében, hogy a projekciós folyamat ne szakadjon meg, a rajzok egymás után készültek. Később az explorációk visszafelé történtek: 3, 2, 1 sorrendben, ezzel a mélyebb pszichés struktúrákat megmozgató rajztól haladt visszafelé a folyamat.

A Corman-féle családrajzon a vágyott jövőbeni családját jeleníti meg Liliána. A családrajzok közül egyedül itt rajzol arcot az embereknek. Az ábrázolásmódban megjelenik a gyermekek irányába a gyengéd odafordulás. Az exploráció során elmondja, hogy párja egy nő, akivel 3 gyermeket fogadnának örökbe, továbbá megosztja, hogy ő pánszexuális.

A Kinetikus családrajzon balról jobbra haladva rajzolta Liliána a családtagokat, (1) Magda (édesanya), (2) Botond (testvére), (3) Dávid (édesapa), (4) Liliána. A térbeli

távolság tekintetében Botond és Dávid között jelenik meg a legkisebb távolság, továbbá a térben mintha Magda, Botond és Dávid alkotnának egy csoportot. Liliána távolabb helyezkedik el tőlük, ez jelezheti a családi miliő elutasítását, ami ebben az életkori szakaszban normatívnak is tekinthető. Szembetűnő továbbá, hogy Magda és Liliána között nagyobb távolság jelenik meg, kettőjük között Dávid és Botond helyezkedik el. Ez a struktúra később az elvárásolt családrajznál is fennmarad. A családtagok között interakció nem jelenik meg. A szülők a sportteljesítmény mentén kapcsolódnak. A rajzon megjelenik az izoláció, a gyermeki alrendszer hátat fordítva van ábrázolva, Botond számítógépezik, Liliána rajzol. Ezzel kilépnek, illetve saját világukba merülnek. Ezt erősíti az enkapszuláció, kettejüket az asztal vagy a számítógép körvonala körbehatárolja, ami nyomatékossítja az eltávolodás igényét. A szülők szemben vannak ábrázolva, azonban arctalanul, ami szintén jelezheti az izolációt, a kapcsolódási nehezítettséget, illetve a teljesítmény, a megfelelés háttértényezőjére, a szégyenérzetre is utalhat.

Az elvárásolt családrajzon szembetűnő, hogy az instrukció ellenére nem varázsolja el „valamivé” a családtagjait, ezen a rajzon is emberalakokat jelenít meg. Ezáltal valójában nem megy bele a szimbolikus, képzeletbeli síkba, megmarad a realitás elvnl. Magdát keramikusként ábrázolja, Dávidot tanárként. A szülők ábrázolásánál a korábbi vágyaikat jeleníti meg: „Anyukám keramikus, valamiért építésznek ment, de művésznek kellett volna. Apa tanár, szeretett volna tanítani, de nem fizették meg eléggé.” A szülők szakmaválasztását praktikus tényezők, illetve a megélhetés is befolyásolta, amit az anamnézis is megerősít. Botondot a kortárskörnyezetben megjelenő jó szociális készségei mentén mutatja be: „Az öcsémnek sok barátja van, velük van.” Önmagát a szeretet szimbólumával jeleníti meg, ezt szimbolizálja a saját rajzolt alakja fölé rajzolt szív is, amit megerősít az explorációban is: „Én mindenkit szeretek megölelni. Jobban kéne szeretnem a családomat, sok bűntudatom van. Nem felelek meg az elvárásoknak. Szeretnék velük lenni és beszélgetni.” Az ölelést az aránytalanul hosszú karja szimbolizálja, a kinetikus rajzhoz hasonlóan Dávid és Botond Magda és Liliána között helyezkedik el. Ezen a rajzon ez markánsabban érzékelhető, feltehetően az elvárásolt családrajz által megszólított mélyebb emocionális rétegek miatt. Az ölelés jelzi a kapcsolódási igényt a családtagokhoz, de főként az édesanyához, a kézfejek irányába haladnak. Magda korábbi vágyaként a művészet iránti érdeklődés jelenik meg, amit most Liliána képvisel. Ha Magda adaptívan tudna kapcsolódni Liliánához, feltehetően a saját lemondásaival, régi eltemetett érzéseivel is szembe kellene néznie. A kinetikus családrajzhoz hasonlóan itt sem rajzolt arcot a családtagoknak. Ez szintén a kapcsolódási nehezítettséget, illetve a teljesítmény, a megfelelés háttértényezőjére, a szégyenérzet jelenlétére is utalhat.

Összességében szembetűnő, hogy a családrajzok közül csak az első családrajzon vannak kidolgozva az arcok, azon a rajzon, ahol megjelenik az egymáshoz való odafordulás. Ezen a rajzon jövőbeni önmagát rajzolja le, a párja egy hölgy. A további két rajzon nem dolgozza ki az arc részleteit, ami kapcsolódási nehézségre és a teljesítmény, a megfelelés háttértényezőjére, a szégyenérzet jelenlétére is utalhat a családi rendszerben. Az érzelmi közelséget megjelenítő Corman-családrajz után a kinetikus és az elvarázsolt családrajzon is megjelenik a távolság, ami leginkább az elvarázsolt családrajzon szembetűnő. A cselekvések mentén a családtagok szintén izolálódnak, a rajzokon mindenki saját világába merül. Az aktuális családi rendszert bemutató rajzokon a teljesítmény központi szerepet foglal el, a teljesítés, a megfelelés tud a családi betagozódás alapja lenni.

Rorschach-teszt

A Rorschach-teszt értékelését Mérei (2002), Koller (2018) és Csigó (2018) alapján végeztem. Liliána életkorához viszonyítva kevesebb (11) választ mondott, így a gondolkodás produktivitása alacsonyabb színvonalú, amelyben a tesztfelvétel során változás nem jelent meg (színes index = 36%). A képzeletáramlás gyorsasága, illetve a pszichomotoros tempója (idő/felelet = 0,9) életkori átlagának megfelelő. Ezek mellett képzeletáramlása rendkívül gazdagnak bizonyult (tartalmak szóródás: 2,36; tartalmi körök száma: 18). Az akromatikus és a színes táblák között a képzeletáramlás gazdagsága mentén azonban jelentős eltérés volt tapasztalható: az első hét táblán átlagosan 1,7 tartalom jelent meg, míg a színes táblákon ennek a duplája (3,5). A Felfogótípusban (FT) hangsúlyosak a D és a zw válaszok. A D válaszok az indulati telítettséget és a regresszív tendenciákat jelzik, egyfajta gyermeki szemléletet, amelyben Liliána a külvilág segítségét várja érzelmi szabályozásában. Emellett halmozottan megjelennek zw válaszok, amelyek az energetikát és az indulati telítettséget jelzik. Ez prognosztikai szempontból pozitív jegy, mivel a nyers energia tartalmazása elindíthatja a megakadt fejlődést, ez az energia indulatokká, majd érzésekké formálódhat (Koller, 2018). A DGkonf jelenléte jelzi, hogy egyes helyzetekben a jelentésadást szubjektív mozzanatok határozhatják meg, vagyis a gyermekkori szubjektivitás kerülhet előtérbe a realitással szemben.

Az érzelmi ingerek hatására Liliána elárasztódhat (extrovertált ÉT), a színes táblákon két Fb válasz is megjelenik, ami a leginkább óvodáskorban jellemző primer érzelmi indulatot mutatja (Mérei, 2002; Koller, 2018). Az ilyen jellegű érzelmi viharoknál a gyermeknek igénye van arra, hogy az érzelmi impulzusai szabályozásában meg-

segítsék. Ezek a primer érzelmi impulzusok Liliánánál a felszólító jelleg szerinti értelmezés alapján a szociális interakciók (VIII. Tábla), illetve a teljesítményhelyzetek (IX. Tábla) mentén jelennek meg. A háttérmotivációk (Másodlagos formula) tekintetében a megfelelés- és a teljesítményszituációk mentén kudarcélmény feltételezhető, továbbá a szabálykövetés, illetve a külvilág felől érkező irányítási törekvések kapcsán diffúz szorongások jelenhetnek meg. A fokozott szorongás jelenlétét a IV. táblán megjelenő HdF válasz mellett a Szorongás-index értéke (27%) is jelzi. A II., a VI. és a VIII. tábla megoldásai a korai kapcsolat és az affektív alkalmazkodás nehezítettségére utalhatnak (Fb, F[Fb], Archit és Obj válaszok), ami jelezheti az összehangolódási nehézséget. Feltehetően Liliána számára az édesanya érzelmileg nem volt kielégítően elérhető. Az elhangolódást megerősíti az anyával kapcsolatos képzetek és a nőikkel kapcsolatos viszonyulások felszólító jellegét hordozó tábla (VII. tábla) megoldása: az egyedül itt megjelenő DGkonf válasz jelezheti, hogy az egyéni szubjektív szemlélet torzíthatja a valóságot. Ez alapvetően az óvodáskori szubjektivitásra jellemző, ami óvodáskorban fejlődési jellegzetesség, jelen helyzetben éngyengeséget, sodorhatóságot és a kontrollfunkciók elégtelen működését mutathatja. Továbbá a tükörreakció az érzelmi tükrözés hiányát, ami szintén az elhangolódást erősíti. Ez feltehetően Liliánát akadályozta a differenciálódás folyamatában. Ezt mutathatja a III. táblán a hézaghangsúly is, ami az énműködés differenciátlanságát jelezheti. A jegyzőkönyvben az M és a B válaszok hiánya mentalizációs deficitre is felhívja a figyelmet, továbbá fontos, hogy M válasz nem jelenik meg, vagyis csak részleges (Md) vagy irreális tárgy ((M)) érhető el számára. Az Indulati típusban (IT)-ben megjelenő zw-hangsúly jelezheti a fokozott impulzivitást, illetve azt az energetikát, amelyet a Hd válaszok mentén megjelenő szorongások nem tudnak ellensúlyozni.

A fékező mechanizmusok tekintetében a T% emelkedett (54%), ami a fokozott sztereotípiát, illetve a sablonos gondolkodás jelenlétére utal, ami rugalmatlan, rigid viselkedésben jelenhet meg. Az alkalmazkodási zökkenőt megerősíti a rendkívül alacsony V% is (18%). A mentális kontroll (F1% = 80%, F2% = 80%) működése, a teljes tesztet nézve az optimumot jelzi, azonban azt fontos megjegyeznünk, ha csak a színes táblákat néznénk, akkor a mentális szabályozás alacsony fokú lenne. Ez jelzi, hogy a fokozottabb érzelmi reakciókat kiváltó helyzetek (színes táblák) hatására a mentális kontroll visszaesik.

Összességében a *valóság megragadása* a gondolkodás produktivitása tekintetében alacsonyabb fokú, azonban pszichomotoros tempója átlagos. A képzelet áramlása rendkívül gazdagnak bizonyult, ami az intenzív érzelmi élményeket megmozgató helyzetek hatására tovább növekszik. Válaszai a gyermeki szemléletet mutatják a fokozott energetikai telítettség mellett, az utóbbi jegy prognosztikai

szempontból pozitív jegyként tekinthető. A *kapcsolódásaiban*, vagyis a társas érzelmi helyzetekben Liliána könnyen el tud sodródni, igényli a külvilág segítségét érzelmi tartalmazásában. A teljesítményhelyzetek fokozhatják instabilitását, ennek hatására megjelenhetnek intenzív diffúz szorongások, illetve a kudarctól való intenzív félelem. A tesztben érzékelhető az anya-gyerek kapcsolat mentén az elhangolódás, ami akadályozza az érzelmi differenciációt, ami ezáltal akadályozza a differenciált énműködést, amit a mentalizációs nehézség is jelez. Ez alapján érzelemszabályozási és érzelemregulációs probléma állapítható meg a tesztek alapján. *Indulatkontrollját* a rigid, rugalmatlan működés, a másság tudata (alkalmazkodási zökkenő) és az erős mentális kontroll biztosítja. Az intenzív érzelmi élményeket megmozgató helyzetekben azonban a mentális kontroll színvonala alacsonyabb fokúvá válhat, ezáltal érzelmei, indulatai könnyen elárasztják.

Szondi-teszt

A tízprofilos Szondi-teszt felvételének körülményei

A teszt alkalmazását Lukács (1996), Lukács (2016) és Reinhardt (2022) alapján végeztem. A Szondi-teszt felvétele ambuláns ellátás keretében 2 hónap lefolyása alatt történt. Az alkalmak során 1, vagy 2 profilt rögzítettünk. Ha két profilt vettünk fel, akkor az ülés elején és a végén történt a teszt felvétele. Liliána a tesztet minden alkalommal nyitottsággal kezelte, láthatóan mindig elgondolkodott aktuális választásai előtt.

A tízprofilos Szondi-teszt eredményei

Az előtérben három vagy annál gyakrabban előforduló konstellációk értelmezése.

SCH-vektor

10 alkalommal jelenik meg az én érdeklődő nyitottsága [k^+], sőt az utolsó négy felvétel során két alkalommal egyszeres, egy alkalommal pedig kétszeres telítettséggel. Vagyis az én érdeklődő nyitottsága fokozottan megfigyelhető, ami 6 alkalommal [p^-] tendenciával társul (SCH + -). Az én minden pozitívumra fogadóképes [k^+], ami szorongáskeltő vagy kellemetlen, azt a külvilágba vetíti [p^-]. Ez egyfajta gyermeki

látásmódot jelez. A fantázia révén könnyebben elviselhetővé válnak a szorongások, ezt figyelhetjük meg például akkor, amikor Liliána szörnyeket lát, ha egyedül van. Az élénk fantázia a szeparációs szorongásról eltereli a figyelmet, ami összevág a SAFA Szeparációs szorongás alskála alacsony értékével, azonban fontos megjegyezni, hogy ez a konstelláció jelenik meg akkor is, ha a serdülő álmodozik arról, hogy mivé szeretne válni, Liliána esetében pl. a művészi pályáról való ábrándozás. Ez a konstelláció mutatja az öntörvényűséget, a „dacos én”-t is. Ezzel a vágyteljesítő fantázia kerül előtérbe, amellyel párhuzamosan megjelenik az ellenállás, a renitencia. Jelen esetben érzékelhető a szülők sorsának az elutasítása, ők lemondtak vágyaikról, Liliána ezzel szemben a vágyteljesítő fantáziáit teszi mindenek elé. Három alkalommal a $[k^+]$ mellé $[p^0]$ társul (SCH + 0), ami jelzi az egocentrizmust, illetve a szempontváltási nehézséget. Az ideáknak való megfelelés és minden ez alá való rendelése segít a negatív érzéseket, szorongásokat távol tartani, egyfajta stabilitást biztosít. Ha a vágyteljesítő fantáziát „megtörik” és kapcsolatba kerül a realitással, akkor viszont kudarcot, csalódást élhet meg, amivel negatív érzelmei, szorongásai kerülhetnek előtérbe. Liliána sokat foglalkozik a művészetekkel, a kreatív szakmák érdeklik, azonban a realitás, illetve az, hogy ennek egyik feltétele a gimnáziumi tanulmányok befejezése, nehezen érinti, legszívesebben ezzel nem foglalkozna. Ahogy kapcsolatba kerül a realitással, ami alkalmazkodásra készíti, úgy negatív érzelmei eláraszthatják. Ezeket az érzéseit nem tudja hatékonyan kezelni, igénye van arra, hogy a külvilág tartalmazza azokat a feszültségeit, amelyeket ő nem bír el. Emellett már megjelenik a rendezés igénye is: $[p^0]$, bár ez még nem biztosít magas fokú énszervezettséget. Mind a két megjelenő konstelláció jellemző a serdülőkori időszakra, azonban gyermeki, dacos viselkedést kölcsönöz Liliána számára, amely rögzülése a diszharmonikus személyiségfejlődésre veszélyezteteti.

P-vektor

Hét alkalommal jelenik meg a harag, a gyűlölet, a düh, a bosszú, az irigység és a féltékenység felduzzadása $[e^-]$, ami öt alkalommal $[hy^+]$ faktorral társul ($P - +$), ami jelzi, hogy a felgyülemlett, pattanásig feszült indulatait az első adandó alkalommal a környezetére zúdíthatja. Az $[e^-]$ mellett három alkalommal a $[hy^0]$ jelenik meg ($P - 0$), amely jelzi, hogy feszültségeit nem minden esetben kommunikálja, ahelyett inkább megcselekszi. Indulatait acting out viselkedésben nyilvánulhatnak meg, illetve feszültségeit önmaga ellen fordíthatja. Liliána esetében ez nem öngyilkossági szándékú önsértésben, például sebei gyakori tépkedésében jelenhet meg.

S-vektor

Hat alkalommal megjelenik az érzelmek beszabályozottságát jelző konstelláció, vagyis Liliána az érzelmeit, az intimitás (gyengédség, törődés) igényét [h^-] és aktivitását [s^-] is elfojtja ($S - -$). Az intimitás igényét a tesztfelvétel idején nem tudta adaptívan kommunikálni, a gyengédség, illetve a törődés iránti igény áttételesen a pszichoszomatikus tüneteiben (pikkelysömör), a szorongásos tüneteiben és a tanulmányi problémák mentén kommunikálódhatnak. Mivel Liliána szüleinek rendkívül fontos a teljesítmény, ezért a tanulmányi probléma mentén kerülhetett Liliána a figyelem középpontjába. Az intimitás igénye továbbá megjelenik a pánszexualitás mentén is. Liliána az ülések során megfogalmazza, hogy ő jelenleg nem szeretne kapcsolatot. Szerinte, ha kapcsolata lenne, akkor a párját arra „használná”, hogy feszültségei szabályozásában segítsen.

C-vektor

Liliána a C-vektorban változatos képet hoz. Egyetlen konstelláció ($C + \pm$) jelenik meg többször, négy alkalommal. Ez jelzi, hogy kötődése a régi tárgyhoz (szülőkhöz) bizonytalanná vált, ezért új kapcsolódási személyek felé nyitott, azonban ezt szomorúság és diszfória kíséri. Ez a konstelláció, illetve kötődési dilemma megjelenik a normatív serdülőkori identitáskrizisben is, azonban ennek elhúzódása túlmutat a normatív folyamaton. Továbbá ez a konstelláció a szórt figyelem jelzése is lehet, a kötődési ambivalencia mentén megjelenő figyelmi probléma jelzése.

Szél-közép dialektika

Feltűnő, hogy a közép [$e^-; k^+$] és a szélek közül a Szexuális-tengelyen a [$6 h^-$] és a [$7 d^+$] majdhogynem állandó képet mutat. A szélen elfojtott érzelmek és aktivitás [$h^-; s^-$] jelenik meg, ami új tárgy keresésével társul [d^+], azonban ezzel párhuzamosan a kapcsolati veszteség miatti szomorúság [$m^{+/-}$] válik láthatóvá. A leválás és a kapaszkodás dilemmája küzd benne, ami az utolsó két profilnál az m faktoron a leválás irányába fordul [m^-]. Vívódik, hogy a gyermeki függésből kilépjen-e. Eközben érzelmei szabályozásában éretlen, a másakra borítja haragját, indulatait [$e^-; hy^+$], illetve az is előfordul, hogy önmaga ellen fordítja azokat [$e^-; hy^0$], sebeit tépkedi, sokat eszik, hogy büntetést éljen meg. A külvilág ingereit közben habzsolná, gyermeki naivitással fordul kifelé, sok dolgot szeretne kipróbálni, csak azzal szeretne foglalkozni, ami őt érdekli, eközben igényli, hogy környezete a negatív érzéseit, szorongásait szabályozza [$k^+; p^-$], majd enyhe tendencia már megjelenik a hatékonyabb énszerveződésre, saját maga szabályozására [$k^+; p^0$].

Mennyiségi mutatók értelmezése

A tüneti reakciók százalékos aránya ($Sy\%$) 30%, ami az átlagos tartomány felső határa. Bár ez a mutató nem jelez egyértelműen tüneti reakciót, azonban fontos megjegyezni, hogy a legtöbb tüneti reakció (40%) a C, azaz a kapcsolati vektoron található. Az Irányfeszültségi hányados (IFH) 2, ami normál övezetnek felel meg, vagyis Liliána a feszültségeit képes valamilyen formában kifejezni, kívülre helyezni pl. képzőművészeti alkotások formájában.

Az ösztönképlet egyetlen feszültségforrást tartalmaz (gyökér) $[k^+]$, ami jelzi, az önszabályozás, az önkontroll-funkciók maladaptív működését. Így ez jelzi az önszabályozás normáinak felfüggesztését, a késleltetés és a kitartás képességeinek csökkenését. Ez Liliána esetében jelzi, hogy önállóan nehezen tudja szabályozni magát, az azonosulási (identifikációs) folyamat feltehetően elakadt, mivel az identifikációs folyamat során épülnek be a megfelelő önkontroll-funkciók. Szelep közelbe (szubmanifeszt szint) a $[m_7^+]$, ami mutatja, hogy a kötődési konfliktusban, illetve az ambivalens kapcsolódásban nyilvánulhatnak meg a gyermekkori kielégítetlen kapcsolódási igényei.

A latenciasorban ösztönosztályként a $[C_{d+}]$ jelenik meg. Ez jelzi a kapcsolati vektoron a nyitottságot, vagyis megjelenik a kapcsolódási igény, azonban nem talál kölcsönös kapcsolódási tárgyat. Ez jelezheti az anya érzelmi elérhetetlenségét, illetve az érzelmi hangolódás nehézségeit, ami hatására a differenciálódás akadályozott volt. Az új kapcsolódásai mentén is szoros, szimbiotikus kapcsolódásra van igénye, amire az érzelmszabályozási nehézségek miatt szüksége lenne. Az indulatok, a félelem és a harag felgyülemlik, azonban ezek nem tudnak kommunikálódni $[e^-]$. Igénye van arra, hogy a másik tartalmazza ezeket a nehéz érzéseket, továbbá arra, hogy a megrágott, megdolgozott érzelmi tartalmakat beépítse $[k^+]$. Emellett az interakciós folyamat mellett pedig ott van az érzelmek, az intimitás és az aktivitás elfojtása (S). A kapcsolati (C) vektoron a legnagyobb az interfaktoriális különbség (ifk: 4), amit követ az én (SCH) (ifk: 3), és végül az indulatok kezelése (P) vektor (ifk: 2). ez jelzi, hogy a feszültségek elsősorban a kapcsolati síkon vezetődnek le. Mivel az érzelmek elfojtás alatt vannak, ezért az S-vektoron a legalacsonyabb a tüneti reakciók száma.

Pszichoszexuális és szociálindex

A szociális index az előtérben átlag alatti tartományban van (19%), ami jelzi az alkalmazkodás nehezítettségét. A háttérben átlag feletti érték (54%) jelenik meg, ami jelentősen eltér az előtértől, ez jelezheti a fokozottabb lelkiismereti szorongást,

illetve a büntudat intenzívebb megélését. Ezt a SAFA büntudatskálájának átlag feletti értéke is jelzi.

A pszichoszexuális index az előtérben ($D:M = 1,83:1$) eltolódást mutat a férfias működésmódok, attitűdök irányába, a háttér azonban a nőies tendencia ($D:M = 1:1,46$) felé tolódik el. Ez a tendencia különösen látványos a (P) és az (SCH) tengelyen, ez jelzi az identifikációs folyamat elakadását, továbbá mutatja a nemi orientáció mentén megjelenő dilemmáját.

Konkordanciaanalízis

Az előtérben szembetűnő a $[h_5^-]$ és az $[s_4^-]$, ez jelzi, hogy elfojtja érzelmeit, aktivitását. E mellett megjelenik a kapcsolódási igény, nyitott a kapcsolatokra $[d_3^+]$, azonban a külvilágból elsősorban az én gazdagodását segítő tartalmakat engedi be $[k_4^+]$. Az előtérben a $[hy_3^+]$ képviseli az érzelmek kommunikációját, azonban ez helyzettől függő, a profilban többször is megjelenik az acting out jegy. Ezek alapján Liliána érzelmeit változatos módon kommunikálhatja.

A háttérkonkordancia, vagyis a spontán változásra utaló jegyek mentén megjelenik az indulatok adaptív szabályozása, ami nem akadályozza a szempontváltást $[e_5^+]$. Ezzel párhuzamosan meg tudja élni a kapcsolati gyászt $[d_3^-]$, illetve a leválás folyamatával járó gyászélményt, ami a serdülőkori fejlődés normatív szakasza. Ennek megélése nélkülözhetetlen az új, kölcsönös kapcsolatok kialakítása szempontjából. Továbbá megjelenik a külvilágra való hatás igénye $[p_3^+]$. A háttérkonkordanciák pozitív prognosztikát jeleznek Liliána személyiségfejlődése szempontjából, amelyeket a terápiás beavatkozással segíthetünk. A tesztben új orientáció nem jelenik meg.

A Szondi-teszt összefoglalása

Összességében a teszt jelzi, hogy a kötődése bizonytalan és ambivalens. Az intimitás igényét, érzelmeit, aktivitását elfojtja, ilyen jellegű igényeit nem tudja jelenleg adaptívan kommunikálni, pszichoszomatikus tünetekben, szorongásokban és teljesítményproblémában manifesztálódhatnak. Az új kapcsolódásaiban gyermekkori hiányait pótolná, ez jelzi az elsődleges kötődési személyek érzelmi elérhetetlenségét, az érzelmi hangolódás nehezítettségét, aminek hatására az éndifferenciációs folyamata elakadt. Ezáltal az önszabályozás, illetve az önkontroll működése maladaptív. Az én minden pozitívumra fogadóképes, ami szorongáskeltő vagy

kellemetlen, azt a külvilágba vetíti. A fantázia révén könnyebb elviselni a szorongásokat, pl. szörnyekről való nappali álmodozás. Ha mellette van egy biztonságot nyújtó másik, akkor a szakmaválasztás mentén vágyteljesítő fantáziák tapasztalhatóak, azonban a fantázia nem ütközik a realitással. Ha ez mégis megtörik, akkor negatív érzései, szorongásai kerülhetnek előtérbe. A szociálisan negatív érzései (pl. harag, düh, gyűlölet stb.) kezelésében a külvilág segítségét intenzíven igényli, ha ez a folyamat valami oknál fogva akadályt szenved, Liliána hajlamossá válhat az acting out jellegű viselkedésre, indulatait önmaga ellen fordíthatja, ami a büntudat megjelenését erősítheti. A szempontváltási nehézség, a vágyteljesítő fantáziák, a pszichoszomatikus tünetek, illetve a figyelmi problémák segíthetik abban, hogy minimalizálja annak kockázatát, hogy a realitással szembekerüljön.

A teszt emellett pozitív prognosztikát is jelez, egy biztonságot nyújtó kapcsolódás mellett önmagát, belső igényeit elfogadhatja, érzelmeit adaptívan kommunikálhatja, ezáltal kapcsolódásai is rendeződhetnek.

Az intellektus vizsgálata

Liliána kognitív képességei Woodcock-Johnson teszt alapján lettek meghatározva. Az intellektuális képességek teljes skáláján elért eredménye 101–109 pont között van (középérték: 105), mely átlagos szintű teljesítményt mutat.

Verbális képességei (VK) kiemelkedőnek mutatkoznak (110 és 130 sztenderd pont között; középérték: 120). A *Gondolkodási képesség (GK)* klaszterében átlagos eredményt ért el (104 és 112 sztenderd pont között; középérték: 108). Részprofilja szórt. Kiemelkedő teljesítményt nyújt a hosszú távú emlékezés, a vizuális analízis-szintézis és az auditív ingerek feldolgozása mentén. Teljesítménye átlagos a mennyiségi gondolkodás tekintetében, azonban itt hamar jelezte, hogy lefagyott, így nem tudott tovább haladni a feladatban. A *Kognitív hatékonyság (KH)* klaszterben teljesítménye átlagos (90 és 102 sztenderd pont között; középérték: 96). A feldolgozási sebesség és a munkamemória mentén teljesítménye átlagos, azonban a feldolgozási sebesség tekintetében az átlagos intervallum (90–110) felső tartományában teljesít, a munkamemória tekintetében teljesítménye viszont a tartomány alsó szintjéhez közelít.

Összességében Liliána kognitív készségei átlagos színvonalúak, azonban a klaszterek között – a kognitív hatékonyság és a verbális képességek esetében – szignifikáns különbség tapasztalható, ami jelzi, hogy nagy a szórás a két képesség struktúra között, különös tekintettel a munkamemória és a verbális készségek között.

Emellett a gondolkodási képesség klaszterében önmagához viszonyítva gyengébben teljesít a mennyiségi gondolkodást mérő feladatban, azonban ennél a feladatnál jelezte, hogy leblokkolt. A munkamemóriát mérő feladatban szintén gyengébben teljesít. Ez a feladat nem sokkal a mennyiségi gondolkodást mérő feladat után következik, és szintén számokkal kellett kognitív műveletet végeznie. A feladatoknál mutatkozó gyengébb teljesítmény utalhat a matematikapéldák mentén megjelenő érzelmi elárasztásra, de részképesség-problémára is a számolási készség és a munkamemória mentén.

Figyelemvizsgálat

A d2-R figyelemteszt alapján összpontosítási teljesítménye átlagos (ÖT-94), ahogyan a munkavégzés pontossága (H%-90) és a feladatvégzés sebessége (FC-95) is az átlagos övezetbe esik. A feladatban ébersége folyamatosan csökken, egyre több hibát vét.

Összességében a teszt alapján figyelmi funkciója átlagos színvonalú, azonban ébersége az idő múlásával csökkenhet, ami nehezítheti Liliána számára az optimális figyelmi fókusz megtartását.

A pszichodiagnosztikai folyamat összegzése

Az anamnesztikus adatok és az elvégzett vizsgálatok alapján a családi környezetben a külső környezetnek való megfelelés fokozottan érzékelhető, ami által az érzelmi élmények megélése háttérbe szorult. A családtagok izolálódnak, távolság érzékelhető közöttük. Liliána érzelemszabályozási nehézsége, szeparációs szorongása a korábbi látható tünetek ellenére (pl. pszichoszomatikus tünetképzés, rémálmok) nem kaptak kellő figyelmet, ezek kerülőúton a teljesítményproblémák mentén váltak a szülők számára is láthatóvá.

A korai anya-gyerek kapcsolat mentén elhangolódás körvonalazódik, ami akadályozta az érzelmi differenciációt. Ezáltal a differenciált énműködés is nehezített, ami hatására az önszabályozás, illetve az önkontroll működése is hiányos. Liliána a pozitív önértékelését úgy próbálja fenntartani, hogy ami szorongáskeltő vagy kellemetlen, azt a külvilágba vetíti. A fantázia révén könnyebben elviselhetőbbé válik szeparációs szorongása. Ha biztonságban érzi magát, akkor a szakmaválasztás mentén

vágyteljesítő fantáziák tapasztalhatóak. A realitással való szembekerülés, továbbá a teljesítményhelyzetek fokozhatják instabilitását, ennek hatására érzelmei eláraszt-hatják, megjelenhetnek intenzív diffúz szorongásai és érzelmei, illetve a kudarcától való intenzív féleleme. Negatív érzései (pl. harag, düh, gyűlölet stb.) kezelésében a kül-világ segítségét intenzíven igényli, ha ez a folyamat valami oknál fogva akadályozott, Liliána hajlamossá válhat az acting out jellegű viselkedésre, indulatait ön maga ellen fordíthatja, ami a büntudat és a szégyenérzet fokozott megjelenésével járhat együtt. A szempontváltási nehézség, a rigid működés, az alkalmazkodási probléma, a vágyteljesítő fantáziák, a pszichoszomatikus tünet, illetve a figyelmi probléma segíthetik abban, hogy minimalizálja annak kockázatát, hogy negatív érzéseivel szembekerüljön, továbbá ezekkel törekszik kommunikálni a figyelem és az intimitás igényét.

Liliána életkorának megfelelően törekszik kortársaival mély kapcsolatokat kialakítani, azonban gyakran kudarcok érik. Az új kapcsolódásai mentén a korai hiányait pótolná, ami hatására stabil biztonságot nyújtó kapcsolata nem tudott az utóbbi időben kialakulni.

Kognitív készségei átlagos színvonalúak, azonban a mennyiségi gondolkodás és a munkamemória feladatoknál mutatkozó gyengébb teljesítmény utalhat a matematikapéldák mentén megjelenő érzelmi elárasztásra (a szülők által képviselt reál beállítódás), de részképesség-problémára is (számolási készség, munkamemória). Továbbá a figyelmi funkció összességében átlagos színvonalú, azonban ébersége az idő múlásával csökkenhet, ami nehezítheti az optimális figyelmi fókusz megtartását.

A keresztmetszeti kép alapján markáns érzelemszabályozási és érzelem-regulációs probléma állapítható meg, ami jelenleg akadályozza a serdülőkori identitáskrízis lefolyását. Ennek hatására életkorára jellemző identitás jellegű kérdések nem tudnak megfelelően internalizálódni, továbbá az ehhez szükséges biztonságot nyújtó kapcsolódások nem tudnak kialakulni. Emellett a szorongásos (rémálmok, szeparációs szorongás) és depressziós (alvási probléma, szomorúság, inadekvátság érzése, büntudat) tünetek olyan mértékűek, amelyek kimerítik a kevert szorongásos és depressziós zavar (F41.20; BNO-10) diagnózisát. Az aktivitás és a figyelem zavara (F90.00; BNO-10) diagnóza nem erősíthető meg, az anamnézis hosszmetzeti szinten nem támasztja alá (mozgásfejlődés, egyensúly, nagy- és kismozgások), továbbá a figyelmi problémák a hangulati és szorongásos tünetek mentén is értelmezhetőek. A mennyiségi gondolkodás és a munkamemória mentén önmagához viszonyítva gyengében teljesít, melynél nem differenciálható egyértelműen az érzelemszabályozási probléma kapcsán megjelenő diszfunkció és az enyhe részképesség-probléma.

Liliána számára az érzelemszabályozási probléma okán javasolt egyéni pszichoterápiás megsegítés. A vizsgálatok alapján a terápiás beavatkozásnak jó

a prognózisa. Liliána egy biztonságot nyújtó kapcsolódás mellett önmagát, belső igényeit elfogadhatja, érzelmeit adaptívan kommunikálhatja, ezáltal kapcsolódásai is rendeződhetnek. A terápiás szettinget javasolt kiegészíteni családterápiával, a családi környezetben megmutatkozó érzelmi távolság miatt. A terápiás intervenciók és a közös munka hatására a serdülőkori identitáskrízis a normatív tendencia felé fordulhat. Ezek mellett javasolt a részképesség-problémák további differenciál-diagnosztikai vizsgálata.

IRODALOM

BNO-10 Zsebkönyv. Animula.

Csigó, K. (2018). *A Rorschach-teszt klinikai alkalmazása*. Medicina.

Finn, S. E. (1996). Assessment Feedback Integrating MMPI-2 and Rorschach Findings. *Journal of Personality Assessment*, 67(3), 543–557. https://doi.org/10.1207/s15327752jpa6703_10

Halász, A. (1993). A családrajz jelentősége a gyermekterápiában. In Gerő, Zs. (Ed.), *A gyermek-pszichoterápia elmélete és gyakorlata III.* (pp. 242–248). Nemzeti Tankönyvkiadó.

Koller, É. (2018). *A Rorschach-próba alkalmazása gyermekeknél és serdülőknél*. Szeminárium. Pécsi Tudományegyetem.

Kos, M., & Bierman, G. (1973). *Die verzauberte Familie*. Ernst Reinhardt.

Lukács, D. (1996). *Szondi. Az ösztönprofilról az elméletig*. Animula.

Lukács, D. (2016). *A Szondi-teszt korszerű értelmezése*. Oriold és Társai Kft.

Mérei, F. (2002). *A Rorschach-próba*. Medicina.

Reinhardt, M. (2022). *A Szondi-teszt elmélete és gyakorlata*. Szeminárium. Dr. Szondi Lipót Emlékalapítvány.

Turi, E., Gervai, J., Áspán, N., Halász, J., Nagy, P., & Gádos J. (2013). A Képességek és Nehézségek Kérdőív (SDQ-Magy) validálása serdülőkorú klinikai populációban. *Psychiatria Hungarica*, 28(2), 165–179.

Vass, Z. (2001). A kinetikus családrajz (Kinetic Family Drawings) alkalmazása a pszichodiagnosztikában. *Magyar Pszichológiai Szemle*, 56, 107–134. <https://doi.org/10.1556/mpszle.56.2001.1.7>

MELLÉKLETEK

Tízprofilos Szondi-teszt összesítőtábla

Előtér

Nr.		S		P		SCH		C		Σ0	Σ±	TTSp		
		h	s	e	hy	k	p	d	m					
1		0	0	–	+	+	–	+	–!	2	–			
2		+	+/-	–	+	+	– !!	0	+/-	1	2			
3		–	–	0	0	+	–!	+	+/-	2	1			
4		–	–	–	0	+	0	+	+!/-	2	1			
5		–	–	–	0	+	–	+	+/-	1	1			
6		–	0	–	0	+	+	+	+/-	2	1			
7		–	–	–	+!	+!	0	+/-	0	2	1			
8		–	–	–	+	+	–	+	0	1	–			
9		–	–	–	+	+!!	0	+	–	1	–			
10		0	–	0	+	+!	–	+/-	–!	2	1			
	Σ0	2	2	2	4	–	3	1	2	16			$\frac{\Sigma 0}{\Sigma \pm / -} = \text{IFH:}$	
	Σ±	–	1	–	–	–	–	2	5		8		2	
Summa 0/±		2	3	2	4	–	3	3	7			24	Sy% = 30%	
Summa!		–	–	–	1	4	3	–	3	Σ ! = 11				
Dur		1		10		16		6		D:M = 1,83:1				
Moll		9		1		1		7						
Σ Soz. +		8		0		0		2		szoc.index: 18,86%				
Σ Soz. –		2		11		17		13						

Háttér

Nr.	t	S		P		SCH		C			
		h	s	e	hy	k	p	d	m		
1		+/-	-	+	+	0	+	-	Ø		
2		+/-	-	+	-	+	Ø	+/-	-		
3		-	-	+/-	+	+	Ø	+	-		
4		0	0	+	+/-	+	-!	-	Ø		
5		+/-	-	-	+/-	+	+	0	Ø		
6		-	-	-	+	+	-	+	Ø		
7		-	+	+	0	Ø	-!	-	+		
8		-	+	+	+	-	-	-	+		
9		-	-	+/-	-	Ø	+/-	+	+		
10		-!	-	+/-	+	0	+	0	+		
!		1	-	-	1	1	2	0	1	Σ != 6	
Dur		2		5		5		3		D:M = 1:1,46	
Moll		9		6		3		4			
Σ Soz. +		8		7		1		4		szoc.index: 54 %	
Σ Soz. -		3		4		7		3			

A háromszor vagy annál gyakrabban előforduló konstellációk az előtérben:

S = - - (6x); P = - + (5x) és - 0 (3x); SCH = + - (6x) és + 0 (3x); C = + +/- (4x)

Ösztönképlet

$m_7^{\pm}$
$hy_4^0; s_3^{\pm}; e_2^0; p_3^0; d_3^{\pm}; h_2^0$
k+

Latenciasor

$$\frac{Cd+}{4} - \frac{SCHk+}{3} - \frac{Pe-}{2} - \frac{S}{1}$$

Ösztönosztály:

C_d⁺

Konkordanciaanalízis

(csak a háromszor vagy annál többször előforduló, értelmezhető konkordanciák feltüntetésével)

Előtér-konkordanciák

h₅⁻; s₄⁻; k₄⁺; hy₃⁺; d₃⁺

Háttér-konkordanciák

e₅⁺; p₃⁺; d₃⁻

Új orientációk

s₃⁻

Rorschach-jegyzőkönyv

I. tábla	I	II	III	IV	V
1. (a) Ezek kis kerubok, dagi angyalkák, csengőt tartanak. Az angyalok feje (7), szárnyuk (5,8) és a csengő (1).	D	Bsec+ F+	Sacrum (M) Obj		Kicsinyítés
II. tábla					
2. (a) Egy ilyen inka torony (4), vagyis piramis és a hozzávezető út. Lépcső (5), út (17) és fák.	D (zw)	F+ FHd+/-	Archit		Perspektíva Távolítás
III. tábla					
3. (c) Egy béka csokornyakkendővel (2) Feje (1,13), keze (8), fogja a fejét, ez a teste (7,19).	D (zw)	F+	T Ruha		Hézagkitöltés
IV. tábla					
4. (a) Mindegyik így néz ki, mint egy bogár. Itt a bogár (1) és valami pocsoltyában (2,3,4) állna. Lábak (17, 18, 19).	G	F+ HdF	T Sár		Zavar Unbestimmt
V. tábla					
5. (a) Ez biztos, hogy egy pillangó (G).	G	F+	T	V1	Színhívás
VI. tábla					
6. (c) Ez valami kitüntetés (1), csillag alakú, meg lóg róla valami szalag. Mint a katonai kitüntetések, lógó szalaggal.	G	F+	Obj Orn		
VII. tábla					
7. (a) nyúl, aki nem érti a tükörképét. Nem érti, hogy a tükörképe az nem egy másik nyúl (1,2,3). Arra áll a teste, a feje hátranéz. Kicsit olyan, mint amikor felhúzzák a szemöldöküket.	DGkonf	F-	T		Intenció Tükörreakció

VIII. tábla					
8. (b) Ez olyan oroszánkirályos. Van egy oroszán (1), itt egy tó és van fű (7,8). Sziklákon (5.4.3) járkál.	DGkomb	BF+ F(Fb)+/- Fb	T Szikla Víz Pfl Táj	V1	Meseremi- niscencia
IX. tábla					
Ez a legjobb! 9. (a) Ilyen szarvaskoponya. Mintha fújná ki a levegőt és látszódna a lehelete. Tűz jön ki a szeméből. Feje (4,6), orr (21), kifújja a levegőt (2,3), szeme (6), tűz (1).	Gzw	F+ Fb b+/-	Td Anat Tűz Amorf Szem		
X. tábla					
10. (a) Ez egy női test. Nyaklanc (1), ez a nyaka (26), melle (7), méhe (3) és a teste (24, 25).	D (zw)	F+/-	Md Ruha		
11. Egy angyal vagy szárnyas nő. A körvonala a szárnyas testnek (10), innen (26) a vállából kijönne valami, ami folytatódik a táblán túl.	D (zw)	F+/-	(M) Sacrum		Vagy-vagy Juxtapozíció

Rorschach-teszt összesítő tábla

Felelet: 11   I – VII. 7   VIII – X. 4

G 3	G komb	Gzw 1	zw 4
D 5	DG komb 1	DzwG	DzwD
Dd	DG konf 1	Dzw	DzwDd
Do	DG kont	Ddzw	DdzwD
			DdzwDd

FT- csoportosítás:

G 6	D 7	Dd	zw 5	Do	DGkonf 1

	+	±	–	Σ
F	7	2	1	10
B				
B sec	1			1
B klein				
BF	1			1
b		1		1
FFb				
FHd		1		1
F(Fb)		1		1
aFFb				
nFFb				
Σ	9	6	1	15

FbF	HdF 1	nFbF	aFbF	asszocB
Fb 2	Hd	nFb	aFb	absztr B
Fbn				

FT G – <u>D</u> – <u>zw</u> – (DGkonf)	
ÉT1 0,5:3 Extrovertált ÉT	
MF 2:2 Feszült MF	
IT 5:1,5 zw-hangsúly	
F1 + % 80%	
F2 + % 80%	

Szorongási skála: $\Sigma / \text{Rtg} + \text{Anat} + \text{Szex} + \text{Md} + \text{Tűz} + \text{Vér} / \times 100 = 27\%$

Színes i: 36% idő: 10 Idő/F-szám: 0,9

M	(M) 2	Md 1	Md Obj.
T 5	Td 1	Myth	Szörny
Anat 1	Rtg	Vér	Szex
Obj 2	Matéria	Jármű	Arch 1
Ruha 2	Álarc I.	Álarc II.	Álarc III.
Táj 1	Pfl 1	Asztron.	Sacrum 2
Felhő	Füst	Hegy	Szikla 1
Tűz 1	Víz 1	Jég	Expl.
Térkép	Geom	Orn 1	Jel
Festm.	Illusztr.	Szobor	Karikat.
Szcéna	Ennivaló	Szimból.	Absztrakt
Szem 1	Tőr	Sár 1	Szakadék
Kő	Barlang	Szín	Amorf 1

Meghatározatlan válaszok %-a:	Σ tartalom: 26
Tartalom szóródása: 2,36	Tartalmi körök: 18

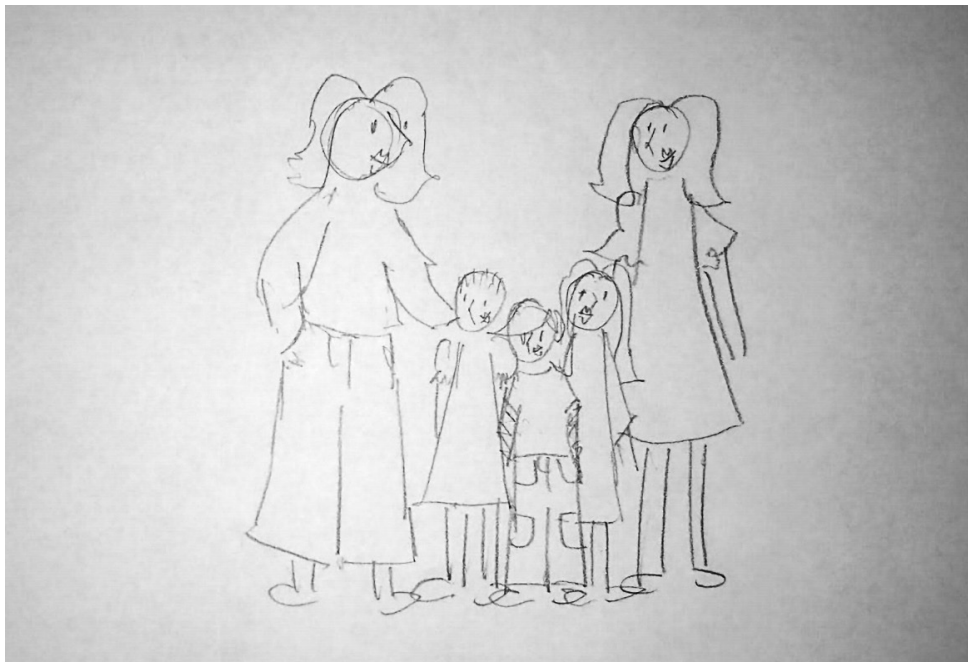
M% 27%
 T% 54%
 Obj% 18%
 M:Md 2:1
 T:Td 5:1
 $V_1:(V_2+V_3) 6:2$

VULG
V1 2
V2 0
V3
V% 18%

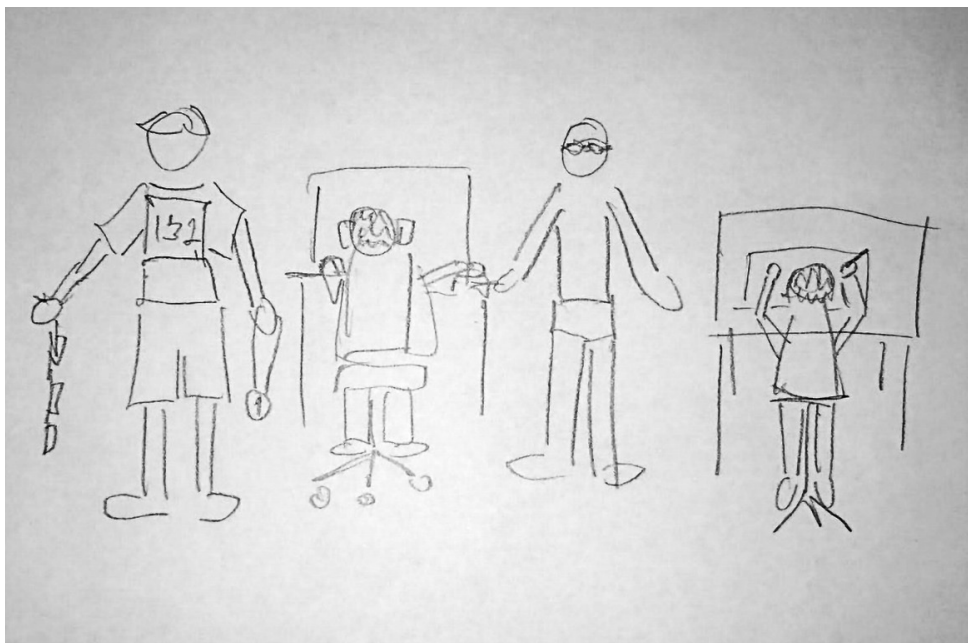
Konstellációk

1. Elfojtás:
2. Regresszió:
3. Izoláció:
4. Projekció:
5. Meg nem történtté tevés:
6. Reakcióképzés:
7. Azonosítás:
8. Kompenzáció:
9. Mentális színvonal:
10. Kontaktus:
11. Tolerancia:
12. Elaboráció:

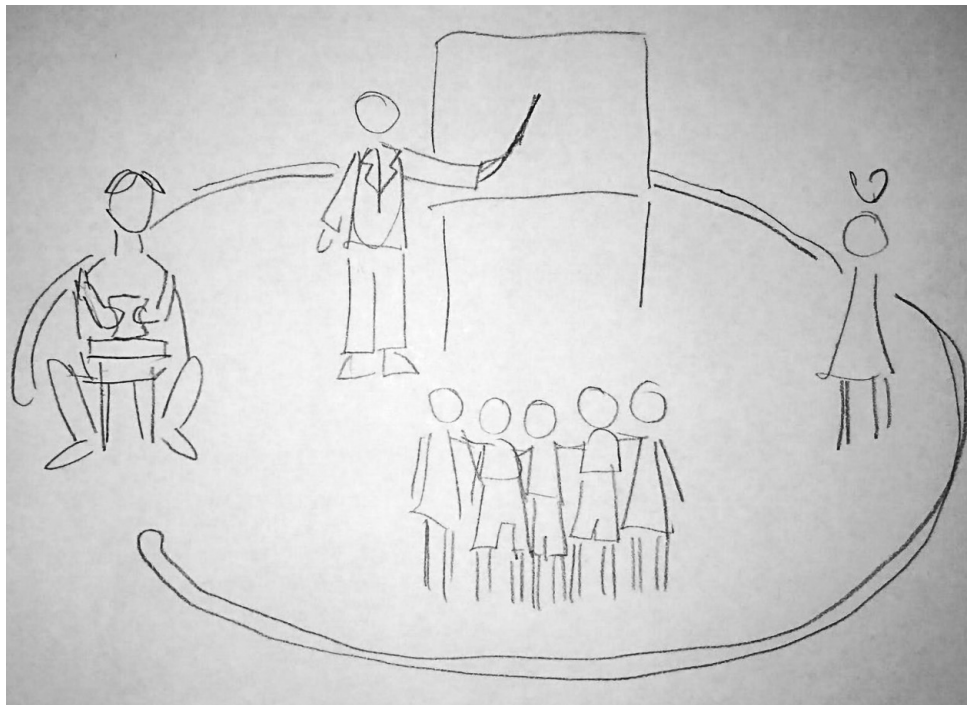
Corman-féle családrajz

Kinetikus családrajz

Elvarázsolt családrajz

EGY BIPOLÁRIS ZAVAR PSZICHODINAMIKAI HÁTTERE

Hangó Erzsébet

Esetismertetés

Veronika az ország egyik vidéki nagyvárosában található magánrendelőben keresett fel, új pszichiátere javaslatára. 30 éven túli, rendezett megjelenésű, ugyanakkor némileg mégis meggyötörtnek látszó, sápadt bőrű nő. Az első találkozásunkkor a koránál 5-10 évvel idősebbnek gondoltam. Magatartása bár kedves, jó modorú, ugyanakkor gátolt, távolságtartó, formális. Összeszedetten kezd el beszélni az élettörténetéről, látszik, hogy érzékes előtt átgondolta vagy már korábban többször elmesélte azt.

Találkozásunk előtt 10 évvel kezdődött pszichiátriai kezelése, először major depresszív zavar és agorafóbia diagnózisokkal, melyek egy évvel későbbi mániás epizódja miatt bipoláris affektív zavarra módosultak. 8 évvel találkozásunk előtt pszichoterápiás osztályos kezelésben is részesült, ahová önként, kezelőorvosa javaslatára feküdt be. Ezt követően volt egy 4 éves, látszólag tünetmentes periódusa, amikor gyógyszeres kezelését is szüneteltette. Találkozásunk előtt két évvel fordult újra pszichiáterhez depresszív tünetképződés miatt, azóta egy rövid remisszív időszak ellenére is folyamatos orvosi kontroll és gyógyszeres kezelés alatt állt (bipoláris affektív zavar diagnózissal).

Panaszok

Veronika elmondása szerint jelenleg depressziós fázisában keresett fel. Körülbelül 3 hónappal találkozásunk előtt véget ért egy rövid, de annál viharosabb párhuzamos, azóta erősödtek fel igazán a tünetei. Elmondása szerint nemcsak örömet nem, hanem semmit sem érez. Üresnek, „száraz sivatagnak” érzi magát. A szakítás óta eltelt időszak nagy részében képtelen volt dolgozni, mivel a lakást sem szívesen hagyta el. Elmondása szerint ilyenkor olyannyira visszahúzódik mindenféle tevékenységtől, hogy még az is nehezebbé esik, hogy a barátaival telefonon beszéljen.

Előfordult, hogy orvoshoz is szülei kísérték el. Jelenleg a szüleivel él, akikkel megítélése szerint jó a kapcsolata, támogatják, megértőek az állapotával kapcsolatban, gondoskodnak róla. Ugyanakkor aktuálisan még irántuk sem érez semmit. Mostanáig csak napi 3-4 órát tudott aludni, azonban mióta új gyógyszerei vannak, ez 7 órára nőtt. Testsúlya aktuálisan nem változott, két évvel ezelőtt, a farmakoterápia újakezdésekor hízott 10 kilót.

Körülbelül a szakítás idején mondott fel a munkahelyén, ahol ügyfélszolgálatosként dolgozott, majd ezt követően volt egy hasonló, kéthetes munkaviszonya, ezt leszámítva a szakítás óta nem dolgozott. Találkozásunkkor két hete már sikerült állást találnia eladóként – bölcsész diplomája, illetve korábbi más jellegű munkatapasztalatai ellenére. Bízunk abban, hogy a napi szintű munkába járás segít javítani az állapotán, ugyanakkor nem szívesen megy dolgozni, energiátlannak érzi magát, alig várja, hogy a munkaidő leteljen és hazamehessen.

Veronika szeretne elköltözni a szüleitől, mivel kellemetlennek érzi, hogy 30-on túl velük él, de egyelőre nem érzi magában az erőt ehhez. Sokat ostorozza magát amiatt, mert úgy érzi, ennyi idősen már többre kellett volna vigye mind karrierjét, mind magánéletét tekintve.

Mindemellett nagyon vágyik egy párkapcsolatra. Bár a legutóbbi szakítás meglehetősen megviselte, és elválásuk óta még nem telt el sok idő, mégis egyik legnagyobb és őt leginkább foglalkoztató vágya, hogy párra találjon. Veronikát még a pszichodiagnosztikai fázis alatt az a gondolat kezdi el foglalkoztatni, hogy újra-kezdje korábbi kapcsolatát, ahol már három alkalommal szakított, most mégis az a kapcsolat ideálisnak tűnne számára.

Veronika nem szívesen beszél a legutóbbi szakításának részleteiről, amiről így összességében kevés információ nyerhető. Annyit árul el, hogy rettenetesen megviselő volt számára, és már bánja talán az egész kapcsolatot is. Ez összességében azt a fantáziát kelti bennem, hogy amellet, hogy a kapcsolat viharosan ért véget, olyan részletei lehetnek, melyeket a páciens szégyenteljesnek él meg.

Veronika elmondása szerint többször kapta már visszajelzésként, és maga is úgy gondolja, hogy lehet, hogy „indulatkezelési problémái is vannak”, mely elsősorban párkapcsolati viták során nyilvánul meg, azonban láthatólag – ahogy a fentit – ezt a kérdést sem részletezi szívesen.

Öngyilkossági gondolatai nincsenek, és elmondása szerint nem is merültek fel benne soha. Szándékos önsértő magatartást sem tanúsított eddig soha életében. Mióta gyógyszereket szed, alkoholt is csak elvétve fogyaszt, kábítószerekkel nem került kapcsolatba, azok használatát elítéli.

Veronika kérdésekre az interjú végén elmondja, hogy azért keresett fel, mert szeretné, ha minél rövidebb ideig tartana aktuális depressziós epizódja és jobban érezné magát. Emellett szeretné elérni a céljait, melyek elsősorban egy tartós párkapcsolat, illetve egy másik, szintén tartós munkahely kialakítása.

Anamnézis

Veronika középső gyermek. Anyja első kapcsolatából fogant, a nála 5 évvel idősebb lánygyermeket a szülők együtt nevelték. Veronika megérkezése előtt a szülők elveszítettek egy magzatot, azonban nem sokkal azt követően anyja újra teherbe esett Veronikával. A páciensnek később egy nála 5 évvel fiatalabb öccse is született. Szülei érettségizettek, anyja eladóként, apja gyári munkásként dolgozik.

Veronika szerint anyjának nehéz gyermekkorát problémamentesnek, szüleivel való kapcsolatát ideálisnak írja le. Elmondása szerint talán az az ő baja, hogy felnőtt koráig egyáltalán nem találkozott nehézségekkel. Kisgyermekkorai emlékekről ugyanakkor kérdésre is kevés szó esik. A páciens óvoda után a falu általános iskolájába járt, és kitűnő tanuló volt. A 4. osztály után 8 osztályos gimnáziumába került. Az új iskolába beilleszkedett, bár először nehézséget jelentett számára, hogy ott már nem volt könnyű kiemelkedni a diákok közül.

Veronika kisgyermekkorát problémamentesnek, szüleivel való kapcsolatát ideálisnak írja le. Elmondása szerint talán az az ő baja, hogy felnőtt koráig egyáltalán nem találkozott nehézségekkel. Kisgyermekkorai emlékekről ugyanakkor kérdésre is kevés szó esik. A páciens óvoda után a falu általános iskolájába járt, és kitűnő tanuló volt. A 4. osztály után 8 osztályos gimnáziumába került. Az új iskolába beilleszkedett, bár először nehézséget jelentett számára, hogy ott már nem volt könnyű kiemelkedni a diákok közül.

Megítélése szerint már kamaszként is „társasági ember” volt, barátaival rendszeresen jártak szórakozni, ami azonban otthon konfliktusforrás volt. Ekkor, bár ismerkedett fiúkkal, komoly kapcsolatot nem alakított ki. Szüzességét 16 éves korában, egy buliban veszítette el.

Első komoly párkapcsolatát kb. 18 évesen alakította ki, egy nála idősebb fiúval, aki a fővárosban tanult, ezért távkapcsolatba kezdtek. Amikor Veronikának a továbbtanulásról kellett döntenie, szeretett volna a fővárosba költözni, azonban szülei úgy ítélték meg, hogy ezt anyagilag nem engedhetik meg maguknak. Veronika végül a helyi egyetemre iratkozott be, ahol bölcsész területen tanult, és továbbra is a szüleivel élt.

A páciens egyetemi tanulmányai befejeztével végül odaköltözött barátjához és elhelyezkedett. Nem sokkal ezt követően a férfi megkérte a páciens kezét, aki nagyon boldog volt. Az esküvőszervezés ugyanakkor nem haladt, és Veronika úgy érezte, vőlegénye mégsem akarja elvenni őt. Veronika ekkor, kb. 10 évvel ezelőtt, a 20-as évei közepén esett először depresszióba. Örömtelennek érezte magát, visszahúzódott a világtól, nem találkozott senkivel, nem járt dolgozni, legszívesebben ki sem kelt az ágyból. Gyógyszeres kezelésbe kezdett, major depresszív zavar és agorafóbia diagnózisokat kapott.

Elmondása szerint 8 hónapig tartott ez az állapot. Haragudott a vőlegényére, mert nem akarta elvenni, és haragudott rá azért is, mert „nem tudott mit kezdeni ezzel az állapottal”. Ennek eredményeként hosszú együtt járás után a páciens szakított vőlegényével. Gyógyszereinek szedését abbahagyta.

Ezt követően kezdődött kb. fél évig tartó mániás időszaka. Felmondott a munkahelyén, és pénzköltésbe, bulizásba, utazásba és fokozott szexuális magatartásba kezdett. Egy külföldi szépségversenyen is elindult. Utólag ijesztő számára a „félelem nélkülség”, amit akkor érzett. Később megélhetés céljából kisebb munkákat vállalt, pl. értékesítőként, vagy rövidebb ideig sztriptíztáncosként. Az albrételet nem tudta fizetni, így a kilakoltatás fenyegette. Családja lassan rájött, hogy nincs minden rendben, és egy idő után „hazavitték” a családi házba. Itt nem sokkal később újból depresszióba esett (bezárkózott, nem dolgozott, nem gondoskodott magáról, örömtelenséget élt meg), gyógyszeres kezelése újraindult, és orvosa javaslatára pszichoterápiás osztályra is befeküdt.

Egy évvel később rendeződni látszott az élete. Munkát kapott egy multinacionális vállalat értékesítési csoportjában. Újból felhagyott a farmakoterápiájával, és elmondása szerint így is tünetmentes volt. A következő négy évben volt egy általa „se veled, se nélküled”-nek nevezett kapcsolata. Első szakításuk azért történt, mert a páciens szeretett volna összeköltözni, azonban ez nem történt meg. Ekkor rövid ideig voltak külön, majd rögtön összeköltözéssel indították újra kapcsolatukat. A páciens ezt követően a házasságot kezdte forszírozni, azonban a férfi ezt korainak ítélte, ezért újból szakítottak.

Végül harmadjára is újrakezdtek, ez pedig abban az időben volt, amikor a világot pandémia fenyegette. Munkahelyén otthoni munkavégzést rendeltek el, ami rossz hatással volt lelkiállapotára. A páciens emellett párkapcsolatával is elégedetlen volt. Úgy érezte, párja unalmas, bezárkózott, tartott a vírustól, ő viszont igényelte volna a társaságot. Tünetei újrakezdődtek: hangulata nyomott lett, szorongott, altatóval is csak 4-5 órát tudott aludni. 4 év után újból pszichiátert keresett fel. Végül Veronika otthagyta mind a munkahelyét, mind pedig a párkapcsolatát, mivel úgy gondolta,

ezekkel kapcsolatos frusztrációi állnak kiújult betegsége hátterében. Pszichiátriai kezelése ekkor kezdődött újra.

A páciens munkanélküliként visszaköltözött szülei házába. Depresszív epizódjából ideiglenes kiutat jelentett számára, hogy egy társkereső alkalmazáson keresztül megismerkedett egy nála 6 évvel idősebb férfival, aki külföldön dolgozott, de aktuálisan itthon tartózkodott. Intenzív kapcsolatba kezdtek, minden nap találkoztak. A férfi azt ígérte, mindössze néhány hónapot tölt még külföldön, aztán végleg hazaköltözik. Miután a férfi visszament dolgozni, rendkívül nehéz időszak kezdődött Veronika életében, mivel nehezen bírta a távolságot, minden nap sírt, egyre rosszabbul volt.

Eközben munkát is keresett, de nem találta a helyét. Abban az évben összesen 6 munkahelye volt. Volt egy állás, amit kedvelt, egy számára már ismerős multinacionális vállalatnál értékesített. Egy alkalommal, amikor párja hazajött látogatóba, Veronika a férfival együtt ment a munkahelyére, mert úgy gondolták, így legalább több időt tudnak eltölteni együtt. Ezt a páciens főnökei nem nézték jó szemmel, és kisebb vitát követően a páciens egész egyszerűen távozott a munkahelyéről. Ezt követően, mikor ráadásul kiderült, hogy jelentkezett egy másik állásra, elbocsájtották.

Veronika kapcsolata nem alakult jól, egyre nehezebben viselte a távollétet, sírt, és egyre több volt a konfliktus. Szerette volna, ha a férfi hazaköltözik, és közben a páciens javaslatára gyermekvállalást is kezdtek tervezni. Ugyanakkor közben (6 hónap után) véget ért a kapcsolat, aminek a részleteiről a páciens nem szívesen beszél.

Veronikának a fent említett elbocsájtását követően több rövidebb munkaviszonya volt ügyfélszolgálatosként, értékesítőként, azonban amikor véget ért a kapcsolata, rossz lelkiállapota miatt az aktuális munkahelyén is felmondott.

Összegzés, személyiségkép, pszichodinamikai felvetések

Veronika egy 30 és 40 év közötti nőbeteg, aki depresszív tünetképződés miatt keregett fel magánrendelésen. Az élettörténete alapján látható, hogy hangulati panaszai rendre párkapcsolati problémákkal függnek össze, melyekhez aztán kapcsolódnak munkahelyi, életvezetési nehézségek is. Ugyanakkor életében vannak látszólag tünetmentes időszakok is.

A jelenlegi állapotát kiváltó stresszor egy rövid, viharos, sikertelen párkapcsolat. A páciens a kapcsolati veszteség hatására, ahogy korábban többször is, regresszív, depresszív tünetképződéssel járó állapotba került. Nem képes dolgozni, de önmagáról is alig gondoskodik. Ez a regresszív állapota a szülők odafigyelését kiváltja,

a páciens ilyenkor jellemzően a szülői házba tér vissza, és így elkerüli az egyedüllétet. A páciens által megélt depresszív tünetképződés és az ezáltal előtérbe kerülő üresség érzése („száraz sivatagnak érzi magát”) feltehetően megvédi a páciens attól is, hogy olyan negatív érzéseket kelljen átélnie, melyek például az elhagyatás fájdalmával vagy a másik személyre irányuló indulatokkal, haraggal kapcsolatosak. Ennek jele lehet az is, hogy az első interjú során a páciens kifejezetten kerüli, hogy legutóbbi, még feltehetően friss sebeket okozó veszteségével kapcsolatos érzéseiről beszéljen.

Veronika elmondása szerint ideális, problémamentes környezetben nőtt fel. Szüleivel való kapcsolatáról valójában kevés információ derül ki, ugyanakkor az általa elmondott ideális gyermekkor ellenére feltehetően mégsem alakult ki biztonságos kötődése, amely részben átsegítené a párkapcsolati nehézségeken. Kapcsolataiban dependens képet mutat, szüksége van arra, hogy a kapcsolat szinte szimbiotikus legyen (párjával még dolgozni is együtt menjenek), illetve, hogy kapcsolati bizonytalanságát, szorongását azzal csökkentse, hogy a szimbolikus kapcsolati stádiumokat minél hamarabb meglépjék (összeköltözés, házasság, gyermekvállalás). Ugyanakkor az élettörténet alapján a konfliktusok általában ezeknél a pontoknál csúcsosodnak ki, és a szakítás akkor következik be, amikor valamelyik szimbolikus fázist nem sikerül meglépni. Szülei látszólag biztos pontok az életében, akikhez ilyen esetben fordulni lehet, és akiktől lehetőleg csak akkor válik el, amikor egy újabb párkapcsolatot kialakít. Tárgykapcsolatait tekintve tehát összességében hiányosságok mutatkoznak, mivel azok elsődleges célja szemmel láthatólag, hogy megvédjék a páciens a szeparáció dezintegráló hatásától, az intimitás és a valódi, mély kapcsolódás lehetősége kevésbé jelenik meg. Ugyanennek a problémának egy másik megjelenési formáját jelzi a promiszkuis időszak, melyről beszámolt.

Terhelhetősége, éneje aktuálisan csökkent, néhány hétnél-hónapnál hosszabb munkavégzésre az elmúlt időszakban nem volt képes. Aktuális regresszív állapotában még az önellátás, illetve a társas kapcsolatok fenntartása is nehézséget okoz. Valóságérzékelése megtartott, ugyanakkor előfordulnak olyan, főként érzelmileg terhelt helyzetek, amikor a realitás megfelelő érzékelése gyengül és a valóság szubjektív tartalmakkal átszíneződik (közös munkába menés, gyermekvállalás néhány hónapos távkapcsolatban). Impulzuskontrolljában szintén hiányosságok figyelhetők meg (szorongás, gyakori veszekedések), melyek azonban súlyos, veszélyeztető mértéket a mániás időszaktól eltekintve nem öltöttek. Elhárító működések tekintetében elfojtás, regresszió, idealizálás (gyermekkor), hasítás (visszamenni egy kapcsolatba, ahol már 3 alkalommal szakított) jelennek meg.

A mentalizációs nehézségei a terápiás folyamatban később mutatkoztak meg, amikor arról beszéltünk, hogy a férfi, akit már három alkalommal elhagyott,

miért nem akarja újratekdeni vele a kapcsolatot. Önreflexiós képessége szintén fejleszthető: viselkedésének másokra való hatásával nincs megfelelően tisztában (például párkapcsolat, illetve korábban már említett munkahelyi szituáció terén), illetve nehezen kapcsolódik és számol be érzéseiről.

Mivel a páciens hangulati epizódjai látszólag párkapcsolati nehézségekhez kapcsolódnak, érdemes megvizsgálni nemcsak a tárgykapcsolati jellegzetességeit, hanem az énjének karakterisztikumait is, például az énerő mértékét, valamint az indulati kontroll jellemzőit, továbbá azt, hogy hová tűnnek a szakítással kapcsolatos indulatai.

Pszichodiagnosztika

Klinikai kérdések

1. Mi jellemzi a páciens énjét (pl. énerő, stabilitás, szervezetség, kontroll)?
2. Mi jellemzi a páciens indulatait, illetve azok kontrollját?
3. Mi jellemzi a páciens tárgykapcsolatait?
4. Pszichoterápiás terhelhetőség, pszichoterápiás indikációk lehetőségei.

A tesztek felvételeinek körülményei

A páciens tesztfelvétellel együttműködött, és látszólag egyszerre érdeklődéssel és szkepticizmussal fordult, különösen a Szondi-teszt felé. Többször kifejezte, hogy érdekesnek találja a tesztek, és nagyon kíváncsi arra, hogy milyen következtetést tudok majd belőlük levonni.

Rorschach-teszt

A teszt elemzése Mérei (2002), illetve Csigó (2018) munkái segítségével történt. Veronika a vizsgálati helyzettel együttműködő, a vizsgálat kezdetekor enyhe izgatottság nonverbális jegyei tapasztalhatók rajta. Átlagos számú választ ad (20), reakcióideje azonban megnyúlt (1,1 sec), ami utalhat a már említett hangulatzavar

jelenlétére. A jegyzőkönyv válaszai jól értelmezhetők, a projektív folyamat beindult. A tartalmi körök száma (11), valamint a tartalmak szóródása (1,2) átlagos.

A realitásindex (RI = 4) a páciens valószínű kórosan leromlott valóság-érzékelését jelzi. Ugyanakkor mivel a többi, pszichotikus szintű dekompenzálódást mutató skála nem jelez ilyen jellegű tünetképződést, ezért valószínűbb, hogy a mutató inkább éngyengeséget, sodorhatóságot, a szubjektív tartalmak képzetáramlásba való könnyebb bekerülését mutatja.

Szemléletmódja, ahogyan a világot látja, az átlagoshoz közelít, személyisége gazdag. Felfogásmódjában megjelennek az indulat, az energia, illetve a szorongás és az érzékenység jegyei is (FT: G-D-(Dd)-(zw)).

Mentális szabályozása indulattalan helyzetben megfelelő, átlagos, képes hatékony értelmi megoldásra (F1% = 80%). Ugyanakkor érzelmileg vagy hangulatilag telített helyzetben a mentális fékei fellazulnak, ilyenkor gondolati fegyelmezetlenség, a szubjektív tartalmak előtérbe kerülése jelenhet meg (F2% = 73,5%). Viselkedéses fékei optimálisak, összességében alkalmazkodásra képes (T% = 40%, V% = 40%).

Személyiségére (ÉT: dilatatív extravertált, szocibilitás-skála:12) az extraverzió, a kifelé irányultság fokozottan érvényes. Szuggesztibilis, dependens, ugyanakkor robbanékony és kapcsolatai alacsony hőfokúak. Az ÉT és MF fordított viszonya jelzi, hogy diszharmónia van a viselkedés, valamint az egyén vágyai között, ami feszültséget eredményez. Viselkedésében a kielégítetlen vágyak és a kudarcok is nagy szerepet játszanak (MF: kinezteziás hangsúlyú). Életvezetése szabálytalan, hajlik a kalandra, ugyanakkor nagyon nehezen viseli a kudarcot. Életvezetése és alacsony hőfokú kapcsolatai miatt kapcsolódási zavarok jellemzik. A háttérben indulati töltés is jellemzi, amit ugyanakkor szorongás, lelkiismereti aggály ellensúlyoz (IT: feszült).

A páciens tehát alacsony hőfokú kapcsolatok, változó kapcsolati érdeklődés és kapcsolódási zavarok, ezzel egyidejűleg dependencia is jellemzi. Tárgykapcsolatai összességében inkább éretlenek (orális, deform, (M), infantilis és agresszív jegyek a II. táblán). Tárgyvesztési toleranciája alacsony, a kapcsolati és más kudarcokat is rosszul viseli (ÉT, MF, IT és ezek kapcsolata, FbF, Pfl., (M), Jég, színdicséret, Int. Fb, orális, kék-zöld ütközés).

Énje, bár kontrollra képes (F1%, T%), a szubjektív tartalmak könnyen a tudatba áramolhatnak (F2%, konfabuláció, szubjektív reakció, értékelő reakció, unbestimmt), valóságérzékelése is fellazult (RI, V. tábla megoldása). Személyiség-szerveződés tekintetében infantilis énré (Álarc I., Asszoc B, orális) utaló jegyek jelennek meg. Szorongás (szorongásskála = 25%), illetve erős indulati töltés jellemzi (agresszív tartalmak, veszélyprojekció, defektreakció, Vér, Tűz), melyek feldolgozá-

sára a páciens erőfeszítést tesz (FHD+, Int. Fb.), ami ugyanakkor egyes esetekben elégtelen marad (piros-ütközés, FbF, BF-, BF+/- válaszok). Kifejezett acting out hajlamra vagy szuicid veszélyeztetettségére utaló jegyek ugyanakkor nem jelennek meg (szuicid skála = 2, SPS = 1).

Elhárító mechanizmusok tekintetében elsősorban elfojtásra (reakcióidő, ütközések, emocionálisan színezett jegyzőkönyv, élettelenítés, kevés B), emellett projekcióra (konfabuláció, intencionalitás, defektreakció) és devalvációra (III. és IV. tábla megoldása) utaló jegyek figyelhetők meg.

Hangulati érintettség tekintetében a meglassult reakcióidőn, valamint a szorongáson kívül más depresszív tünetképződésre utaló jegyek nem jelennek meg, mindemellett a jegyzőkönyv egyértelműen felhangolt hangulati állapot felé eltolódott jegyeket sem mutat.

A páciens tehát összességében éretlen tárgykapcsolatok, dependencia, alacsony tárgyvesztési tolerancia jellemzik. Énje kontrollra képes, ami ugyanakkor érzelmileg-indulatilag terhelt helyzetben fellazul. Szorongás és erős indulati töltés szintén jellemzi. Utóbbi kontrolljára törekszik, azonban az indulatok erőteljes volta miatt azok visszafogása nem mindig sikeres.

Szondi-teszt

Minőségi értelmezés

Három vagy annál többször előforduló konstellációk értelmezése

Az SCH-tengelyen az előtérben az SCH-0 konstelláció 8 alkalommal fordul elő. Ez a tudatzárlatot erős kontrollal visszafogó énre, görcsös alkalmazkodási törekvése, elfojtásra utal. A k-! két alkalommal jelenik meg, ami az elfojtás, görcsös alkalmazkodási törekvés talaján kialakuló lehetséges öndestruktív tendenciákat jelez. A háttérben nincs olyan konstelláció, amely háromszor megjelenik, ugyanakkor figyelmet érdemlő, hogy a k vektor itt is legtöbbször – előjelű (egyezik az előtérrel), a p pedig 6 alkalommal +/-, 3 alkalommal pedig, –, -! és -!! jelű. Ezek összességében az én elhagyatottságára, szenzitív beállítottságra, projektív tendenciákra utalnak, a telített formák pedig akár a doxazmaképződés lehetőségét is jelezhetik. A háttérben kétszer megjelenő SCH – +/- a projekció gátlására, az elhagyatottság tagadására, elidegenedésre és deperszonalizációra, emellett pedig autodestruktív késztetésre utaló jegy lehet. Az előtérben tehát az én integrált, elfojt, görcsösen alkalmazkodik, a háttérben

azonban az integráció felbomlásának lehetősége (szenzitív beállítódás, doxazmaképződés, autodestrukció) jelenik meg.

P-tengelyen a $0-!$ vagy $0-!!$, illetve a $-$ – az ismétlődő konstellációk, amik az indulatok elfojtására utaló törekvést jeleznek. Előbbi esetben az indulatok megjelennek, ugyanakkor a személy szégyelli őket, igyekszik elkerülni az ezekkel való szembesülést. Ez a konstelláció magában hordoz szenzitivitásra utaló jegyeket is („Mit szólnak majd mások?”). Telített formában való megjelenése jelezheti a kitörő indulatok (e_0) olyan erős tagadását, elfojtását, hogy a személy az azokkal való szembesülés teljes elkerülésére törekszik. A $P-$ – esetén az indulatok és vágyak elfojtása a korábbiánál sikeresebb, ugyanakkor ez szorongással jár. Ebben az esetben a személy frusztrációs toleranciája csökkent, fél a döntéstől és a konfliktustól is. A háttérben a $P + 0$ jelenik meg háromszor, amely már szabályozott, a szociális normáknak megfelelő viselkedésre való képességet jelez. A P-tengely jegyei összességében szorongásos tünetképződést valószínűsítene.

Az S-tengelyen $6 + 0$ és $4 + -$ konstelláció található, ahol a $h+$ szinte mindig telített, sőt, az utolsó két felvételnél háromszorosan telített formában jelenik meg. Telített formában az $S + 0$ jelzi, hogy a személy igen erős, kielégítetlen szeretetigénnyel rendelkezik, ugyanakkor beállítódása gyermekies, ragaszkodó, vágya a szükséglet kielégítését célzó aktivitással nem társul. Az $S +!$ – szintén azt jelzi, hogy az erős szeretetigényt a személy nem képes aktivitásba fordítani, viselkedése passzív, alárendelődő. A háttérben a kedvezőtlen és az egészséges szexualitásra utaló jegyek keverednek. Az előtérrel összhangban háromszor újból megjelenik az $S + -$, az s többször többszörösen telített formában, ami mazochisztikus színezetű szexualitásra utal. Emellett a háttérben kétszer feltűnik az $S + +$, ami viszont átlagos ösztönképet jelez.

A C-tengelyen a $0+$ konstelláció 4 alkalommal, a $- +$ pedig 5 alkalommal jelenik meg. Ezek közül az $m+!$ háromszor, illetve $m+!!$ egyszer. A $C 0 +$ egészséges kapaszkodást jelezne, ugyanakkor telített formában már görcsös kapaszkodásra, kielégületlen ragaszkodási igényre utal, amely magában hordozza a szorongás valószínűségét is. A $C - +$ kötődési tapadást, prolongált kapcsolatokat, bűntudattal, szorongással átítított kötődést és leválási tilalmat jelez. Az előtérben az említett 9 konstelláció mellett tízedikként olyan jegy ($C - +/-$) jelenik meg, amely az irreális, boldogtalan kötődés miatt depresszív tünetképződést, szuicid veszélyeztetettséget jelezhet.

A C-tengely háttérében nincs három azonos konstelláció. A d -vektoron leginkább (az előtérhez hasonlóan) a $d-$ dominál, kétszer telített formában, ami a túlzott ragaszkodást, elengedés képtelenségét jelzi. Az m -vektoron az előtérben szereplő $+$ jelzések mellett megjelenik minden más jelzés, ami kialakulatlan háttérmechanizmusokra, instabilitásra utal.

Szél-közép dialektika

A szél és a közép elemzését tekintve a szélső tengelyekből tehát megállapítható, hogy a vizsgálati személy igen erős, kielégítetlen szexuális és szeretetszükséglettel rendelkezik. Ennek kielégítése érdekében a tárgykapcsolataiban görcsösen ragaszkodik, ugyanakkor kevés aktivitást, tevőlegességet mutat annak tekintetében, hogy ez a szükséglet kielégüljön, sokkal inkább passzívan, gyermekien, irreálisan ragaszkodik és várja vágyainak a kielégítését (S-, C-tengelyek). Leválni nem képes, ragaszkodása, irreális kötődése akkor is megmarad, amikor a tárgy már valamiért nem áll rendelkezésre.

A tesztnek ezek a jegyei jól összecsengenek a páciens viselkedésével: találkozásinkkor éppen egy olyan párkapcsolatot próbál újrakezdeni, amiből korábban már háromszor ő maga lépett ki (leválási képtelenség és prolongált kapcsolat: C – +!), és ahol korábban sosem volt elégedett a párkapcsolat működésével, hanem folyamatosan azt facilitálta, hogy fűzzék még szorosabbra azt. Ez a jellemző nemcsak a szóban forgó, hanem minden eddigi kapcsolatában jelen volt, mivel újra és újra arra volt szüksége, hogy a kapcsolat még komolyabb és komolyabb fázisba lépjen (kielégületlen ragaszkodás: C 0 +!, S +! 0).

A középső tengelyek azt mutatják, hogy a személy görcsösen próbál alkalmazkodni és a környezetének megfelelni. Ennek érdekében indulatait, vágyait elfojtani, visszafogni igyekszik. Mivel azonban igen erősek a szélső vektorokon látható natív igények (többszörösen telített reakciók), ezért a visszafogásukra is igen erős erőfeszítéseket kell tenni (8 SCH–0). Bár alkalmazkodási törekvése erőteljes, az mégsem igazán sikeres, mivel megfelelő életvezetés helyett jelenleg igen regresszív állapotban tartózkodik (bár ezzel kiváltja szülei gondoskodását, ami feltehetően legalább részben táplálja a fent említett szeretetigényét). A görcsös alkalmazkodási törekvés továbbá azért is szükséges, hogy megvédje a páciens a teszt háttérében jelzett lehetséges dezintegrálódás fenyegetésétől.

Indulatai határozottan vannak, és azok időnként az erőfeszítések ellenére is kitörnek (e0). A személy ezeket szégyelli, tagadni, elkerülni próbálja. Ez egybecseng az exploráció során megfigyelt viselkedésével, ami szerint nem szívesen mesélte el az utolsó kapcsolatának viharos részleteit. A kivizsgálási folyamat előrehaladtával az indulatok elfojtása egyre „sikeresebb” (P–), ugyanakkor ez a személyben szorongást okoz. A középső tengelyek szorongásra, emellett a kóros, erős beszabályozási kíséreltet kapcsolatos esetleges öndestruktív tendenciákra utaló jegyeket tartalmaznak.

Konkordanciaanalízis

Az előtérben és a háttérben is stabilan, mereven megjelenik a vizsgálati személy kielégítetlen szeretetszükséglete (h6+), valamint az én kontrollra való törekvése (k3-). Az előtérben jelenlévő passzivitással szemben (s-, d-), a háttérben, spontán változás lehetőségeként megjelenik a szeretetigény kielégítésének érdekében a keresés, aktivitás, tevélegesség lehetősége is (d3+).

A P-vektoron az előtérben erőteljesen jelen lévő tudatzárlat helyett a háttérben az énszűkítés és éntágítás kettősségének ambivalenciája, és az ezzel kapcsolatos feszültség, az én elhagyatottsága, kóros esetben a doxazmaképződés lehetősége jelenik meg (p6+/-). Ezt a személy a már fent említett igen erős kontrolltörekvéssel próbálja szabályozni (k3-).

Az új orientációk, mint esetleges, jövőben megjelenő lehetőségek, nem mutatnak kedvező irányba. A hűség, az irreális kitartás, a továbblépés képtelensége (d3-) jelenik meg az indulatok kiürülésének lehetőségével, alacsony morális cenzúrával (hy30), valamint mazochisztikus, autoagresszív viselkedés lehetőségével (s3-!).

Mennyiségi mutatók

Irányszűkítési hányados és szimptomaszázalék

A vizsgált személy irányszűkítési hányadosa 7,6, ami kedvezőtlen viselkedéses önszabályozási képességre utal és összhangban áll a beteg bipoláris zavar diagnózisával, mely együtt járhat ilyen jellegű nehézségekkel. Ugyanakkor a korábban már említett k- tendencia mégis a viselkedésszabályozási képességét mutatja, tehát az egyébként erős nyugtalanság a viselkedésben valamelyest fékezett formában jelenik meg.

A beteg szimptomaszázaléka 32,5%, ami azt tükrözi, hogy a tüneti reakciók aránya némivel az átlagosan elvárható fölött van. A két mutatót együttesen értelmezve leírható, hogy bár a beteg feszültsége valamennyi viselkedéses kontroll mellett levezetésre kerül, mégis viszonylag magas a tüneti reakciók aránya, tehát a feszültség kiürülése nem teljes.

Ösztönképlet, ösztönosztály, latenciasor

Az ösztönképlet szerint a személy konfliktusokkal terhelt. Ezek magja a kielégítetlen szeretet- és kötődésigény ($h+!$, $m+!$), az önkontrollra, énszűkítésre ($k-!$), valamint az indulatok visszafogására való törekvés ($hy-!$). A szelepet, vagyis a feszültség levezetésének lehetőségét a tudatzárlat, a tudat kiürülése, a tudatvesztés állapota ($p90$) biztosítja. Vagyis a személy csak úgy tud védekezni a benne dúló ambivalens tendenciák erőivel szemben (indulatok kifejezése kontra visszafogása a szeretetigény kielégítetlensége miatt), hogy tudatát teljesen lezárja, kiüríti, depresszív ürességbe menekül.

Az ösztönosztály (SCHk-) szerint az ösztönvést az önbeszűkítési igény okozza. Az ösztönosztályra jellemző, hogy tagjai zárkózottak, irreális álmvilágban élnek, és mint egy kisgyermek visszahúzódhatnak a lakásba vagy akár az ágyba. Lukács (1996) szerint azonban végső soron nem képesek az önbeszűkítési igény natív formában való kiélésére, így vészkijáratként többek között a mániás-depresszív állapot kínálkozik. A depresszív fázisban leginkább szenzitív, emberkerülő, míg a mániás szakaszban megalomániás és lobbanékony megnyilvánulások mutatkoznak. „Aki hajlandó velük törődni, abba belekapaszkodnak. Ilyenkor általában megkapják a »depressziós« címkéjét, habár nem cirkuláris melankóliásak, hanem egy autisztikus fantáziavilágban élnek, ahol a gyermekkori szükségleteiket elégitik ki, mivel ezt a reális világban nem sikerülne.” (Lukács, 1996, p. 94).

Latenciasor szerint az ösztönvést a már fent említett önbeszűkítési, visszavonulási igény (SCHk-/8), az indulatok szégyellése, azok visszafogására, elfojtására irányuló törekvés (Phy-/5), valamint a mindezek mellett jelen lévő túlzott szeretetigény ($Sh+/6$) okozza. Szelepként az elhagyott gyermek módjára történő túlzott kapaszkodás, ragaszkodás, dependencia jelenik meg ($Cm+/3$).

Pszichoszociális és pszichoszexuális indexek

Az előtérben és a háttérben is lecsökkent pszichoszociális index (előtér: 33,3%, háttér: 30%) azt mutatja, hogy a vizsgált személy önszabályozási képessége csökkent, alkalmazkodása az átlagosnál sikertelenebb, viselkedése a szociális normákat kevésbé követi. A szociálisan negatív tendenciák aránya az S-tengelyen kiemelkedően magas, és azt az előtérben nem ellensúlyozzák pozitív tendenciák (előtér: 0:24, háttér: 3:10). Emellett a P-tengelyen is elsősorban negatív tendenciák jelennek meg (előtér: 3:15, háttér: 1:6), amely az érzelem- és indulatkezelés nem megfelelő voltára utal. Az SCH-tengelyen, az előtérben látható szociálpozitív jegyek túlsúlya (10:2)

megfelelően integrált ént jeleznek, ugyanakkor a háttérben ezzel kapcsolatos negatív tendenciák láthatóak (4:6).

A pszichoszexuális index (férfias-nőies tulajdonságok aránya) az előtérben a nőkre jellemző átlagos értéket mutatja (közel 1:1 körül). A háttérben az 1:2 arány a nőies tulajdonságok dominanciáját jelzi.

A Szondi-teszt eredményeinek összegzése

A Szondi-teszt szerint a páciens működésének háttérében a kielégítetlen szeretetigény rejlik, amely elcsendesítése érdekében aktivitásra nem képes, helyette passzív, gyermekies kapaszkodással és ragaszkodással próbálja elérni vágyainak kielégítését. Ezzel kapcsolatban kialakuló indulatait sem szublimálni, sem kiélni nem képes, azoknak még a gondolatát is elkerülni igyekszik. Indulatai és vágyai visszafogása érdekében az énje olyan erős, merev kontrollt gyakorol, amely már az öndestrukció lehetőségét is magában hordozza. A kontroll ugyanakkor azért is szükséges, mivel rugalmas alkalmazkodás hiányában annak gyengülése a személyiség teljes dezintegrációjával fenyeget. A páciens a benne dúló erők harcaival végül csak úgy tud megküzdeni, hogy tudatát kiüríti, énjét beszűkíti és a világtól visszahúzódik, mely megjelenésében depresszív állapotként írható le.

A klinikai kérdésekkel kapcsolatban elmondható, hogy a Szondi-teszt alapján a páciens az indulatok kontrolljára bár valamennyire képes, azok feldolgozása nem megfelelő, ezért azok időnként kitörhetnek, azonban az ezzel való szembesülést a páciens elkerülni igyekszik. Énje bár kontrollra igen, de a környezethez történő rugalmas alkalmazkodásra, valamint az indulatok elaborálására nem képes, emellett a teszt több helyen is szorongást jelez. Tárgykapcsolatait tekintve kielégítetlen vágyakkal, valamint gyermekies, passzív, ragaszkodó beállítódással rendelkezik. Kapcsolataiban jellemzően sem leválásra, sem tevőlegességre nem képes.

Bár néhány jegy arra enged következtetni, hogy a páciens rendelkezik bizonyos erőforrásokkal, mind a teszt háttérében, mind a konkordanciaanalízis alapján felvetődő új orientációk azt jelzik, hogy a páciens spontán állapotváltozása szakmai segítségnyújtás hiányában akár még az eddiginél is negatívabb irányba fordulhat.

MMPI-2 teszt

A teszt értékelése során a Butcher és munkatársai (2009) által készített *MMPI-2* kézikönyv, valamint az *MMPI – Segédlet az értékeléshez* (1999) című könyv került felhasználásra.

A teszt a validitásskálák alapján érvényesnek tekinthető. Bár az F-skála értéke kissé magas (70 T-érték), ugyanakkor ennek hátterében a VRIN és TRIN skálák normál értékei alapján nem véletlenszerű, illetve nem rögzült válaszminta áll. Mindez a tünetek felnagyítására utaló törekvést vagy azok tekintetében érzékeny beállítódást jelezhet, amit az egyes további skálák szélsőséges értékei is alátámasztanak. A disszimulációs index (3) nem utal torzított válaszciklásra.

A kiemelkedő skálák jelzik a páciens által leírt depresszív állapotot (D = 93), emellett utalnak feszült, szorongásos állapotra, kimerültségre, bizonytalanságra, aggodalmaskodásra, alvási nehézségekre is (Pt = 75). A teszt jelzi a depresszív állapottal járó társas visszahúzódást, szociális szenzitivitást (Si = 73), valamint alacsony energiaszintet, motiválatlanságot (Ma = 41).

Az emelkedett paranoiditás-skála (Pa = 81) ez esetben nem annyira a pszichotikus tünetképződést, mint inkább a páciens szenzitív állapotát, projektív tendenciákat, sértődékeny, makacs, ingerlékeny személyiségjellemzőket mutat. A szintén emelkedett pszichopátia-skála (Pd = 77) leginkább a családi, párkapcsolati és alkalmazkodási problémákat, személyiségjegyek tekintetében ingerlékenységet, ellenségeséget, érzelmi labilitást, agresszivitást jelezhet.

A teszt profilkód szerinti értelmezésében a páciens állapotát a 26-os kód minta helyett (pszichoszomatikus tünetképződés vagy kezdődő pszichotikus állapot) inkább a 62-es kód írja le, ami a depresszív, állapotukat szubjektíve túlértékelő betegekre jellemző, akik az interperszonális kapcsolatok nehézségeivel, összefoglaló néven „borderline állapotban” (*MMPI – Segédlet az értékeléshez*, 1999, p. 27) szenvednek. Jellemző rájuk a manifeszt paranoiditás hiánya vagy igen diszkrét szintje, mégis a depresszió által elnyelt paranoiditás valószínűsíthető ebben az állapotban.

A kiegészítő skálák közül kiemelendő, hogy elfojtás alapú tünetképződést (R = 82), illetve rendkívül alacsony énerőt (Es = 30) jeleznek, továbbá az újrastrukturált klinikai skálák, illetve a tartalmi skálák is megerősítik a depresszív tünetképződést (DEP = 85, RCD = 82, RC2 = 92, RC9 = 31).

Összességében tehát az MMPI-2 teszt eredményei megerősítik a depresszív tünetképződés valószínűségét, emellett szenzitív, sértődékeny, ingerlékeny beállítódást, interperszonális konfliktusokat, alkalmazkodási nehézségeket, alacsony énerőt és elfojtás alapú tünetképződést jeleznek.

A vizsgálatok összegzése, válasz a klinikai kérdésekre

Veronika tehát visszatérő hangulati panaszokkal kapcsolatban keresett meg, melyek az élettörténete alapján jól láthatóan párkapcsolati veszteségekhez kapcsolódóan újulnak ki. Ezt a megállapítást a pszichodiagnosztikai tesztek is alátámasztották, melyek szerint a páciens igen erős, kielégítetlen szeretetigénnyel küzd, kapcsolataiban dependens, az elhagyatást igen nehezen viseli.

A páciens aktuálisan depresszív panaszokkal küzd, amit a pszichodiagnosztikai fázis is megerősített. A tesztek azt mutatják, hogy panaszai a veszteségre adott reakciók, indulatai eredménytelen elhárításának következményei, melyek mégis megvédik a pácienszt a teljes pszichés dezintegrálódás fenyegető lehetőségétől.

Énje bizonyos mennyiségű kontrollra képes, a viselkedés és a mentális szabályozás indulattalan helyzetben optimális, ugyanakkor érzelmileg telített helyzetben a szubjektív tartalmak a képzetáramlásba betörhetnek. Az indulatokat elsősorban elfojtani igyekszik, ami részben sikeres, ugyanakkor azok felgyülemzése esetén azok visszatartására már nincs ereje, így reakcióként tudatzárlatos, kiürült állapot lép fel, ahol már nem kell ezekkel szembesülnie. Az indulataival való szembesülés egyébként is rendkívül nehéz számára. A túl erős indulatok, valamint szorongás esetén tudatzárlatos állapotba regrediálás, a környezettel való konfliktusok, valamint az elnyelt szenzitív tartalmak és a tudati dezintegrálódás lehetőségére utaló jegyek azt jelzik, hogy az énes szabályozás érzelmileg, indulatilag terhelt helyzetekben elégtelen. Kedvező jegy ugyanakkor, hogy az indulati töltését lelkiismereti aggály képes ellensúlyozni.

A páciens gyermekies, passzív várakozása felduzzadt szeretetigényének kielégítésére, dependencia-szükséglete, kapaszkodása, alapvetően alacsony hőfokú kapcsolódása, valamint elhagyatástól és az egyedüllétől való félelme, mely a szülők mellé vezet vissza, arra utal, hogy tárgykapcsolati érettségében hiányosságok mutatkoznak.

A pszichodiagnosztikai fázis nemcsak a páciens alaposabb megismerését, hanem a kezelés indikálását és a terápiás folyamat megtervezését is jelentősen segítette. Már az exploráció adataiból is látható, hogy a kezelésre jelentkezéskor a páciens mindennapi funkcionálása, mind pedig a pszichoterápiás terhelhetősége csökkent. Emellett a pszichodiagnosztikai tesztek eredményei esetleges állapotromlásra utaló, öndestrukció irányába forduló jegyeket is magukban hordoznak. Emiatt a páciens számára elsősorban szupportív pszichoterápia indikálható, amelynek célja, hogy csökkentse a tüneteket és fenntartsa, helyreállítsa vagy fejlessze az önértékelést, az énfunkciókat és az alkalmazkodóképességet (Winston et al., 2021). Feltáró terápia aktuális állapotát tekintve kifejezetten kontraindikált.

A terápiás folyamat

Veronika elmondása szerint azért fordult hozzám, mert szeretné, ha rövidebb ideig tartana depressziója, szeretne mielőbb jobban lenni. A konkrét témákat tekintve két fő fókuszot fogalmazott meg, melyek a stabil munkahely, illetve párkapcsolat kialakítására való törekvése volt. Terápiás célként végül a jelen élethelyzethez való alkalmazkodás megsegítését tűztük ki. Szupportív, ambuláns formájú, heti rendszerességű kezelésben állapotodtunk meg.

A terápiás folyamatban valóban a fenti két fő fókusz jelent meg. Veronika viszonylag hamar kapott egy, a végzettségének és érdeklődésének megfelelő irodai állást. Ennek izgalmi, majd a beilleszkedés nehézségei kerültek fókuszba, sajnos azonban 3 hónapos próbaidő lejártát követően nem véglegesítették. Bár ez természetesen kellemetlenül érintette a páciens, mégsem okozott akkora egyensúlyvesztést, mint ami korábban már életében előfordult. A páciens viszonylag higgadtan kezelte a helyzetet, azonnal elkezdett új állásokra pályázni, végül el is nyert egy, az előzőhöz hasonló állást.

Párkapcsolat terén először az okozott nehézséget a páciens számára, hogy szeretne volna újrakezdeni korábbi, összesen 5 évet felölelő, „se veled, se nélküled” kapcsolatát, melynek már három alkalommal ő maga vetett véget. A férfi azonban határozottan nemet mondott erre, így ennek megértése, elfogadása néhány alkalommal témánk volt. Ezt követően a páciens társkereső oldalon kezdett ismerkedni, jó néhány randevún is részt vett, az ezzel kapcsolatos tapasztalataival, nehézségeivel is foglalkoztunk.

Időközben a hangulata, általános állapota egyre javult. Dolgozott, randevúzott és a barátaival is egyre több időt töltött, mígnem az egyik találkozásunkkor kifejezte, hogy úgy érzi, már van annyira jól, hogy segítség nélkül is képes menedzselni az életét, ezért szeretné, ha lezárnánk a folyamatot, ami meg is történt. Ugyanakkor farmakoterápiája természetesen továbbra is folytatódott.

Utánkövetés

Veronikával akkor találkoztam újból, amikor beleegegyezését adta, hogy a tanulmány megjelenjen. Mindössze néhány hónap telt el azóta, hogy befejeztük a közös munkát. Egy sugárzó, gyönyörű nő ült velem szemben, világos, nyári öltözetben. Nyoma sem volt annak a meggyötört, depressziós páciensnek, akivel a folyamat elején talál-

koztam. A változás megdöbbentő volt annak ellenére is, hogy már akkor is jobban volt, mikor a közös munkát abbahagytuk. A páciens elmondta, hogy élete jól alakul: munkahelyén véglegesítették, jól érzi magát. Kolléganője igazi energiabomba, amiből úgy érzi, ő is táplálkozik. Egy hónappal azt követően, hogy elköszöntünk egymástól, kapcsolatot kezdett egy férfival, akivel eddig minden jól alakul. Gyógyszereit orvosával egyeztetve csökkenteni kezdte. Bár nagyon szeretné elhagyni őket, tudja, hogy azt nem teheti meg, így egyelőre az ezzel kapcsolatos ambivalens érzéseivel próbál megküzdeni.

Bízom abban, hogy Veronika képes lesz megtartani egyensúlyát és nem billen át sem aktuálisan mániás, sem később, valamilyen probléma esetén depresszív fázisba. Betegségére, illetve arra tekintettel, hogy az együttműködésünk szupportív fókuszú volt, szükség esetén megfontolandó lehet a páciens számára a pszichoterápiás folyamat folytatása.

IRODALOM

- Butcher, J. N., Graham, J. R., Ben-Porath, Y. S., Tellegen, A., Dahlstrom, W. G., & Kaemmer, B. (2009). *MMPI-2 Kézikönyv*. OS Hungary Tesztfejlesztő Kft.
- Csigó, K. (2018). *A Rorschach-teszt klinikai alkalmazása*. Medicina.
- Lukács, D. (1996). *Szondi. Az ösztönprofiltól az elméletig*. Animula.
- Mérei, F. (2002). *A Rorschach-próba*. Medicina.
- MMPI – Segédlet az értékeléshez* (1999). Animula.
- Winston, A., Rosenthal, R. N., & Roberts, L. W. (2021). *A szupportív pszichoterápia tankönyve*. Oriold és Társai.

MELLÉKLETEK

Tízprofilos Szondi-teszt összesítőtábla

Előtér

Nr.		S		P		SCH		C		Σ0	Σ±	TTSp		
		h	s	e	hy	k	p	d	m					
1		+!	0	±	-!!	-	0	0	+					
2		+!	0	+	-!	-!	0	0	+					
3		+!	-	0	-!	-	0	-	+!					
4		+!	0	0	-!	±	0	-	±					
5		+!	-	0	-!	-	0	0	+!					
6		+!!	-	0	-!!	-	0	-	+!!					
7		+!	-	-	-	-	0	0	+					
8		+	0	+	-	-!	-	-	+!					
9		+!!!	0	-	-	-	0	-	+					
10		+!!!	0	-	-	-	0	-	+					
	Σ0		6	4			9	4		23			$\frac{\Sigma 0}{\Sigma \pm} = \text{IFH: } 7,6$	
	Σ±			1		1			1		3			
Summa 0/±		0	6	5	0	1	9	4	1			26	Sy% = 32,5%	
Summa!		14			8	2			5	Σ ! 29				
Dur		15		6		13		6		D:M = 1,2:0,8				
Moll		9		15		0		9						
Σ Soz. +		0		3		10		10		szoc.index: 33,3%				
Σ Soz. -		24		15		2		5						

Háttér

Nr.	t	S		P		SCH		C			
		h	s	e	hy	k	p	d	m		
1		+	−!!	∅	∅	−	+	±	+		
2		+	−	+	0	∅	±	−!	0		
3		+	+	+	0	−	−!!	−	0		
4		+	±	±	∅	∅	−!	−	+		
5		+	+	±	∅	−	±	−	∅		
6		∅	±	+!	∅	−	±	±	∅		
7		0	0	+	0	0	±	−!	−		
8		+!	−!!	−	−	∅	−	+!	∅		
9		∅	−	+	−	+	±	+	±		
10		∅	−!	−	+	0	±	+	0		
										Σ ! 13	
Dur		2		2		3		6		D:M = 1:2	
Moll		10		4		6		3			
Σ Soz. +		3		1		4		4		szoc.index: 30%	
Σ Soz. −		10		6		6		6			

A háromszor vagy annál gyakrabban előforduló konstellációk az előtérben:

S = +0 (6);   P = 0 - (4);   SCH = - 0 (8);   C = 0 + (4)

S = + - (4);   P = - - (3);   C = - + (5)

Ösztönképlet

p_9^0
$e^{\pm,0}_5; s^0_6$
d^0_4
$h^{+!}; hy^{-!}; k^{-!}; m^{+!}$

Latenciasor

$$\frac{SCHk-}{8} - \frac{Sh+}{6} - \frac{Phy-}{5} - \frac{Cm+}{3}$$

Ösztönosztály:

$$SCH_k-$$

Konkordanciaanalízis

(csak a háromszor vagy annál többször előforduló, értelmezhető konkordanciák feltüntetésével)

Előtér-konkordanciák

$$h_6^+; k_3^-$$

Háttér-konkordanciák

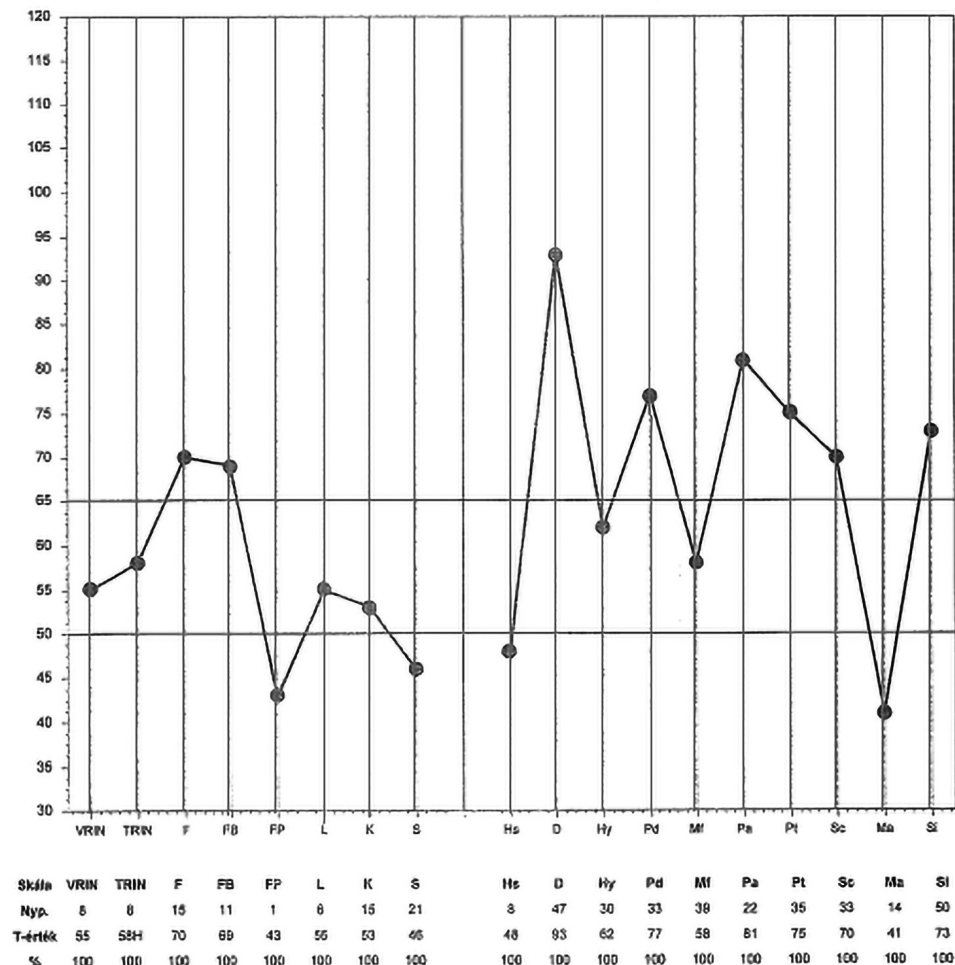
$$d_3^+; p_6^\pm$$

Új orientációk

$$d_3^-; s_3^{-!}; hy_3^0$$

MMPI-2 profilap

A Validitás- és a Klinikai skálák profilja

Rorschach-jegyzőkönyv

I. tábla	RI: 19 mp			TI: 55 mp	
1. Jajj... hát ez valami ilyen farkas álarc. Fenyegetőnek és ijesztőnek tűnik. Amiatt is, hogy sötét, nem jó érzés ránézni. Más nincs. (ut.: mutatja a szemét (16), száját (17), orrát, arcát (2). A sötét színe is szerepet játszott a jelentésben.)	Gzw	FHd+	Álarc I.		Zavar Veszély projekció Hd-utalás
II. tábla	RI: 10mp			TI: 1p 12mp	
2. Erről most egy mese jut eszembe, ami a kedvenc mesém volt gyermekkoromban. Ezüstnyíl. Abban voltak kutyák meg grizzly medvék. Ezek abból a grizzly medvék (1). Igen, kiterített, vérző (2,3) grizzly medvék. (ut.: a képről állat jutott eszébe, akkor még nem tudta, hogy kutya vagy medve. A mesében a gonosz volt a grizzly medve, ezért mivel halott az állat, legyen az a medve. Megölték őket a kutyák, az oldalukon fekszenek. A hóban látta őket, ahogy elvonszolták magukat, azért van a vércsík. Emellett a bundájukon is látszik, hogy véreznek.)	G (Gzw)	FHd+ FbF (aFb+)	T vér	V ₁	Mese- reminiscencia Szubjektív reakció Élettelenítés Agresszív asszociáció Asszoc B
III. tábla	RI: 8 mp			TI: 1p 12 mp	
3. Ez nehezebb, mint eddig. Valamilyen figurák a feketék (6,8), de hogy a pirosak (2,3) mik? (ut.: a figurák emberszerűek, de nem biztos, mert elég merevek. Lehetnek inkább robotok is. Mintha valamire rátámaszkodnának.	G	B+	(M)	V ₁	Értékelő reakció Piros-ütközés Absztrakt szóhasználat Hd-utalás (Élettelenítés)

4. A középső kettő (2) mintha kitépett tüdőlebenyek lennének talán. (ut.: a pirossal „nem tudott mit kezdeni”, nem akarta azt mondani, hogy mindegyiken vér van.)	D	FFb+/-	Anat	V ₃	Csonkítás Medián utalás
IV. tábla	RI: 10 mp			TI: 55 mp	
5. Ez egy óriás eléggé békaperspektívából nézve. Hatalmas lábai vannak, a karjai csápokra emlékeztetnek, és kicsi feje van. Absztrakt óriás. (Az egész kivéve 1) (ut.: perspektívából látjuk. Furcsának találja az egészet a kis karjai és az „egyenetlen széle” miatt, emiatt torz. A középső (1)-es résszel nem tud mit kezdeni.)	G	F+	(M)	V ₁	Perspektíva Nagyítás Kicsinyítés Részletezés Orális
V. tábla	RI: 5 mp			TI: 54 mp	
6. Pillangó	G	F+	T	V ₁	Színhívás
7. vagy molylepke? Vagy mindkettő. Nyugalmi helyzetben van, láthatóak a szárnyai (6), fején csápok (4), vagy mik ezek. Bioszból nem voltam valami jó. Pihenő lepke. (ut.: molylepke a sötét szín miatt)	G	FHd+	T	V ₁	Vagy-vagy reakció Szubjekt-kritika Intenció Orális
VI. tábla	RI: 8 mp			TI: 52 mp	
8. Ez egy állatbőr szőnyegre emlékeztet (1), amik régen voltak nagyon divatban, kiterítették. Egy szarvasmarha bőrére emlékeztet. Biztos jó selymes, ha megsimogatjuk.	D	FHd+	T Orn		Tapintási asszociáció Asszoc B

VII. tábla	RI: 8 mp			TI: 1p 5 mp	
9. Ez absztraktabb, mint az eddigiek. Ez a két felső arc talán profilra emlékeztet (1), női profilra, akinek a lófarka valamiért felfelé áll. (ut.: a forma, körvonal miatt. A lófarok nem mozog, hanem statikusan felfelé áll.)	D	F+	Md	V ₁	Értékelő reakció
10. Talán az arc alatti rész egy szökkenő kecske (2) (ut.: a lábról (8) jutott eszébe, csak a teste látszik talán, de most már ő sem látja jól a kecskét)	D	BF-	T		Konfabuláció
VIII. tábla	RI: 4 mp			TI: 1p 21 mp	
11. Uhh, hát ez tetszik eddig a legjobban! Szép színes. De hogy mi lehet? Jobb érzésem van tőle. Talán egy fejdíszszerűségnek tudnám elképzelni. (ut.: térben kell elképzelni, az 1-es rész lelóg a fül fölé, az 5-ös a homlokra lóg, az összes többi rész pedig a fejtetőre megy)	G	FbF	Obj Orn		Színdicséret Szubjektív reakció Unbestimmt
12. Itt mintha az alsó narancs paca lehetne a pillangó két szárnya (2-es areán belül)	Dd	FFb+ FbF	T Amorf		Int. Fb. Rejtett értelmezés

IX. tábla	Rl: 5 mp			Tl: 1 p 32 mp	
13. Ez is tetszik, mert ez is színes. Ez a középső világos motívum mintha kehely lenne, a rózsaszín alul, ami tartja, a talpa (3,13,16,26)	D zw	F+	Obj		Színdicséret Medián utalás Aránytalanság Int. Fb. Fh reakció
14. A narancssárga lángcsóva is lehetne	D	FbF	Tűz		Int. Fb. Kék-zöld ütközés
15. Azt talán a zöldre is ráhúzhatjuk, de nem biztos (ut.: úgy érti, a lángcsóvát húzhatjuk rá. Megpróbálta a zöldet is belevonni a jelentésadásba, de rájött, hogy a lángcsóva mégsem jó. Arról nem jutott eszébe semmi.)	D	F–			Int. Fb. Konfabuláció
X. tábla	Rl: 6 mp			Tl: 2 p 10 mp	
16. Na, hű, itt van minden! A sötétekhez képest ez is jobban tetszik. Ilyen lenyomatokat látok. A zöld az hernyó (1)	D	FFb+	T	V ₃	Zavar Élettelenítés Színdicséret Int. Fb.
17. A barnás bogár, repül (4).	D	FFb+/- BF+/-	T		Int. Fb.
18. A kék hópehely, hókristály (6)	D	FbF	Jég		
19. A szélén őszi falevelek vannak (2,11,19)	D	FbF	Pfl.		
20. A rózsaszín (10) mi lehet? Nem tudom. Talán az is lehetne a tüdő.	D	FFb+/-	Anat		Piros-ütközés

Rorschach-teszt összesítő tábla

Felelet: 20   I–VII. 10   VIII–X. 10

G 6	G komb	Gzw 1	zw 1
D 13	DG komb	DzwG	DzwD
Dd 1	DG konf	Dzw	DzwDd
Do	DG kont	Ddzw	DdzwD
			DdzwDd

FT-csoportosítás:

G 7	D 11	Dd 1	zw 2	Do	DGkonf

	+	+/-	-	Σ
F	4		1	5
B	1			1
B sec				
B klein				
BF		1	1	2
b				
FFb	2	3		5
FHd	4			4
F(Fb)				
aFFb				
nFFb				1
Σ	11	4	2	17

FbF 6	HdF	nFbF	aFbF	asszoc B 2
Fb	Hd	nFb	aFb	absztr B
Fbn	(Fb)F			

FT: G – D – (Dd) - (zw)	
ÉT ₁ 1:8,5	Real. I. 4
Dilatatív extravertált	Szoc. sk. 12
ÉT ₂	Regr. I. 144
	Org. sk. 2
MF 4:2	Alkohol-szindr. 2
Kinesztéziás hangsúlyú	S:N 9:10
IT 2:2 Feszült	Sz.E.I. 5
	E:Hy 3
F ₁ + % 80%	Szuicid-sk. 2
	SPS 1
F ₂ + % 73,5%	Sch. sk. +2:-13
	Sch. PI

Szenzitivitás-paranoiditás skála: 132,5

Színes i.: 50% Σ idő: 22p   Idő/F-szám: 1,1

M	(M) 2	Md 1
Md Obj	T 8	Td
Absztrakt	Hegy	Szakadék
Álarc I 1	Illusztráció	Szcéna
Álarc II	Jármű	Szem
Álarc III	Jég 1	Szex
Amorf 1	Jel	Szikla
Anat 2	Karikatúra	Szimbólum
Architektúra	Kő	Szín
Asztonómia	Matéria	Szobor
Barlang	Myth	Szörny
Ennivaló	Obj 2	Táj

Explózió	Orn. 2	Térkép
Felhő	Pfl 1	Tőr
Felvétel	Rtg	Tűz 1
Festmény	Ruha	Vér 1
Füst	Sacrum	Víz
Geometria	Sár	

Meghatározatlan válaszok %-a:	Σ tartalom: 23
Tartalom szóródása: 1,2	Tartalmi körök: 11

M% 15%

T% 40%

Obj% 10%

M:Md 2:1

T:Td 8:0

 $V_1:(V_2+V_3)$

6:2

VULG
V1 6
V2 0
V3 2
V% 30%

Konstellációk

1. Elfojtás:

2. Regresszió:

3. Izoláció:

4. Projekció:

5. Meg nem történtté tevés:

6. Reakcióképzés:

7. Azonosítás:

8. Kompenzáció:

9. Mentális színvonal:

10. Kontaktus:

11. Tolerancia:

12. Elaboráció:

PSZICHODIAGNOSZTIKAI ESETBEMUTATÁS A SZONDI-TESTTEN ALAPULVA

Bagaméri Péter

Első interjú és exploráció: A páciens és problémájának bemutatása

A vizsgált személy bemutatása, jelentkezés körülményei, első benyomások

Az esetbemutásban szereplő 38 éves személy egy Országos Büntetés-végrehajtási Intézetben mint pszichológust keresett fel pánikzavar és viselkedéses függőség kapcsán. Egyéni meghallgatási igényét a körletfolyosón kérelmezte a formális jelentkezési útvonalat mellőzve. Az interjún való részvétel részleteinek és kereteinek a megbeszélése személyesen, a pszichológusi irodában történt. Első vizsgálati alkalommal exploráció és első interjú felvételére került sor, második vizsgálatán az élettörténeti anamnézis feltárása történt, harmadik alkalommal MMPI-tesztet töltött ki a páciens, amit Rorschach-próba felvétel követett és a tízprofilos Szondi-teszt felvétele kezdődött meg. A pszichodiagnosztikai folyamat lezárását követően adatvédelmi nyilatkozatot töltött ki, és hozzájárult esete publikálásához.

A fogvatartott telt és testesebb testalkatú, esetlen mozgású férfi. Az interjú négyszemközti helyzetben a pszichológusi irodában került felvételre. A kliens az interjú helyszínére felügyelői kísérettel érkezett. Ruházata a börtön sajátos körülményeihez képest rendezett volt, összességében ápoltságát sugározta. Testi higiénája megfelelő, tiszta. A vizsgálati helyiségbe történő belépését követően rögtön érdeklődött, hogy melyik székét foglalhatja el, a büntetés-végrehajtási szabályok szerinti elvárt engedélykéréseket mellőzte. Elhelyezkedése után a terem részletei iránt érdeklődést nem mutatott. Magassága körülbelül 185 cm, kék szemű, tiszta tekintetű és szemüveges. Haja kopaszodó, rövidre vágott, arca kerek és borostás. Karjain tetoválások nem figyelhetők meg.

Aktuális panaszok, tünetek kialakulásának története

Pszichológusi meghallgatásra a páciens pánikrohamai kapcsán jelentkezett, a fogvartottakat befogadó és szállító szinten a bevonulását követő második napon heves szorongást, verejtékezést, ájulásközelet állapotot, végtagremegést és heves szívverést élt át. Állapotáról társai értesítették a felügyeletet, mivel a páciens némán 15 percig verejtékezve ült az ágya szélén, miközben az emeletes ágy lábát nagy erővel szorította. Orvosi kivizsgálását követően vércukorszintje markánsan megemelkedett értéket mutatott, így külkórházi előállítása és ellátása megtörtént. Beszámolója alapján nagymamája intézetünkbe kerülése előtt stroke-ban elhunyt, további veszteségélményként említette, hogy kutyáját is elvesztette. Elmondta, hogy bevonulását megelőzően intézetünkről negatív információkat kapott, félt lehetséges jövőbeli elhelyezésétől. Visszaemlékezései alapján édesapja elvesztésekor 2001-ben (19 évesen) és párkapcsolatai felbomlásakor élt át hasonló epizódokat. Az epizódok kezelésében pszichológusi segítséget nem kért, gyógyszert akkor és bekerülésekor sem szedett. Említett panaszai mellett függőnek tartja magát, napi 8-10 órát tölt számítógép előtt, számos alkalommal a helyi közértbe is laptopja kíséretében ment le. Visszaemlékezése alapján függősége 2011 júliusában alakult ki, amikor fegyházban töltött büntetéséből szabadult. Aktuálisan szinte már fizikai rosszzullétet és sóvárgást érez az informatikai eszközök hiánya miatt. A számítógép-függőség negatív következményeiként magánélete és párkapcsolatai szavaival élve „feloldódtak”. Úgy érzi, mindennapi életvezetésében akadályozhatja függősége és az aktuálisan újra felbukkanó pánikrohamra emlékeztető epizódok. Fontosnak tartja hangsúlyozni, gyógyszeres ellátást egyáltalán nem akar igénybe venni, szeretné problémáinak gyökerét pszichológiai megsegítéssel megtalálni.

Objektív adatok

Balázs (kitalált keresztnév) 38 éves, középfokú iskolai végzettségű villanyszerelő és informatikus, jelenleg informatikai rendszerek fejlesztésével foglalkozik mint magánvállalkozó. Intézetünkbe csalás büntette miatt került ítéletének letöltésére, ahová önként vonult be. Korábban két alkalommal volt büntetve szintén csalás miatt. Édesapját 2001-ben elvesztette. Jelenlegi bekerülését megelőzően egyedül élt egy vidéki nagyvárosban.

Interjú menete, az interjúztató és interjúalany kapcsolata, szubjektív adatok

Balázs megjelenése és mozgása esetlenséget és egyben igénytelenséget tükröztek, helyet foglalását követően a vizsgálati székben egyenesen ült, feszültség ugyanakkor nem volt megfigyelhető a testtartásában. A keretek tisztázását követően panaszai sorolásába kezdett, a szemkontaktust hosszú ideig tartotta, elmélkedés közben tekintett el pillanatokra. Fontos kiemelni, hogy a járványhelyzetre való tekintettel megelőző intézkedésként szájmaszkot kellett hordani a találkozásaink során, amely kezdetben kis mértékben ugyan, de nehezítette a megfelelő rapport kialakítását. Aktuális panaszainak és történetének körüljárását élethelyzete bemutatása követte. Önmaga jellemzésében kiemelte, hogy egy „Külön állatfaj vagyok, olyan, aki a számítógép előtt él... amit lehet pénzt, azt a számítógépemre költöm, nem egy alsó kategóriás gép”. Véleménye szerint „a számítógép és a kutya megbízhatóbb, mint egy barát”. Magánéletét felváltotta a számítógépezés, kapcsolatai a háttérbe szorultak. Társas izolációja hangsúlyozása után ismertette bekerülésének körülményeit: „Egy szállodai család miatt vagyok itt, egy számítógépet nem fizettem ki a cégnek, ami nem is volt jelentős összeg, de makacs voltam. A tulajdonos fia egy nyomozó volt, rögtön eljárást indítottak. Vitatkoztam velük, pedig csak ki kellett volna fizetnem azt a 360 000 forintot.” Majd jelen állapotát részletezte: „Rosszul kezelem, ha ideges vagyok, ilyenkor általában lefekszem aludni. Tegnap is sírás közeli állapotban voltam, nem jó itt bent, de kibírom, én csináltam ezt magamnak, meg is érdemlem. Bekerüléssel édesanyámat is csak terhelem.” Életében töréspontot jelentett tanulmányai megszakítása: „Ott rontottam el mindent, érettségiznem kellett volna rögtön.”

Az interjú előrehaladtával a páciens felől erőteljes bizalmi kapcsolódást éreztem, ugyanakkor az interjú első felében dekolorált arckifejezése és a szájmaszk viselese miatt nehezebben tudtam rácsatlakozni élményeire. Kiemelendő, hogy az első interjú helyzetben családjáról meglehetősen keveset beszélt. Párkapcsolatról nem számol be, egyedülálló.

Az első találkozó különleges sajátosságai

Az első interjú helyzet keretei között kiemelkedő vagy említést érdemlő különleges szcenikus információt, sajátosságot nem lehetett megfigyelni a páciens nyilvánvaló paralingvisztikus megnyilvánulásain kívül.

Élettörténeti anamnézis

Minden felmerülő kérdésre maradéktalanul a legjobb tudása szerint válaszolt, a felmerülő témákat és helyzeteket nem utasította, illetve kerülte el, így vélhetően a szimulációs tendencia és a szenzitív élményfeldolgozás kizárható.

Balázs 1982-ben egy vidéki városban született, családi anekdoták és történetek alapján tervezett gyermek volt, világrajövetelét gondosan várták. Fejlődésében kiugró elakadások vagy problémák nem jelentkeztek, időben megfelelően fejlődött. Bölcsődébe nem járt, óvodáskori emlékeket pedig nem tud felidézni, ráerősítő kérdésekre elmondja: „Csak ilyen villanásszerű emlékeim vannak ünnepségekről. Nem nagyon emlékszem, mi történt akkor... ezek a villanások, amikre emlékszem, ezek jó emlékek. Anyu elmondásai alapján problémák nem voltak.”

Édesanyja 1964-ben született vidéken. Foglalkozását tekintve erősáramú villanytechnikus, elmondások alapján folyamatosan továbbképezte magát, így onkológiai és hospice szakápolói, gyógymasszőri végzettséget szerzett, jelenleg gyermekorvosi rendelőben asszisztens. Munkája mellett a helyi lelkisegély-szolgálatnál telefonokat fogad. Kapcsolatukról kérdezve Balázs elmondja, hogy: „Alapvetően stabil a kapcsolatunk, időnként nagy viták szoktak lenni... általában olyankor, amikor például börtönbe kerültem. Beláttam már, hogy igaza lett, nem fogadtam meg a tanácsát, és bekerültem.” „Számíthat a támogatásomra, és én is az övére, ha szabadulok, akkor hozzá fogok hazamenni.” Beáta férje halála, 2001 óta küzd súlyos pánikzavarral, munkájában problémája nem hátráltatja, viszont ha nagyobb tömegben kell megjelennie, vagy bevásárolnia kell, akkor hányás és hasmenés tör rá. 2001 óta problémájával folyamatos pszichiátriai ellátásban részesül, amelyek között osztályos kezelés is szerepelt. Édesanyjával közös emlékként említi, amikor anyja több alkalommal idős emberek ápolását ellenszolgáltatás nélkül végezte, Balázs pedig az ápoló házában az adódó villanyszerelési munkálatokat végezte el.

Édesapja, 1962-ben született szintén a páciens szülővárosában. Többnyire gépjárművezetéssel és logisztikával foglalkozott állami vállalatoknál, egy időben pedig emellett kocsmárosként dolgozott szemben a család akaratával. 2001-ben vezetés közben szívinfarktusból életét veszítette. Korábbi infarktuszai ellenére igyekezett titokban dohányozni. A páciens édesapjától szigorú nevelést és rendszeres fizikai bántalmazást kapott öccsével együtt. Iskolai teljesítményük romlása miatt ökölrel és nadrágszíjjal kaptak fenyegetéseket. Legmeghatározóbb élménye édesapjával kapcsolatban, amikor 10 éves korában az apa Balázst fojtogatta mintegy kontrollvesztett állapotban. Tette felismerését követően bántalmazás már nem történt. „A családban mindenkiről elmondható, hogy makacs és önfejű... ő is nagyon az volt. Zsarnokos-

kodó és gondoskodó is volt.” „Sohasem láttam őt részeg állapotban.” Szülei édesapja katonaévei alatt ismerkedtek meg.

Nagyszüleiről igen keveset mondott el. Anyai oldalról nagymamája katatónia diagnózist kapott, és az anyai ágon a demencia halmozódást mutatott, apai ágon a nagyszülők szuicidáltak.

1985-ben öccse született meg. Róla Balázs annyit mond el, hogy: „Édesapánk halála nagyon megviselte, aneszteziológus asszisztens, és ott hozzá tudott jutni drogokhoz és alkoholhoz is, 2005 óta nincsen vele kapcsolatom... 2003-ig jó kapcsolatot ápoltunk, aztán előzetesbe kerültem, és megszakította a családdal már a kapcsolatot. Annyit tudok róla, hogy azóta egy harcművészeti nagymester tanítványa, és már nem használ alkoholt és drogokat.”

Húga 1993-ban született, jelenleg férjezett. Versenyszinten foglalkozott sporttal. A középiskolában azonban egy sportsérülés következtében veseproblémái jelentkeztek, így sportolói karrierjének vége szakadt. Az érettségi elvégzése után a Vallástudományi Főiskolára jelentkezett. „Ő a család kedvence, de nem volt tervezett gyermek. Egy potyadék volt. Tavalý született meg a lánya.” Balázs hozzát teszi még: „A legjellemzőbb, amit tudok mondani róla, hogy kapcsolatfüggő. A húgom nem egy szépségideál, nálam is kövérebb... önértékelési problémái lehetnek, és a férje emiatt érzelmileg zsarolhatja. A férje italozhat, tipikus hegesztőmunkás... azokat nem szereti, amit mi, például színház.” Sógora pék végzettségű, azonban Balázs szerint életében egy napot sem dolgozott a szakmájában.

Balázs az általános iskola első pár évében olvasási nehézségekkel küszködött, 3. osztályos korában kivizsgálásokat követően dyslexia diagnózist kapott. Otthoni 4-5 óra gyakorlással elérte társai szintjét, azóta az olvasással problémája nincsen. A család költözése a vidéki város belvárosából iskolaváltást eredményezett, így Balázs egy vallásos iskolába került 7. osztályos korában. A középiskola első két évében tanulási nehézségek jelentkeztek, így 2001-től, a 3. osztály után tanulmányait nem folytatta. Érettségit büntetés-végrehajtási keretek között szerzett.

2000-ben a helyi egyházközség küldöttjeként külföldre küldték egy ifjúsági találkozóra, ahol politikai kapcsolatokra is szert tett, és csalást követett el politikai szereplőkkel, amiben nem létező termékeket adtak el cégeknek. 2002 és 2003 között börtönbe került, majd 2004-ben egy infokommunikációs cégnél dolgozott, ahol munkája eredményeként csoportvezetői pozíciót kapott. „Szalagmunkásból szinte mérnök lettem.” Munkája mellett asztalos és villanszerelői szakmát szerzett. Anyagi tőke megteremtése érdekében újból csalást követett el, ami miatt 2011 és 2013 között volt börtönben. Első bűncselekményét és politikai kapcsolatait a haszonszerzésen túl véleménye szerint hatalomvágy motiválta, de úgy érzi, már nem vágyik magas

pozíciókra, ezért újabb csalásait csupán a biztos anyagi háttér megteremtéséért követte el, azért, hogy alapított cége megfelelően működjön. Bekerülését megelőzően informatikai rendszerek telepítésével és kialakításával foglalkozott. Elmondja, hogy 2011-ben ítéletét egy igazságügyi elmeszakértői kivizsgálás és vélemény előzte meg, melynek alapján „mániás depresszió” diagnózist kapott, büntetést kizáró kóros elmeállapot nem állt fent. Kérdéseimre elmondja, hogy előfordult már hetekig tartó lassú és motiválatlan időszak, amit egy pár napig tartó emelkedett hangulat követett, ekkor motivációs szintje megemelkedett, és számos tevékenységbe belekezdett. Az említett, hullámzóan jelentkező enyhe lehangoltság és emelkedett hangulat kezdetére nem emlékszik. Kivizsgálását az első interjú során nem említette, nem tartotta fontosnak elmondani: „Nem tartottam magam depressziósnak, mindenkinek lehetnek rosszabb időszakai.”

Párkapcsolati téren elmondása alapján mindig is nehezen ismerkedett, huzamosabb ideig tartott randevúra elhívni a partnereit. Többnyire az online ismerkedést preferálta, mivel így könnyebben tudott kapcsolatokat teremteni, hosszas, több hónapos levélváltásokat követően találkozott csak a partnereivel. Első szexuális élményét 2004. év végére teszi, akkori partnere egy 17 éves bolti eladó lány volt. Első együttlétük során az egymásra hangolódás és kölcsönös örömszerzés rendben megtörtént. Másfél éves kapcsolatuknak Balázs vetett véget, megtudta, barátnője online beszélgetéseket folytatott más fiúkkal. Egészen 2008-ig nem volt párkapcsolata, „csak randik voltak, de nem szexeltünk”. Beszámol arról, hogy: „Utána egy budapesti lánnyal volt egy 3 éves idilli kapcsolatom, de annak véget kellett vetni. Börtönbe vonultam, és közösen egyeztünk meg így a szakításról. Vita nem volt a kapcsolatunkban, nagyjából mindent meg tudtunk beszélni, és intelligens is volt.” Következő szabadulását követő kapcsolata a partnere túlzott féltékenysége miatt ment tönkre, 1 éves kapcsolatuk utolsó pár hónapjában párja féltékenységi rohamai miatt közös egyetértéssel véget vetettek a viszonyuknak. „Pontosan olyan lány volt, akire vágytam volna, csak ne lett volna féltékeny.”

Önmagát egoistának, önzőnek és makacsnak írja le. „Régen nagyobb harag és irigység volt bennem, most már azon gondolkozom, hogyan tudok magamnak is egy jó párkapcsolatot és megfelelő anyagi körülményeket kialakítani.” Vélekedése alapján mások egoistának és beképzeltnek írják le őt. „Az egoista illik rám, de beképzelt nem vagyok... Valaki szerint jólelkű és okos vagyok, de ezt sem hiszem.”

Szabadidejét rendszerint számítógépezéssel, olvasással és vitorlázással tölti. Középiskolai vallásossága megszakadt, amikor középfokú tanulmányait megszakította, ekkor „törés” alakult ki benne. Jövőjéről érdeklődve mondja el: „Mérnök-informatika főiskolai képzést fogom elvégezni, de előtte emelt szintű érettségit

kell letennem, mindent megteszek, hogy ezt itt bent is meg tudjam majd csinálni, a továbbtanulásban a büntetés-végrehajtás támogat. Aztán lehet, hittudományra is megyek, beállhatok szerzetesnek is. Főiskolai tanulmányokat is szerencsére tudnék innen bentről végezni.”

Az első interjú helyzet és az élettörténeti anamnézis során láthatóvá vált a feltehetően a gyermekkori bántalmazás hatására formálódó szigorú és büntető felettesén-működés, amelynek hatására önértékelése alacsonyabbnak alakult. Alapvetően alacsony önértékelését tanulási nehézségei is fokozhatták. Párkapcsolati nehézségei, társas izolációja és testvéreivel elhidegült kapcsolata problematikus kötődést jelezhetnek, ami személyiségfejlődését is befolyásolhatta. A családi rendszerben szintén problematikus viszonyulások és diszfunkcionális működésmódok (pl. anyával való túlzott függés, apai oldalról megjelenő bántalmazás) tárhatók fel.

Érdemes megemlíteni a páciens családjában megjelenő pszichiátriai érintettséget. Az anyánál jelentkező nehézségek biológiai rizikófaktoroként körvonalazódhatnak, mely tovább növeli a páciens sérülékenységet.

Csalások elkövetésére való hajlama kontrollérzését és számára pozitív identitását növelheti, hatalmi igényei kielégítésével sérülékeny önbecsülését erősítheti befolyásos szereplőkhöz való tartozásával; továbbá pedig az anyagi helyzetének gyors javításával úgy érezheti, hogy a külvilágot és sorsát jobban tudja irányítani és terelni.

A pszichológusi helyzetet egyfelől kapcsolódási igényének kielégítésére használta fel, másrészt szenvedésnyomása miatt változásra elmondása szerint motivált volt.

Pszichés státusz

Tudati ébersége, integritása és világossága megfelelő. Orientációja térben, időben, allo- és autopszichésen ép. Megjegyző, megőrző és felidéző memóriefunkciók intaktak. Figyelem felkelthető, rögzíthető és irányítható. Gondolkodás alakilag és tartalmilag ép, doxazma nem explorálható. Hangulata enyhén alacsony fekvésű, affektivitás normál. Észrevezési zavar nem észlelhető, érzékelési zavar, hallucinációk aktuálisan nincsenek. A vizsgálat alatt szorongás szubjektív, magatartásbeli, vegetatív tünetei nem észlelhetőek. Pszichomotoriuma megfelelő. Beszéde átlagos gyorsaságú, formailag szabályos, logikus, célirányos. Beszédében inkoherencia, bizarréria nem mutatkozik. A tekintetkontaktust felveszi, megfelelően tartja, mimikája alapvetően a beszédnek megfelelő, eltérést nem mutat, gesztusai szintén megfelelőek. Magatartása a helyzethez illő, kritikai készsége megtartott. Szociális kapcsolatai beszűkültek, izolálódott.

Intellektusa megfelel korának, helyzetének, iskolázottságának. Étvágy megtartott, kölcsönös szexuális aktivitás jelen prizonális körülmények között nincsen. Betegségadata a szorongásra és viselkedéses függőségére nézve megfelelő mértékű, reális. Értékorientációja és céljai helyzetének és szocializációjának nem megfelelőek, kriminális tendencia felbukkan.

Pszichodinamikai leltár

Jellegzetességeit tekintve a valóságérzékelés megfelelően működik, énéreje gyengébbnek mutatkozik, ugyanakkor az impulzusok késleltetésére képes, problémáinak pszichés eredetét megfelelően látja. Jellemző elhárítási formái magasabb szintű neurotikus mechanizmusok köréből származnak, ezek a mechanizmusok az elfojtás (erotikus vágyak és az agresszív késztetései elfojtása), az intellektualizáció (pandémia okozta szorongás és párkapcsolatai sikertelenségének értelmezése), kisebb mértékben az önzetlenség (viszonzás nélkül végzett villanyszerelési munkálatok végzése idős emberek számára), valamint az anticipáció. Továbbá a projektív identifikáció is megjelenik (párkapcsolatában és anyával való interakciók). Fogékonysága a pszichés mechanizmusok iránt megfelelő, iskolai végzettségéhez mérten képes analógiákban gondolkodni. Felettes énje bizonyos területeken büntető, énídeáljai azonban realiztikusak. Belső reprezentáció segítségével a számára fontos személyektől igen nehezen tudja elviselni a szeparációt. Bizonytalan kötődés jellemezheti. A szelf folytonosság-érzete fennáll, a szelfreprezentációk megfelelő mértékben integráltak. Mentalizációs funkciói kielégítően működnek.

Klinikai kérdések

Az exploráció és az első interjú alapján az alábbi klinikai kérdések fogalmazhatóak meg:

1. Fennáll-e affektív érintettség?
2. Tünetei alapján beteljesíti-e valamely szorongásos zavar kritériumait, és ha igen, melyiket?
3. Fennáll-e személyiségzavar és ha igen, tüneteivel melyiket teljesíti be?
4. A páciens személyiségére és intellektusára való tekintettel milyen terápiás modalitásra alkalmas?

Tesztek és vizsgálatok

A klinikai kérdések tisztázása érdekében a pácienssel Rorschach- és Szondi-féle projektív vizsgálóeljárások, továbbá MMPI önbeszámoló teszt felvételére került sor. A tesztek jegyzőkönyvei és mutatói a Mellékletben olvashatók.

Pszichodiagnosztikai vizsgálatok, a vizsgálati eredmények értelmezése

Az interjúalany a vizsgálati helyzetbe minden esetben bevonódott, a tesztfelvétel alatt magatartása együttműködő volt. Szorongás szubjektív és viselkedésbeli tünetei nem voltak megfigyelhetőek.

MMPI-teszt

A teszt értelmezését Bagdy és munkatársai (2009) és a MMPI segédlet (1999) segítségével végeztem.

Validitásskálák

Az L-skála az igen alacsony övezetben található (27). Az ilyen alacsony érték jellemző a szociálisan fogékony és független, megfelelő önbizalommal és határozott énképpel rendelkező, szarkasztikus és cinikus egyénekre. A Fidelitás-skála összességében a normál övezet határán mozog (54). A K-skála értéke a normál tartomány alacsony övezete felé tendál (34), amely önmaga irányába túlzottan kritikus, szigorú és rigid természetűre utalhat. A F-K különbség normál értéket mutat (2), így a teszt validnak értékelhető. Összefoglalva, a validitásskálák durva, szándékos szimulációt nem mutatnak, ugyanakkor a páciens önjellemzésében említett „makacsságát” tükrözhetik. A továbbiakban a kiértékelt kérdőíves eljárás magas klinikai skálái kerülnek bemutatásra.

Klinikai skálák

A hipochondria (Hd) átlagövezetet meghaladó magas értéket mutat (72). Magas értéket adnak a túlzottan egészségükért aggódó emberek. Személyiségdiagnosztikai

szempontból a Hd-skála fordítottan korrelál az iskolai teljesítménnyel, kontaktus-gyengeség megjelenhet. Ezen korrelációk valószínűsíthetőek, mivel páciens önmagát is „nem egyszerűnek” írta le, tehát nehezen változó, rigid embernek. Kapcsolatteremtési nehézségek szintén megjelentek élettörténetében, emellett magányos foglalkozást is választott, iskolai teljesítménye szintén alacsony színvonalú volt.

A pszichopátia-skálán (Pp) átlagövezetet meghaladó értéket ért el (71). Magas értéket adnak a nárcisztikus, szociális belátáshiánnyal és meggondolatlansággal jellemezhető személyek és a rosszul beilleszkedő egyetemi hallgatók is. A magas érték még a „rámenősséget” igénylő szakmákkal mutat magas korrelációt. Alternatív diagnózis: érzelmileg éretlen, labilis személyiség szorongásos reakciókkal. Ezen empirikus korrelációk valószínűsíthetőek, mivel az interjúalany életében és az interjú során több alkalommal volt tapasztalható hasonló attribúció, viselkedéses megnyilvánulás.

A klinikai skálákat áttekintve a neurotikus triád, azaz a Hd (72), D (62), Hy (64) skálák emelkedett értéket mutatnak. A D-skála szerepel a legalacsonyabb pontszámmal a triádban. A profil skálaértékeinek emelkedettsége a páciens szorongását, betegség tudatát és testi, illetve egyéb tüneteivel való fokozott foglalkozását tükrözhetik. Megjegyzendő, hogy a pszichotikus Pa (54), Pt (70), Ma (69), Sc (70) tetrád elemei a normál tartományon belüli emelkedett értéket mutatnak, ami alátámasztja a páciens csalási hajlamát. Tehát a skálacsoportok (triád és tetrád) mintázata a szorongást, a rossz szociális alkalmazkodást és a korábbi depresszív tüneteket alátámasztják. Klinikai skálák alapján felállított kódcsúcsához és variánsaihoz nem tartoznak információk, bár érdemes megjegyezni, hogy a 14-es kódoknál kevésbé jellemző a vallásos beállítottság. Fontos kiemelni azt is, hogy a Pa- és az Mf-skála kivételével a klinikai skálák mindegyike az átlagövezeten belüli magasabb (60T feletti) vagy az átlagövezetet meghaladó (70T feletti) értéket mutat.

A kontrollskálák közül kiemelendő, átlagövezetet meghaladó magas értékkel a Ds (disszimulációs) skála szerepel, amely a tünetek elrejtését jelezheti különböző előnyök megszerzése érdekében. Emelkedett továbbá a PpO (pszichopátia nyilvánvaló alszála) skála, amely klinikai szintű személyiségzavarral, alkoholizmussal és bűnözői hajlammal korrelál. A PpS (pszichopátia rejtett alszála) skálával összehasonlítva a PpO-skála javára emelkedett pontszám mutatkozik, ezen mutatók mind tudatos, mind tudattalan szimulációt jelezhetnek. Átlagövezetet el nem érő alacsony pontszámú skálák a szociális kíváncsiság és énerő. Ezen skálák a páciens önmagáról kialakított negatív képét támasztják alá.

A vonás skálák közül a függőség és represszió-szenzitizáció skálák értek el emelkedett értéket. Utóbbi sértődékenységet és szorongást jelez. Emellett a kiegészítő neurózisskálákban a hipochondria prím, előzetes hipochondria, szomatikus panaszok,

neurotikusság- és pszichoneurózis-skálákon ért el átlagövezetet éppen meghaladó értékeket.

Az alskálák erősítik a klinikai alapskálákban megjelenő negatív énképre vonatkozó és kriminalitás irányába mutató tendenciákat és anamnesztikus információkat.

Rorschach-teszt

Az értelmezést Mérei (2002) és Csigó (2018) alapján végeztem.

Az interjúalany a vizsgálati helyzetbe bevonódott, a tesztfelvétel alatt magatartása együttműködő volt. Szorongás magatartásbeli és vegetatív tünetei nem voltak megfigyelhetőek, a vizsgálati helyzetbe láthatóan beleengedte magát, a táblákat kíváncsian szemlélte.

A teszt során az emberválaszok ($M\% = 40$) és a mozgásválaszok megléte alapján a páciens projekciós mechanizmusa működésbe lépett, a válaszadás minősége és mennyisége többnyire megfelel a páciens intellektusának: átlagos számú válasz (20) ad megfelelő reakcióidővel, ehhez társul a tartalmi körök alacsony száma (10). Ezek alapján az interjúalany képzetáramlása nem mutat különösebb változatosságot, értéke átlagos, válaszonként több tartalom is felhasználásra kerül a jelentésalkotási folyamatában. A tartalmak szóródása alapján csekély elaborációs készség mutatkozik. A páciens felfogótípusa G , ami egészsleges működésmódot jelent, a világra mint egészre tekint, tehát a részletek elsődlegesen nem ragadják meg a figyelmét, ezzel mintegy indulattalanít.

A teszt mentális fékrendszert jelző mutatói mind átlagos ($F1\% = 100\%$), mind érzelmileg telített helyzetekben ($F2\% = 90\%$) fokozott működést jeleznek. Ez jelentős mentális rigiditásra utalhat, akár arra, hogy belső emocionális tartalmai nehezen megközelíthetőek a számára. A realitásindex ($RI = 7$) alapján a realitással való kapcsolata megtartott, a viselkedésében és gondolkodásában pszichózisra utaló jegy nem mutatkozik. Erős mentális fékrendszere alapján a páciens gondolkodásában túlfeszítettség jelenik meg, negatív önképét, önvádlását mintegy alátámasztja a mutató. A mutató által jelzett rigiditás a depresszió fokozottan önkritikus, ruminatív alapú dinamikájának adhat teret.

Képzetáramlása érzelmi ingerek hatására elszegényesedik (színes index = 30%). Érzelmi és indulattal telített helyzetekben nehezebben funkcionál, mindemellett mentális kontrollja igen nagy erővel működik ($F1\% = 100\%$). Gondolkodása tárgyilagosabb és merevebb (racionális kontroll enyhén fellazulhat), ugyanakkor megfelelően működik hétköznapi élethelyzetekben ($F2\% = 90\%$).

Élményfeldolgozásában a teszt kóros változat felé tendál ($\text{ÉT} = 7:2$), az ezen kategóriát mutatók képesek ugyan nagy szellemi tevékenységre, de az a vágyuk fokozottan jelentkezik, hogy a belső világukat a külvilág elismerje, véleményüket másokra akarják kényszeríteni. Teljes intellektuális és erkölcsi elfogadásuknak az igénye mellett mások irányába fölérendelt szerepet vesznek fel.

Vágyképlet szerint ($\text{MF} = 1:2$), szenzoriális hangsúlyt mutat. A lelkiismereti funkciók gátlás alá helyezhetik a vágyakkal és a szükségletekkel való azonosulást, amelynek következtében frusztráció esetén indulati reakció jelentkezhet. E teszt-mutatóval ellentétben a páciens életében impulzív indulati reakciók nem jelentkeztek.

Indulati életében nagy szorongás mutatkozik ($\text{IT} = 0:2$), amely viselkedését le is gátolhatja, tehát a szorongás eluralja a belső életet. IT és ÉT viszonyára konstelláció nem lelhető fel. ÉT és MF viszonya fordított tendenciát mutat, szorongást jelez: a viselkedés és az érzelmek közötti összhang nem megfelelő, így a személy konfliktuózus cselekmények felé sodródhat.

Normakövetés szempontjából rugalmas alkalmazkodás jellemzi, alkalmazkodási zökkenők megjelenhetnek, ugyanakkor az exploráció és anamnézis alapján ismeri a konvenciókat ($\text{V}\% = 30\%$; $\text{V1} = 5$ (25%); $\text{V2} = 0$; $\text{V3} = 1$ (5%)).

Különleges reakciók alapján a jegyzőkönyvben három alkalommal fordul elő Mesereminiszcencia, amely gazdag élmény- és fantáziavilág kifejeződését jelzi. Továbbá a tánc mint különleges reakció két alkalommal térképezhető fel a tesztben, a reakció maniform fázisra vagy bipolaritásra is utalhat, szuicid krízist is sejtethet. Depresszív reakciómutatói jelentős eltérést nem mutatnak.

A Myth-tartalmak éretlen tárgykapcsolatok és szorongás jelzései. Kiemelendő azonban a páciens esetében, hogy képzetáramlásában a számítógépes játékoknak való fokozott expozíció miatt is felbukkanhat több mitologikus elem.

Tízprofilos Szondi-teszt

A teszt értelmezéséhez Lukács (1996, 2016) és Szondi (1972/2007) műveit használtam fel.

Az interjúalany a vizsgálati helyzetbe bevonódott, a tesztfelvétel alatt magatartása együttműködő volt. A sorozatok felvétele során nem volt megfigyelhető ellenállás. A tíz profil felvétele másfél hónapos időintervallumban történt.

A vizsgálati személy viselkedése leggyakrabban nem volt feltűnő, ugyanakkor a teszt alapján gátolatlanság és szabályozatlanság megjelenhet ($\text{IFH} = 4$). A tesztológiai jegyek alapján leginkább intrapszichés feszültség, markáns elfojtás és önkontroll

jellemzi (hy10– és k8– reakciók). A vizsgálatok alatt társadalmi konvenciókat mindvégig követő magatartást mutatott. A konvencionális viselkedése megléte mellett tünetgazdagság nem jelentkezik ($S_y = 31,25\%$), az IFH mutatóval viszont a már említett felfokozottság, felhangoltság körvonalazódik.

Ösztönképlet

Az ösztönképlet vizsgálatakor szembevetűnő a szelepfaktorok hiánya, ami a dinamikus késztetések levezetésének nehézségét jelenti. A tesztben szubmanifeszt faktorként megjelenik az agresszív tendenciák kiürítésének lehetősége (s_6^0). Ezen felül keresési csend (d_5^0) jelenik meg, amely akár vaktában keresésbe (kapcsolati szinten) is átcsap-hat. A konfliktusokkal szemben továbbá szükségletei tudatból történő kiürítésével és elfojtással védekezik ($p_5^{0,+/-}$). Az első interjú során is elmondja: „Jobb egy kutya, mint egy ember... a számítógép megbízhatóbb, mint egy barátnő”, emellett egyedül él, viszont szabadulásakor édesanyjához költözne vissza, elmondásai mögött ambivalencia érzékelhető. A páciensnél látens, akár megbetegítő gyökérfaktorok a h+ és a hy– faktorok, amelyek a legdinamikusabb és a leginkább kielégítetlen és konfliktusos ösztönsszükségei. A gyökérben megjelenő h+ a gyengéd személyszeretet kielégítetlenségét jelzi, azt, hogy a szükséglet igénylése mellett sem tudja kielégíteni, ezért is jelennek meg telített reakcióban. Emellett szerepel a hy– faktor, amelyet erős szégyenérzet és visszahúzódság kísérhet. A keresési csendjének és a felszínes, infantilis és éretlen kapcsolódásának (d_5^0) oka a gyökérfaktorként megjelenő kielégítetlen személyszeretet vágya (h faktor) lehet.

Latenciasor

Az ösztönosztályok latencia nagyságainak sorba rendezése alapján megmutatkozik a triventil latenciasor. A „valós ösztönvesztélyt” az Sh+ osztály jelenti. Az „infantilis zsarnokok” osztályában lévőket a kielégítetlen gyengédszükséglet jellemzi. Az ebbe az ösztönosztályba tartozó egészséges emberek, ha találnak valamilyen kötődési területet, elhagyhatják az Sh+ osztályt, amennyiben ez nem következik be, úgy hetero-, illetve autoagresszió is előfordulhat. Kedvezőtlenebb sorslehetőségként – foglalkozásba történő szublimáció során – a páciensnél (anamnézisben említett) szerzetes foglalkozás választásában is manifesztálódhat, amennyiben megfelelő tárgyválasztás kedvezőbb kötődéssel nem történik meg. A feszültséget levezető három ventilosztály pedig a Phy-, Schk- és a Cm- ösztönosztályok.

Szél-közép dialektika

A szél analízise során Balázs S-vektorában a személyszeretet tendenciája körvonalazódik ($S + + (4)$), azonban emellett az érzelmi megnyilvánulások nem a felnőtt szexualitást tükrözik ($S = + 0 (6)$). A szexuális igényeket inkább az infantilis kötődési minták alakítják, nem pedig a tevőlegesség. A páciens párkapcsolati életében is jellemzően gondoskodó kapcsolatokra vágyott, szexuális késztetéseit nem helyezte az előtérbe. A C-vektor a kapcsolatokból való menekülést, leválást jelzi. Cél nélküli kapkodásban a vágy több tárgyát kipróbálja, amit azonban később degradál és megváltik tőlük. Csalódásról számol be az emberekben, vallásban és a kapcsolatokban is ($C = 0 - (5)$). Balázs történetében jól látható a személyszeretet kielégítetlen igénye, amely mellett elmagányosodás és izoláció található. Vallását is felhagyta tanulmányai megszakításakor. A középvektorok analízise a P-tengelyen lelkiismeretességet, jólelkúséget és szégyenlősséget mutat a négyszer megjelenő $+ -$ kép formájában. Esetenként azonban a helyzet keltette indulatainak nem tud gátat szabni, ám azt racionalizálni igyekszik ($P (0 - (3))$). A sorozatban ezen felül felbukkan az elfojtás jele, szenzitív kapcsolati szorongás, szexuális gondolatok és érzelmek elrejtése. Az énes (SCH) vektorban megjelenik a gátlás és az önkontroll ($- + (2)$), valamint az ($- 0 (3)$) elfojtás képe. Mindezek mellett a társadalmi és szexuális kapcsolatok gátlását ($+/- + (2)$) is megtaláljuk. A közép képe összefoglalva Balázs erotikus vágyainak és gyengéd érzelmeinek, illetve társas kapcsolatainak elfojtását és gátlását mutatja meg, amit az anamnesztikus információk szintén alátámasztanak.

Konkordanciaanalízis

A páciens legmarkánsabb háttértendenciája a szadomazochizmus ($s4+/-$), megjelenésekor érzéki szexualitás gyengédséggel és passzivitással társulhat, előtérben található tendenciájához viszonyítva előnyösebb viszonyulás is megnyilvánulhat. Az előtérben kielégítetlen személyszeretethez ($h+$) szégyenlősség párosul ($hy-!$), elhárításként a fantáziába való visszahúzódás jelentkezik. Az előtér tendenciái viselkedéses függőségét megvilágítják.

Új orientációként végül pedig kielégíthetetlen magkapaszkodási forma jelentkezik ($m0$), amely a kapcsolatok elutasítását és teljes feladását jelentheti.

Szexuális index és szociálindex

A páciensnél a tradicionális férfi szerepeknek megfelelő viselkedés dominál, értékei az elvárt övezetben vannak ($D:M = 2:1$).

A szociál-index az előtérben 39,6 %, ami szociálnegatív beállítottságot mutat. Ez az arány kismértékben alulmúlja a 40%-ot, vagyis az átlagosnál alacsonyabb normakövetés felmerülhet. Értéke a normál tartománytól viszonylag csekély mértékben tér el, ezért tüneti szinten enyhébb fokú kriminális és antiszociális viselkedésben nyilvánulhat meg. A háttér szociál-indexe az előtérhez viszonyítva pozitív irányba tolódik (51,4%), lelkiismereti szorongást és fokozottabb normakövetést jelez.

Összefoglalóan elmondható, hogy általánosságban társadalmi normákat tartó hétköznapi viselkedés mögött erős elfojtás és szorongás jelzéseit mutatja a teszt, továbbá az enyhébb fokú kriminalitásra hajlamos tendenciái megerősítésre kerültek. A kielégületlen személyszeretet ($h+$ gyökérfaktor) miatti feszültséget elfojtja ($P = + -$), gátlás alá helyezi ($hy10-$, $k8-$), amit elmagányosodás követ ($C = 0 -$). Ezen folyamatok autoagresszív tendenciákban végződhetnek. Ugyanakkor a Szondi-teszt által mutatott reakciók értelmezésekor a prizonális körülmények hatását is számításba kell vennünk. Pszichoterápiás segítséggel a háttérben lévő törekvésekkel egy kedvezőbb kapcsolati dinamika is formálódhat, normakövetése fokozható.

Klinikai kérdések megválaszolása

A páciens élettörténeti adatai, explorációja és az elvégzett pszichodiagnosztikai tesztek alapján magasabban szerveződő személyiséggel rendelkezik. Problematikus viselkedésének eredetét önmagában is keresi, realitásvizsgálata megfelelő. Az integrált szelffogalom megtartott. Konfliktusos belső tartalmak ellen elfojtással védekezik ($P = + -$; $IT = 0:2$). Személyiségzavar kritériumai nem teljesülnek maradéktalanul.

Az exploráció és a pszichodiagnosztikai tesztek alapján szubklinikai értékek határán affektív érintettség megjelenik ($F1\% = 100$, $F2\% = 90$; $hy10-$ és $k8-$ reakciók).

Szintén az anamnesztikus adatok és az elvégzett kérdőíves vizsgálat alapján szorongás és pánikroham tünetei megjelentek, azonban a DSM-5 (2013) egyik szorongásos zavarának kritériumai sem teljesültek (pl. pánikrohamait nem követte anticipátoros szorongás, jelentős viselkedésbeli maladaptív megnyilvánulás, agorafóbia nem jelent meg).

Ugyancsak az elvégzett diagnosztikus tesztek és az anamnesztikus adatok alapján kognitív, illetve analitikusan orientált terápiás modalitás indikálható a páciens számára.

Előzményi adatok és élettörténete alapján személyiségzavar, pánikzavar és affektív kórképek gyanúja merült fel. A felhasznált vizsgáloélményekkel nem sikerült alátámasztani a klinikai kórképeket. Igazságügyi elmeszakértői vizsgálatában korábban „mániás depressziót” írtak le. Korábbi tünetei körüljárása alapján II. típusú bipoláris zavar jelentkezhetett hipomán epizóddal, ugyanakkor a páciens aktuális állapota alapján a diagnosztikai kritériumok nem teljesültek maradéktalanul. Kiemelendő azonban, hogy a depresszióknak teret engedő dinamika megjelenik, így az affektív érintettség jelenleg a szubklinikai szinten megrekedt vagy remisszióban lehet, ennek pontos megállapításához állapotának hosszmetriai utánkövetése szükséges. Első interjú helyzetben az általa elmondottak és a pszichodiagnosztikai tesztek alapján szintén nem merülnek ki a pánikzavar kritériumai, azonban fokozott szorongás jelen van. A DSM-5 C-csoport személyiségzavar kritériumai ugyancsak nem teljesültek, ezért az alternatív személyiségzavar modell (DSM-5, 2013) követésével további vizsgálatok szükségesek, mivel az intimitás és az önirányítottság terén deficitiek mutatkoznak. A páciens munkaterületen megfelelően funkcionál, elakadások interperszonális kapcsolataiban jelentkeztek. Megjegyzendő, s jó prognosztikai jegynek számít, hogy a páciens elmondása alapján kielégítő párkapcsolatokat is ki tudott alakítani.

Pszichodinamikus és rendszerszemléletű formuláció, etiopatogenezis

A következő értelmezés Gabbard (2016) depresszióra vonatkozó pszichodinamikus elméleti keretére támaszkodik. A páciens tünetképzésének háttérében feltételezhetően hangulatzavarnak, szorongásnak és depresszióknak teret engedő dinamika működik. Balázs édesapja fizikai abúzusának következtében büntetést és nem megfelelő bánásmódot érdemlő szelfet internalizált. Az apai tárgyrepresentáció valószínűleg büntető személy, amely megtámadja a szelfet. Más szóval kegyetlen és büntető felettes énként is megnyilvánulhat. Apai oldalról tehát egy olyan tárgyrepresentációt internalizált, amely bünteti őt, anyai oldalról pedig egy kielégítő lágy representáció mellett egy „elhanyagoló” anyai representáció is jelen lehet, amelyik nem minden esetben tudott védeltséget biztosítani az ellenséges környezettel és családtagokkal szemben. Tárgy-

vesztésekre és a mások irányából érkező elutasításra, nárcisztikus sérülésekre fokozottabban reagálhat. A szülei iránt érzett nem tudatos elégedetlensége, ki nem elégített kapcsolódási szükségletei következtében csálódottság és harag jelenhetett meg, amely szorongást és szégyenlősséget eredményezett a kortárs- és az intim kapcsolatok kialakítása terén. Kötődése bizonytalan, ezért kapcsolatai ezen problematikus viszonyok alapján működnek.

Családjáról kevés információval rendelkezik, azonban a családi rendszerben traumák (apai ágon befejezett szuicidiumok), horizontális (bántalmazás, anya pszichiátriai terheltsége) és vertikális stresszorok (vesztésegélmények) fennálltak. A rokonságban fellelhető pánikzavar, szuicidiumok és függőségek genetikai sérülékenységet is jelezhetnek, amelyek a környezeti stresszorokkal, családi diszfunkcionális rendszerrel pszichopatológiai folyamatokra fokozottan sérülékennyé teszik a páciens. Visszahúzódása, szorongása, gátlásos és szégyenlős vonásai mögött grandiózus fantáziák és törekvések szintén megjelentek (politikai kapcsolatok keresése hatalom és haszonszerzés érdekében), amely háttérében alacsony önértékelése húzódnak meg. Vesztesegélmények hatására pánikrohamok jelentkeztek dysthym hangulati epizódokkal és motiválatlansággal. Önmaga megvédésére megjelent a viselkedéses függősége is (fantáziába való visszahúzóadás).

Összefoglalva, mind a feltételezhető genetikai faktorok (családban megjelenő szerhasználat, pszichiátriai érintettség), mind a transzgenerációs mintázatok, a családban felbukkanó fizikai abúzus és vesztesegélmények hozzájárulhattak a páciens függő és kriminalitással terhelt életviteléhez és problematikus személyiségdinamikájának kialakulásához.

Saját bevallása szerint önkárosítási szándékot határozottan negál, ugyanakkor a tesztológiai jegyek alapján erős distressz, illetve szeparáció hatására pszichés egyensúlya a dekompenzálódás irányába mozdulhat el. Ennek következtében szuicid cselekmény rizikója megjelenhet, ezért prizonális körülmények között fokozottabb kontroll indokolt. A páciens számára pszichoanalitikusan orientált pszichoterápia vagy kognitív viselkedésterápia indikált.

IRODALOM

- Bagdy, E., Pressing, L., Bugán, A., & Zétényi, T. (1986). *Az MMPI-próba elmélete és alkalmazása*. Akadémiai.
- Csigó, K. (2018). *A Rorschach-teszt klinikai alkalmazása*. Medicina.
- DSM-5 referencia-kézikönyv a DSM-5 diagnosztikai kritériumaihoz (2013). Oriold és Társai.
- Gabbard, G. O. (2016). *A pszichodinamikus pszichiátria tankönyve*. Oriold és Társai.
- Lukács, D. (1996). *Szondi. Az ösztönprofilról az elméletig*. Animula.
- Lukács, D. (2016). *A Szondi-teszt korszerű értelmezése*. Oriold és Társai.
- Mérei, F. (2006). *A Rorschach-próba*. Medicina.
- MMPI – Segédlet az értékeléshez*. (1999). Animula.
- Szondi, L. (1972/2007). *A Szondi-teszt: A kísérleti ösztöndiagnosztika tankönyve*. Új Mandátum.

MELLÉKLETEK

Tízprofilos Szondi-teszt összesítő tábla

Előtér

Nr.		S		P		SCH		C		Σ0	Σ±	TTSp		
		h	s	e	hy	k	p	d	m					
1		+!!	0	0	–	–	0	–	+					
2		+	+	±	–	–	–	0	–					
3		+!! !	0	+	–!	–	0	–	+					
4		+	+	–	–	±	+	0	–!					
5		+!	0	0	–!	–	+	0	–					
6		+	+	–	–	±	+	0	–					
7		+!!	0	+	–	–	+	0	–!					
8		+!!	0	+	–	–!	±	–	0					
9		+!!	0	+	–	–!	±	–	0					
10		+	+	0	–	–	0	+	0					
	Σ0		6	3			3	5	3	20			$\frac{\Sigma 0}{\Sigma \pm} = \text{IFH: } 4$	
	Σ±			1		2	2				5			
Summa 0/±			6	4		2	5	5	3			25	Sy% = 31,25	
Summa!		12			2	2			2	Σ ! 18				
Dur		22		2		6		10		D:M = 40:18 (2:1)				
Moll		0		10		6		2						
Σ Soz. +		4		5		10		4		szoc.index: 39,6%				
Σ Soz. –		18		7		2		8						

Háttér

Nr.	t	S		P		SCH		C			
		h	s	e	hy	k	p	d	m		
1		∅	±	+	—	0	—	—	0		
2		+	-	∅	—	+	—	±	—		
3		∅	±	+	—	±	±	—	0		
4		+	+	—	—	—	±	—!	∅		
5		∅	—!	+	∅	—	+	+!	0		
6		+	+	+	—	+	+	—!	—		
7		∅	+	—	—	+	—	±	0		
8		∅	±	+	—	∅	+	—	±		
9		∅	±	+	—	∅	+	—	±		
10		+	0	—	—	—	+	—	+		
										Σ !	
Dur		4		3		3		10		D:M = 20:15	
Moll		2		5		5		3			
Σ Soz. +		2		5		4		7		szoc.index: 51,4%	
Σ Soz. —		3		3		4		5			

A háromnál gyakrabban előforduló konstellációk az előtérben:

S = + 0 (6) és S + + (4); P = + – (4) és P 0 – (3); SCH = – 0 (3); C = 0 – (5)

Ösztönképlet

$s_6^0; p_5^{0,+/-}; d_5^0$
$e_4^0; k_2^{+/-}; m_3^0;$
$h^+; hy^-$

Latenciasor

$$\frac{Sh+}{6} - \frac{Phy-}{4} - \frac{SCHk-}{3} - \frac{Cm-}{2}$$

Ösztönosztály

$$S_h^+$$

Konkordanciaanalízis

(csak a háromszor vagy annál többször előforduló, értelmezhető konkordanciák feltüntetésével)

Előtér-konkordanciák

$$h_4^+ hy_9^-$$

Háttér-konkordanciák

$$s_4^{+/-}$$

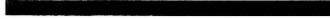
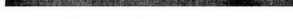
Új orientációk

$$m_4^0$$

Az MMPI-teszt eredményei

? skála: a megválaszolatlan tételek száma=0

MMPI alapskálák ----- Kód=1478

( ) L=Hazugság;(nyp.: 0)	27 (--)	
( ) F=Validitás;(nyp.: 10)	54 (0)	
( ) K=Korrekció;(nyp.: 8)	34 (-)	
(1) Hd=Hipocondria;(nyp.: 23)	72 (++)	
(1) Hd+0.5K=Hipocondria;(nyp.: 27)	68 (+)	
(2) D=Depresszió;(nyp.: 29)	62 (+)	
(3) Hy=Hisztéria;(nyp.: 30)	64 (+)	
(4) Pp=Pszichopátia;(nyp.: 29)	71 (++)	
(4) Pp+0.4K=Pszichopátia;(nyp.: 32)	67 (+)	
(5) Mf=Maszkulinitás-feminitás;(nyp.: 27)	51 (0)	
(6) Pa=Paranoia;(nyp.: 11)	54 (0)	
(7) Pt=Pszichaszténia;(nyp.: 27)	70 (+)	
(7) Pt+K=Pszichaszténia;(nyp.: 35)	64 (+)	
(8) Sc=Schizophrenia;(nyp.: 32)	70 (+)	
(8) Sc+K=Schizophrenia;(nyp.: 40)	66 (+)	
(9) Ma=Hipománia;(nyp.: 27)	69 (+)	
(9) Ma+0.2K=Hipománia;(nyp.: 29)	67 (+)	
( ) Si=Szoc. introverzió;(nyp.: 39)	65 (+)	

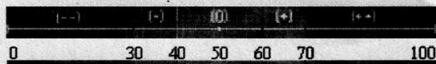
skálák 20-tól 36-ig

Kontroll skálák

B=Választorzítás;(nyp.: 37)	60 (0)	
Ds=Diszsimuláció;(nyp.: 32)	71 (++)	
K'=Korrekció prím;(nyp.: 6)	48 (0)	
SD=Szociális kíváncsiság;(nyp.: 54)	37 (-)	
CI=Krit. tétel lista;(nyp.: 9)	61 (+)	

skálák 37-től 51-ig

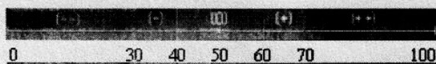
jelmagy.:

Vonás skálák

Ho=Gyűlölködés;(nyp.: 32)	63 (+)
OVHO=Túlkontrollált agr.:(nyp.: 13)	50 (0)
ACHO=Acting-out gyűlölk.:(nyp.: 1)	38 (-)
Si'=Szoc. introv. prím;(nyp.: 29)	65 (+)
DoD=Dominancia;(nyp.: 16)	49 (0)
Dy=Függőség;(nyp.: 38)	73 (++)
Mf3=Altruizmus;(nyp.: 1)	36 (-)
EMPA=Empátia;(nyp.: 10)	55 (0)
Cy=Cinizmus;(nyp.: 0)	39 (-)
To=Tolerancia;(nyp.: 11)	31 (-)
RESE=Repr.-szenzitizáció;(nyp.: 96)	74 (++)
Ae=Sikerélmény;(nyp.: 13)	48 (0)
Ie=Intellektuális hat.:(nyp.: 18)	31 (-)
IQ=Intellektuális q.:(nyp.: 27)	31 (-)
OR=Eredetiség;(nyp.: 13)	47 (0)

skálák 52-től 69-ig

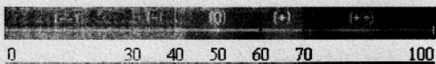
jelmagy.:

Kiegészítő neurózis skálák

A=Első faktor (szorongás);(nyp.: 23)	69 (+)
Ar=Szorongásos reakció;(nyp.: 25)	60 (0)
At=Manifeszt szorongás;(nyp.: 29)	70 (+)
Dv=Depresszió prím;(nyp.: 12)	45 (0)
Di=Szubjektív depr.:(nyp.: 17)	68 (+)
D2=Pszichomot. retard.:(nyp.: 7)	55 (0)
DR=Depresszív reakció;(nyp.: 22)	44 (0)
DoN=Depresszió nyilván.:(nyp.: 19)	67 (+)
Hs=Hipocondria prím;(nyp.: 8)	80 (++)
H=Előzetes hipocondria;(nyp.: 34)	72 (++)
Cr=Konverziós reakció;(nyp.: 39)	33 (-)
HyH=Hisztéria prím;(nyp.: 8)	51 (0)
HyO=Hisztéria nyilván.:(nyp.: 20)	70 (+)
HyS=Hisztéria rejtett;(nyp.: 10)	43 (0)
Hy4=Somatikus panaszok;(nyp.: 12)	72 (++)
Hn=Hipoglikémiás neu.:(nyp.: 12)	63 (+)
Ne=Neurotikusság;(nyp.: 19)	71 (++)
Pn=Pszichoneurózis;(nyp.: 23)	73 (++)

skálák 70-től 86-ig

jelmagy.:

Kiegészítő neurózis skálák

Pa=Paranoia prím;(nyp.: 1)	34 (-)
Pk=Paranoia faktor;(nyp.: 4)	61 (+)
Pa1=Üldözési eszmék;(nyp.: 5)	58 (0)

Rorschach-jegyzőkönyv

I. tábla	Rl: 4 mp			16'13	
1. (ut.:) Igazából cserebogár, ami eszembe jut... Egy cserebogár. (2 szárny, 1 törzs) Nem tudom, inkább cserebogár vagy	G	F+	T		Vagy-vagy
2. levelek (2), amik között bogár van. (1)	G	F+ FHd+/-	Pfl T	V3	
3. Esetleg még egy alien valamelyik számítógépes játékból, ami támadóan néz. Más már nem. Ennyi... ezt a három dolgot tudom beleképzelné. (11 alien csáprágója, 10 keze, 1 teste, 2 szárnya)	G	FHd+	Szörny		Veszélyreak. Intenció
II. tábla	Rl: 6 mp			16'15	
4. Hát ez ő... táncoló emberek (1 test, 2 busófejdísz, 4 kezek, 3 díszes színes csizma)... busójárás...	G	B+ FFb+	M		Tánc
5. esetleg verekedés, de az annyira nem (1 test, 2 fej, 3 támadásra utalhat a piros, mint a fantasykban, összeütköznek, és fény jelenik meg.)	G	B+	M		Agresszív asszoc.
Inkább tánc. Busókat láttam meg a legelején. Mást nem is tudok bele-nézni... ennyi.					Visszatérés
III. tábla	Rl: 8 mp			16'17	
6. Hát ami elsőre eszembe jut, az egy csipőmedence-röntgen. (Fekete forma miatt)	G	FHd+/-	Rtg Anat		
7. De esetleg még beszélgető vagy vásárló asszonyok. (6,8)	G	B+	M	V1	
8. Vadászó ősemberek. (6,8 emberek, viszik a vadat 1)	G	B+	M	V1	

IV. tábla	RI: 3 mp			16'18	
9. Hát ez a népmesék óriása, vagy (G)	G	F+	(M)	V1	Nagyítás Vagy-vagy Meserem.
10. hétfejű sárkány (Sárkányfejek 1, 5, 8, 1 2, 6, 7, test a fejek mögött van, a sárkányok fejei látszódnak)	G	F+	Myth		Meserem.
11. Sőt az óriás lovagol a sárkányon. (5 láb, 12 fej, 10 test, 1 sárkányfej) Akárhonnan nézem, csak ezt a három dolgot látom.	G	B+	(M) Myth		
V. tábla	RI: 3 mp			16'19	
12. Egy denevér. (G)	G	F+	T	V1	
13. Esetleg egy repülő nyúl. (G fantasy nyúl, 2 feje, 6 szárny, 5 lábak) Semmi más.	G	F+	Myth		
VI. tábla	RI: 5 mp			16'20	
14. Nem tudom, hogyan hívják a macskát a Csőrikéből, de az kiterítve. Olyan, mintha felkenődött volna az ablakra, mint a rajzfilmekben. (G macska, 15 arca, 7 bajusz, 4 füles és fej, 9 láb)	G	FHd+	T		Meserem. Deformálás AsszocB Élettelenítés
15. Esetleg egy futurisztikus repülő. (G)	G	F+	Jármű		
VII. tábla	RI: 4 mp			16'22	
16. Ez két táncoló lány. Inkább modern kori tánc, mint ősi tánc. Ennyi, mást nem hoz ki belőlem. (1 fej, 7 konty, 2 test, 8 kar, 3 szoknya)	G	B+	M		Tánc Távolítás
VIII. tábla	RI: 4 mp			16'23	
17. Na hát ez, ez igen. A dinoszauruszok kora a Föld története. Ezen jól látszódnak az őshüllők, a Föld magja, fenyőerdők és a ritkuló hegyvidék. (1 őshüllők, 2-3 Föld magja, 4 fenyőerdők, 5 hegyvidék)	G	FFb+	T Pfl Táj	V1	

IX. tábla		RI: 4 mp		16'24	
18. Ez olyan, mint egy emberi vázrendszer röntgenképe, csak kiszínezett. (16 gerinc, 2 csípő, 3 comb, 1 tüdő, színes, mint a tankönyvekben)		G	FFb+/-	Anat Rtg	
19. Esetleg cirkuszi mutatványosokat tudom belelátni, egymással szemben rózsaszín elefántok hátán. (1 bohócok trombitálnak, 2 artisták egyensúlyoznak, 3 elefántok)		Gkomb	B+	M T	
X. tábla		RI: 11 mp		16'26	
20. Kicsit olyan, mint egy fantasy ostrom, ahol különböző fantasy lények próbálják bevenni a fekete tornyot, amit orkok védenek. Erről ennyi. (13 torony, 3 orkok, 10, 6, 8, 16,7, 4 fantasy lények)		G	FFb+/-	Myth	

Rorschach-teszt összesítő tábla

Felelet: 20   I–VII. 16   VIII–X. 4

G 19	G komb 1	Gzw	zw
D	DG komb	DzwG	DzwD
Dd	DG konf	Dzw	DzwDd
Do	DG kont	Ddzw	DdzwD
			DdzwDd

FT-csoportosítás:

	+	+/-	-	Σ
F	7			7
B	7			7
B sec				
B klein				
BF				
b				
FFb	2	2		4
FHd	2	2		4
F(Fb)				
aFFb				
nFFb				
Σ	18	4		22

FbF	HdF	nFbF	aFbF	asszoc B 1
Fb	Hd	nFb	aFb	absztr B
Fbn	(Fb)F			

FT <u>G</u>	
ÉT ₁ 7:2 Dilatatív introvertált	Real. I. 7
	Szoc. sk. 3
ÉT ₂	Regr. I.
	Org. sk.
MF 1:2 Szenzoriális hangsúlyú	Alkohol-szindr.
	S: N
IT 1:2 Hd hangsúly	Sz.E.I.
	E: Hy
F ₁ + % 100%	Szuicid-sk.
	SPS
F ₂ + % 90%	Sch. sk.
	Sch. PI

Színes i.: 30   Σ idő: 13p   Idő/F-szám: 0,68

M 6	(M) 2	Md
Md Obj	T 6	Td
Absztrakt	Hegy	Szakadék
Álarc I	Illusztráció	Szcéna
Álarc II	Jármű 1	Szem
Álarc III	Jég	Szex
Amorf	Jel	Szikla
Anat 2	Karikatúra	Szimbólum
Architektúra	Kő	Szín
Asztronómia	Matéria	Szobor
Barlang	Myth 4	Szörny 1
Ennivaló	Obj	Táj 1
Explózió	Ornamentika	Térkép
Felhő	Pfl 2	Tör
Felvétel	Rtg 2	Tűz
Festmény	Ruha	Vér
Füst	Sacrum	Víz
Geometria	Sár	

Meghatározatlan válaszok %-a: 0	Σ tartalom: 27
Tartalom szóródása: 1,2	Tartalmi körök: 10

M% 40%

T% 30%

Obj 5%

M:Md 6:2

T:Td 6:0

$$V_1:(V_2+V_3)$$
 5:1

VULG
V1 5
V2
V3 1
V% 30%

Konstellációk

1. Elfojtás:

2. Regresszió:

3. Izoláció:

4. Projekció:

5. Meg nem történtté tevés:

6. Reakcióképzés:

7. Azonosítás:

8. Kompenzáció:

9. Mentális színvonal:

10. Kontaktus:

11. Tolerancia:

12. Elaboráció:

A KÖTET SZERZŐI

Dr. Antalfai Márta: klinikai szakpszichológus, jungi analitikus, európai minősítéssel rendelkező kiképző pszichoterapeuta, a Nemzetközi Analitikus Pszichológiai Egyesület (IAAP) tagja, művészet- és mese-pszichoterapeuta. Kutatási területe: a női és férfi életút mélylélektana. Oktatói és tevékenységi területe: Sapiaientia Szerzetesi Hittudományi Főiskola, szakvezető; Lelki Egészségvédő Alapítvány, elnök.

Bagaméri Péter: felnőtt klinikai és mentálhigiéniai szakpszichológus, szakmai tevékenységét rend- és honvédelmi területen végzi. *A Dr. Szondi Lipót Emlékalapítvány kuratóriumi tagja.*

Dr. Garai Dóra: tanácsadó szakpszichológus, pár- és családterapeuta. 1998-2018 között az ELTE Bárczi Gusztáv Gyógypedagógiai Kar, Gyógypedagógiai Pszichológiai Intézetében oktatott. Kutatási területe az atipikus gyermekeket nevelő családok működési jellemzői és támogatási lehetőségei. Jelenleg gyakorlati területen dolgozik, a Református Egységes Gyógypedagógiai Konduktív Pedagógiai Módszertani Intézmény és Pedagógiai Szakszolgálatnál. *A Dr. Szondi Lipót Emlékalapítvány kuratóriumi tagja.*

Girasek Hunor: felnőtt klinikai és mentálhigiéniai szakpszichológus. 2019 óta a Budapesti Jahn Ferenc Dél-pesti Kórház és Rendelőintézet Pszichiátriai és Pszichiátriai Rehabilitációs Osztályán dolgozik, 2024-től pedig az Eötvös Loránd Tudományegyetem Pszichológiai Doktori Iskolájának PhD hallgatója. Kutatási területe a személyiségzavarok dimenzionális megközelítésének és az öngyilkos magatartás, illetve a nemszuicidális önsértés kapcsolatának vizsgálata.

Dr. Gyimesi Júlia: a Pázmány Péter Katolikus Egyetem Pszichológiai Intézetének professzora, a Személyiség- és Klinikai Pszichológiai Tanszék vezetője, valamint a Pécsi Tudományegyetem Elméleti Pszichoanalízis Doktori Programjának vezetője. *A Dr. Szondi Lipót Emlékalapítvány kuratóriumi tagja.* Kutatásaiban elsősorban pszichológiai történeti és valláspszichológiai témákat vizsgál.

Hangó Erzsébet: felnőtt klinikai és mentálhigiéniai szakpszichológus, magánrendelés.

Jambrik Máté: gyermek- és ifjúsági klinikai és mentálhigiéniai szakpszichológus, pszichoterapeuta. Érdeklődése a pszichodinamikus szemléletben folytatott diagnosztika és a projektív tesztek irányába terelődött. Jelenleg a Zuglói Egészségügyi Szolgálat, Gyermek- és Ifjúságpszichiátria Szakrendelésén és a PTE klinikai szakpszichológiai képzésében dolgozik.

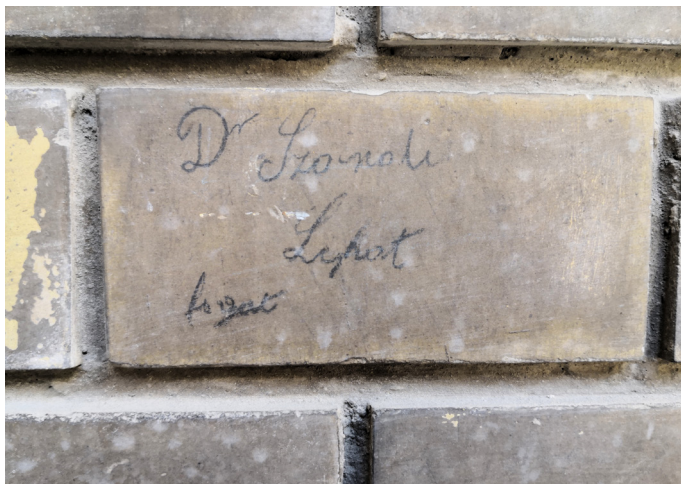
Dr. Káplár Mátyás: a Pannon Egyetem Pszichológia és Mentálhigiéné intézetének egyetemi docense, a Nemzetközi Szondi Társaság elnöke, a *Dr. Szondi Lipót Emlékalapítvány kuratóriumi tagja*, tanácsadó szakpszichológus. A sorsanalízis elméleti és gyakorlati lehetőségeit mind kutatói, mind gyakorló szakemberi munkája során alkalmazza. Munkássága arra irányul, hogy Szondi megközelítését minél jobban integrálja a modern pszichológiai szemléletbe, továbbvíve annak gazdag szakmai örökségét.

Dr. Kőváry Zoltán: klinikai szakpszichológus, az Eötvös Loránd Tudományegyetem Pszichológiai Intézet Klinikai Pszichológia és Addiktológia Tanszékének habilitált egyetemi docense, a *Dr. Szondi Lipót Emlékalapítvány kuratóriumi tagja*. Daseinanalitikai konzulens, valamint logoterápiás és egzisztenciaanalitikus tanácsadó. Magyar nyelv és irodalom szakos bölcész.

Dr. Narancsik Gabriella: történelem és spanyol nyelv és irodalom szakos bölcész, pszichológus, klinikai szakpszichológus, pszichoterapeuta. Az Eötvös Loránd Tudományegyetem Pszichológiai Intézet Klinikai Pszichológia és Addiktológia Tanszékének egyetemi adjunktusa. Kutatási területe a pszichoanalízis története és a kortárs pszichoanalízis önmeghatározásának kérdései.

Dr. Reinhardt Melinda: klinikai szakpszichológus, művészetterapeuta, az Eötvös Loránd Tudományegyetem Pszichológiai Intézet Klinikai Pszichológia és Addiktológia Tanszékének egyetemi adjunktusa, valamint a Zuglói Egészségügyi Szolgálat Gyermek-, és Ifjúság Pszichiátriai Szakrendelésének munkatársa. A *Dr. Szondi Lipót Emlékalapítvány kuratóriumának elnöke*. Kutatási területe jelenleg a nemszucidális és a szucidális önsértés spektruma, melyet biopszichoszociális szemléleti keretben vizsgál. Munkáját a Nemzeti Kutatási, Fejlesztési és Innovációs Hivatal fiatal kutatói ösztöndíjjal, a Magyar Tudományos Akadémia pedig a Bolyai János Kutatási Ösztöndíjjal támogatja.

Szabó Péter: pszichológus, felnőtt klinikai és mentálhigiéniai szakpszichológus jelölt. Jelenleg a projektív eljárások (pl. Rorschach-teszt) neuropszichodinamikuss megközelítésével foglalkozik. PhD-tanulmányait a PPKE Roska Tamás Műszaki és Természettudományi Doktori Iskola Biológia programjában végzi. Gyakorlati munkát a VIII. kerületi Család- és Gyermejjóléti Központban, valamint a Kairosz Pszichoterápiás Rendelőben végez.

A sorsanalízis mélylélektani irányzatát megteremtő Szondi Lipót munkássága időről időre az érdeklődés előterébe kerül. A vele kapcsolatos szakmai fókusz hullámmása analógiaként értelmezhető azzal a jelenséggel, amikor a Szondi-tesztel kimutatott lélektani háttértényezők az előtér profiljába kerülnek: addig is dinamizálták a személyiség működését, bár kevésbé áthatóan, ám amikor előtérbe jutnak, az egyén motivációs rendszerét, ezzel életének – sorsának – alakulását alapjaiban határozzák meg.

A sorsanalízis pszichológiai elmélete és módszere, valamint az ezen alapuló projektív személyiségteszt száz évvel a kimunkálás után is része a hazai és a nemzetközi pszichológiai praxisnak – időnként kevésbé szervesen, máskor aktívabban. Szondi szellemi hagyatéka – például a szabad akarat hangsúlyozása és a transzgenerációs hatások egyéni életre gyakorolt alapvető befolyásának felismerése – máig élő és a gyakorlatba integrálható eszközöket kínál a lélektannal foglalkozók számára.

Az olvasó most egy olyan tanulmánykötetet tart a kezében, amely Szondi halálának 40., egyben a mester tudományos örökségét őrző Dr. Szondi Lipót Emlékalapítvány alapításának 35. évfordulójára emlékezik. Egy olyan összeállításról van szó, amely integratív betekintést kínál a Szondi-hagyományba, azaz a múltba, másrészt a jelenbe, abba, ahogyan napjaink pszichológiája a Szondi-hagyatékot a gyakorlatba forgatja, mindezekkel összefüggésben pedig a Szondi-interpretáció jövőjével kapcsolatos kérdések felvázolásával a Szondi-munkásság jövőképét adja.

A kötet azonban nem csupán a Szondi-örökség fejlődését és kontinuitását – múltjának, jelenének és jövőjének egységét – mutatja fel. Egy másik hármasságban is újat hoz a válogatás: ez az első olyan Szondi-tanulmánykötet, amely egyaránt hangsúlyt helyez a Szondi-munkásság elméleti vonatkozásaira, ugyanakkor komplex esettanulmányokon alapulva a tízprofilos Szondi-teszt kurrens pszichodiagnosztikai alkalmazására is rávilágít, végül Szondi kiterjedt levelezése alapján nem felejtí el az Embert, a karizmatikus iskolateremtőt sem megjeleníteni.

Reinhardt Melinda és Gyimesi Júlia, szerkesztők

ELTE | EÖTVÖS
KIADÓ
Az ELTE hivatalos könyvkiadója

ELTE | PPK
PEDAGÓGIAI ÉS PSZICHOLÓGIAI KAR

ISBN 978-963-489-923-5

9 789634 899235